

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM
HADTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

ZOLTÁN MÁRTA

**A gyarmati hadseregtől a békefenntartó műveletek modern,
professzionális haderejéig**

**A fegyveres erők szerepe, helyzete Spanyolország XX. századi
történelmének fontos időszakában**

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

Tudományos témavezető: Kiss Kálmánné PhD

BUDAPEST, 2007.

TARTALOM

BEVEZETÉS	4
<i>I. A GYARMATTARTÓ SPANYOLORSZÁG ÉS FEGYVERES EREJE</i>	8
I.1 Az 1898-as kubai – amerikai – spanyol háború: az utolsó tengeren túli gyarmat elvesztése	9
Összegzés: A hadsereg a századfordulón	16
I.2 Spanyol katonai műveletek Marokkóban (1908 – 1925)	18
Végzetes vereség Annuálnál	21
Összegzés	26
<i>II. A POLGÁRHÁBORÚS SPANYOLORSZÁG FEGYVERES EREJE</i>	31
Összegzés	47
<i>III. A FRANCO-RENDSZER KATONAI VONATKOZÁSAI</i>	49
III.1 Spanyolország és a II. Világháború	
III.1.1 A spanyol külpolitikai törekvések és a világháború	52
III.1.2 Spanyolország és a Szövetségesek partraszállási tervei	56
III.1.3 Spanyolok aktív részvétele a háborúban	57
III.2 Katonai külkapcsolatok (1953: Spanyol – amerikai barátsági és együttműködési egyezmény)	62
III.3 Az észak-afrikai területek problémája (Sidi Ifni, Nyugat-Szahara)	67
III.4 Az 1956-os magyar forradalom spanyolországi visszhangja	69
III.5 A fegyveres erők és a tisztikar helyzete a Franco-rezsim idején	70
Összegzés	72
<i>IV. A DEMOKRATIZÁLÓDÓ SPANYOLORSZÁG ÉS HADSEREGE</i>	74
Összegzés	91
<i>V. A SPANYOL KÜL-, BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA FŐBB ELEMEI A XX. – XXI. SZÁZAD FORDULÓJÁN</i>	
V.1 Csatlakozás a NATO-hoz	92
V.2 Tárgyalások az amerikai jelenlét csökkentéséről	98
V.3 A Gibraltár-vita	102
V.4 Spanyol érdekek Észak-Afrikában	105
<i>VI. A FEGYVERES ERŐK RENDELTELTETÉSÉNEK VÁLTOZÁSAI ÉS A HADSEREGET ÉRINTŐ REFORMOK A XX-XXI. SZÁZAD FORDULÓJÁN</i>	107
VI.1 Az 1991-es Öböl-háborúban való spanyol részvétel és hatásai a haderő-fejlesztésre	110
VI.2 A "Norte"-terv (1994)	115
VI.3 A professzionális haderő kialakításának terve (1996)	117

VI.4 A Védelem Fehér Könyve (Libro Blanco de la Defensa 2000)	120
VI.5 Stratégiai felülvizsgálat (2001-2002. december)	123
VII. SPANYOLORSZÁG A NEMZETKÖZI ERŐTÉR BEN	
VII.1 Spanyolország részvétele nemzetközi szervezetekben és erőkb en	129
VII.2 Részvétel a békemissziókban	137
Összegzés	140
VIII. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	143
ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	145
AJÁNLÁS. A KUTATÁSI EREDMÉNYEK HASZNOSÍTHATÓSÁGA	146
BIBLIOGRÁFIA	147
A doktorjelölt publikációi a dolgozat témájával kapcsolatban	155
Rövidítések, berűszavak, nevek jegyzéke	155
MELLÉKLETEK	
1. Spanyolország és szigetei, 2. Kuba – az utolsó gyarmat volt	160
3. Marokkó 4. Partraszállás Alhucemas öblében, A Dédalo repülőhordozó	161
5. Gibraltár – a spanyol–angol viták tárgya	162
6. A spanyol területen kívüli városok, sziklaszigetek. A Petrezselyem-sziget	163
7. A spanyol haderő területi eloszlása (1994-es terv)	164
8. Spanyol részvétel külföldi missziókban. <i>Tartós szabadság</i> művelet	164-
Magyar diplomáciai jelentések	171-
Tratado de Amistad y Cooperación (1976)	177

BEVEZETÉS

„*Spanyolország messzire van?*” – teszi fel a kérdést Anderle Ádám történész 2000-ben megjelent könyve címében¹ - utalva ezzel arra is, hogy viszonylag kevésbé ismerjük ezt az országot és főleg történelmét. Spanyolországot, a hosszú nem-ismerés után (Franco-korszak bezártsága 1939-1975), majd a demokratikus átmenet ideje (1975-1981) után, a 90-es évek elejétől, kezdték Magyarországon is egyre többször emlegetni. A spanyol politikai átmenetet a diktatúrából a demokráciába sokan modellértékűnek tekintették Kelet-Közép-Európa diktatórikus rendszereinek békés, nagy megrázkódtatásoktól mentes lebontása számára. Történészek, politikusok elemezték e folyamatot, de ugyanígy a kölcsönös katonai delegáció-látogatások során is állandó témaként szerepeltek a spanyol katonai reformok, belépésük a NATO-ba, a professzionális haderő kialakításának tapasztalatai, technikai fejlesztésének nehézségei, a pénzügyi gondok stb. Spanyolország sikeresen integrálódott mind az Európai Unióba, mind a NATO-ba, továbbá igen pozitív és erőteljes szerepet vállalt a nemzetközi missziókban.

A téma fontosságát az adja, hogy Spanyolország történelmében a fegyveres erők mindig a figyelem középpontjában álltak: a XIX. és XX. század folyamán katonai puccsok sorát robbantották ki, gyarmati háborúkban vettek részt, majd belső rendfenntartó erőként alkalmazták őket. 1936-tól három évig polgárháború dúlt, majd a Franco-rendszer politikai – hatalmi támaszaként játszottak fontos szerepet. A Franco tábornok halála (1975) utáni demokratizálódási folyamat kritikus éveiben (1976–1981) a társadalom ismét komolyan, sokszor aggódva figyelte a tisztikar reakcióit.

A tárgyalt időszak részletes spanyolországi történései Magyarországon többnyire csak a spanyol kultúrával foglalkozók körében ismertek. A kutatás során olyan fontos, sokat emlegetett, de nem részletezett tényezőkre bukkantam, amelyeknek felderítése, megfelelő ismerete nélkülözhetetlen volt a téma egészének megértéséhez, logikus felépítéséhez. Fontos volt kiderítenem, többek között, hogy

- melyek az ún. (irodalmi, társadalmi, katonai) '98-as nemzedék sajátosságainak gyökerei?
- Mikortól ered és miért volt/van mindig napirenden Gibraltár problémája?
- Hogyan viszonyult Spanyolország a két világháborúhoz, hogyan tudott – alapvetően – semleges maradni és semlegessége mögött milyen katonai tényezők húzódtak meg?

---

¹ Anderle Ádám: *Spanyolország messzire van?* Hispánia. Szeged, 2000.

- Milyen katonai műveletek zajlottak Marokkóban, mi okozta az Annual-i katasztrófát?
- Milyen összefüggés van a spanyol–amerikai egyezmények és Spanyolországnak a NATO-hoz való csatlakozása között?
- Hogyan jelenik meg a spanyolok arab és dél-amerikai kötődése a mai, illetve a mindenkori Spanyolország kül- és biztonságpolitikájában?

Munkám során elsősorban a korabeli spanyolországi politikai és katonai szaksajtót, a katonai szabályzatokat, rendeleteket, az e témával foglalkozó szakirodalmat, valamint a témához kötődő visszaemlékezéseket használtam fel. A spanyol átmenetről szóló gazdag politikatudományi és publicisztikai irodalmat kritikailag szintén áttekintettem, felhasználva hasznosítható adatait is.

A katonai műveletek elemzéséhez elsősorban a résztvevők dokumentumait vettem alapul: a kubai háború bemutatásához a flotta főparancsnokának, Cervera admirálisnak a naplóját és hivatalos üzenetváltásait; a marokkói háborúval kapcsolatban a Főmegbízott, a Főparancsnok és a miniszterek levélváltásait, valamint a vizsgálóbizottság vezetőjének, Picasso tábornoknak a kihallgatási jegyzőkönyveit, feljegyzéseit és végül összegezett jelentését. A demokratizálódási folyamat hadsereget érintő vonatkozásait az illegális katonai szövetség – az Unión Militar Democrática, azaz UMD – magánkiadásban terjesztett, tiltott művein, valamint a napi sajtóban megjelent híreken és elemzéseken, a katonai vezetőkkel készített interjúkon keresztül mutattam be. A spanyol hadsereget érintő reformokat, modernizálási folyamatot, továbbá a biztonság- és védelempolitika fejlődését az egymást követő kormányok Nemzetvédelmi és Katonai Direktíváin, valamint a Védelmi Minisztérium „Fehér Könyvén”, illetve a Stratégiai Felülvizsgálatról szóló anyagain, valamint internetes honlapján olvasható állásfoglalásain keresztül elemeztem.

A kutatás célja, hogy bemutassam:

- 1) A spanyol hadsereg milyen szerepet játszott Spanyolország XX. századi története folyamán? Milyen volt a viszonya a politikához és a társadalomhoz az ország történelmének politikai fordulópontjain?
- 2) Hogyan fejlődött egy elmaradott, rosszul felszerelt és ellátott hadseregből a NATO stabil tagjává, jelentős fejlesztéseket végrehajtó professzionális haderővé?
- 3) Hogyan alakult a spanyol nemzetvédelmi, biztonsági és katonai doktrína?
- 4) Spanyolország hogyan vesz részt a NATO, az ENSZ és az Európai Unió humnaitárius és béketeremtő kezdeményezéseiben?
- 5) Spanyolország milyen szerepet tölt be az európai biztonsági rendszerben, mint Európa déli kapuja?

Kutatási módszerek

A kutatómunka alapja a témához kapcsolódó források, könyvek, dokumentumok, tanulmányok, nemzetközi elemzések felkutatása és feldolgozása a társadalom – politika – hadsereg kapcsolatáról egy komplexebb kép kialakítása érdekében.

Az elemzést alapvetően történeti módszerekkel végeztem: történelmi, politika-, hadsereg- és technikatörténeti elemzéssel vizsgáltam a társadalom, a politika, a tisztikar, illetve a hadsereg viszonyát.

A könyvtárakban, levéltárakban és interneten elérhető szakirodalom, publicisztika, diplomáciai források, történelmi és katonai emlékiratok feldolgozása során az analízis, vélemények egybevetése és ütköztetése, a szintézis és a dedukció módszerét használtam.

Feltártam a témát érintő szakirodalomban eddig nem publikált, vagy elemzett forrásokat. Az összehasonlító kutatási módszer alkalmazása során fontosnak tartottam a szakterület nemzetközileg elismert kutatóival való konzultációt, velük hipotéziseim megvitatását. Személyes interjút is készítettem a leírt folyamatokban, vagy az eseményekkel kapcsolatban fontos pozíciót betöltő személyekkel, gazdagítva ezzel az adott téma megvilágítását.

A téma jellegéből következik, hogy az előzetes könyvtári és levéltári kutatómunka során összegyűjtött szakirodalom feldolgozását analitikus módszerrel valósítottam meg, majd a rendszerezést követően szintetizáltam a rendelkezésemre álló ismereteket.

Kutatómunkám során egyes tudományos részeredményeket publikáltam. Az átalakulóban lévő magyar haderő vezetői és szakemberei számára is hasznos információkat nyújthatnak Spanyolország NATO-hoz való csatlakozásának, valamint a nemzetközi missziókban való részvételének tapasztalatai.

A témakörrel 1993-ban kezdtem el foglalkozni. Madridban a Spanyol Nemzeti Könyvtárban, a Folyóirat- és Hírlaptárban (Hemeroteca), a Vezérkari és Törzstiszti Iskola, a CESEDEN és a Szárazföldi Erők, valamint az Oviedói Katonai Kormányzóság könyvtárában folytattam kutatásokat. Ezen kívül tanulmányoztam a spanyol katonai szaksajtót, a királyi, illetve a miniszteri rendeleteket, reformtörvényeket, továbbá az új koncepciókat a biztonság- és védelempolitikai témakörökben. 1996-ban védtem meg egyetemi doktori értekezésemet a jelenlegi kutatási témám egy szeletéről „**Katonapolitikai események Spanyolországban a 70-es évek közepétől 1981-ig**” címmel. (József Attila Tudományegyetem, Szeged.)

A XX. század utolsó harmadának spanyol politikai történéseivel több magyar kutató is foglalkozott. Anderle Ádám, Harsányi Iván, Szilágyi István, Fischer Ferenc, Simon János, Todero Frigyes, Gömöri Endre, Szabó László stb. érintették azokat a katonai problémákat is, amelyek végigkísérték Spanyolország történelmét, de nem erre a problémakörre

fókuszálva. Kutatásom során a spanyol hadsereg szerepvállalásai történetének egy jelentősebb fejlődési ívét, egy évszázados történetét „minden oldalról” – azaz a hivatalos civil és katonai közlemények, a sajtó, a közvélemény, a legfelsőbb katonai vezetés, és a katonáknak, mint egyéneknek az oldaláról vizsgáltam részletesen.

HIPOTÉZISEK

1) Feltételeztem, hogy a XIX. és XX. század fordulóján, a gyarmati harcokat vívó fejletlen, rosszul ellátott hadsereg kudarcai nem pusztán katonai-szakmai okokkal magyarázhatóak, hanem abban a társadalomnak és a politikának is meghatározó szerepe volt. Feltételeztem, hogy a Marokkó megtartásáért vívott hosszú küzdelem oka egyrészt az utolsó tengeren túli gyarmatok (Fülöp-szigetek, Puerto Rico és Kuba) elvesztése miatti nemzeti kudarcézés volt, másrészt az, hogy a nagy létszámú tisztikart „foglalkoztatni” kellett, hogy ne elégedetlenkedjen.

2) Hipotézisem az volt, hogy a polgárháború katonai-szakmai tapasztalatai, a megismert új eszközök, technológiák és harceljárások hatására a spanyol haderőben bekövetkezett a modernizáció, illetve technológiai váltás.

3) Feltételeztem, hogy mivel a Franco-rendszer idején magas rangú katonai vezetők részt vettek a kormányban és a gazdasági életben fontos pozíciókat töltöttek be, a katonaság, a haderő megfelelő támogatásban részesült a fejlődéséhez.

4) Feltételeztem, hogy Franco tábornok halála után, a spanyol társadalomban végbemenő hatalmas változásokat (politikai, gazdasági modernizáció) a fegyveres erőkből is jelentős változásoknak (modernizáció, reformok) kellett kísérsnie.

5) Feltételeztem, hogy az európai demokratikus politikai normák bevezetése a fegyveres erőkre is hatott. A civil kontroll, politika-mentesség, a politikai hatalom elsőbbsége, stb. elfogadásával egyre jobban csökkennie kellett a félelemnek a hadsereg politikába való esetleges újabb beavatkozásától.

6) A fegyveres erőkkal szemben támasztott új követelmények, a nemzetközi környezetben végzett tevékenység, a honvédelemmel és biztonságpolitikával kapcsolatos kérdésekben a pártok közötti konszenzus jótékonyan kellett, hogy hasson a katonáknak a civil társadalommal és a civil fennhatósággal való kapcsolatára.

7) Hipotézisem az volt, hogy a nemzetközi szerepvállalás és környezet, a fokozatosan kialakuló spanyol biztonság- és védelempolitika meggyorsította a spanyol haderő átalakulását, meghatározta a haderőt érintő reformokat, illetve korszerűsítési törekvéseket.

I. A GYARMATTARTÓ SPANYOLORSZÁG ÉS FEGYVERES EREJE

Spanyolország kül- és katonapolitikai törekvéseit geostratégiai helyzete határozza meg és predesztinálja napjainkban is. Európa nyugati szélén található, az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger határolja. Területe az Ibériai félszigeten kívül a távolabbi Kanári sziget-csoportot és a Mallorca-szigeteket, két észak-afrikai várost (Ceuta és Melilla), továbbá Marokkó partjai előtt található néhány sziklaszigetet is magába foglal. (1. sz. melléklet) Mind a Földközi-tenger, mind az Atlanti-óceán felé nyitott. Nemzeti szuverenitása megvédéséhez létfontosságú a területei között a tengeri és légi utak, a közlekedés szabadságának biztosítása. Természetes geostratégiai környezetét Észak-Afrika közelsége, a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán, a Gibraltári-szoros és a Nyugat-Mediterrán térség jelenti. A spanyol gazdaság nyersanyagokban és energiahordozókban erősen külföld-függő, tehát a külkapcsolatok, a külkereskedelem szabadságát mindenképpen biztosítani kell. Ennek nagy része a tengereken bonyolódik. A korábban területéhez tartozó, a Gibraltári-félsziget végében található Gibraltár-sziklát az Utrechti Békében (1713) Spanyolország átengedte Angliának, s ezt a helyzetet a spanyolok azóta a területi integritásuk megcsorbításának tekintik.

A hajdan volt hatalmas spanyol gyarmatbirodalom a XIX. század végére felbomlott. (2. sz. melléklet) Utolsó tengeren túli gyarmataiért (Fülöp-szigetek, Kuba, Puerto Rico) vívott küzdelme hosszú évtizedekre meghatározta a spanyol politikai, gazdasági és társadalmi közhangulatot, illetve állapotokat. Ezért a XX. századi történéseket minden kutató, történész az 1898-as kubai vereséggel szokta kezdeni. A '98-as *nemzedék* fogalmát megtaláljuk minden társadalmi szférában: az irodalomban, a filozófusok, a társadalomkutatók, stb. és a tisztikar vonatkozásában is. De, mivel a háború végén nem szerelték le a katonákat, itt kezdődött a túlméretezett spanyol haderő, és azon belül is a főtiszti, tiszti kar túl nagy aránya-okozta probléma, amit mint ballasztot cipelt a társadalom végig a XX. századon. Mi legyen e nagy haderő feladata? Miből tartsák fenn, miből fejlesszék? Mivel kössék le a nagy létszámú tisztikart?

„A katonai szerepvállalás ismerete nélkül felesleges igyekezet Spanyolország modern történelmének megértése. Ez a főszerep több nemzedéken keresztül »ideológiai« jellegű volt, amit az utóbbi fél évszázad, a polgárháború és egy, a hadseregre támaszkodó totalitárius diktatúra még jobban kihangsúlyozott” - írta Tuñón de Lara „A spanyol hadsereg és társadalom két évszázada” c. cikkében.²

² Tuñón de Lara, Manuel: "Dos siglos de Ejército y sociedad españoles"1, 2. El País, 1981. március 20. 9. o. Opinión (Az eredeti idézeteket spanyolból a szerző fordította. Z.M.)

I. 1. Az 1898-as kubai – amerikai – spanyol háború: az utolsó tengeren túli gyarmat elvesztése³

A Fülöp-szigetek, valamint a latin-amerikai gyarmatok függetlenségi háborúja – egy tágabb értelmezés szerint az 1810–1898 között zajló katonai–politikai történések⁴ – Kuba és Puerto Rico függetlenné válásával zárultak.(2. sz. melléklet) A harc Kubában dőlt el, ahol a függetlenségi erők, a járványok, majd az Egyesült Államok beavatkozása megpecsételte a spanyolok sorsát.

A spanyol protekcionizmus Kubát az anyaországbeli ipari termékek számára fenntartott piacnak tekintette. Ugyanakkor az észak-amerikai gazdasági kapcsolatok jelentősége egyre jobban megnőtt Kuba számára. Az amerikaiak pedig, diplomáciai csatornákon és a sajtó útján egyre nagyobb nyomást gyakoroltak a stratégiai szempontból rendkívül fontos Kubára. Egyre élesebb lett az ellentmondás: a gazdag, fejlett kubai gazdaság (–a cukor- és dohányipar gyors fejlődése–) egy szegény, elmaradott anyaországtól függött.⁵

Az anyaországból, az államigazgatás gyengesége, hatástalansága és a rossz gazdasági viszonyok miatt tömegesen vándoroltak ki, s főleg Kuba volt a spanyol emigráció fő levezető csatornája. 1868 és 1894 között több mint 400 000, többségében szegény rétegekből származó spanyol kivándorló érkezett a szigetre.

A kubai spanyol közigazgatás elmaradottsága, a korrupció; a gazdasági, politikai kizsákmányolás és korlátozások miatt lázadások törtek ki, és a helyi burzsoázia az Egyesült Államoktól várt gazdasági segítséget. Törekvéseiket a Washingtonban élő kubai emigránsok támogatták.

Az 1895 februárjában kitört kubai függetlenségi háborút a spanyol vezetés a meglévő állománnyal (mintegy 4 – 5 000 katona) és eszközökkel képtelen volt kezelni. A lázadás egyre nagyobb méreteket öltött. Amikor a katonai kormányzó nem tudta már elfojtani, leváltották s az új kormányzó gyors erősítést kért az anyaországból. A spanyol katonák nagy része sorozott katona volt, csak kis részük önkéntes.⁶ A Kubában állomásozó katonák létszáma hamarosan mintegy 200 000 főre emelkedett (Anderle Ádám adatai szerint 10

³ Erről a háborúról részletesen ld. Zoltán Márta : Az 1898-as kubai - spanyol - amerikai háború. Társadalom és Honvédelem. ZMNE, 1998/3-4. 57 - 72. o.

⁴ Anderle Ádám: Latin-Amerika története. Pannonica Kiadó (város nélkül), 1998. 74. o.

⁵ Anderle Ádám: Kuba története. Akkord cop., Budapest, 2004. 30-62. o.

⁶ A Spanyolországban még működő katonai szolgálat-megváltás (pénzben vagy helyettesítővel) miatt a sorozottak a szegény néprétegek közül kerültek ki. Kötelességtudóak, fegyelmeztettek voltak, és hittek abban, hogy a haza érdekét szolgálják a gyarmatokon.

tábornok, 675 főtszt, 6222 tiszt és több mint 180 000 katona alkotta 1897-ben a kubai spanyol gyarmati hadsereget. Puerto Ricóban 3 tábornok, 25 főtszt, 179 tiszt, 4620 spanyol katona volt, A Fülöp-szigeteken 6 tábornok, 97 főtszt, 735 tiszt vezetett 25 784 katonát.⁷⁾, kiegészítve mintegy 40 000 önkéntessel és 30 000 spanyol származású gerillával. A spanyol gyarmati hadsereg Kubában 1898 elején elérte a 260 000 főt.⁸

A kubai lázadás erősödése nyomán a spanyol csapatokat széttelepítették a települések, a cukorgyárok, a vasutak és egyéb fontos objektumok védelmére, így csak kevés katona maradt a hadműveletekre. Tehát újból erősítést kellett kérni. Amikor megérkezett az utánpótlás, hatalmas, oszlopban menetelő erők eredtek a kis létszámú, szétszóródó, rejtőzködő, a frontális összecsapásokat kerülő gerilla-jellegű ellenség nyomába. Hiába volt a spanyoloknak számbeli és haditechnikai fölénye, a jó helyismerettel és információs hálózattal, jó lovas képességekkel rendelkező, állandóan mozgásban lévő, váratlan támadásokat, rajtaütéseket végrehajtó, kifárasztó taktikát folytató kubai osztagok kisiklottak a kezükből.

A spanyol csapatok stratégiai hátrányban voltak a gyors és pontos információszerzés lehetetlensége miatt. Szinte sosem tudták, hogy éppen merre jár az ellenség, nem ismerték a terepet, nem tudtak egymással összeköttetést teremteni eszközhiány és a kubaiak ellentevékenysége, illetve félrevezető információi miatt.

A kubai partvonalak hosszúsága és megfelelő parti őrség híján a spanyolok képtelenek voltak a partvédelmet ellátni, így a felkelők megsegítésére a New Yorkból, Floridából érkező segélyek, fegyverek, osztagok szabadon áramolhattak a szigetre.

1896 februárjában Valeriano Weyler Nicolaut nevezték ki a sziget főkormányzójának, főkapitányának és katonai főparancsnokának. Ő a merev, mozdulatlan gyarmati hatalom megtestesítőjeként volt ismert. Jelszava: „Háború ellen háborút”. Szigorú intézkedéseket hozott azért, hogy az ellenséget megfossa erőforrásaitól, s a szigetet lépésről lépésre pacifikálja, a lakosságot a spanyolok által védett övezetekbe koncentráltta. Ellenőrizte a termés begyűjtését, a cukornádatartást és a cukorgyártást, mégsem tudta a lakosságot elegendő élelemmel ellátni. A falvakban éheztek és az egészségügyi ellátás is katasztrofális volt. Az összegyűjtött lakosság elhelyezésére szolgáló barakkokban minden kommunális szolgáltatás hiányzott. Katonai őrség vette körül őket és a spanyol csapatoktól megmaradt élelmet osztották szét közöttük.

A felkelés területről területre való visszaszorítása a kezdeti sikerek után megakadt, mivel a gerillacsapatok mozgásának megakadályozása érdekében kiépített erődrendszer ellenére a lázadók visszajutottak a már megtisztított területekre. A többségükben

⁷ Anderle Ádám: Spanyolország története. Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest, 1992. 105. o.

⁸ V. Weyler: Mi mando en Cuba (10 de febrero de 1896 a 31 de octubre de 1897). Historia militar y política de la última guerra separatista por el general Weyler. Felipe González Rojas, Editor, Madrid, 1911. t.I, 28-32. o. valamint Anderle Á.: Kuba története, 55.o.

gyalogosokból álló csapatainak Weyler állandóan menetet, ellenmenetet vezényelt. Kíméletlenül hajszolta embereit (napi mintegy 40 kilométert meneteltek tűző napsütésben, vagy esőben, egy pihenővel; a sok beteget, sebesültet is cipelve, megfelelő orvosi ellátás nélkül, rosszul tápláltan, rossz ruházatban. A felkelők pontos adatokkal rendelkeztek a spanyol csapatok mozgásáról és helyéről, így azok legtöbbször hiába üldözték az ellenséget, ritkán találkoztak vele számukra kedvező helyzetben.⁹ „Weyler tábornok egyaránt végzetes mind Kuba, mind Spanyolország számára: az előbbiből romhalmazt csinál, utóbbi erőforrásait pedig, kénye-kedvére pocskéolja, miközben megvalósíthatatlan reményekkel hitegeti” – írta a havannai francia konzul 1897. január 20-án.¹⁰ Weyler hadijelentései azonban folyamatosan győzelmekről, jelentős eredményekről számoltak be, megtévesztve ezzel a kormányt és a közvéleményt. A hadsereg ilyen mértékű elhasználódása állandó utánpótlást tett szükségessé az anyaországból. A létszámnövekedés pedig, csak fokozta az ellátás nehézségeit.¹¹

A spanyol sajtó egy része hevesen támadta Weylert a módszerei miatt, a közvélemény nagy része azonban, a nemzeti büszkeségre hivatkozva, támogatta, sőt szimpátia-tüntetéseken buzdította a harc folytatására.

Cánovas del Castillo kormányfő meggyilkolása (1897. augusztus) után kormányváltás és éles politika-váltás következett be Spanyolországban. Az új kormány a kemény, háborús megoldás helyett a politikai, diplomáciai kezdeményezésekre helyezte a hangsúlyt. 1897. október 10-én Blanco tábornokot nevezték ki, Weyler tábornok helyett, Kuba főkapitányának¹². Feladata az volt, hogy békéltetéssel, a lázadóknak tett engedményekkel,

⁹ Máximo Gómez írta Estrada Palmának 1897. július 20-án: „A spanyolok fáradtak és ezeken a forró napokon, amikor a hőség minket is kifulladászt, nem tudom felfogni, hogy hogyan menetelnek ezek a csapatok. Az igazság az, hogy Weyler tábornok (...) lassan végez a katonáival. Szörnyű menetelésre kényszeríti őket járhatatlan terepeken, csak hogy néhány családot elfogjon, vetéseket letaroljon. Éjszaka előőrseink a látóterükbe mennek, és kezdődik a lövöldözés reggelig ...” in: **Souza, B.:** Máximo Gómez, el Generalísimo. La Habana, 1936....268.o., idézi: Elorza A.- Sandoica, E.H.: La Guerra de Cuba (1895-1898). Historia. Alianza Editorial, Madrid, 1998. 274.o.

¹⁰ Idézi: Elorza A.- Sandoica, E.H.: La Guerra de Cuba (1895-1898). Historia. Alianza Editorial, Madrid, 1998. 270.o.

¹¹ 1896 márciusában a brit hírszolgálat kilenc expedíció érkezéséről számolt be egy év alatt, 33 tábornokkal, 520 fő tisztel, 4 623 tiszttel, 3 527 őrmesterrel és 109 362 sorállományú katonával. Tehát mintegy 118 000 fő érkezett a felkelés kirobbanásakor már a szigeten volt 10-13 000 katonához. Ebben az időszakban 4 000 főre tehető a veszteség, amiből azonban sokkal több volt a sárgaláz és egyéb betegség miatt meghaltak, mint a csatamezőn elesettek száma. PRO, FO 72/2024, Informe de 3-III-1896. idézi: Elorza A.- Sandoica, E.H.: La Guerra de Cuba (1895-1898). Historia. Alianza Editorial, Madrid, 1998. 235.o. Genaro Alas adatai szerint 1896 végéig 175 000 főt vezényeltek Kubába és a háború első húsz hónapja alatt 48 000 fős volt a veszteség. Amikor Weyler megérkezett 80 000 főből álló sereget örökölt, míg 1896 decemberétől már 140 000 fővel (plusz az önkéntesek) rendelkezett. 1897 májusában 218 764, decemberben 200 450 főből állt az állomány. Ebből mintegy 90 000 fő volt az önkéntes állomány. Idézi: Elorza A.- Sandoica, E.H.: La Guerra de Cuba (1895-1898). Historia. Alianza Editorial, Madrid, 1998. 478.o. 2.lj.

¹² Ez többeket nagyon meglepett, hiszen – katonai erényei mellett – köztudott volt a tábornokról, hogy a Fülöp-szigeteken már kudarcot vallott a lázadás leverésében: főkapitány léte nem tudott energikusan fellépni sem a lázadás kitérésének megakadályozásában, sem azután elfojtásában. Ezért leváltották. Ehhez igen rossz egészségi állapota is jelentősen hozzájárult. Ezek után Kubába helyezni, a rendkívül nehéz éghajlati és terepviszonyok közé (mocсарak, járványok, esős évszak), hogy elfojtson egy, a Fülöp-szigetekenél jelentősebb lázadást – erősen megkérdőjelezhető döntés volt.

autonómia megadásával, a katonai igazgatás túlkapásainak csökkentésével, a lakosság koncentráálásának megszüntetésével fékezze meg a lázadást.¹³

Az engedmények azonban már későn érkeztek. Az autonómiát és a reformokat mind a kubai spanyolok, mind az anyaország keményvonalas ellenzéke hevesen támadta. Az erősödő militarizmus elvetett minden politikai megoldást a háború befejezésére, s a spanyol 'dicsőség', 'becsület' hirdetésével háborúra buzdított.

Kubában Blanco tábornok nem boldogult a felkelőkkel. Kifogytak az élelmiszerkészletek, a hadsereg éhezett és fizetést sem kaptak hat-hét hónapja. Az Egyesült Államok, április elején, a kubai helyzetet megoldhatatlannak ítélte. McKinley kijelentette, hogy a kubai válság, az Egyesült Államok érdekeire nézve is, káros és humanitárius megfontolásokból is felhatalmazást kért a Kongresszustól az intervencióra. 1898. április 20-án McKinley elnök 23-án délig adott haladékot a spanyol kormánynak a feltétel nélküli megadásra. Április 21-én megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok Spanyolország és az Egyesült Államok között. Az amerikai elnök 22-én elrendelte Kuba tengeri blokádját és 25-én a Kongresszus hivatalosan hadat üzent, 21-ére visszadatálva azt. Júniusban Oriente tartományban partra szálltak az első észak-amerikai csapatok.¹⁴

Blanco tábornok azonban, az amerikai támadást csak novemberben¹⁵, és nyugatról várta, így Santiagót nem erősítették meg még a hadüzenet után sem. Lett volna idő készleteket felhalmozni, mégsem tettek semmit, így az amerikaiak egyébként rendkívül lassú és nehézkes partraszállását sem tudták megakadályozni.¹⁶ Mivel a lakosság visszatérhetett a falvakba, ez új utánpótlást biztosított a felkelőknek, akik így újra a vidék urai lettek. Weyler 50 000 ember küldését javasolta az USA ellen és a tömegekkel elhitette, hogy az egy jelentéktelen hatalom Spanyolországgal szemben.

María Cristina anyakirályné a Cortes (spanyol kétkamarás parlament) megnyitásakor drámai képet festett a helyzetről, kijelentve, hogy számít „a nemzet egységes fellépésére a külföldi agresszió ellen”¹⁷. Attól félt, hogy Kuba elvesztésének traumája az anyaországban forradalmat váltana ki. Ilyen körülmények között az USA-val folytatott háború még a kisebbik bajnak tűnt számára: „*Ha a hadiszerecse nem kedvezne nekünk, talán elvesztenénk Kubát, de a túlerőnek engedve és a becsületünket megőrizve*” (szemben egy a gerilla-hadseregtől

¹³ Weyler, V....V. köt. 487. o.

¹⁴ Anderle Á.: Kuba története, 56. o.

¹⁵ Még önkénteseket kellett toborozniuk és meg kellett várniuk, hogy elmúljon a sárga-lázzal fenyegető nyári időszak

¹⁶ Weyler: id. mű 579., 583-585., 598. o.

¹⁷ Idézi: Elorza A.- Sandoica, E.H.: La Guerra de Cuba (1895-1898). Historia. Alianza Editorial, Madrid, 1998. 334. o.

elszenvedett szégyenteljes vereséggel).¹⁸ Április 23-án királyi rendelettel kihirdették a hadiállapotot.

Az 1898. február 15-én máig tisztázatlan körülmények között felrobbant Maine amerikai cirkáló ürügyén¹⁹ április 10-én kapott amerikai ultimátum²⁰ hatására Spanyolország egyoldalú tűzszünetet léptetett életbe. Az amerikaiak háborús készülődését azonban ez már nem állíthatta meg. Tehát meg kellett védeni a spanyol nemzeti becsületet! Erősödtek az Amerika-ellenes, jenki-beccsmérlő utcai tömegtüntetések; a hazafiaskodó, szélsőséges nacionalista szólamok.

Dolgozatomban e történések eddig nem elemzett aspektusának, a spanyol hadiflotta Kubában játszott szerepének feltárásához a Spanyol–Antillákra küldött hadiflotta parancsnokának, Pascual Cervera y Topete admirálisnak eddig nem elemzett, 1898 januárjától vezetett naplóját és a hadműveletekre vonatkozó dokumentumait használtam forrásként.²¹ Ezek között megtaláljuk az illetékes miniszterek (tengerentúli ügyek, tengerészeti és hadügy-), a hadiflotta parancsnoka, Cervera admirális és a kubai főkapitány, Blanco tábornok között zajló szolgálati levelezés anyagait a kormány lépéseiről, döntéseiről, véleményéről. De Cervera admirális már 1896. március 14-én arról írt, hogy *„mivel alig van flottánk, együtt kell az egésznek mennie, bárhová is vezénylik (...) s ha az Antillákra fogják, az lesz a legnagyobb örütség, mert ezzel az anyaország partjait és a Fülöp-szigeteket védtelenül hagynák. (...) A hadiflotta nagyon rosszul van felszerelve, a legénység nincs rendesen kiképezve és nagyon kevés lőszerral rendelkezik. De a legnagyobb baj a szervezatlenség minden téren, például az ésszerűtlen spórolás a szénnel, a hajók állandó küldözgetése egyik helyről a másikra. Beránguer (miniszter) az ellenségének hisz, amikor erről beszélek neki.”*

Másik alapvető problémaként arra hívta fel a figyelmet, hogy *„a spanyol ipar nagyon lassan és drágán dolgozik és a minőség rendkívül rossz. A megrendelt hajók több évig készülnek és a javításokra is sokat kell várni. (...) Katasztrófa fenyeget (...) de a veszély senkiben sem ébreszti fel a hazafiságot, csak a hősködő hazafiaskodás terjed...”*²²

Számos, a tengerészeti miniszternek küldött jelentésében elemezte a hadiflotta rendkívül rossz helyzetét. *„Az anyaországtól való óriási távolság megnehezíti és megdrágítja*

¹⁸ Elorza A.- Sandoica, E.H.: La Guerra de Cuba (1895-1898). Historia. Alianza Editorial, Madrid, 1998. 287., 327.o., valamint A. Marimon: La crisis de 1898, 38. o., valamint Campanys, J.: España en 1898: Entre la diplomacia y la guerra, Madrid, Biblioteca Diplomática Española, 1992. 234-251. o.

¹⁹ Ma az általános történetírói megítélés hajlik arra, hogy 'önprovokációt' gyanítson a robbanás mögött. A spanyol és a kubai történetírók arra figyelmeztetnek, hogy a robbanáskor a *Maine* összes fehér tisztje eltávozáson volt." – Anderle Á.: Kuba története, 55.o.

²⁰ Sagasta kormánya azonnal szüntesse meg a lakosság koncentrációját, nyújtson segítséget a lakosoknak és az áldozatoknak, továbbá októberig léptessen életbe tűzszünetet. Ezen idő alatt pedig Spanyolország kezdjen béketárgyalásokat a lázadókkal, „az amerikai elnök barátságos támogatásával”. Elorza-Sandoica: La Guerra de Cuba .... Id. mű 327. o.

²¹ Cervera y Topete, Pascual: Colección de documentos referentes a la escuadra de operaciones de las Antillas. El Ferrol, agosto de 1899, 1904, Naval, Madrid 1986. (A továbbiakban Cervera ....)

²² Cervera ... 1898. január 30-án Cartagenából írt leveléből, 10. o.

a csapatok, eszközök, lőszer és élelmiszer utánpótlását. Kubában is kimerültek az erőforrások, ugyanúgy, mint az odafelé vezető úton található ellátópontokon. Nincs megfelelő harcoló erő, a szénellátás is akadozik...több hajó is javításra vagy karbantartásra (tisztításra) szorul ... műszaki problémák és lőszerhiány miatt is. A hajóraj heterogén hajókból áll, amelyben néhány hajó lassúsága fékezi a többi haladását is és lehetetlenné teszi, hogy a rombolók teljesítsék feladatukat. A 'Colón' lenne a legnagyobb erőt képviselő hadihajó, de nem szerelték fel a két nagy ágyúját. ... Nincsenek térképeink az amerikai tengerekről ..."²³ Ezekről a hiányosságokról azonban senki sem mert nyíltan, a közvélemény előtt beszélni, „mert a fokozódó háborús pszichózis miatt az ország azt mondaná, hogy az illetőt megvették és az utcákon vonszolnák végig.”²⁴

Kommunikációs problémák miatt a flotta és az anyaország között több feljegyzés, jelentés és utasítás is keresztezte egymást. Gyakran, mire megérkeztek, már megváltozott a helyzet. Ennek legtragikusabb példája volt, miszerint amikor a kormány végre úgy döntött, hogy a hajóhadat nem küldi az Antillákra, s Bermejo miniszter táviratot küldött Cerverának Martinique-ra felhatalmazva őt arra, hogy „ha Ön úgy ítéli meg, hogy a flotta nem tudna sikerrel tevékenykedni az Antillákon, akkor visszatérhet a félszigetre”²⁵, ez a távirat teljesen elakadt. Cervera admirális csak jóval később, a vereség után, már Spanyolországban szerzett róla tudomást! Tehát nem fordult vissza, hanem folytatta útját az Antillákra. Csak Santiago de Cubában tudott kikötni szénhiány és Puerto Rico amerikai blokádja miatt. Május 19-én érkezett meg, és a korábbi várakozással ellentétben Blanco tábornok kétségbe esett, hiszen a flotta élelmiszer, szén és a torpedórombolók nélkül érkezett egy olyan helyőrségbe, ahol már amúgy is fogytán volt minden készlet. Santiago kikötőjét pedig amerikai blokád fenyegette.

Cervera admirális tisztában volt a helyzettel, de kényszerpályán mozgott, mert fel kellett töltenie készleteit, hogy tovább mehessen. A feltöltés nagyon lassan haladt és Cervera admirális a rendkívül rossz időjárás miatt sem tudott útra kelni. Bekövetkezett az, amittől tartottak: az amerikaiak lezárták a kikötő-öböl bejáratát. Június 22-én, ha már nem tudtak kifutni a kikötőből, Cervera admirális partra szállította legénysége egy részét a szárazföldi erők megerősítésére.

A kormány azonban másképp döntött: a flottának meg kell próbálnia kitörni! A parancsot teljesítve, július 3-án reggel megindultak. Egyenlőtlen küzdelemben, rossz műszaki állapotban, lőszer nélkül, lassú járású hajóktól akadályozva, a túlerővel szemben a flottának semmi esélye sem volt a megmenekülésre. Az egész flotta elpusztult, tűzvész és lövedékek áldozata lett. A mérleg: hatszáz halott, rengeteg sebesült és hadifogoly.

²³ Cervera jelentése a tengerészeti miniszternek. Cartagena, 1898. február 25. 26. o.

²⁴ Arderius, F.: La Escuadra española en Santiago de Cuba. Diario de un testigo. Barcelona, 1903. 18-19. o.

²⁵ Cervera ...:Bermejo miniszter távirata Cerverának, május 12. 68. o.

A szárazföldi csapatok zöme – igaz, hogy háromévi harcok, viszontagságok után, járványoktól megtizedelt, rendkívül rossz körülmények között harcoló, szétzüllött sereg – még elvben érintetlen volt. Cervera admirális hajóhadának pusztulása után mégis azonnal megkezdődtek a béketárgyalások. A kormány szerint félő volt, hogy az amerikai hajóhad esetleg megtámadja a Baleári és Kanári szigeteket, vagy a spanyol partokat. Másrészt az anyaországban a közrend felborulásától tartottak a Weylert, a hadsereget éltető utcai tüntetések miatt.

Valójában mind Spanyolország, mind az Egyesült Államok haditengerészete egy kétfrontos háborút folytatott. Az első komoly tengeri ütközetre a manilai öbölben került sor, amely az ott állomásozó nem jelentéktelen spanyol flottaerő teljes vereségével végződött. Ezt követően vált lehetségessé, hogy az Egyesült Államok átcsoportosítsa csendes-óceáni erőinek egy részét a Kuba körüli blokád megerősítésére. Az a spanyol félelem, hogy az amerikai hajóhad esetleg megtámadja a Kanári-szigeteket, vagy a spanyol partokat, azért jöhetett szóba, mert az US Navynak május 1. után már nem kellett mindkét óceánon hajóhadat állomásoztatnia. Az 1898-os párizsi szerződések értelmében a vesztes Spanyolországnak nemcsak Kubáról és Puerto Ricoról kellett lemondania a Karib-térségben, hanem a Fülöp-szigetokről és Guamról is.²⁶

Augusztus 12-én aláírták a fegyverszünetet, s decemberben, Párizsban megkötötték a békét. Megkezdődhetett a sebesült, beteg katonák és a gyarmati hadsereg hazaszállítása. 1899. januártól áprilisig 150 000 ember, közöttük mintegy 20 000 beteg, várakozott kegyetlen egészségügyi körülmények között táborokba zárva, fűtetlen, higiéniai feltételekkel nem rendelkező barakkokban. Így vágtak neki a rendkívül nehéz, mostoha körülmények között zajló hajóútnak hazafelé. Az anyaország sem készült fel kórházakkal, gyógyszerekkel, sokan belehaltak betegségükbe, sérüléseikbe a nemtörődömség, a rögtönzés, a szervezetlenség miatt.

Az 1898-as kubai – amerikai – spanyol háborúban a spanyol erők vereségét az ellenfél erején túl a háborúra való felkészülés hiánya okozta minden téren: nem volt sem elég, sem megfelelő eszköz, erőforrás, terv, sem megfelelő együttműködés a szárazföldi és tengeri erők között. A hajóhad beavatkozását eleve kudarcra ítélte technológiai elavultsága, rossz műszaki állapota, hajóinak nem rendeltetés szerinti alkalmazása, heterogén összetétele, lassúsága és nem biztosították a megfelelő utánszállítást sem számára. Hogy mégis harcba vetették, az dinasztikus érdekekből, nemzeti hiúságból, nacionalizmusból eredő ösztönzés hatására történt. Mégis, a vereség után a hadsereget és a haditengerészetet kiáltották ki bűnbaknak.

1899. július 26-án a szenátusban Azárraga tábornok, hadügyminiszter vette védelmébe a fegyveres erőket: „*Amikor majd lecsillapodnak a kedélyek és az idő múlása*

²⁶ Fischer Ferenc kiegészítése. Személyes közlés.

józanágot ad mindenkinek, majd pontosan fogjuk megítélni a dolgokat és akkor igazságot szolgáltatnak majd a hadseregnek és a tengerészetnek."

Az 1898-as vereség századik évfordulója alkalmából új könyvek és tanulmányok sokasága jelent meg.²⁷ Ezekben új adatokat ismerhetünk meg az Egyesült Államok katonai beavatkozásáról. Ezek szerint az észak-amerikai expedíciós sereg csak mintegy 20 000 fős, önkéntesekből álló, kiképzetlen, rosszul felszerelt sereg volt. A spanyol közvélemény előtt azonban mégis kedvezőbb volt úgy beállítani a helyzetet, hogy nem a kubai függetlenségért küzdőktől szenvedtek vereséget, hanem a háború két nagyhatalom közötti békeszerződéssel ért véget.²⁸

Összegzés: A hadsereg helyzete a századfordulón

"1898 óriási katonai kudarc után, mivel a felelősök magas rangú személyiségek voltak, mintegy »csend-szerződés« kötötték: senki sem elemezte a kudarc igazi okát s nem keresték meg az igazi felelősöket. A megvert seregek hazatérése igen lehangoló látvány volt. De senki nem foglalkozott velük, az egyéni sorsok tragédiái hivatalosan nem érdekelték senkit. A háború végeztével a szükséges leszerelést sem hajtották végre, nem csökkentették a vezetői állományt, s ettől az időtől kezdve a hadsereg vízfejűsége állandó probléma lett. Csak a dologi kiadásokat csökkentették, a lefaragás a költségvetés kiképzési, felszerelési, elhelyezési fejezeteit érintette, de a katonai vezetők lehetséges reakcióitól félve, nem csökkentették a személyi kiadásokat. Sok parancsnoknak nem volt beosztott katonája, akinek parancsoljon, akinek pedig volt, nem volt mit parancsolnia. S amikor a költségvetési hiány miatt a helyzet már tarthatatlan lett, utolsó lehetőségként a sorkatonai szolgálatra behívottak létszámát csökkentették, még mindig megtartva a parancsnoki állományt! Ezekben az években előfordult, hogy bizonyos alakulatok csak papíron léteztek, mindössze két hadihajónak nevezhető parkkal több, mint 150 admirálist fizettek! Voltak felszámoló bizottságok, amelyek éveken keresztül semmit sem likvidáltak, de megvolt az állománytáblájuk és előmenetelük. Nyolcezer beosztás nélküli tisztet kellett legalább névleges álláshoz juttatni, tehát mérhetetlenül megnőtt a katonai bürokrácia"²⁹ – foglalta össze a helyzetet Jesús Martínez Paricio történész.

Sem a hatalom, sem a pártok, de a hadsereg sem vonta le a katonai vereségből az objektív tanulságokat. Mindenki ideológiai, mentalitásbeli hovatartozása szerint szinte mítoszt faragott belőle. Nem katonai problémaként, hanem nemzeti sorsfordító, egész történelmi utat felborító közös élményként, mély nemzeti pesszimizmussal értékelték az eseményt. A társadalom a katonákra igyekezett hárítani a felelősséget, a katonák pedig,

²⁷ A Revista Española de Defensa (a továbbiakban: RED) százoldalas mellékletben publikált tanulmányokat és mintegy 30 új könyvet jelölt meg bibliográfiájában. (1998. szeptember)

²⁸ Anderle Á.: Kuba története, 56. o.

²⁹ Martínez Paricio, Jesús Ignacio: Ejército y militares: 1898-1988, in: España - sociedad y política (vez.: Salvador Giner), Espasa Calpe, 1990, Madrid. 401-447.o.

áldozatnak érezték magát. A társadalomban erősödött az antimilitarizmus és minden gyarmati kaland elutasítása. A katonákban viszont tovább éltek a haza iránti magasztos eszmék, a Spanyolország nagyságába vetett hit. A '98-as értelmiségi nemzedék pesszimizmusával szemben a katonák továbbra is külső feladatokat reméltek, és magukat tekintették a haza gerincének, akik garantálják egységét és talán túlélését – vélte a századik évfordulón Rafael Núñez Florencio történész.³⁰ A háborús kudarcot nehéz volt feldolgozni, az megtorlást kívánt. Helyre kellett valahogy állítani a hadsereg becsületét és a nemzet méltóságát.

Sok kutató állítja, hogy a spanyol - marokkói háború egyenes következménye volt az 1898-ban, Kubában elszenvedett végzetes vereségnek. A XX. század elején zajlott a világ újrafelosztása, az új gyarmatosítás. A spanyol hadseregnek és politikusoknak egy újabb gyarmatosító kezdeményezés feszültség-levezető, presztízs-helyreállító lehetőségnek tűnt, nem beszélve a sok katona foglalkoztatásáról. E törekvések megvalósításához, a Spanyolországhoz közelebb eső területek – a Guineai-öböl, a szaharai partok és Marokkó – kerültek a figyelem középpontjába.

---

³⁰ Revista Española de Defensa, 1998. szept. 85. o.

1.2 Spanyol katonai műveletek Marokkóban (1908 –1927)³¹

Észak-Afrika legnyugatibb részén, Marokkóban a portugál és a spanyol jelenlét a XV. századra nyúlik vissza. A két ibériai monarchia a kereskedelmi útjait veszélyeztető afrikai kalózok tevékenységét igyekezett megfékezni erődök létesítésével és katonai erővel. Ceutát és Melillát is a XV. században hódították meg. (3. sz. melléklet)

A közvélemény háborús uszítása és egyes csoportok gazdasági érdekeltsége nyomására, XIX. században, Spanyolország már vívott háborút egy andjarai törzsszel (1859) egy, Ceuta város falain kívül épített, spanyol erőd védelmében. A hadműveletek finanszírozásához nem is kellett új adókat bevezetni: a királynőtől kezdve – aki ékszereit ajánlotta fel –, az utolsó kisemberig, mindenki az ügy mellé állt és pénzzel, élelmiszerrel, egyéb anyagi javakkal igyekezett hozzájárulni a költségekhez. Meg kellett bosszulni a nemzeti büszkeségen esett sérelmet! Castillejos és Tetuán elesett (1860. február 6.)

Tíz évvel a Kubában és Puerto Rico-ban elszenvedett katonai vereség után a spanyol hadsereg újabb gyarmati kalandba keveredett. Mivel a 98-as katasztrófa okait és tanulságait senki sem elemezte szakmai szempontból, törvényszerű volt, hogy a hibák megismétlődjenek.

A XX. század elején erősödött a harc Afrika felosztásáért Anglia, Francia-, Német- és Spanyolország között. A a marokkói érdekszférák felosztásáról Franciaország és Németország az Algecirasi Konferencián (1906) egyezkedett. Franciaország megnyerte Spanyolország támogatását és így a küzdelemből ő került ki előnyösebb helyzetben. Cserében elismerte Spanyolország kizárólagos jogát a rifek lakta területeken.

Nemzetközi elszigeteltségének megszüntetése és világhatalmi pozícióinak visszaszerzése érdekében 1908 februárjában a spanyol csapatok Marokkó földjére léptek. Ezzel megkezdődött az észak-marokkói területek spanyol katonai megszállása.

Spanyolország azonban nem volt fölkészülve egy újabb gyarmati kalandra. Az országot szociális, gazdasági, illetve politikai problémák gyötörték. A spanyol társadalom nagy része nem akarta ezt a távoli, számára idegen háborút. Ráadásul az két területen is társadalmi egyenlőtlenséget szított. Egyrészt a sorozás rendjében még érvényben volt a kötelező szolgálat pénzbeli megváltásának lehetősége, így csak a szegény rétegek fiainak kellett a távoli gyarmatokon, rettenetes körülmények között harcolnia. Másrészt a tisztek előmenetele tekintetében az „afrikanista” (azaz Afrikában szolgáló) tisztek jóval gyorsabb előmenetelre számíthattak „háborús érdemeikért” kapott kitüntetéseknek köszönhetően.

A katonákat nagyon rosszul fizették, rossz volt az ellátás, gyenge volt a kiképzés, hiszen a gyakorlatokra sem volt pénz. Ilyen hadsereg harcolt és áldozott fel emberéleteket

³¹ A spanyol - marokkói történelmi kapcsolatokról részletesen ld. Zoltán Márta: A spanyolok és Marokkó. Új Honvédségi Szemle 2005/9, 96-116.o.

húsz éven keresztül az észak-marokkói berberekkel vívott csatákban, amelyeknek a hivatalos célja az volt, hogy *"teljesítsék a spanyol civilizációs küldetést"*.³² Az afrikai területeket azonban egyáltalán nem ismerték, így komoly kétségek merültek föl a Rif -terület gazdasági értékeit illetően.

A melillai művelet (1909) volt az első összecsapás a spanyolok és a Rif- terület gerillacsapatai között. A rif-törzsek fellázkodtak a spanyoloknak és franciáknak átengedett bányászati és vasútépítési koncessziók miatt. Mohammed Ameziane, "El Mizzian" vezetésével le-lecsaptak a spanyolokra, s 1908 októberére teljesen megbénították a bányamunkákat. A spanyol kormányra óriási nyomás nehezedett mind saját – bányae érdekeltségű – gazdasági körei, mind a franciák részéről, akik azzal fenyegetőztek, hogy, ha a spanyolok képtelenek megvédeni a területükön lévő francia nemzeti érdekeket, akkor ők fognak beavatkozni. A konfliktus odáig fajult, hogy Spanyolországnak katonailag kellett fellépnie.

A spanyol kormány a tartalékosok mozgósításáról döntött. Ez azonban, Spanyolország-szerte, de különösen a katalán Barcelonában – ahonnan behajózták a Marokkóba induló csapatokat – óriási felháborodást és tiltakozó hullámot váltott ki. A "barcelonai tragikus hét" néven ismert események (1909. július 26. - augusztus 2. között) valóságos népi felkelésnek mondhatóak.

Közben Marokkóban újabb támadás érte a spanyol csapatokat: július végén **Barranco del Lobo**-nál, Melillától nem messze, a rif-kabilok rajtaütöttek egy spanyol menetoszlopon. Óriási kavargás támadt, s a pánikban 1 000 – 1 500 spanyol katona meghalt, köztük Pintos tábornok és a tisztikar egyharmada. Ennek hírére az anyaországban tovább erősödött a háború ellen tiltakozók felháborodása. Maina tábornok, Melilla főparancsnoka erősítést kért és külön kiemelte, hogy légi eszközökre lenne szüksége. (Ekkor jelentek meg először ilyen eszközök a marokkói hadszíntéren: két léggömb érkezett, amelyek igen fontos megfigyelői, felderítő, tüzérségi megfigyelői és térképészeti feladatokat láttak el augusztustól egészen decemberig. A berberek "Maina tábornok szemének" hívták őket.³³)

A népi tiltakozás ellenére a kormány folytatta a mozgósítást és Melillában egy 40 000 fős csapatot összpontosított. November végére sikerült a körzet feletti ellenőrzést biztosítaniuk. Amikor azonban a rif-törzsek harca kezdett lanyhulni, a mellillai katonai kormányzás parancsnoka, José Marina Vega hadosztálytábornok parancsot kapott arra, hogy tárgyalásokat kezdjen a helyi törzsek vezetőivel és megkezdje a csapatok egy részének hazatelepítését. Ezzel a Rif- területekre való benyomulás terveit, többek között a a

³² Pando Despierto, Juan: Historia secreta de Annual. Ediciones Temas de Hoy, S.A. Colección: Historia. Madrid, 1999. Páginas 77-80., Juan Tomás Palma Moreno: Annual 1921. 80 años del desastre. Almena Ediciones. Madrid, 2001. Página 6., Revista África Internacional, no 19

³³ La Aviación Militar española en Melilla. Revista de Aeronáutica y Astronáutica. Sept. 1997. 670-680. o.

Rif- terület szívében található Alhucemas öblében való partraszállást, levették a napirendről. A katonák nem értették: sikeres hadműveletüket miért kell félbeszakítani és ezzel időt hagyni a rifi kabiloknak az erőgyűjtésre.

S valóban: 1910 - 1911 között El Mizzián szent háborút hirdetett a spanyol behatolók ellen. Szövetségeseket keresett a rifi kabilok között, s valóságos hadsereget teremtett, amely szervezettségében, felszereltségében és fegyverzetét tekintve is sokat fejlődött. Canalejas spanyol kormányfő eltökélt volt a marokkói beavatkozást illetően: nem engedett a közvélemény nyomásának és engedélyezte a Kert folyóig való előnyomulás hadműveleti terveit.

A műveletek nagyon elnyúltak és igen költségeseknek bizonyultak. A spanyolok nagy nehezen tudtak csak állásokat elfoglalni és 1912 májusára a Kert folyóig eljutni. A kabilok sok veszteséget okoztak rajtaütéseikkel. Amikor azonban 1912 májusában, egy összecsapásban meghalt El Mizzián, az ellentétes érdekű és egymással is rivális kabilokat nem volt, aki összefogásra bírja, így a rifi csapatok szétestek. A spanyol kormány azonban, a közvélemény nyomása alatt, lemondott arról, hogy a sikert kiaknázza és mélyebben benyomuljon a Rif-területekre. Ehelyett újból a harcok beszüntetése és a kabil vezetőkkel való paktumok megkötése mellett döntött.

Franciaország és Spanyolország, az 1912. november 27-én aláírt Madridi Szerződésben megállapodott Marokkónak két protektorátusra való felosztásáról. A két Protektorátus-terület azonban igen eltérő adottságokkal rendelkezett: a déli, francia övezet jóval gazdagabb volt, jelentős kereskedő városokkal (Fez, Mequinés, Rabat, Casablanca, Taza stb.), míg az északi, spanyol övezet hegyes, nehezen járható, megműveletlen terület volt, ahol olyan törzsek éltek, amelyeket még soha sem sikerült a szultán fennhatósága alá vonni. Csak Tetuán volt jelentősebb város, míg Tanger nemzetközi jog alá tartozott. A többi terület szegény, nyomorgó kabilokból, településekből állt. Nem volt szárazföldi úthálózat, a Protektorátus két vége között csak tengeri úton lehetett közlekedni. Katonai erővel lehetetlen lett volna meghódítani, ezért a spanyolok politikai eszközökkel, a "pacifikálás stratégiájával" próbálkoztak: a spanyolokkal szimpatizáló főnököket igyekeztek megnyerni maguknak s aztán fokozatosan, vér nélkül meghódítani a területeiket. A siker igen vegyes volt: a lojális behódolók mellett sokan megbízhatatlannak bizonyultak, és a kabilok többsége, főként a Rif-területeken, keményen ellenállt a hódításnak. Az 1912-ben bevezetett marokkói protektorátus története a véres hadjáratok, nagy emberveszteségek és anyagi áldozatok története.³⁴

1920. április 2. után a spanyolok megkezdték az Alhucemas irányába tervezett hadműveletet. A következő tizenegy hónapban Silvestre tábornok látványos előrenyomulást hajtott végre. 130 km-re áthelyezte a spanyol vonalat a Rif- területen, 24 hadműveletet

³⁴ Servicio Histórico Militar. Historia de las Campañas de Marruecos. Tomo III. Madrid, 1981. 353-439. o.

vezetett, 46 új állást létesített szinte veszteség nélkül. Behódolásra kényszerített több kabil csoportot. A spanyol pacifikációs műveleteket és az ellenséges törzsek elleni harcokat nagyban segítette az 1884-ben megszületett "légierő": először 1909-ben két léggömb, majd repülő, később hidroplánok hajtottak végre jelentős megfigyelői, felderítői, utánpótlási és bombázási feladatokat. Az egymástól igen távol eső és szárazföldön nagyon nehezen megközelíthető előretolt állásokat, helyőrségeket élelemmel, vízzel, munícióval látták el, felderítettek ellenséges csapatmozgásokat, lesállításokat, készülő rajtaütéseket, vagy a parancsnokok többször csak a levegőből tudtak reális képet kapni a helyzetről.³⁵

A katonai előrehaladást igyekeztek politikailag előkészíteni, vagyis megnyerni a kabil vezetőket, egyidejűleg az ellenséges érzületű harkákat³⁶ távol tartani. Közöttük a legveszélyesebb Abd el-Krim csapata volt Tensaman területén.

Abd el-Krim és a többi rifi törzs kiismerte a spanyolok gyengéit, sebezhetőségét. Aktív propagandájuknak köszönhetően 3 000 főről hamarosan 11 000-re nőtt a létszámuk és újabb erődök ellen indítottak támadást, miközben a spanyol utánpótlási konvojokat is állandóan megtámadták, lehetetlenné téve az erődök ellátását.

A spanyolok nagy erőfeszítések és veszteségek árán elfoglalták Annual-t, amelyet alaptábornak akartak használni újabb előrenyomulásokhoz.³⁷A hadművelési tervek megalapozottságát több tiszt is megkérdőjelezte, mint ahogy a későbbi vizsgálatok³⁸ során tett tanúvallomásokból is ez derül ki.

Az egymástól igen távol eső állások ellátása egyébként is komoly problémát jelentett a spanyol erők számára: az Annuálból induló élelmiszer-, víz- és lőszerszállító konvojoktól az ellenséges erőkön kívül még a terepviszonyok leküzdése is hatalmas erőfeszítést követelt: a hegyes területen mély, alig járható szurdokok meredek hegyoldalakkal váltogatták egymást, ahol ember is, állat is gyakran elpusztult, sokszor a fél szállítmány odaveszett. Több ízben a konvojok egyáltalán nem érkeztek meg. Emiatt sok állás (erőd) ellátás nélkül maradt, ide értve az orvosi ellátást is. A rifiek támadásai következtében a kísérek közül többen sebesülten érkeztek az állásba, ahol már egyébként is víz-, élelmiszer és egészségügyi anyagihiányban szenvedtek.

Végzetes vereség Annualnál (1921. július 22.)

A spanyol csapatok és állások elleni bennszülött támadások (köztük a legfontosabbak: Abarrán-művelet 1921. május 31. Igueriben július 16-21.) csúcspontját Annual bekerítése jelentette. Silvestre tábornok tisztában volt azzal, hogy Annual nem tud ellenállni. Ekkor az erődben mintegy 3 000 spanyol és 2 000 bennszülött katona tartózkodott,

³⁵ La Aviación Militar española en Melilla. Revista de Aeronáutica y Astronáutica. Sept. 1997. 670-680. o.

³⁶ harka: helyi bennszülött irreguláris csapatok

³⁷ Servicio Histórico Militar. Historia de las Campañas de Marruecos. Tomo III. Madrid, 1981. 353-439. o.

³⁸ Picasso González, Juan.: Resumen del expediente instruido por él con motivo del abandono de posiciones en el territorio de Melilla. Madrid, 18 de abril de 1922. (a továbbiakban: Expediente Picasso)

4 napra elegendő élelmiszerral, egy nem túl heves harci napra elegendő lőszerkészlettel és víztartalék nélkül. Július 22-én hajnalban Silvestre tábornok még mindig reménykedett az anyaországból várt erősítés megérkezésében. A kiürítés és visszavonulás melletti döntésre végül is az a hír kényszerítette, hogy az ellenséges harka 3 szervezett hadoszlopban – mindegyik 2 000 – 2 000 fővel – közeledik Annual felé.

A kiürítés óriási káoszban zajlott: az ellenség már a kapukban várta a spanyolokat. A bennszülött rendőri egységek átálltak és ők is a spanyol tiszteket kezdték löni. Megtámadták a visszavonuló hadoszlopot és konvojokat, mindenki fejvesztve menekült.

Az annuali katasztrófa mérlege mintegy 12 000 halott. A spanyolok teljesen elvesztették a politikai és katonai ellenőrzést a középső területek fölött. Abd El Krim egyesítette a kabilokat és megalakult a Rif Köztársaság. Abd el Krim 1922-es nyilatkozatában kifejezte, hogy *„akarjuk a békét, a rendet, a kereskedelmet és a kapcsolatokat az egész világgal, de mivel a spanyolok a megsemmisítésünkre törnek, megvédjük szabadságunkat és vallásunkat. Mi is tudjuk olyan jól kormányozni magunkat, mint az európaiak, és jobban, mint a spanyolok. ... soha nem vetjük alá magunkat a spanyoloknak.”*³⁹A spanyolok, hogy megakadályozzák a lázadók térhódítását, katonai erő híján a visszatartó, fékező politika mellett döntöttek. Ezért a következő hónapokban, miközben erőt gyűjtöttek az ellentámadásra, csak korlátozott célú, helyi katonai műveleteket folytattak.

A Melillai Főparancsnokság összeomlása után a spanyol Főmegbízott (Alto Comisario) kérte az események hivatalos kivizsgálását és a felelősség megállapítását. A miniszter Picasso tábornokot, a Legfelsőbb Hadügyi és Tengerészeti Tanács tagját bízta meg ezzel.

Picasso tábornok 1922 novemberében átadta a Képviselőház elnökének a vizsgálatból levont következtetéseit, a tanúvallomásokat és minden fontos dokumentumot, táviratot.⁴⁰ Jelentésében a **kudarc okaiként** a következő megállapításokat fogalmazta meg :

- A melillai főparancsnok túllépte a parancsnoksága alá tartozó katonai erő kapacitásának ésszerű határait. A legfelsőbb katonai vezetés terveiben 1920 végén nem szerepelt Melilla felé kiterjeszteni a tevékenységét.⁴¹ A Főmegbízott - a Hadügyminiszter beleegyezésével - mégis engedélyt adott a műveletekhez, annak ellenére, hogy sem az előkészítés, sem a harci erő, sem az eszközök nem voltak megfelelőek a hadműveletekhez.

³⁹ Idézi: J. Nagy László: A Mediterráneum a XX. században. JATEPress, 1996. 95. o.

⁴⁰ Picasso González: Resumen del expediente instruido por él .... Madrid, 1922.

⁴¹ Extracto del plan del gral Silvestre, remitido al general Berenguer solicitando permiso para reanudar el avance (29 de octubre de 1920). Telegrama del gral. Berenguer al Ministro de la Guerra solicitando permiso para reanudar el avance (13 de noviembre de 1920) in: Palma Moreno, Juan Tomás. Annual 1921. 80 años del Desastre. Almena ediciones. Madrid, 2001. 42. o.

- Az előkészítő politikai munka nem volt eléggé eredményes és alapos. A behódolt törzsekre óriási nyomás nehezedett a be nem hódolt törzsek részéről, ezért gyakran meginogtak. A "baráti", azaz behódolt harkákra nem támaszkodhattak a spanyolok, sőt, éppen ők vártak támaszt a spanyoloktól.
- A Belső-üzleti Hivatal információi nem voltak megbízhatóak az ellenséges harkák erejéről.
- A Főmegbízott túlságosan a saját hadműveleteivel volt elfoglalva. Nem értékelte megfelelően a Mellillából érkező híreket, információkat és a főparancsnok terveit nem ellenőrizte és nem vonta felelősségre az előzetesen jelzett tervektől való eltérésekért.
- A már elfoglalt területeket nem erősítették meg, nem védték megfelelően, nem tudtak helyőrséget hátrahagyni létszámhiány miatt. Az elfoglalt állásokat sem építették ki rendszeresen, nem erősítették meg megfelelően sem katonasággal, sem technikával.
- A spanyolok által elfoglalt területek szervezete, berendezkedése békeidőre készült. Túl széles és mély területet kellett volna ellenőrzésük alatt tartaniuk, de a rendelkezésükre álló erő nem volt elegendő ehhez. Az elfoglalt területeken a rendkívül tagolt terep nagyon megnehezítette, sokszor lehetetlenné tette a közlekedést és a kapcsolattartást. A vízlelőhelyek gyakran nagy távolságra voltak az erődöktől, a vízszállítókat is sűrűn érték támadások.
- A sokasodó előjeleket (gyülekező ellenség, ellenséges propaganda terjedése a kabilok között, a rendőri erőkből dezertálók számának növekedése, az ellátó konvojok elleni támadások szaporodása, stb.) és figyelmeztetéseket sem saját tisztjeik, sem a még baráti kabilok vezetői részéről nem vették komolyan.
- az erődökben hagyott bennszülöttek és a környékbeli behódolt települések is gyakran átálltak.
- Az Abarrán - katasztrófa volt az első nagy csapás a spanyolokra: addig gyorsan, nagy erőfeszítések, szinte emberveszteségek nélkül, békésen tudtak előrenyomulni. Ez elbizakodottá tette őket, csökkentette az éberségüket, a veszélyérzetüket. Abarrán után szembesültek azzal a ténnyel, hogy már nem egy horda, hanem egyre erősebb, szervezettebb és jobban felfegyverzett ellenség áll velük szemben, aki naponta támadásokat hajt végre. Vezetőjük ismeri az európai harcmodort, a spanyol hadsereget és erejét.⁴²
- Az anyaországból érkező újoncokat nem képezték ki rendszeresen, nem volt lehetőség a helyszínen sem a begyakoroltatásukra. A parancsnokok a spanyol katonákat nem szívesen vetették be konkrét harci cselekményekben, félve az emberveszteségtől és ebből adódóan azután az anyaországban kirobbanó politikai támadásoktól. Ezért a főerőt

---

⁴² Abd el Krim spanyol területen végezte iskoláit és vált katonává.

a bennszülött reguláris és rendőri alakulatok alkották. A katonák tehát szinte semmi harci tapasztalatot sem szereztek, eltunyultak, a harci szellem egyre csökkent.

A Képviselőházban súlyos, kemény viták robbantak ki a Melillában történekről. A sajtónak kiszivárogtatott hírek felkavarták a közvéleményt. 14 000 halottról beszéltek .... Az a hír járta, hogy még a király is érintett a katasztrófa bekövetkeztében. A Bizottságban eltérő érdekek harcoltak egymással. Mielőtt a Képviselőházban sor kerülhetett volna az általános szavazásra, 1923. szeptember 13-án Katalónia főkapitánya, Miguel Primo de Rivera tábornok, a király hallgatólagos egyetértésével, puccsot hajtott végre. Feloszlatta a Képviselőházat (Kamarát) és kihirdette a diktatúrát.⁴³ Ezzel véget is ért a felelősség megállapítására megindított eljárás.⁴⁴

Miguel Primo de Rivera (1870-1930) tábornok, politikus katonai pályafutása egy afrikanista tiszt (Afrikában szolgáló /szolgált, s ezért kedvezőbb előmeneteli lehetőségeknek élvező spanyol tiszt) tipikus példája. A Katonai Akadémia elvégzése után első beosztását Melillában (Afrika) kapta, tehát egyből a gyarmati hadsereg tagja lett. Több kitüntetés és gyors előmenetel után Kubába, a Fülöp-szigetekre, majd már alezredeként újra Marokkóba vezényelték. Részt vett az 1909-es Melilla-műveletben. Két évvel később itt kapta meg a tábornoki kinevezést.

Az I. világháborúban megfigyelőként több szövetséges műveletben is részt vett. 1919-ben altábornaggyá és Valencia főkapitányává nevezték ki. Onnan Madridba vezényelték, szintén főkapitányként, de hamarosan áthelyezték, mert Marokkó békés elhagyása mellett emelt szót, szemben a kormánnyal és számos katonai vezetővel.

1922-ben a 'nehéz' barcelonai főkapitányságra nevezték ki, ahol nagyon vészterhes szociális és politikai légkör fogadta. Felerősödött a katalán szeparatista mozgalom, a társadalmi elégedetlenség, ennek következtében pedig, erősen meggyengült a közrend.

A Miguel Primo de Rivera 1923-ban kirobbantott puccsa után bevezetett diktatúra 1930-ban ért véget.

Az Annualnál elszenvedett katasztrófális vereség után, 1921 augusztusára erősödött meg annyira a spanyolok marokkói hadereje, hogy belekezdhetek egy "bosszúálló, elégtételt vevő hadjáratba". Utánpótlás-csapatok érkeztek az anyaországból, repülőik és 1922-től hidroplánok települtek a marokkói területekre. A hadművelet során, a júliusban elvesztett területeket novemberre tudták visszafoglalni. Megalakult a Marokkói Spanyol Légierő, új repülőtereket építettek. A hadműveleteket azonban nagyban nehezítette az anyaországbeli politikai döntések többszöri irányváltása. Abd El Krim kihasználta ezeket a megtorpanásokat,

⁴³ A diktatúra 1923–1930. v.ö. Anderle Á.: Spanyolország története ..., 109.o.

⁴⁴ A vizsgáló bizottság elnöke, Mateo Sagasta, félve attól, hogy Primo de Rivera megsemmisíti az iratokat, elhozta a Picasso-aktát a Kongresszusból és az Agrármérnöki Iskolában elrejtette. A II. Köztársaság kikiáltásakor adta azt vissza a Kongresszusnak, ahol azonban nem foglalkoztak vele és lassan feledésbe merült. A „Picasso-akták” (Expediente Picasso) egy részét 1998-ban találták meg a Kongresszusi Levéltárban, hiányos állapotban.

és az annuáli katasztrófa után fogságba esett spanyolokért váltságdíjként kapott négy millióból újjászervezte, valamint modernebb fegyverekkel látta el seregét. Az ellenséges harkák újabb támadásokat intéztek a spanyol állások és helyőrségek ellen, nagy veszteségeket okozva nekik.

A spanyol területek elleni sorozatos támadások hatására, valamint a sajtó és a közvélemény nyomására Miguel Primo de Rivera, aki korábban Marokkó feladásának híve volt, politikát váltott és a spanyol fennhatóság helyreállítása érdekében támadó műveleteket rendelt el.

1924-től a háborús tevékenység a nyugati területekre helyeződött át. A spanyol légierő folyamatosan részt vett a műveletekben felderítési, utánpótlási, bombázási feladatokat látva el. Az elzárt és körbezárt, alig néhány száz katonával védett településeket a légierő segítette megmenteni. Ekkor kezdődtek az első "stratégiai" bombázások: a lázadó törzsek földjeit, ültetvényeit pusztították, a terményt felégették kezdetleges "napalm"-bombákkal⁴⁵, hogy megtörjék a lázadók ellenállását. Német források szerint német technika és személyzet segítségével, első világháborús tapasztalatok felhasználásával, gázbombákat is gyártottak.⁴⁶

1925 áprilisában Abd El Krim olyannyira felbátorodott, hogy megtámadott a Francia Protektorátushoz tartozó területeket is (termőföldet akart szerezni). Ennek hatására Franciaország összefogott Spanyolországgal, hogy közös erővel törjék le a lázadást és a fiatal Rif Köztársaságot.

Partraszállás Alhucemasnál (4. sz. melléklet)

1925. szeptember 8-án Ceuta és Melilla helyőrségeiből hajón szállított csapatok, spanyol-francia légi-tengeri támogatás mellett egy merész műveletben partra szálltak Alhucemasnál, a Rif súlyponti területén. Ez volt a történelem első légi-tengeri deszantművelete. A partraszállási terepszakasz nagyon sziklás és meredek volt, amelyet ráadásul a spanyolok nem is ismertek (szemben Abd El Krim igen jó helyismeretével és ezen a terepen jól alkalmazható harcmodorával).

A partraszállás sikerét az igen pontos tervezésnek és előkészítésnek, sőt előzetes begyakorlásának köszönhette. A hadműveleti terv stratégiai szinten történő kidolgozásakor alaposan tanulmányozták az angol-francia sikertelen partraszállási kísérletet a Dardanellák szorosában, Gallipolinál (1915). Kielemezték a kudarc okait és ezek alapján döntöttek arról, hogy

⁴⁵ 2004. február 22-én a "La Guía de La Rioja" újság egy cikket közölt arról, hogy mivel a spanyol hadsereg a marokkói hadműveletek során vegyi fegyvereket is használt, a Rif- terület morális és gazdasági kárpótlást követel Spanyolországtól.

⁴⁶ Fischer Ferenc: Spanyolország jelentősége, mint Németország és Spanyol-Amerika közti híd. Titkos spanyol-német katonai kapcsolatok az 1920-as években IN: A modernizáció határai. Tradíció és integráció hazánk és a Mediterráneum történetében - 18-20. század / J. Nagy László - Kukovecz György - Szélinger Balázs (szerk.). - Szeged : Szegedi Tudományegyetem Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszék, 2002. 35-60. o.

- egyesített (közös) szárazföldi-tengeri parancsnokságot kell létrehozni, és közös hadműveleti terveket kell kidolgozni a hatékonyabb koordináció érdekében.
- Pontos, egységes és közös, mindenki számára ismert időszámvetés szükséges. A tevékenységet jól kell időben összehangolni.
- Az alárendelteknek is ismerniük kell a rájuk vonatkozó terveket, elvárásokat: mikor, hol, mit, kivel kell végrehajtaniuk. Térképek kellene minden egység számára.
- Jól kell megszervezni a logisztikát, pl. a hajókra való berakodás rendjét: az eszközöket a kirakodás sorrendjében, grafikonok alapján kell elhelyezni. A csapatokat nem szabad az eszközeiktől elszakítani. Figyelni kell a tartalékokra, hogy ha egy hajó kiesik, ne maradjon senki utánpótlás, eszköz nélkül. Tehát pl. azonos anyagokat nem csak egy hajóra kell rakodni stb.
- Összehangolt légi, tengeri, szárazföldi tűztámogatást kell biztosítani, ezek között pedig jól működő kommunikációt.
- Az összhaderőnemi, két nemzet által végrehajtott partraszállást egy meghatározott hadműveleti cél, az ellenség súlyponti területének elfoglalása érdekében hajtották végre.⁴⁷

Összegzés

A partraszálló művelet nyomán Sanjurjo tábornoknak sikerült végleg legyőznie Abd-el-Krim gerillavezér csapatait és így 1927-ben végre ténylegessé vált a kijelölt marokkói területek feletti spanyol uralom. A gyarmattartónak 15 évébe telt (a protektorátus-idő 1/3-a), mire teljesen elfoglalta és pacifikálta az Algecirasi Konferencián védelme alá rendelt területeket. A gyarmatosító hatalom azonban maga is súlyos gazdasági és szociális gondokkal küzdött, így nem csoda, ha a "civilizáció terjesztésében és a védelmező szerepében" (amivel a spanyol jelenlétet tulajdonképpen indokolták) nem tudott sok eredményt felmutatni. Valójában a spanyoloknak nem voltak pontos adataik a fennhatóságuk alá rendelt területekről, természeti kincseiről, adottságairól, sem a "védelmezendő" lakosságról. Csak két városuk volt: Tetuán és Larache (Tanger nemzetközi területiséget élvezve nem tartozott a Protektorátushoz). Nem volt úthálózat, ami lehetővé tette volna a terület mélyébe való behatolást és ellenőrzés alá vonását. A mezőgazdaság, állattenyésztés és halászat alig fedezte a lakosság szükségleteit, tehát állandó importra szorultak. A nagy gazdasági haszonra számítók álmai fokozatosan szertefoszlottak. Így az igazi hasznot azok fölőzték le, akik a spanyol gyarmati csapatokat és telepéseket az anyaországból ellátták árucikkkel, élelmiszerrel.

---

⁴⁷ García Argüelles, Amador: 75 Aniversario del desembarco de Alhucemas.. Revista Ejército. Año LXI. No. 715, 2000. október, 75-79. o. Ez a cikk tartalmazza a partraszállás részleteit, a szervezeti felépítést, a vezetési rendszert, a résztvevő csapatok összetételét, a végrehajtás harcászati módját, stb.

19 év után tehát végre véget ért a marokkói háború. Az anyaországban ez a győzelem megerősítette Miguel Primo de Rivera diktátor pozícióit, s így – korábbi ígéréteivel ellentétben -nem mondott le a hatalomról. Diktatúrája második szakaszát (1925 – 1930) “civil diktatúrának” vagy „puha diktatúrának” (dictablanda) nevezik a történelemkönyvek. Új kormányt alakított, s ebben már “csak” négy katonaminiszter volt a hat civil mellett.

A hadseregben technikai reformokat, illetve átszervezést akart bevezetni, s elérni, hogy a tisztikar jól képzett legyen. A kulcs a tisztikar csökkentése lett volna, ehhez azonban, nem mert nyúlni. Minden testületre (fegyvernemre) azonos előmeneteli rendszert léptetett életbe. Az alezredesi rendfokozattól megszüntette az automatikus előlépést, illetve azt vizsgálóhoz akarta kötni. Nagy ellenállásba ütközött, főleg a tüzérek részéről. A haderőt érintő reformintézkedései miatt a tisztikar elfordult tőle, s 1926, 1928-ban már katonai lázadások törtek ki ellene. Végül a katonai felső vezetés és maga a király is megtagadta tőle támogatását, így Miguel Primo de Rivera 1930-ban benyújtotta lemondását és Párizsba emigrált.

A hosszú marokkói háború majd a protektorátus fenntartása jelentősen megterhelte a kincstárat. A spanyol katonai terminológia gyorsan megkülönböztette az "afrikanista" és a "félszigeti" katonát. Az afrikanista, azaz afrikai gyarmati hadsereg tisztjei igazi harci feladatot kaptak Marokkóban. Ugyanakkor az elégtelen kiképzés, a rossz harcmodor, valamint hadműveleti tervek, illetve az igen korlátozott anyagi eszközök miatt a spanyol csapatok nagy veszteségeket szenvedtek el. Azonban a gyarmati háborúban szerzett legkisebb sérülés is, jó összeköttetéssel, már előléptetést jelentett. Így az "afrikanista" tiszték sokkal gyorsabban jutottak feljebb a ranglétrán, kitüntetések kaptak és gazdasági, politikai hatalmat nyertek. A rifiek legyőzése után, jó helyismeretük és a helyi közigazgatásban megszerzett pozícióiknak köszönhetően, jelentős politikai, igazgatási és gazdasági szerephez is jutottak a Protektorátus területén. A spanyol állami kiadások Marokkóban, még a harcok megszűnte után is, jórészt a hadsereg fenntartására mentek el.

A még 1916-ban gazdasági és szakmai követelésekkel megalakult Védelmi Junták élet- és munkakörülményeik javítását, az afrikanista tisztekkel azonos szintű fizetéseket és előmeneteli lehetőséget követeltek. Politikai szerepvállalásuk az anyaországban megosztotta a tisztikart.

Az **expedíciós hadsereg tisztjei** leszereltek, és egyre inkább elszigetelődtek. Magukat elit-katonáknak tartották. Kíméletlen, vas-és vakfegyelemhez szokott, a hagyományos spanyol katonai erényeket dicsőítő, az „örök Spanyolország”, a birodalom megőrzéséért küzdő kasztot alkottak, akik tudják, milyen veszélyekkel jár ez a hivatás, szemben azokkal, akik irodákban és előszobákban vívják csak csatáikat. Nem véletlenül, mindig Marokkóból hoztak át csapatokat, ha az anyaországban valahol a szociális problémák lázadáshoz vezettek (1917, 1934), amit le kellett verni. Hivatalosan dicsőítették,

hősökként kezelték őket, valójában, minden külső akcióban kudarcot vallottak. Ennek okai: a szervezete elavultsága; a rossz költségvetési arányok, valamint az, hogy a haderő nem kapott pénzt a fejlesztésekre, a korszerűsítésre, sőt katonáinak megfelelő kiképzésére sem. A hadiköltségvetés javát továbbra is személyi kiadások emésztették fel, és nem szereztek be olyan modern haditechnikai eszközöket, amelyek pedig az első világháború idején megjelentek a különböző hadseregekben. A marokkói háború végeztével a hadsereg, külső funkciók híján, elsősorban csendőri, rendfenntartó, valamint bírói szerepet töltött be a belpolitikában. Gyarmati funkciója azonban belpolitikai ütközések és nemzeti identitási válságok állandó katalizátora volt, különösen a katonai kudarcok időszakaiban. A hadsereg létszáma, ezen belül a tisztikar létszáma is többszöröse volt annak, mint amire Spanyolországnak valóban szüksége lett volna. A többször megkísérelt leépítés (pl. Primo de Rivera a tüzérségben) a nagy létszámú és erős érdekérvényesítési lehetőségekkel rendelkező tisztikar ellenállásán sorra meghiúsult.

Spanyolország és az I. világháború

Miközben Spanyolország Marokkóban a rengeteg pénzt felemésztő pacifikációs műveleteit vívta és az anyaországban a tisztikar elégedetlenkedett a rendkívül rossz körülmények, valamint a lelassult előmeneteli lehetőségek miatt, Európában kitört az I. világháború.

Spanyolország, a nagyon rossz gazdasági helyzetére; a kubai háborúban elszenvedett katonai vereségére s ott hajóhadának elpusztulására; katonáinak nagyon rossz kiképzettségére és ellátására; elavult eszközparkjára hivatkozva, kinyilvánította semlegességét.

„Gazdasági és katonai állapotunk miatt úgysem vennék hasznunkat szövetségeseink” – nyilatkozta Dato kormányfő parlamenti beszédében (1914. november 5.).⁴⁸ *„Még saját partjainkat és területünket sem tudnánk megvédeni! Mindenkinek sokkal hasznosabb lesz Spanyolország semlegessége, hogy egy napon békeközvetítők lehessünk és talán majd nálunk lehet egy békekonzferenciát összehívni.”*⁴⁹ Tehát amíg agresszió nem éri Spanyolországot, vagy valamelyik fél rá nem kényszeríti a beavatkozásra – Spanyolország semleges marad!

Az ország geostratégiai helyzete (Franciaország, a spanyol semlegesség esetén elvonhatott erőket déli határaitól; a tengeri utak ellenőrzése; a spanyol kikötők használata; Spanyolország ellátóbázisként élelmiszert, nyersanyagot, hadfelszerelést szállított mindkét félnek; a német tengeralattjárók számára a spanyol kikötőkben üzemanyagot és egyéb

⁴⁸ Eduardo Dato Antonio Maurának írt levelét idézi: España y la Gran Guerra. Discurso de Dato en las Cortes Españolas. Diario de Sesiones del Congreso de 5 de noviembre de 1914. Cuadernos de Historia 16, no. 197, 1985.

⁴⁹ Morales Lezcano, Víctor (UNED): La neutralidad española. Cuadernos de Historia 16, n°. 197, 1985

hadianyagokat biztosított; valamint a közvélemény igen erős megosztottsága – németbarátokra és antantbarátokra – elég nehézzé tették e semlegesség szigorú betartását.

Spanyolországot Angliával és Franciaországgal különböző szerződések kötötték össze, a Pireneusokban és az egész partszakaszon közös a határuk, nyugaton pedig az Angliával szintén jó viszonyban lévő Portugáliával határos. *„Spanyolország a hármass antant vonzáskörzetében van mind földrajzi, mind gazdasági tekintetben”* – írta Romanones gróf, volt liberális miniszterelnök.⁵⁰ *„A semlegesség, ha nincs mögötte komoly fegyveres erő, kiszolgáltatottá tesz: bármelyik háborús fél bármikor megsértheti, ha szükségét látja. Spanyolország nem tudná megvédeni szigeteit, partjait, s támadás esetén senki sem állna ki mellette. A háború végén (...) ha a német érdekek győznek, Németország bizonyára a Mediterrán térség feletti uralomra törekedne, magának követelné Afrika északi partjait – s ezzel elveszne egyrészt régi álmunk a marokkói terjeszkedésről, de függetlenségünk lényege is, amit a Földközi tenger semlegessége jelent. (...) A Szövetségesek győzelme esetén sem számíthatnánk köszönetre, hiszen a bajban nem álltunk ki mellettük. Megint kimaradnánk az európai térkép és politika alakításából. Van semlegesség, amely megöli!”*⁵¹

Dato kormányfő a Cortésben mondott beszédében azt is hangsúlyozta azonban, hogy a kormány megteszi a szükséges intézkedéseket ahhoz, hogy egy esetleges agresszió esetén megfelelően tudjon válaszolni.

A **németpártiak** (főleg Andalúziában, Madridban, Baszkföldön, Navarra tartományban) a rend, az erkölcs megtestesítőit; a monarchia védelmét; a vallás, a konzervatív értékek védelmét látták a központi hatalmakban.

A Spanyolország háborúba való belépése mellett kardoskodók abban reménykedtek, hogy így visszaszerezhetik Gibraltárt, Marokkóban területekhez juthatnak, illetve hogy megoldódik Tanger kérdése, azaz a spanyol területen fekvő marokkói, különleges státuszú várost végre megkaphatják.

XIII. Alfonz király igyekezett egyensúlyt tartani. Tisztában volt azzal, hogy nem kötelezheti el országát egyik oldal felé sem, mert az óriási terheket róna az országra. Lényegesen meg kellene erősíteni a rendkívül rossz állapotban és rossz színvonalon lévő hadsereget, valamint a flottát.⁵² De Spanyolországot ki kellett segíteni az elszigeteltségéből is, hogy részt tudjon venni az európai folyamatokban és politika alakításában. Ezért XIII. Alfonz békeközvetítő szerepre törekedett és számos dokumentum számol be humanitárius és hadifogolymentő, illetve segítő akcióiról is.⁵³

⁵⁰ Romanones, Conde de: Hay neutralidades que matan. *Diario Universal*, 1914 aug. 19. Idézi: Cuadernos de Historia 16, n°. 197, 1985

⁵¹ Romanones: Hay neutralidades ....

⁵² Capitán X (egy burgososi szdos): El problema militar de España, 1916. Burguete tábornok', a gyarmati háborúk veteránja reform-igényekről írt: La ciencia militar ante la Guerra Europea. 1917

⁵³ Ld. Pallagi Mária PhD doktori értekezésében: A spanyol semlegesség kérdése a bécsi diplomáciában 1914 - 1918, Szeged, 2004, 47., 113-119.o

Katonai szempontból a semleges Spanyolország hírszerző központként, jó megfigyelőállásként és a madridi német követség összekötőként szolgált a latin-amerikai, ázsiai konzulátusok, valamint Berlin között. A hadiszállítások mellett megemlíthető, hogy mintegy 15 000 aragóniai és katalán önkéntes vett részt a háborúban, a francia seregben, és spanyol munkások tömege dolgozott francia gyárakban, amivel francia munkaerőt szabadítottak fel a hadsereg számára.

Mint arra Dato kormányfő is utalt beszédében, Spanyolországnak intézkedéseket kellett hoznia területei és partjai védelmének megerősítésére. Ezért hadihajókat, laktanyákat kezdtek építeni; megerősítették a parti őrséget és tüzérséget, illetve a Kanári- és Baleári-szigetek védelmét, a kikötőket. Ehhez azonban sok pénz és technika kellett, amihez főként az antant-országoktól vártak segítséget. Minden e témával foglalkozó forrás kiemeli azonban, hogy sem Franciaországnak, sem Angliának nem állt érdekében, hogy Spanyolországot túlságosan megerősítsék, hiszen az, mint erős tengeri hatalom az angol és francia földközi-tengeri pozíciókat gyengítette volna, vagy Gibraltár visszakövetelésében nagyobb erővel léphetett volna fel.

Amikor 1915. május 23-án Olaszország hadat üzent a Monarchiának, Spanyolország antantgyűrűbe került és a Földközi-tengeren is antantfőlény alakult ki. A Földközi-tengeren, Spanyolország partjainál, fokozódott a német tengeralattjárók tevékenysége. A német tengeralattjárók trükkös álcázással, de nyíltan a spanyol kikötőkben vételeztek üzemanyagot, miközben számos semleges, köztük spanyol kereskedelmi és utasszállító hajót süllyesztettek el a partok mentén. Tengeri útjainak lezárása komoly problémát jelentett az országnak.

Összegzés

A háború végén sokan keserűen vették tudomásul, hogy – bár megmenekültek az emberáldozatoktól és pusztulástól - a spanyol semlegesség nem hozta meg a várt gyümölcsét. Sem a Gibraltárral, sem a marokkói területekkel, sem Tangerrel kapcsolatos vágyaik nem teljesültek. A fegyveres erőikben sem mentek végbe a más országokban a háborúban való részvétel hatására tapasztalható technikai fejlesztések, modernizáció. Az európai „ügyekbe” való beleszólás lehetősége is elveszett: a király korábbi békeközvetítői kísérletei, illetve humanitárius akciói ellenére Spanyolországot –miként a többi semleges országot is – kizárták a béketárgyalásokból.

II. A POLGÁRHÁBORÚS SPANYOLORSZÁG FEGYVERES EREJE

A spanyol polgárháborúról nagyon sok könyvet, tanulmányt, elemzést írtak már, mind magyar kutatók, mind külföldi szerzők.⁵⁴ Ezekben a háborút minden oldalról elemzik, részletesen leírják a harci eseményeket. Jelen fejezetnek nem célja egy újabb történelmi összefoglaló megírása, ezért csak a történelmi elhelyezés érdekében feltétlenül szükséges utalásokra szorítkozva a témának egy kevésbé emlegetett aspektusát fogom bemutatni: a háború vezetésének, harceljárásainak és az alkalmazott eszközöknek a katonai-szakmai elemzését. Elemzésemben a korabeli magyar katonai szakajtóban megjelent leírásokat és tanulmányokat használom fel, valamint eddig fel nem tárt diplomáciai iratokat, dokumentumokat. 1937- 1938 - 1939-ben a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium által kiadott "Magyar katonai Szemle" (szerkesztette: vitéz Magyarosy Sándor) közölte Miskey Zoltán őrnagy több hosszú cikkét az éppen zajló spanyol polgárháború eseményeiről és annak politikai, gazdasági stb. okairól és háttéréről. Mások pedig a polgárháború katonai-szakmai aspektusairól írtak tanulmányokat: a légierő, a léghárítás, a harcokocsicsapatok, a tüzérség, a tábori erődítések stb. alkalmazásának új szempontjairól és tapasztalatairól. A kortárs katonák értelmezése a kor haditechnikai színvonalán álló elemzést nyújt. Ezeket, természetesen, csupán a katonai és katonapolitikai értelmezéshez kívántam felhasználni. A magyar progresszió korabeli reflexióinak (pl. Rónai Zoltán több spanyol tárgyú írása a « Szocializmus » c. Folyóirat hasábjain) elemzése, feltárása egy külön kutatás tárgya lehet. Ugyanígy a komparatiztika számára érdekes feladat lesz egybevetni a korabeli magyar katonai szakértők értékeléseit a harcokban résztvevő köztársasági katonai vezetők – Vicente Rojo vezérkari főnök, a néphadseeg igazi parancsnoka, José Miaja Menant tábornok, Madrid katonai parancsnoka, majd a Nemzeti Védelmi Tanács vezetője –, a jelentős katonai érdemekkel rendelkező Cipriano Mera anarchista vezér, az antikommunista puccsot végrehajtó Segismundo Casado ezredes, a kommunista Ignacio Hidalgo de Cisneros – a bombázó repülés spanyol úttörője – visszaemlékezéseivel.⁵⁵

A **korszak történelmi - politikai viszonyairól**, többek között, Anderle Ádám *Spanyolország története* című könyvében részletesen olvashatunk⁵⁶. 1936 februárja, amikor a Népfront⁵⁷ győzött a választásokon, a gazdasági, szociális és politikai válság elmélyülésének az időszaka Spanyolországban. Zavargások, sztrájkok, erőszakhullám söpört végig az országon. Tömegek kerültek utcára, nyomorogtak, éheztek, teljesen

⁵⁴ Harsányi Iván, Györkei Jenő több könyvet is írtak, Beevor, Antony: "A spanyol polgárháború" c. könyve 2002-ben jelent meg magyarul, egészen új szempontok szerint vizsgálva a témakört.

⁵⁵ Pl. Hidalgo de Cisneros, Ignacio: *Cambio de rumbo*, valamint Rojo, Vicente: *España heroica*, valamint *Así fue la defensa de Madrid*. Modesto Guilloto León, Juan: *Soy del Quinto Regimiento*. On-line fellelhetőség: www.lainsignia.org/2006/Espana, 1936–1939. Utolsó letöltés: 2007. március 5.

⁵⁶ Anderle Ádám: *Spanyolország története*. Móra, Budapest, 1992. 126-130. o.

⁵⁷ Centristák, baloldaliak, liberálisok, republikánusok, szocialisták, kommunisták, marxisták, anarchisták és szindikalisták stb. összefogásával

kiszolgáltatottan. Csendőrterror dúlt. A Spanyolországban rendkívül erős anarchista mozgalom – főleg az andalúziai nincstelen parasztság körében – sztrájkjait a hadsereg verte le⁵⁸. Növekedett a politikai erőszak, szélsőjobboldali sajtókampány folyt a kormány ellen. Az ország lassan kormányozhatatlanná vált, megrendült a közrend, közbiztonság, géppisztolyos falangisták⁵⁹ gyilkoltak, merényletek sorát követték el. Ugyanakkor a népfronton belül is egyre ádázabb belső harcok dúltak a mérsékelték, radikálisok, munkásszervezetek, anarchisták, kommunisták stb. között.⁶⁰ A katonákat és csendőröket a baloldal többször nyilvánosan szidalmazta, a hadsereg elleni izgatás miatt a tisztikar egy részében a fegyelem meglazult. „A spanyol történelem kulcsfogalma a türelmetlenség mellett valószínűleg az erőszak lehetne” – jegyzi meg Anderle Ádám.⁶¹

Ebben a belpolitikai helyzetben, néhány tábornok arra az elhatározásra jutott, hogy a rendteremtés érdekében be kell avatkozniuk a politikába. Nem volt ez újdonság. Spanyolország XIX. és XX. századi történelmét puccsok sora kísérte: 1808 (a függetlenségi háború kezdete) és 1936 között 44 katonai lázadást robbantottak ki, de ezek többnyire gyorsan lezajlottak. A XIX. századi pronunciamientók mindig azzal végződtek, hogy a katonák, bevégezve feladatukat, visszaadták a hatalmat a civil politikai erőknek, nem akartak politikát, alkotmányt stb. diktálni, vagy kormányt állítani. A Sanjurjo tábornok által, 1932-ben kirobbantott puccsot még nagyon könnyen el lehetett fojtani. Talán ezért sem vette a köztársasági kormány eléggé komolyan az újabb, 1936. júliusi felkelést. A köztársasági kormány a legveszélyesebb tiszteket ugyan eltávolította Madridból, de meghagyta őket fontos beosztásokban: Franco tábornokot a Baleári-, Godet tábornokot a Kanári-szigetekre vezényelte katonai parancsnoknak, Mola tábornok pedig, Pamplona – a carlista⁶² központ – katonai parancsnoka lett. Sanjurjo tábornok Lisszabonban volt száműzetésben az elbukott puccskísérlete miatt. Más ellenséges érzületű tiszteket nyugállományba helyeztek, vagy áthelyeztek, helyettük a kormányhoz hű emberekkel töltötték föl a vezető posztokat. Ezek az intézkedések azonban nem voltak elegendőek a tisztikar politikai befolyásának csökkentésére.

A forradalmi hév elérte a katonaságot is, egyre nehezebb volt a fegyelmet fenntartani. A kormány nem volt elég erős e szélsőséges tendenciák megfékezésére és a beigért

⁵⁸ Amikor 1934 októberében a munkások elfoglalták Oviedót, a kormány beavatkozott, és Franco tábornok, a Vezérkar főnöke, a Marokkóból hozott mór harcosokkal kiegészített Idegenlégiót vetette be leverésükre. Csoportos főbelövés, a mór harcosok kegyetlenkedései, a légiósok és a csendőrök brutalitása, 30 000 politikai fogoly, kivégzések félmegoldták a probléma „megoldását”

⁵⁹ a fasiszta Falange párt tagjai

⁶⁰ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1937/1. sz. 1-21. o. és Beevor id. könyve részletesen elemzi ezeket, ld. még Anderle Ádám.: Spanyolország története, Móra F. Kiadó, Budapest, 1992. 120 – 129. o.; Harsányi Iván: A spanyol polgárháború és magyar önkéntesei. Antifasiszta füzetek. 1996.

⁶¹ Anderle Ádám.: Spanyolország története, Móra F. Kiadó, Budapest, 1992. 120. o.

⁶² Carlista trónkövetelők: VII. Ferdinánd spanyol király az addigi, leányági öröklést tiltó törvényeket megváltoztatva 1832-ben leányát, II. Izabellát jelölte ki utódjául, testvére Károly (Carlos) azonban ezt nem fogadta el. Ő és későbbi leszármazottai többször megpróbálkoztak a trón visszaszerzésével. Ld. Anderle Ádám: EL carlismo y la corte de Viena. ACTA HISPANICA. T.III. Szeged, 1998, 5-9. o.

reformok végrehajtására. Tisztek egy csoportja puccsot hajtott végre, *“hogyan megelőzze az ország belállapotainak teljes baloldalra terelését és egy bolsevik diktatúrának újabb, véres, forradalmi alapokon való létrejöttét”*- írta Miskey őrnagy, magyar katonai elemző.⁶³ Valójában tábornokok egy csoportja már a baloldali pártszövetség februári választási győzelmének estéjén fordulatot akart kikényszeríteni Portela Valladares miniszter- és Zamora köztársasági elnöknel.⁶⁴ *„A spanyol politikai tradíció nem ismerte a demokratikus megoldási technikákat – hiszen a politikai változások korábban szinte mindig erőszakos eszközökkel zajlottak -, ezért most is ‘természetesen’ alkalmaztak erőszakos módszereket”*.⁶⁵

A július 17-én Spanyolországban megindult katonai lázadás, a korábbi puccsoktól eltérően, nem hozott gyors eredményt. A hadsereg nem csatlakozott egységesen a nacionalista felkelőkhöz. Erre jó példa mindjárt a kezdet: Spanyolországban ugyan a felkelők kezére került, de másnap a Ceutából Cádiz felé kifutó hadihajó matrózai felkeltek lázadó feletteseik ellen és a köztársaság oldalára álltak. Így 50 000 felkelő katona, az Afrikai Idegenlégió zsoldos egységei Spanyolországban ragadtak és nem tudtak kapcsolatba lépni a szárazföldi felkelőkkel. Franco tábornoknak a németektől kellett segítséget kérnie csapatainak légi úton való átszállítására.

1936-ban először bomlott meg a **tisztikar** egysége, s nem elsősorban vallási, politikai, ideológiai eszmék miatt, – hiszen mindkét oldalon voltak ilyenek is, olyanok is: liberális érzelműek Franco táborában és katolikusok, konzervatívok a köztársaságiak oldalán –, hanem kit hol, melyik oldalon ért a felkelés. Jó példa José Miaja Menant⁶⁶ tábornok: a toledói Gyalogsági Iskola (Academia de Infantería) elvégzése után Marokkóban szolgált (Melillában), valószínűleg tagja volt a jobboldali UME⁶⁷ szervezetnek. A július 18.-i felkelés Madridban érte, és, mivel családja a „nemzeti” területen élt, valamint beosztottjai között is voltak lázadók – kezdetben bizonytalan volt, de végül hű maradt a kormányhoz. Családok szakadtak ketté: az idősebb, magasabb rangú katonák inkább a Köztársaság oldalán, míg a fiatalabb, alacsonyabb beosztású tisztek a felkeléshez csatlakoztak.⁶⁸

A katonáknak, a tisztikarnak, s általában véve a hadseregnek a polgárháborúban való hovatartozásáról igen ellentmondásos állásfoglalások olvashatók a különböző tanulmányokban. Antonio Alonso Baño volt köztársasági belügyminiszter idézett cikkében azt írta, hogy a tisztikarnak alig a fele csatlakozott a felkelőkhöz, a tábornoki, főtiszt,

⁶³ Magyar Katonai Szemle, 1937/1. sz. 1-21. o.

⁶⁴ Harsányi Iván információja kutatásai alapján.

⁶⁵ Anderle Ádám.: Spanyolország története, Móra F. Kiadó, Budapest, 1992. 121. o.

⁶⁶ Oviedo, 1878 – Mexikó, 1958) 1936 novemberében a Madridi Védelmi Junta parancsnoka, 1938 márciusától az egész Központi katonai Körzet, majd áprilistól a Központi és Déli Hadseregcsoport főparancsnokaként az ő kezében összpontosult a legnagyobb köztársasági katonai erő. A Negrín-kormány Valenciába települése után, José Miaja lett a Nemzeti Védelmi Tanács elnöke, 1939 márciusában pedig támogatta Casado ezredes (a központi hadsereg parancsnoka) puccsát Negrín kormányerői ellen. Béketárgyalásokat akartak kezdeményezni Franco tábornokkal, szemben Negrín és a kommunista vezetők „harc a végsőkig” elméletével.

⁶⁷ UME = Unión Militar Española

⁶⁸ Baño, Alonso: *18 de julio o la destrucción del Ejército*, (Július 18. vagy a hadsereg szétverése), El País, 1981. július 18., 9. o.

tisztikar jelentős része a törvényesség, az alkotmányos rend, azaz a Köztársaság védelme mellett döntött. Azonban mindkét fél propagandája azt terjesztette, hogy az egész hadsereg fellázadt, s ezért bukott el a Köztársaság illetve győzött a katonai puccs. Erről Ricardo de la Cierva, a Franco-rendszer hivatalos történésze, "krónikása", 30 évvel később ezt írta: *"Nem csatlakozott a felkeléshez a dandártábornokok 80%-a, sem az ezredesek, alezredesek 70%-a, sem az őrnagyok fele. A tisztikarnak több mint a fele a Köztársaság szolgálata mellett döntött. Le kell menni a ranglétrán őrnagyi, vagy századosi rendfokozatig ahhoz, hogy Franco számára kedvező arányt találjunk(...)"* Mint általában a mediterrán flottáknál, a spanyol flotta tisztjei is nagyrészt arisztokrata származásúak voltak, tehát szilárd monarchisták. A flotta altisztjei és matrózai azonban sokkal szervezettebbek voltak, mint szárazföldi társaik. Ennek volt köszönhető, pl. a felkelés első óráiban a flotta rádiósainak összefogása lázadó tisztjeik ellen: mivel a rejtjelkulcsokat csak a tisztek ismerték, rejtjelezés nélkül továbbították a felkelők üzeneteit, hogy a legénység is értesüljön tartalmukról.⁶⁹

S mivel a flottaminiszter a köztársasághoz hű maradt, felszólította a matrózokat és a tiszteket a lázadókkal való szembeszállásra, továbbá a lázadókhöz húzó tisztek leváltására. Ennek köszönhetően a flotta nagy része a köztársaság kezén maradt és nagyban tudta akadályozni a felkelők csapatainak Marokkóból az európai területre való átszállítását, valamint le tudták zárni a Gibraltári-szorost. A flotta azonban a háború folyamán végig összehangolatlanul tevékenykedett és így nem tudott eléggé hatékony lenni.

A haderő létszáma kb. 100 000 fő volt. Ebből az **anyaországi hadsereg** elavult fegyverzettel, haditechnikai eszközökkel felszerelt, rosszul kiképzett alakulatokból állt, valójában csak mintegy 50 000 főből (hamis létszámjelentéssel szereztek több zsoldot és fejadagot). Ezen kívül jelentős erőt képviselt a carlista tábor: mintegy 7 000, kiválóan felfegyverzett requetéből⁷⁰ álló csapat került Mola tábornok keze alá, amikor Pamplonába, a karlisták fővárosába "száműzték". A környékbeli parasztok önként csatlakoztak a felkeléshez és a requeté-k adták hozzá a fegyveres támaszt.

Queipo de Llano tábornok készítette elő az andalúziai lázadást, így biztosítva az összeköttetést az anyaország és Afrika között. Sevillában valóságos személyi kultusz övezte. Afrikában a lázadás kitörésekor Yagüe tábornok játszott fontos szerepet, majd az Afrika Hadsereg támogatását Franco tábornok szerezte meg, miután a Kanári-szigetéről július 18-án Casablancába repült. Madridnál Fanjul tábornok vezeti majd a támadást.

⁶⁹ Valverde Espín, Miguel: *Trasatlántica y la Guerra Civil*. www.elgrancapitan.org/documentos

⁷⁰ A requeté-k a carlisták egy paramilitáris szervezete. 1907-ben ifjúsági szervezatként alakult meg, ebből fejlődött ki, különösen a II. Köztársaság kikiáltása után, elsősorban Navarra tartományban jelentős – akkor 10 000 fős – félkatonai szervezetté. 1932-ben Enrique Varela került az élére, katonai szervezetté alakította, s a 41 requeté ezred (tercios) a polgárháború alatt már jelentős szerepet játszott, összesen mintegy 60 000 fővel: navarrai, baszk, andalúz, aragóniai, asztúriai, katalán és kasztíliai ezredek alakultak.

Mintegy 30 000 fős volt az **Afrikai Hadsereg** Marokkóban, s ez képezte a magas harcértékű csapatokat. Az összeesküvőknek szinte erőfeszítés nélkül sikerült az ellenőrzésük alá vonni a Marokkói Spanyol Protektorátus területét. A kormányhoz hű parancsnokokat, szakszervezeti vezetőket egyszerűen kivégezték Ceutában és Melillában.

A spanyol **Idegenlégió**⁷¹ vezetői állománya képezte a spanyol tisztikar krémjét, katonái harcedzett csapatok voltak. Soraiban azonban sok köztörvényes, az igazságszolgáltatás elől menekülő bűnöző is volt.

A marokkói **Reguláris Bennszülött Csapatok** 250 fős *tabor*-okból (bennszülött zászlóalj) álltak. Parancsnokságukat spanyol tisztek látták el, s a közkatonák (*regulares*) azokból a kegyetlen harcos rif törzsekből származtak, amelyek ellen korábban a spanyolok hosszan tartó véres háborút vívtak. Rejtőzködő harcmodoruk, nagyon jó képességük a terepadottságok kihasználására, harci jártasságuk döntő fölényt biztosított számukra a szinte hivalkodóan vakmerő spanyolokkal szemben. Spanyol-Marokkó (azaz a Spanyol Protektorátus)⁷² Franco tábornok csapatainak jelentős utánpótlást jelentett, hiszen a sorozást a marokkói területekre is kiterjesztette. A félkatonai – félrendőri marokkói bennszülött csapatok Franco erőinek legmegbízhatóbb, legfegyelmeltebb és ugyanakkor legkegyetlenebb részét képezték. A spanyol polgárháború furcsa sajátossága, hogy a leigázott nép (mórok, rifiek, yebalaiak) tagjait hozták a leigázó nép ellen háborúzni! A korábban saját területükön elszenvedett háborúért revánsot vehettek spanyol földön a leigázóik ellen. Franco tábornok toborzói kecsegtető ígéreteket tettek a Spanyolországban győzelem esetén rájuk váró lehetőségeket, hadizsákmányt illetően. A mór harcosokat a rabláson, fosztogatáson és erőszakoskodáson, nők megerőszakolásán túl még a látványuk is szinte pszichológiai elrettentő erővé tette. A háború sajátos eleme, hogy Abd el-Krim, aki korábban a spanyolok ellen véres háborút vívott Rif területén, 1936-ban, már a spanyol csapatok egyik bennszülött zászlóaljának (*tabor*) a parancsnokaként, azonnal csatlakozott a lázadókhöz Melillában. A melillai kormányhoz hű szakszervezeti vezetők kivégzésében is jelentős szerepet vállalt.⁷³ A harcok során nyújtott 'kiváló teljesítményéért' hamarosan tábornoki rangra emelkedett. Egy bennszülött tábornok egy európai hadseregben!⁷⁴

⁷¹ Millán Astray hozta létre 1920-ban, s első parancsnokhelyettese Franco tábornok volt

⁷² A spanyol-marokkói kapcsolatokról ld. Zoltán Márta: A spanyolok és Marokkó. Új Honvédségi Szemle 2005/9, 96 – 116.o.

⁷³ Abd el-Krim apja is a spanyol gyarmatosítás elleni kegyetlen harc főszereplője volt, majd amikor belátta, hogy ez már nem folytatható, fiát spanyol iskolába küldte tanulni. Abd el-Krim így kiválóan ismerte a spanyolokat, és jó fizikai képességeinek köszönhetően kiváló harcos vált belőle. A polgárháború pedig jó lehetőséget jelentett számára a gyors katonai karrierre: zászlóaljparancsnokból egyszerre a „Regulares” marokkói csapatok hadosztályparancsnoka lett, vagyis egy sosem látott csoda történt: egy bennszülöttből egy európai hadsereg tábornoka lehetett.

⁷⁴ Franco számára a régi impérium képét hordozta, ezért a polgárháború végén, azon túl, hogy mór testőrséggel vette magát körül, Abd el-Krim-et is kinevezte Galícia főkapitányává. Abd el-Krim „matarrojos” (vörös-ölő) néven ismerték, a köztársaságiak soraiban végzett írtóhadjárata miatt. Galícia főkapitányaként azonban kissé anakronisztikusnak ígérkezett, hogy a „matamoros” (mór-ölő) néven ismert Santiago apostol ünnepén a mórokat levágó szent képe előtt ő mondjon beszédet. Később még tovább nőtt a meglepetés, amikor az Afrika-politika szempontjából stratégiailag kulcsfontosságú Kanári-szigetek (amelyeket a marokkóiak mindig is maguknak

Miskey Zoltán őrnagy, a spanyol polgárháborúról írt cikkében a következő adatokat közölte az erőviszonyokról: *“a helyőrségek területi elhelyezkedése folytán a felkelés első mozzanatában a 150 000 főnyi anyaországi haderőnek kb. 55%-a, vagyis 80 – 82 000 fő maradt Franco tábornok parancsnoksága alatt. Ehhez hozzászámítva a marocccói, baleári és Canari-szigeteken levő erőket – mintegy 8000 fő – megállapíthatjuk, hogy Franco tábornok össz hadereje 110 000 fő .... A kormány mellett így mintegy 70 000 főnyi békehaderő maradt, amelynek részei azonban lázadás folytán felbomlottak. Az így szenvedett erővesztéseket a kormány a balszélső politikai szervezetekből felfegyverzett nagyszámú zabolátlan munkásmilíciával igyekezett pótolni, melyeknek harci értéke mind fegyelem, mind kiképzés szempontjából csak igen csekélyre volt becsülhető. Súlyosan befolyásolta itt a helyzetet, hogy a kormány a tisztikar egy részét kivégeztette, börtönbe csukatta és így a rendelkezésére még megmaradt fegyveres erő szakképzett vezetők nélkül állott.”*⁷⁵

Amikor a spanyol polgárháború kerül szóba, többnyire csak a szárazföldön folyó harcokat említjük, miközben – az arcvonalakon zajló, hagyományos értelemben vett háborún kívül – beszélhetünk még a légi, a hírszerző és információs-, a propaganda-, a gazdasági és nem utolsósorban a **tengeri uralomért folyó háborúról**. Spanyolország földrajzi adottságainál fogva a tengeri uralomért vívott harc nagy jelentőséggel bírt az ország gazdasági élete szempontjából.⁷⁶

Ennek fontosságát felismerte a köztársasági kormány és a lázadás kitörése után, július 24-én, háborús övezetté nyilvánították a Marokkói Spanyol Protektorátus partjait, majd később még nagyobb övezetet is. Így próbálták megakadályozni a lázadóknak szóló szállításokat és csapataik átrakását a szárazföldre. A blokád azonban nem bizonyult hatékonynak. A tengeri uralomért folyó harcot a nacionalisták (a lázadást kirobbantók, más néven 'nemzetiek') az északi köztársasági zóna partszakaszának (Cantabria) lezárásával kezdték, elszigetelve így a köztársaságot a tenger felől és akadályozva a délről (Földközi-tenger térségéből) jövő tengeri áruforgalmat és összeköttetést. Fernando és Salvador Moreno de Alborán ellentengernagyok visszaemlékezésükben⁷⁷ lépésről lépésre bemutatják a nacionalista tábor térnyerését a tengeren s azt, hogy a köztársaságiak, kezdeti erőfölényük ellenére, hogyan szorultak vissza, többek között az északi zóna blokádjára adott válaszuk miatt. Indalecio Prieto tengerészeti és légügyi miniszter az északi ipari körzetek megvédése

---

követeltek) főkapitányává nevezték ki a mór tábornokot. (1956-ban, Marokkó függetlenné válásakor, Abd el-Krim otthagyta spanyol karrierjét, a Szultán hadseregének főparancsnoka lett, és a riff szeparatista mozgalom véres elfojtását vezette.)

⁷⁵ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1937/1. sz. 1-21. o. (korabeli helyesírással idézve). Györkey Jenő és Anderle Ádám szerint azonban a kormány a szakszervezetek felszólítása ellenére sem volt hajlandó felfegyverezni a munkásokat. Györkei Jenő: Legenda, valóság, tragédia, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986, 30. o. , valamint Anderle Ádám: Spanyolország története

⁷⁶ Velarde Fuertes, Juan: El capítulo marítimo de la economía de la Guerra de España. Una guerra, seis contiendas. Razón Española, 2001. január-február, t. XXXVI, no 105, 151-164. o.

⁷⁷ Moreno de Alborán y de Reyna, Fernando – Moreno de Alborán y de Reyna, Salvador: La Guerra silenciosa y silenciada. Historia de la campaña naval durante la guerra de 1936-39, El relato riguroso y exhaustivo de la campaña naval durante la guerra de España de 1936 a 1939

érdekében felvezényelte a hajóhadat a Mediterrán térségből a Cantabria-térségbe. Így azonban szabadon hagyta a Gibraltári-szorost a lázadók előtt, ugyanakkor az északi blokádot sem tudták áttörni.

A harcok kezdetekor a lázadók a kereskedelmi hajóknak csak mintegy 15 %-át birtokolták, ami a német és olasz kereskedelmi hajók, valamint haditengerészet segítségével néhány hét alatt a 'nemzeti' oldal gazdaságának és hadiforrásainak összeomlásához vezetett volna. Támadó akcióik következtében sikerült egyre több köztársasági hajót vagy elsüllyeszteniük, vagy elfogniuk, s így 1937 végére már a kereskedelmi hajók mintegy 50 % tonnatartalma fölött rendelkeztek.⁷⁸ 1937 áprilisától már rendszeres járataik voltak Galícia, Andalúzia és a Kanári-szigetek között, könnyen biztosítva így a Texaco olajszállításait. Ugyanakkor meg tudták nehezíteni a köztársaságiaknak szánt áruforgalmat (élelmiszer, üzemanyag, fegyver stb.), többek között a szovjet hadiszállítmányok célba érését. A nacionalisták tengeri potenciálját növelték az olasz legionárius tengerelattjárók (spanyol parancsnokhelyettesekkel). A legnagyobb érvágást, Francisco Moreno admirális döntése nyomán, a szovjet *Komszomol* hajó elsüllyesztése jelentette 1936. december 14-én, mivel a nagyon nehéz gazdasági helyzetben lévő Szovjetunió ekkora veszteséget nem tudott pótolni. Ettől kezdve egyre kevesebbszer és csak Marseilles kikötőig mentek a szovjet hajók,⁷⁹ vagy a Balti - tenger felől az Atlanti-óceán francia kikötőiben rakodtak ki, s onnan vasúton kellett továbbszállítani az árukat, sokkal drágábban és bonyolultabban. A spanyol partok mentén zajló tengeri párviadal mellett a nemzeti oldal még messze a nemzetközi vizekre kiküldött kalózhajókkal is támadta az északi tengerek felől jövő, a köztársaságiaknak hadianyagot szállító kereskedelmi hajókat.⁸⁰ A tengeri blokádot lassan megfojtotta a köztársasági zóna gazdasági életét.

A háború kimenetét meghatározó **külső tényezők** között a történészek első helyen szokták említeni a nemzetközi helyzetet és a külföldi beavatkozást mindkét fél oldalán. Az erőszakos módszerek korábban említett 'természetes' alkalmazása „egy teljesen új nemzetközi feltételrendszerben e módszerek legszélsőségesebb formájába, a polgárháborúba juttatta Spanyolországot. A világválság, a fasizmus megjelenése, a Szovjetunió aspirációi ugyanis nem lengéscsillapító, hanem gerjesztő szerepet töltek be a spanyol politikai folyamatokban.”⁸¹ Elemzők egyetértenek abban, hogy a külföld hathatós segítsége nélkül a felkelés néhány nap, esetleg néhány hét alatt elbukott volna a köztársasághoz hű katonák és tisztek, a hadiflotta nagy része és a munkásmilíciák ellenállásának köszönhetően. Az azonnali olasz és német (Franco tábornok oldalán), majd

⁷⁸ Echegaray, Rafael González: La marina mercante y el tráfico marítimo durante la Guerra Civil. San Martín, 1977.

⁷⁹ Alm. Francisco Moreno .... 925.o., II

⁸⁰ Uo. 1388-1438.o., II

⁸¹ Anderle Á.: Spanyolország története .... 121. o.

később a szovjet beavatkozás és hadiszállítások (a Köztársaság számára) következtében azonban a felkelés nemzetközi jelentőséget kapott és a harcok véres, kegyetlen polgárháborúba torkolltak.

Az augusztus 25-én a francia kormány javaslatára aláírt **benemavatkozási egyezmény**, majd létrehozott benemavatkozási bizottság ülésezései, tanácskozásai, komoly vitái, valamint az aláírt légi, szárazföldi és tengeri embargóról szóló egyezmények ellenére hatástalan maradt.⁸² Az egyezményt aláíró nagyhatalmak nyíltan (Németország, Olaszország, Szovjetunió) vagy álcázva (Franciaország, Anglia magánvállalatokon, magánszemélyeken vagy harmadik országon keresztül) de nagymértékben beavatkoztak önkéntesek és hadianyag, repülőgépek, fegyverek stb. biztosításával mindkét félnek, és jelentős tőkével a nemzeti oldal számára (ez utóbbiban főleg az Amerikai Egyesült Államok pénzügyi körei jeleskedtek).

A **németek** vadászgépeket, bombázókat és egyéb, majd a II. világháborúban használatos gépet küldtek Spanyolországba első harctéri kipróbálásra, teljes kiszolgáló személyzettel több váltásban, hogy minél többen szerezhessenek háborús tapasztalatokat.⁸³ Ezeken kívül nehézgéppuskákat, páncélöklöket, harckocsikat, légvédelmi ágyúkat, híradó eszközöket és haditengerészeti segítséget is kaptak a nacionalisták. 1936. október - novemberben megérkeztek a **Condor-légió** első kontingensei.

Az olaszok kölcsönökkel, hadieszközökkel (vadász- és bombázó-repülőgépekkel, jó minőségű, bár kissé elavult ágyúkkal, mini-harckocsikkal) és katonákkal is segítették Franco tábornok csapatait.⁸⁴ Az egyidőben Spanyolországban harcoló olasz katonák száma 50-80 ezer fő között mozgott. A nacionalisták megsegítésére küldött olasz gyalogság zömét a fasiszta milícia katonái tették ki.⁸⁵ Az olasz legionárius légierő Mallorcán állomásozott és onnan zavarta a köztársasági hajókat, illetve kikötőket.⁸⁶

A benemavatkozási egyezményhez való csatlakozása ellenére a **brit** kormány sem tudta megakadályozni, hogy hadianyagokat vigyenek ki az országból Spanyolország számára, mindkét félnek.⁸⁷ Nagy segítséget jelentett a lázadók számára az angolok támogatása Gibraltárnál: az Afrikai Hadsereg átszállítását a flotta ellenállása miatt tengeren nem tudták volna elég gyorsan megoldani. Amikor Franco tábornok Hitler segítségét kérte, a Gibraltáron állomásozó brit flotta tisztjei biztosították a felkelők számára telefonhálózatuk

⁸² Györkei id. mű 40-41. o., San Benito, Henri: <http://usuarios.lycos.es/henrisb/>

⁸³ Göring légierő-parancsnok nyilatkozta a nürnbergi perben.

⁸⁴ Katona Eszter: Spanyol-olasz kapcsolatok a spanyol polgárháború és a II. világháború idején, PhD-dolgozat, Szeged, SZTE, 2003

⁸⁵ Érdekes adalék: ezek az olaszok kényszersorozás révén kerültek egy olyan kontingensbe, amelyet eredetileg Abesszíniába akartak vezényelni, s ennek megfelelően trópusi egyenruhájuk volt. Közben azonban megváltoztatták az úti célt, s így kerültek Spanyolországba trópusi egyenruhában télvíz idején. Beevor, A.: A spanyol polgárháború..., 332. o.

⁸⁶ Egyes kutatók szerint a Baleári (olasz) Legionárius Légierő is részt vett Guernika baszk kisváros 1937. április 26-i bombázásában, valamint mediterrán kikötők és városok, pl. a Barcelona lakott negyedei elleni légitámadásokban. (Máig vitatott, hogy ki adta ki a parancsot.)

⁸⁷ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1937/9. sz. 9.o.

használatát, sőt lehetővé tették Franco tábornoknak egy saját hírközpont létrehozását is. Később pedig a brit hírszerzésnek a köztársasági erőkről gyűjtött adatai is segítettek a felkelőket.

A spanyol köztársasági kormány segélykérése **Franciaországban** nagy belső feszültségeket generált. Lebrun köztársasági elnök kijelentette, hogy „*a Spanyolországnak való fegyverszállítás európai háborút indíthat el, vagy forradalmat hozhat Franciaországba*”.⁸⁸ Végül találtak áthidaló megoldást repülőgépek és hadianyagok szállítására a Köztársaság részére (1936 decemberéig), valamint pilótákat, harcoló, illetve támogató alakulatokat is toboroztak; Cartagena, továbbá Valencia hajóüzemeibe pedig, szakembereket.

1936 augusztusában a **Szovjetunió** is csatlakozott a benemavatkozási egyezményhez. Sztálin ekkor még megtiltott minden hadianyag-szállítást, arra hivatkozva, hogy, ha mindenki betartja a szerződést, az a köztársaságnak esélyt ad a lázadás leverésére (a kezdeti erőviszonyok ezt még lehetővé tették volna). Szeptemberre azonban már egyértelművé vált, hogy, ha a Szovjetunió nem avatkozik be nagy erővel, a német és olasz nyílt beavatkozás miatt a köztársaság elbukik.

A szovjetek számos katonai tanácsadót, szakértőt és kiképzőtisztet küldtek, majd harcoló önkéntesek is érkeztek. (A szovjet elhárítás /NKVD/ tiszték és Komintern-ügynökök fokozatosan átvették a spanyol titkosrendőrség irányítását, majd nagyszabású tisztogatásokat hajtottak végre az anarchisták, valamint a szocialisták között.). Repülőket, vadász- és bombázó-kötelékeket küldtek Spanyolországba harctéri kipróbálására. (A szovjet önkéntesek, pilóták, harckocsizók, szaktanácsadók azonban 1938 októbere után -1939. március 12-ig - fokozatosan elhagyták Spanyolországot.⁸⁹)

A polgárháború folyamán 53 országból összesen mintegy 35 000-en szolgáltak a **Nemzetközi Brigádokban**, egy időben maximum 18 000 fő, később még ennél is kevesebben. A Nemzetközi Brigádok összetételéről és szerepéről a különböző elemzők más és más következtetésekre jutnak. Miskey Zoltán egy olyan német – olasz kezdeményezésről írt, hogy a fegyver- és hadianyag-szállítások tilalma mellett vonják ki Spanyolországból a külföldi önkénteseket is. Szerinte a köztársasági oldal úgy próbálta meg kijátszani ezt az intézkedést, hogy a soraiban harcoló külföldi önkénteseknek állítólag spanyol állampolgárságot adott – így már nem számítottak külföldinek, s maradhattak.⁹⁰

A San Sebastiánban működő Wodianer Andor magyar ügyvivő 1938. július 26-i jelentésében arról írt, hogy a „*vörösöknél az utóbbi időben egy igen érdekes tónusbeli változásnak lehettünk tanúi. (...) a barcelonai kormány, mint egy honvédelmi tárca lesz beállítva, amelynek egyedüli célja az idegen inváziót az országból kiverni és annak*

⁸⁸ San Benito, Henri: <http://usuarios.lycos.es/henrisb/>

⁸⁹ Fernández Sánchez, José: Los últimos consejeros rusos en España

⁹⁰ Ugyanerről a jelenségről írt a Magyar Katonai Szemle 1938/10. számában Trencsényi András A világpolitika eseményei c. rovatban : 4. o.

függetlenségét az összes, tehát jobb– és baloldali spanyolok számára egyaránt megóvni. Ennek megfelelően még mindennapi hivatalos harci jelentéseikben is a nemzetieket már nem mint fascistákat, felkelőket, rebelliseket aposztrofálják, ahogy ezt eddig tették, hanem kivétel nélkül mindig 'idegeneknek' nevezik őket, ellentétben a saját csapataikkal."

Szeptember 23-i jelentésében beszámolt arról is, hogy a Népszövetség előző napi ülésén Negrín barcelonai miniszterelnök egyoldalú kötelezettséget vállalt a köztársasági hadseregben küzdő idegen önkéntesek visszavonására. *„Általános nézet szerint ezzel Franco tábornokot kínos helyzetbe hozta, mivel tekintve, hogy a nemzeti oldalon kb. kétszer annyi idegen küzdhet, mint a vörösöknél, hasonló gesztus számára nagyon hátrányos lenne.”*⁹¹ A spanyol polgárháborúban részt vettek magyarok is, mintegy 1 000- 1 200 fő. Harsányi Iván és Györkei Jenő könyveikben megemlékeznek róluk.⁹²

A háború katonai-szakmai jellemzői

A **csapatokat** illetően mindkét oldalon jellemző tényező, hogy egyszerre volt jelen a reguláris, képzett tisztek által vezetett és az irreguláris, kiképzetlen, rosszul felszerelt, vagy gerillaharcmodort folytató sereg, amelyet gyorsan kellett felállítani és legalább minimális szinten kiképezni.⁹³ A spontánul verbuválódott, szervezetlen erők gyakran csak rögtönöztek, nagy hiány volt fegyverekben és szakértelemben. Jelentősek voltak az élőerő- és az anyagi veszteségek.

1936 végére a nacionalista haderő, kb. 200 000 főt tett ki, több mint felét a carlista, requeté és falangista csapatok alkották. Az Afrika Hadsereg 1937 elejére több mint 60 000 főből állt (a rif törzsekben végzett erőteljes toborzásnak köszönhetően). Az Idegenlégióban külföldi önkéntesek is harcoltak, mintegy 12 000 fővel. A Falange gyűlevész, öntörvényű szabadcsapatai kegyetlenkedéseikről voltak hírhedtek.

A köztársaság oldalán harcoló csapatok („néphadsereg”, „vörös erők”) katonái nyomorúságos körülmények között harcoltak. Többségük ipari munkás volt, aki nem tudta, hogyan lehet az arcvonalat, a harcmezőt berendezni, hogyan lehet a csatákat túlélni. Rengeteget gyalogoltak, térképeik nem voltak, de használni is csak kevesen tudták volna azokat. Egy szál puskájuk, löszeres táskájuk és takarójuk volt, hiányos öltözetük a

⁹¹ A két jelentést idézi Harsányi Iván: A spanyol polgárháború és magyar önkéntesei c. munkájában, Antifasiszta Füzetek, 1996. 78-79. o.

Forrás: Magyar Országos Levéltár. Külügyminisztérium politikai iratai. K63-29/1-2441-1938.1-2.1, MOL, Küm pol. K-63-29/40-3272-1938.1-2.1

⁹² Érdekes szála ennek a történetnek a Rajk-per ideje, amikor a tisztogatások a hazai kommunisták mellett főleg azok ellen irányultak, akik sokáig éltek és dolgoztak külföldön, s főként akik a spanyol polgárháború veteránjai voltak, vagy zsidók – írja Paul Lendvai *Határátlépés* c. könyvében. Közéjük tartozott Rajk is, aki szintén részt vett a spanyol polgárháborúban, majd ezt követően egy francia táborba internálták. Ld. még: Anderle Ádám: A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve. Szeged, 2006. 126-127.o.

⁹³ A köztársasági oldal milíciáiban a különböző irányzatok között kitört harcok, pl. a barcelonai városi harcok során szerzett elkésesítő tapasztalatairól szól George Orwell is *Hódolat Katalóniának* c. könyve. Interart, Budapest, 1989

munkásruhájukból és a jellegzetes spanyol fonott talpú, vászoncipőből, az alpargatá-ból állt. A higiéniai körülmények is rendkívül rosszak voltak. Nem szervezték meg a logisztikai biztosítást, az utánpótlást lőszerből, élelemből, ruházatból, se a vízszállítást. Az egyéni bátorság dicsőítése sok felesleges veszteséget okozott. A köztársaságért harcolók között voltak városi milíciák és anarchista csoportok, akiket ütközőerőként lehetett használni, olyan energikusan vetették magukat harcba, akik azonban, nehezen fogadták el a katonai fegyelmet és a központi vezetést.⁹⁴

A spanyol polgárháborúban jelentős szerepet játszott a **légierő**. A nacionalisták az alacsonyán támadó harcmodorral óriási pusztítást okoztak, és megszerezték a légi fölényt. Mindkét oldalon elmondható, hogy jó volt a földi – légi együttműködés. A légierő védőernyőt jelentett a szárazföldi csapatoknak, valamint információszerezésre is használták. A Condor-légió repülői a szovjet T-26-os harckocsik és a szárazföldi erők ellen is harcoltak. Ignacio Hidalgo de Cisneros tábornok (a Marokkóban bevetett bombázó légierő egyik úttörője) beszámolt arról, hogy a köztársasági oldal részére a Szovjetunió segítette kiépíteni, illetve megszervezni a repülőgépgyártást és javítást.⁹⁵

Azonban a nacionalisták, még ha el is értek részsikereket, nem tudták kiaknázni :
 „ (...) *csak egyetlen feleletet sejttek : hiányzanak a teljes harcértékű komoly erők. Kb. 1000 – 1200 km az a határvonal, amelyen Franco tábornok csapatai hol itt, hol ott támadnak, korlátolt célokért, az adottságoknál fogva szűkre szabott erőkkel. A kitűzött, fegyveresen elérendő nagy politikai cél nélkülözni látszik a hadműveleti terv végrehajtásához szükséges erőket*” - írta Miskey Zoltán.⁹⁶ A nemzetiek balsikerének főbb okai, Miskey szerint, a rögtönzött szervezés, *„esetenként a nemzeti repülő támogatás késlekedése fölényesen és idejében alkalmazott 'vörös' repülőaktivitás mellett, a 'vörösöknél' új nehéz orosz harckocsik meglepő és fölényes bevetése, a késlekedés a parancsok végrehajtásában, elégtelen együttműködés a csapatok között és nem utolsósorban a kegyetlen időjárás, a rendkívül kemény tél.*”⁹⁷

Amikor egy-egy ütközet után a 'vörös' erők látszólag teljesen kimerültek, a nemzetiek akkor sem tudták a sikert kihasználni, mert ők is kimerültek és híján voltak repülőerőknek. *“A vörös erők megsemmisítésére indult heves harcok heteken át folytak, és nem hoztak teljes*

⁹⁴ Rojo, Vicente: Así fue la defensa de Madrid. / Un detalle revelador. www.lainsignia.es/especial/Espana_1936-1939. Amikor azonban 1939. március 5. éjjel Madridban megalakult a Nemzeti Védelmi Tanács és Segismundo Casado ezredes puccsot hajtott végre – hogy a végsőkig harcolni akaró (Valenciába áttelepült) Negrín-kormány akarata ellenére béketárgyalásokat kezdjenek Franco tábornokkal, megpróbálva véget vetni a további felesleges véráldozatoknak – Cipriano Mera anarchista vezér a 14. hadosztály segítségével jelentősen hozzájárult a sikerhez. http://es.wikipedia.org/wiki/Segismundo_Casado, Cipriano_Mera

⁹⁵ Ignacio Hidalgo de Cisneros (1894–1966)

⁹⁶ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, Budapest, 1937/1. 20. o.

⁹⁷ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1937/9. 20. o.

sikert. Nagy hadianyag felhasználásával is csak lépésről lépésre, kúpról kúpra tudnak a nemzetiek előre jutni....⁹⁸

A külső szemlélőben felvetődik a kérdés: Franco tábornok táborában sok magas rangú, afrikai harci tapasztalattal rendelkező katonai vezető – tábornokok sora – vett részt, miként lehet, hogy nem tudtak megfelelő terveket kidolgozni és a hadműveleteket szakszerűen, eredményesen vezetni egy rosszul ellátott, igencsak hiányosan felszerelt, kiképzetlen csapatokból álló erő ellen? Különösen a jelentős német és olasz haditechnikai, valamint amerikai pénzügyi segítséggel.

„A harci kedv és a kitartás a vörös oldalon nagyon erős, a nemzetiek oldalán növekvőben van, de inkább csak a marokkóiak és az önkéntesek vesznek részt a harcokban és jóval kevesebb nemzeti erő. Embertartalék van bőven mindkét oldalon, mert új, egyre fiatalabb korosztályokat hívnak be. (...) Orosz erők érkeznek aránytalanul nagy tiszti létszámmal. Az ezred köteléket egyik fél szervezete sem ismeri. Aránylag ki létszámú zászlóaljkból (500 - 800 fő) állnak a dandárok és hadosztályok is: 4-6 zászlóalj a dandár, 7-10 zászlóalj a hadosztály. A nemzeti hadosztályok ma már erősebbek: 8 – 10 000 főt számolnak. (...) *“Repülő támogatás nélkül a spanyol gyalogság már nem hajlandó támadni, ami azzal is magyarázható, hogy kevés a tűzérés, mely főleg műszerek hiányában alig képes a gyalogságot támogatni (sok helyütt egy ütegnél csak egy távcső van, teljes térképhiány van, csak Michelin- autótérképek állnak rendelkezésre). A tűzérés hiányát volnának hivatva pótolni a bombázó és alacsonyán támadó repülők.”*⁹⁹

A harcmodort és harceljárásokat illetően, a polgárháborúról azt is szokták állítani, hogy az a németek számára főpróbaként szolgált új fegyvereik, harceljárásaik kipróbálására. Valójában a szovjet hadvezetés is élt ezzel a lehetőséggel. *„Steiger, a külügyi népbiztosság akkori hangulat-csinálója, szépítendő a Szovjet visszahúzódását, már leplezetlenül úgy állítja be a katonai beavatkozást, mint egy német – olasz – orosz hadgyakorlatot, melyben a hadvezetőségek kipróbálták új technikai felszereléseiket (..)“*¹⁰⁰ – írta Miskey őrnagy”. Katonai–szakmai elemzéseknek híján vagyunk, ugyanis a német haditechnika, a repülőgépek és harceljárások alkalmazásának tapasztalatairól készült német dokumentumokat a Condor Légió hazatérte után, Hitler parancsára megsemmisítették¹⁰¹. Ezért érdekes a korabeli magyar katonai szaksajtó beszámolóit áttanulmányozni a harctéri tapasztalatokról.¹⁰²

⁹⁸ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1938/11. 21. o.

⁹⁹ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1937/9. 21. o.

¹⁰⁰ Miskey Zoltán: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1937/9. 11. o.

¹⁰¹ San Benito, Henri: Cazas en los cielos de España. <http://members.es.tripod.de/henrisb/2002>

¹⁰² Magyar Katonai Szemle, a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium kiadványa. Budapest, 1937, 1938, 1939. Ezekről részletes elemzés olvasható: Dr. Zoltán Márta: A spanyol polgárháború elemzése és tapasztalatai a korabeli magyar katonai szaksajtóban. Társadalom és Honvédelem. ZMNE, 2006. október

A lázadás kitörésekor a nacionalista erőknek Afrikából a félszigetre való átszállításához nagyszabású **léghidat** kellett megszervezni német és olasz repülők segítségével, a gibraltári brit flotta híradórendszerének felhasználásával.

Madridnak, a fővárosnak intenzív légi- és tüzérségi támadásokat kellett elszenvednie. Az elegáns Salamanca városrész kivételével valamennyi lakónegyedet bombázták német és olasz pilótákkal, hogy megtörjék a lakosság morálját. A **lélektani hadviselés** módszertani kísérletének tekinthető **szőnyegbombázás**¹⁰³ azonban nem törte meg a madridiakat, sőt, még elszántabbakká tette őket. A keresztes háborút hirdető nacionalisták idegen országok légierőjével pusztították a saját fővárosukat! (Érdekes adalék: a főváros a bombázások ellenére élte szinte normális életét, az emberek munkába jártak, a villamosok és a metró közlekedtek; a helyi bizottságok igyekeztek megszervezni a közellátást, a hajléktalanná váltak megsegítését. A tömegközlekedési hálózatnak köszönhetően a harcolók ellátása és felváltása is könnyebben volt megoldható, de a kíváncsiskodó külföldiek is könnyen kimehettek a harcolókhoz¹⁰⁴).

A Condor-légió és az olasz Legionárius Légierő gépei által **Guernika** baszk kisváros civil lakossága ellen végrehajtott légitámadás (1937. április 26.) nem katonai célpontok elleni **terrorbombázás** volt.

Miskey Zoltán cikkeiben beszámolt arról, hogy mindkét oldalon egyre komolyabb technika jelent meg, a felszerelés egyre korszerűbb lett,¹⁰⁵ erősödött a légierő, és egyre korszerűbb gépek érkeztek mindkét oldalon. Miskey ízelítőt adott abból a temérdek típusú és gyártmányú hadiarzenálból, amely a spanyol polgárháborúban megjelent. Franco tábornok 1938 augusztusában San Sebastiánban kiállítást rendezett a háború kezdetétől addig zsákmányolt fegyverekből.¹⁰⁶ A köztársasági oldalon megjelentek az új nehéz szovjet **harckocsik**.

1936. november végére a madridi csata hosszadalmas, ágyúzással, aknatűzzel és légitámadásokkal tarkított állóháborúvá alakult, a városban megszorodtak az orvlövészek, elterjedt a **lángszórók** használata, **alagútásásokkal** és robbantásokkal folyó kegyetlen utcaharc.

Padányi Jenő *Korlátlan légiháború?* című tanulmányában – többek között – az olasz - abesszin és a spanyol polgárháború tapasztalatait elemezte a légierő és a légvédelem szerepének szemszögéből. Bírálta Douhet tábornok korlátlan légiháború-elméletét. Szerinte a repülők a spanyol polgárháborúban sem tudták mindenhatóságukat beigazolni. *“Egyetlen*

¹⁰³ Anderle Á.: Spanyolország története..., 131. o.

¹⁰⁴ A Madrid elleni támadás részletes leírását, ezen belül az ostrom alatti madridi életről is (*Madrid durante la batalla*) ld. **Vicente Rojo** tábornok: *Así fue la defensa de Madrid* (Nov. de 1936 – Marzo de 1937) c. könyvében. www.lainsignia/especial España, 1936-1939. 2006. június 1. Utolsó letöltés: 2007. 03. 5.

¹⁰⁵ Beevor, A. is hosszú oldalakat szentel e kérdésnek *A spanyol polgárháború* c. könyvében. Szerinte azonban a köztársasági oldalon csak a kommunista vezetésű csapatok kaptak megfelelő mennyiségű és minőségű ellátást, valamint felszereléseket a Szovjetuniótól.

¹⁰⁶ Miskey Z.: A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1939/3. 8. o.

ipari vagy kereskedelmi centrumot sem tudtak még egyik fél repülői sem kikapcsolni. Madridot naponta néha 40 repülőgép bombázta és december végén még mindig tartja magát. A 800.000 lakosú városban, beleszámítva a szárazföldi csapatokat, harceszközeinek pusztítását is, összesen 2 000 halottja volt háromheti bombázás után. Igen nagyok a légi és szárazföldi elhárító fegyverek által okozott repülőveszteségek.”¹⁰⁷

‘Maurizio Claremoris’ álnéven író olasz katonai elemző az éppen folyó háborúból a következő főbb tapasztalatokat szűrte le: “Reméljük, hogy ma a realizmus iskoláját fogjuk követni a spanyol háború tapasztalatainak leszűrésében. A tények, melyeknek létezését sejtettük, brutális módon adtak tanúbizonyságot valóságos létezésükről. Ezek a tények főleg harcászati téren jelentkeztek. (...) A békeidőben ragályszerűen elterjedt és a gyalogság »könnyítését« célzó gondolat helyébe a háború folyamán egy állandóan növekvő szükségszerűség lépett: megerősíteni a gyalogságot! Igen, a gyalogság »megnehezül«, ha elégtelen vagy haszontalan fegyverekkel látjuk el, de más a helyzet, ha az előretöréshez szükséges eszközöket kapja meg! “¹⁰⁸

Ez a háború “a harckocsiba vetett csaknem minden reményünket és várakozásunkat megsemmisítette”- írta a szerző. Szerinte a harckocsik egy harckocsi-támadásra felkészült, és erre kellően felfegyverzett gyalogság ellen hatástalanoknak bizonyultak. Csak olyan esetekben tudtak sikert elérni, amikor “a vörös milíciák fegyelmezetlen és gyűlevész hordái megrémültek a harckocsik megjelenésekor... A könnyű harckocsik harcértéke majdnem semmi! Azonnal áldozatul estek a vérttörő lövedékkel ellátott nehézgéppuskáknak. A nehéz harckocsik pedig, mint például az orosz anyag, ha egyedül kerültek alkalmazásra, 98%-ban áldozatul estek valamelyik élelmes gyalogos vitézségének! .... Mert ezek a 12 -16 tonnás szörnyek közlőről vakok és tehetetlenek (...).”¹⁰⁹ Az olasz katonai író szerint bizonyossá vált, hogy a harckocsik nem képesek a gyalogság előtt haladni, számukra “utat törni”, sem pedig akadályokat vagy egy tartós védelmi berendezést legázolni, sőt inkább ők szorulnak egy erős gyalogság védelmére.

„Spanyolországban a motorizált egységek számára az áttörést tűzték ki feladatul. Mint harcászati eszközt akarták őket alkalmazni a győzelem gyors megszerzésére, mint vonóerőt a többi csapat számára, azaz mint a lovakat a kocsi előtt. Az eredmény az volt, hogy a gépkocsi oszlopokat, alighogy beértek a harcba, azonnal megállították. Először egy egyszerű útmegszakítással, majd tüzérségi és légitámadással, mely utóbbi fegyver csak passzív céltáblára talált bennük. (...) El kell tehát utasítani a motomechanizált egységek felállítását és a gépkocsizó gyalogság alkalmazását a szorosán vett harcmezőn.”¹¹⁰

¹⁰⁷ Padányi Jenő: Korlátlan légiháború? Magyar Katonai Szemle, 1937/9. sz. 114. o.

¹⁰⁸ Ismerteti: Fehér István: A spanyol háború tapasztalatai, Magyar Katonai Szemle, 1937/9. 22-32. o.

¹⁰⁹ Fehér István id. cikkéből

¹¹⁰ Fehér István id. cikkéből

A polgárháború kirobbanásakor mindkét fél külföldről kapott jelentős számú repülőeszközt. A vásárolt gépek nagyon sokféle típust képviseltek, és nem is mind voltak a legmodernebbek.¹¹¹ A pilóták sok esetben csak igen gyors kiképzésben részesültek. Egyes források szerint pl. a németek kímélték a legjobb pilótáikat és megtiltották, hogy a Condor-légió gépei túl veszélyes feladatokban vegyenek részt. Eleinte a vadászgépek könnyű sikereket értek el a nehéz, lomha, öreg bombavető fölé, amikor azonban megjelentek a Moszkvából küldött, amerikai eredetű Martin-típusú, igen nagy sebességű bombázók, a nemzetiek vadászerei már nem tudták megakadályozni a városok és kikötők és az ellenőrzést végrehajtó hatalmak hajóinak bombázását.

A légvédelmi tüzérség, – különösen a német – és a hadihajók légvédelme sokkal hatásosabbnak bizonyult, mint ahogy arra számítottak, bár a kikötőkben a hadihajókat nem tudták megvédeni a rohamrepülőök ellen. A spanyol polgárháború a rohamrepülőök egyre növekvő hatásosságát jól bizonyította.¹¹² Az alacsonyan támadó, vagy zuhanórepüléssel rajtaütő repülőök nagy hatással voltak a menetelő csapatokra, gépkocsioszlopokra és az ideiglenes védelemre berendezkedett ellenség ellen, ahol főleg demoralizálónak bizonyultak.¹¹³

Szigetváry Vilmos a *Harckocsitapasztalatok a spanyol háborúból* címmel írt cikke¹¹⁴ bevezetőjében utalt arra, hogy minden elemző egyetértett abban, hogy a spanyol polgárháborúban alkalmazott 'mozgó páncélok' nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. *„Alkalmazásának jelenlegi alapgondolata az, hogy a gyalogság leghatásosabb fegyvereit a leggyorsabban az ellenfél leggyengébb pontjára juttassuk. Mivel egy ilyen gyenge ponton viszont nem számoltak zárt páncéltörő tűzrendszerrel, elégségesnek tartották a páncélozást a gyalogság kézi és gépfegyverei ellen. A tüzérség ellen pedig, a nagy mozgékonyt elégséges védelemnek tekintették.*

A várt mozgóharc helyett azonban a spanyol háború, rövid kezdeti mozgóharc után állásháborúvá fajult. Az áttörés mindennapos művelet lett s egyben olyan nehéz, hogy a gyalogságot minden lehetséges eszközzel támogatni kell, pl. a 'gyorsmozgó' harckocsikkal is. Tehát a leggyengébb pontra szánt harckocsikat a legnehezebb pontokon vetik be. Ezért nem válthatják be a hozzájuk fűzött reményeket annak ellenére sem, hogy a harckocsi csapat nagyon leleményesen, az eljárások állandó változtatásával a meglepés minden lehetőségét kihasználva igyekezett eszközei fogyatékosságait ellensúlyozni.”

¹¹¹ Erről a témáról hasonlóan írt még: vitéz Szentnémedy Ferenc : Újabb elgondolások a légiháború vezetéséről. Magyar Katonai Szemle, 1938/8. 135. o.

¹¹² Fehér István cikke alapján.

¹¹³ Nagy Béla cikke a légi erők és földi erők együttműködéséről. Magyar Katonai Szemle, 1938/8. 133-134. o., "Lapszemle" c. rovatban Tóth Elemér az olasz Rivista Aeronautica 1938. augusztusi számából ismertetett cikket "Alacsony támadások a spanyol háborúban" címmel

¹¹⁴ Szigetváry Vilmos: *Harckocsitapasztalatok a spanyol háborúból*. Magyar Katonai Szemle, 1938/7. 12 – 24. o

Az elhárítás is rohamosan fejlődött, a kollektív jellegű páncéltörő eszközök mellett megjelentek személyi elhárító fegyverek is, amelyek ellen sem a kis- és könnyű harckocsi páncélzata, sem mozgékonyága nem nyújtott elegendő védelmet.

Szigetváry Vilmos a cikk további részében részletes adatokkal szolgál a spanyol polgárháborúban alkalmazott harckocsik és fegyverek, illetve az elhárításukra alkalmazott eszközök technikai és harcászati jellemzőiről, majd konkrét spanyol példákat említ egy-egy eljárásjavaslattal kapcsolatban. Pl. a spanyol védelmi harcászat legtöbb sikerrel alkalmazott eljárása volt, hogy *„az előrerohant harckocsikból a géppuskákat kiépítik s gyalog géppuskákként használva küzdenek tovább. Ez az eljárás bombázó erők egyidejű bevetésével a legtöbb esetben felfogja az áttörést.”*¹¹⁵ *„A löveges harckocsik nyitott tetővel mozognak és 2-3 főből álló teljes kör-áttekintéssel rendelkező gyalog figyelő -járórt meneteltetnek szorosan maguk mellett. Ők, mihelyt páncéltörő fegyvert észlelnek, azonnal jelentik és a löveg villámgyorsan tűz alá veszi. ... A spanyoloknál az egészen kiváló harckocsiszázad-parancsnokok rendszerint maguk végzik el ezt az óriási idegerőt és testi szívósságot igénylő feladatot. Gyakran órák hosszat szokellnek, csúsznak-másznak a löveges kocsi mellett a reájuk zúduló tűzben, s ha célt látnak, magyarázgatás helyett maguk ugranak be a lövegirányzó helyére és lőnek. Elképzelhető annak a legénységnek az erkölcsi ereje, mely tudja, hogy parancsnoka maga védi meg a páncéltörők ellen.”*¹¹⁶

A harckocsik ellen nagyon hatásos bombázók mellett a spanyol harctéren megjelent kísérleti, külön erre a célra épített 12-20 mm géppuskákkal felszerelt harckocsivadász repülőgépek igen veszélyes ellenfeleknek bizonyultak.

Vitéz Nyitray Károly **az erődítések** szerepéről írt tanulmányában szintén hivatkozott a folyó spanyol polgárháborúra. Felhívta a figyelmet arra, hogy a spanyolok mindkét részről eredményesen alkalmazták a kiserődöket. *„Gyorsan kötő cementjük alkalmazásával egy éjszaka leforgása alatt a közepes tűzéréség telitalálatai ellen is oltalmat nyújtó elemeket építenek... A cementen kívül azonban a betonhoz még igen nagymennyiségű más anyag is (kavics, homok, víz, zsaluzói anyag stb.) szükséges. Ezt a nagy anyagmennyiséget mind utánszállítással kell biztosítani. A megmerevedett spanyol arcvonalon ez könnyebben volt lehetséges, különösen akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy a spanyol nemzeti hadsereg tehergépkocsi állománya kb. 10 000. Ez a nagy mennyiség a világháború után maradt vissza Spanyolországban, mert ez a fegyverszünet miatt már nem volt leszállítható.....”*¹¹⁷

A tábori erődítésekről szólva tudósítottak arról, hogy a spanyolok eleinte mindenütt

¹¹⁵ Szigetváry: Harckocsitapasztalatok ... id. cikk, 17. o.

¹¹⁶ Szigetváry: Harckocsitapasztalatok .... 20. o. A harckocsi mindenhatóságával szemben a rohamcsapatok (gránátos alakulatok) jelentőségét feszegette még Pálosy is *Harckocsi vagy rohamcsapat?* c. tanulmányában. Magyar Katonai Szemle, 1938/10. 40-41. o.

¹¹⁷ Vitéz Nyitray Károly: Az erődítés és annak jelentősége a határvédelemben. Magyar Katonai Szemle, 1938/8. 160-162. o.

szívesen használták a köves talaj miatt igen könnyen létesíthető alacsony kőfalakat. Később azonban rájöttek, hogy a lövedékek által kivágott szilánkok, kődarabok, ólomdarabok nagyon veszélyesek a védőkre. Ezért a kőfalak helyett később földépítményeket és homokzsákokat használtak inkább.¹¹⁸

A Krasznaja Zvezda cikke nyomán a Magyar Katonai Szemle *Hírek* rovatában azokról a szovjet tapasztalatokról is beszámoltak, melyek szerint a légi fegyver mai ereje mellett nappal, megfelelő védekezés nélkül, úgyszólván lehetetlen gyalogmeneteket végrehajtani. *“Még az éjjeli támadásokat is harcalakban kell végrehajtani, sőt sokszor ugyanúgy kell kúszni, mint a nappali megközelítésnél. Ezekben az éjjeli támadásokban a kézigránát és a szurony játsszák a legfőbb szerepet. Minden vörös spanyol harcos, még a dandárparancsnok is, 4 - 6 kézigránátot hord állandóan magánál, amelyeket kézzel 40 – 60, gumicsúzlival 150 – 200 méterre tudnak eldobni.”*¹¹⁹

*“Ha egy mélyen repülő gép, könnyű bombáit automatikusan szórva, 4 géppuskájából tüzelve végigsüvít egy ilyen menetoszlop fölött, akkor bizony alig marad idő a védekezésre.... A legjobb légvédelem az éjjeli menetelés, (...) vagy tökéletes terepkihasználással, rejtőzéssel, burkolással kell kivonniuk magukat a repülő-megfigyelés alól. További mód a lazább tagozódás menetközben. (...) Franco tábornok a Brunete-i csatában 40 000 embert dobott be ellentámadásra, laza csoportokban, sőt egyenkint haladó motoros járműveken. A vörös légierők később jelentették, hogy a legnagyobb jármű-csoport, amit megfigyeltek, 35 kocsiából állott.”*¹²⁰

Összegzés

Hosszú, kegyetlen harc, az élőerő és az anyagi javak, az ország erőforrásainak óriási pusztulása után a nacionalista csapatok nagy nehezen magukhoz ragadták az egész ország fölötti uralmat. Franco tábornok kiemelkedett a katonai lázadást kirobbantó tábornokok közül és egyeduralomra jutott. 1939. április 1-én adták ki az utolsó hadijelentést, május 17-én győzelmi parádét tartottak Madridban. *„A nagy parádé Madridban. Csodálatos, hogy a spanyolok egy nap alatt mit varázsoltak a Castellánára. 120 000 katona vonult fel. Az olasz csapatok nagyszerű benyomást tettek, de a közönség elég hűvösen fogadta őket. A német Condor-légiót már jobban. Egészen kitűnő képet mutattak a spanyolok, kifogástalan felszereléssel, színesen, lelkesedéssel. Pompások voltak a mórok és az idegenlégió. Ellenben az olasz fekete néger zászlóalj, előretartott törökkel rohanva komikusak. Ha a lovashadosztályt látta volna egy magyar huszártiszt, biztosan kólikát kapott volna. ... Franco el van hívva. Furcsállom, hogy testőrsége úgy gyalog, mint lovon egy igen harcias, színes, vad külsejű, de mégis mór osztag. Képnek igen hatásos, de mért nem spanyolok?”* – írta

¹¹⁸ Revue *“Infanterie”* alapján, Magyar Katonai Szemle, 1939/1, *Hírek*

¹¹⁹ Magyar Katonai Szemle, 1939/1. sz. 242 – 243.o.,

¹²⁰ Magyar Katonai Szemle, Légi felderítés és csapatmozgások

naplójába Andorka Rudolf tábornok (A Vezérkar Főnökség 2. osztályának volt vezetője), Horthy Miklós első madridi követe Franco tábornok kormánya mellett.¹²¹

Júniusban hazatértek az utolsó külföldi alakulatok is. Franco tábornok lett a hadsereg főparancsnoka. Megkezdhette az államhatalom kiépítését. *„A francóista adminisztráció egy olyan megszálló hadsereggént működött, amelynek katonái történetesen ugyanolyan nemzetiségűek, mint a leigázottak”* – mondta Salvador de Madariaga¹²². Az ország éhezett. A földek parlagon heverték, a városok romokban, az állatállomány elpusztult, a vetőmagvakat is megette a lakosság. A nacionalista megtorlások jóval a háború vége után is folytatódtak, ezeket végezték ki. Besúgók hada növelte az egyébként is gyanúsak kikiáltottak listáját, akikre ha nem kivégzés, akkor börtön és láger várt. Nagyon sokan emigrációba kényszerültek, vagy a hegyekben bujdokoltak és próbáltak szabotázsakciókkal a rendszernek ártani¹²³.

A külföldre menekültek sorsa sem volt azonban jobb: a francia táborok és internáló központok embertelen körülményeit sokan még rosszabbnak tartották a német koncentrációs táboroknál: éheztek, nyomorogtak, sokan megfagytak a hideg télen. A helyi lakosok ellenségeskedése mellett, ráadásul szenegáli katonák voltak az őrk, akik nemigen bántak kesztyűs kézzel a rájuk bízottakkal.

¹²¹ A Madridi Követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója. Kossuth Könyvkiadó, 1978. 138-139. o. (1939. május 19.) Andorka tábornok a VKF 2. osztály vezetője volt 1937-től, s madridi követei kinevezése előtt kapta meg a tábornoki kinevezést.

¹²² de Madariaga Rojo, Salvador: spanyol diplomata, író, történész, pacifista politikus. A II. Köztársaság alatt közoktatási miniszter (1931-34), majd Igazságügyi miniszter (1934). Javier Solana nagyapja.

¹²³ Beevor kutatásai szerint egészen 1960-ig léteztek polgárháborús veteránszervezetek a hegyekben, ahol nagyon sok ember húzódott meg a nacionalista tisztogatások, a megtorlás elől menekülve, börtönökből, fogolytáborokból, büntetőalakulatokból megszököttek, állás nélkül maradt tanárok, éhezők ...Nem annyira gerillák voltak, mint a rendszer számkivetettjei, törvényen kívüliek folytonos harcban a csendőrökkel. Bandolero és gerilla. Viszonylag kevés volt közöttük a valóban a rendszer ellen küzdő céltudatos ellenálló. (Beevor, id. mű, 628 – 629. o.)

III. A FRANCO - RENDSZER KATONAI VONATKOZÁSAI

Németország és Olaszország nem sokat várákozott a számla benyújtásával: a 'nemzetieknek' nyújtott támogatásokért felgyűlt adósságok törlesztését követelték. Megindultak az élelmiszerekkel megrakott vagonok Németország felé, miközben otthon éhezett, nyomorgott a nép. Andorka Rudolf követ egyik jelentésében a következőket írta:

„A háborús Franciaország látja el búzával Spanyolországot, amely nélkül éhen halhatna. Ez nagyon erős fegyver a kezükben... Az angolok is egy olyan kereskedelmi szerződést kötöttek, amely nagyon előnyös a spanyolokra. Azonban ez a szerződés is módot nyújt az angoloknak arra, hogy Spanyolországot az általuk elképzelt külpolitikai vonalra szorítsák. Anglia és Franciaország egyelőre nem kívának mást Spanyolországtól, mint hogy nyersanyagát főleg nekik szállítsa, és szigorúan semleges magatartást tanúsítson. Spanyolország a jól felfogott önző érdekből más politikát ma nem is követhet. (...) Az bizonyos, hogy a nemzeti regime csak az esetben tarthatja magát huzamosabb ideig, ha az azt támogató elemek egymás közötti veszekedéseiket és torzsalkodásaikat, akár csak a háborúban, most a béke éveiben is beszüntetik és komolyan hozzálátnak az építő munkához. ... megoldásra vár – hogy csak a fontosabbakat röviden megemlítsük –:

- *Ca. 1 300 000 ember leszerelése és a békés munkához való visszavezetése.*
- *Ca. 300 000, méghozzá saját nemzetiségű hadi- és politikai fogoly kérdése.*
- *Az összelőtt városok és kikötők felépítése és karbahozása, a háborús iparoknak békeiparokká való átszervezése.*

*A háború alatt szinte használhatatlanná vált vasúti szerelvények és mozdonyok kijavítása és pótlása (...).*¹²⁴

III.1 Spanyolország és a II. világháború

Alig telt el néhány hónap a polgárháború befejezése után, amikor kitört a II. világháború. Spanyolország 1939. szeptember 4-én kinyilvánította semlegességét.¹²⁵

Franco tábornok szeptember 4-én rádióbeszédben — melyet az újságok is közöltek — felhívást intézett a hadviselő hatalmakhoz: *“Azzal a hatalommal, mellyel a három évig tartó felszabadító háborúnk szenvedése ruházott fel, azokhoz a nemzetekhez fordulok most, akiken olyan katasztrófa megindítása múlik, melyhez hasonló még nem volt a történelemben. Azért fordulok hozzájuk, hogy akadályozzák meg azt a szenvedést és tragédiát, melyben a*

¹²⁴ Andorka Rudolf Csáky István külügyminiszternek, MOL Küm Pol. K-63 - 2566.1939.29/1

¹²⁵ *Boletín Oficial de Estado*, 1939. szeptember 5. in: Katona Eszter: Spanyol-olasz kapcsolatok a spanyol polgárháború és a II. világháború idején, PhD-dolgozat, Szeged, SZTE, 2003

*spanyol népnek már része volt [...]. Nagy felelősség kiterjeszteni a konfliktust a tengerekre és olyan területekre, melyek távol esnek a háború jelenlegi központjától, hacsak erre nincsen nyomós érv. ... Minél jobban kiterjed a háború, annál több csíráját hintjük el jövőbeni háborúknak is. Ilyen helyzetben a nemzetek kormányzóinak ítélőképességéhez és felelősségérzetéhez szólok, hogy mindenki a jelenlegi konfliktus lokalizálására törekedjen”.*¹²⁶

A II. világháború kitörésekor Spanyolország anyagi, erkölcsi, politikai és gazdasági értelemben is romokban hevert. Így egyetlen józanul gondolkodó sem gondolhatott arra, hogy az ország belépjen a háborúba. Történészek vitatkoznak a helyes megfogalmazáson, hogy Franco tábornok vajon jó taktikus volt-e, vagy a körülmények kényszerítették arra, hogy mindig kivonja országát a háborús kötelezettségek alól. Katona Eszter¹²⁷ olasz és spanyol diplomáciai forrásokból (jelentésekből, levelezésekből) jól nyomon követi a huza-vonát egyrészt Franco és Mussolini, másrészt Franco és Hitler között. De a Franco - kormány mellé akkreditált Andorka Rudolf követ (hírszerző tábornok) is azt a feladatot kapta, hogy *„jelentsé, hogyan akar kibújni Spanyolország a tengely katonai szövetségbe való belépés alól. Sokat nevettem, talán mi is őket akarjuk kopírozni?”* – írta naplójába 1939. június 1-én.¹²⁸ Tény, hogy Spanyolország jogilag semleges tudott maradni, ami viszont nem jelentette azt, hogy ki tudta volna vonni magát a háború hatásai alól.

Geostratégiai helyzete, nyersanyagforrásai, kikötői miatt, Spanyolország **semlegessége** az I. világháborúhoz hasonlóan 1939-ben is fontos volt mind gazdasági, mind katonai szempontból. A spanyol magatartás bizonytalansága Franciaországot arra kényszerítette, hogy csapatokat kössön le a Pireneusokban, határa védelmére.

Spanyolországot tengerek veszik körül, külkereskedelmének java is tengeren bonyolódik. Fontos volt számára, hogy a Mediterrán térség hatalmi viszonyai szerint milyen irányultságú országokkal lesz „határos”. Franciaország gyors összeomlása után és a francia atlanti partvidék német megszállása idején Spanyolország geostratégiai helyzete megváltozott. 'Kapu'–szerepe Európából Afrika felé kérdéssé tette a háborús felek számára, hogy kit enged át területén: a franciákat vagy a németeket?

Gibraltár kérdése két szempontból is újra jelentőséget kapott. Egyrészt a kereskedelmi hajózás szabadságának biztosítása vagy lezárása szempontjából, másrészt a spanyolok újra felvetették a Szikla fölötti szuverenitás kérdését. Aduként akarták használni valamely fél oldalán való esetleges elkötelezettségük fejében. Ugyanakkor a spanyolok számára aggodalomra adott okot a felségterületükhöz tartozó szigetek fenyegetettsége: hadműveleti területté válnak-e kiinduló bázisokként, vagy kikötőkként?

¹²⁶ A felhívás megjelent az ABC 1939. szeptember 5-i számában. in: Katona Eszter: id. mű

¹²⁷ Katona Eszter, id. mű

¹²⁸ A Madridi Követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója. Kossuth Könyvkiadó, 1978.

A spanyol közvélemény ismét megosztott volt. A nacionalisták hagyományos tengelybarátságával szemben a „legyőzöttek” a demokratikus, liberális köztársaságok mellett foglaltak állást. Spanyolországnak azonban fenn kellett tartania semlegességét gazdasági érdekei miatt is, hiszen kiszolgáltatott volt mindkét háborús oldal felé az adósság -- törlesztések miatt. Franciaország felől Franco tábornok a kommunizmus, szabadosság beszivárgásától félt, ezért az északi határvonal megerősítése mellett döntött. Franciaország megszállása után viszont a Pireneusok felől a német invázió fenyegetett.

Minden hadviselő fél számára kérdés volt tehát, hogy a spanyol semlegesség meddig fog tartani és milyen áron tartható fenn. Olaszország hivatalosan még *nem hadviselő* státuszban volt, de Mussolini is egyértelműen a tengelyhatalmak oldalán kötelezte el magát. Andorka Rudolf számos naplóbejegyzésében írt a diplomaták közötti találgatásokról.

„A németek előtt – legalábbis egyelőre – Spanyolország kiesett a számításba veendő hatalmi tényezők sakktáblájáról. (...) A helyzet lényegesen megváltozhatna, ha Olaszország a németek oldalán háborúba lépne. Azt hiszem, hogy a spanyolok félve gondolnak erre a lehetőségre, mert ez kimozdíthatná őket a jelenlegi kényelmes nyugalmi állapotból. De még ebben az esetben sem merem feltételezni azt, hogy Spanyolország hadviselővé válna. Ez az ország ma nem jelentene erőbeli gyarapodást azok számára, akik mellett fegyvert fog, hanem inkább gondot és teherként.”¹²⁹

A háború kitörésekor a Franciaországban lévő spanyol menekültek közül sokan (mintegy 25 000 fő) beálltak a gyárakba a katonának behívott francia munkások helyére. Mások beléptek az Idegenlégióba (5-8 000 fő), mintegy tízezren a francia gyalogság sorait gyarapították. Kb. 55 000 munkaszolgálatos az erődláncok építésén és javításában vett részt. Szerepet vállaltak a francia ellenállási mozgalomban és partizántevékenységben is. Spanyol katonák és önkéntesek a háború valamennyi arcvonalán és hadszínterén harcoltak, ahol derekasan helytálltak, hősiezen verekedtek.

1940. május elején Spanyolországban erős nyugtalanságot keltettek az olasz sajtó s egyes olasz politikai tényezők olyan rémhírekkel, hogy Olaszország a Baleári-szigeteket akarja rajtaütésszerűen megszállni, mások angol támadásról beszéltek a Kanári-szigetek és Ceuta ellen vagy Portugália irányából.

„ Attól tartottak, hogy olasz katonai akciók erőszakkal sodorhatják a háborúba az országot. (...) Mint ilyenkor történni szokott, valamit mégis kellett tenni. Tehát elküldöttek 3 zászlóaljat a Baleári-szigetekre, és másik 2 zászlóaljat Spanyol Marokkóba. Négy tartalékos évfolyam behívását előkészítették (...)”¹³⁰

¹²⁹ 1940. április 9. MOL Külügy Pol.o. K-63 – 2046/940-29.

¹³⁰ 1940. május 4. MOL Külügy Pol.o. K-63 – 2678 /940 – 29/j

Amikor 1940. június 10-én Benito Mussolini bejelentette Olaszország hadba lépését, Franco tábornok úgy döntött, hogy a semlegességet a nem hadviselő státuszra váltja.¹³¹

„(A német követ) állítja, hogy semmiféle katonai konvenció nincs, de bíznak a spanyol jóindulatú semlegességben. Ezek csak abban az esetben indulnának meg Marokkó ellen, ha a franciák összeomlanának. Jelenleg az a fontos, hogy Franciaország bizonytalanságban maradjon a spanyol magatartást illetően. A francia határ végig erősen őrizve. Meglepett a nagyarányú katonai őrizet. Nem látom értelmét ennek a katonásdinak, hacsak nem az, hogy bizonytalanságban tartani a franciákat. De a franciák nem olyan naivak, hogy ennek felüljenek.” – jelentette Andorka 1939. június 30-án.¹³²

A gazdasági helyzet romlásával a belső ellentétek és az elégedetlenek tábora nőtt, de mivel a tömegek szervezetlenek voltak, közvetlen veszélyt nem jelentettek. „Viszont komolyabb formában mutatkozik meg a tábornokoknak, tehát a hadseregnek az ellenszerve a rendszer egyes prominens szereplőivel szemben. A polgárháború katonai vezetői közül egyiket a másik után távolították el a központi vezetésből (Kindelán, Yagüe, Muñoz Grandes, stb.) és duzzog jelenleg valami vidéki garnizonban. Ezeknek az ellenszerve nyíltan fordul Serrano Suñer¹³³ személye ellen. Amint hallani, már egymás között is erős kapcsolatban vannak, s készülnének arra, hogyha a jelenlegi rendszer kátyúba jutna, megint a tényleges cselekvéshez nyúljanak. Meggondolandó jelnek tartom azt is, hogy most már az államfő személye körül is kezd fonódni a kritika, holott eddig az kívül maradt minden személyi torzskodáson. ...A fenti jelentéssel nem akarom azt mondani, hogy Spanyolország megint egy katonai pronunciamiento előtt áll”¹³⁴ –írta Andorka Rudolf.

¹³¹ Arriba és az ABC 1940. június 13-i cikkei

¹³² Andorka id. Naplója VI. 30, VII. 29. 148., 154.o.

¹³³ Belügyminiszter, Franco sógora, teljhatalmú politikus, ő tárgyalt az olaszokkal és a németekkel is a háború kérdéskörében

¹³⁴ Andorka Rudolf , 1940. december 2. MOL Küm.pol. K-63-7130/940 -29.j

III.1.1 A spanyol külpolitikai törekvések és a világháború

A spanyol külpolitika sarkalatos pontjai, mint már az I. világháború idején is, Gibraltár visszakövetelése volt, valamint Marokkóban újabb területek szerzése az észak-afrikai francia gyarmatok újraelosztása esetén. Franco tábornok a Hitlerrel folytatott alkudozásai során hadba-lépését, illetve a németek aktív támogatását mindig e két kérdés rendezésétől, s természetesen Spanyolország számára igen jelentős élelmiszer-, katonai, hadianyag- és fegyverszállításoktól tette függővé,¹³⁵ modern fegyvereket várt, leginkább a partvidék és a szigetcsoportok védelmét ellátó nehéztüzérség számára.¹³⁶

Az Utrechti Békében (1713) Angliának átengedett **Gibraltár** visszafoglalására¹³⁷ szőtt tervek keretében, Franco tábornok még az 1930-as években megbízta a vezérkart, hogy készítsen részletes leírást az angolok gibraltári védelmi rendszeréről, építményeiről, erődítményeiről.¹³⁸ Következő lépésként, még mindig a II. világháború kitörése előtt, 1939 augusztusában megbízta a Hadsereg Fotometriai Szolgálatát, hogy készítsen a Szikláról, az angol bázisról és környékéről minden szögből részletes felvételeket. Térképezzék fel, hogy hol lennének a spanyol tüzérség számára a legelőnyösebb tüzelőállások, nagy felbontású fotókon mutassák be a leküzdendő brit célokat: tüzerállásokat, légvédelmi ütegek, lőszer- és üzemanyagraktárak, víztartályok, reflektorok, elektromos központ stb. helyét. Franco tábornok meg volt győződve arról, hogy a Szikla ellen csakis nehéztüzérséggel és az új fejlesztésű aknavetőkkal lehet eredményesen támadást indítani, tengeri támogatással illetve blokáddal a túloldalról.¹³⁹

Ezzel párhuzamosan, Franco tábornok létrehozott egy Déli Határmegerősítő Bizottságot, élén egy neves tüzérszakemberrel. A Bizottságnak fel kellett mérnie a Szikla körüli területek katonai szükségleteit hármas célból: 1) Gibraltár körül biztonsági öv

¹³⁵ MOL, K63, 279. cs. 29/1. Madrid, 1940. augusztus 6., Andorka számjeltávirata.

¹³⁶ Serrano Suárez, Ramón: Entre Hundaya y Gibraltar. 1941, E-Haro Tecglan: Así eramos ... 4. o. www.exordio.com/1935-1945/paises/espana.html

¹³⁷ 1711-ben angliai Anna királynő megegyezett XIV. Lajos francia királlyal, hogy XIV. Lajos unokaöccsének, V. Fülöpnek királyként való elismeréséért cserébe az angolok megkapják Gibraltár várost, erődítményeit és a kikötőjét. Ezt foglalja magában az Utrechti Egyezmény (1713. július 13.) X. cikkelye. A máig tartó vita kulcsa a spanyolok számára ez a mondat: csak a várost valamint a hozzátartozó védelmi létesítményeket és kikötőt engedték át, de nem az egész félszigetet, sem a felségvizeit, sem a légterét! Nagy-Britannia azonban kezdetektől fogva egyre beljebb és beljebb terjeszkedett, újabb erődítéseket létesített, már az átengedett terület határain kívül. Válaszul a spanyolok is belekezdtek egy védvonal kiépítésébe (La Línea de Gibraltar) a Gibraltár várost a szárazfölddel összekötő földszávon. A Campo de Gibraltarral együtt immár két spanyol katonai bázis is védte a spanyol felségterület „bejáratát”. Az egymással szembenező és pontosan egymás ágyú-lőtávolságára lévő erődrendszer közötti spanyol terület (1450 m) fokozatosan mindkét fél által elismert semleges (ágyúik tüze által lefedett) övezetté alakult. Carlos Guerrero Carranza ezredes: Variaciones de los límites de la actual Colonia Inglesa de Gibraltar. Usurpaciones Británicas desde 1704 a nuestros días y fortificaciones españolas en torno al peñón. Revista Ejército. No 758, 2004 június. 43 – 46.o. Magyarul részletesen: Zoltán Márta: Egy különös terület – Gibraltár. Új Honvédségi Szemle, 2006. november, 105-118.o.

¹³⁸ Ros Agudo, Manuel: *Preparativos secretos de Franco para atacar Gibraltar (1939-1941.) Cuadernos de Historia Contemporánea* ISSN: 0214-400-X 2001, número 23:pp. 299-313

<http://www.ucm.es/BUCEM/revistas/ghi/0214400x/articulos/CHCO0101110299A> (utolsó letöltés : 2006-06-11.)

¹³⁹ Estudio fotogramétrico de Gibraltar, por el teniente coronel de Estado Mayor Joaquín Isasi-Isasmendi, Servicio Fotogramétrico del Ejército, septiembre de 1939. Az eredeti másolata a szerző birtokában. Ld. «Plan G: objetivo Gibraltar». *Muove*, n.º 2, abril de 1997, pp. 37-45. Idézi: Ros Agudo, Manuel: *Preparativos secretos ...* 3.lj.

létesítésével megerősíteni Spanyolország védelmét egy esetleges brit előnyomulás esetére, 2) a Gibraltári-szoros körzetében megerősíteni a tüzérséget, elegendő számú üteg felállításával a Szikla elleni támadás esetére 3) hogy a támadás és a Szikla elfoglalása után le tudják zárni a szorost minden ellenséges hajó elől aknákkal és tüzérségi tűzzel.

1940 februárja után megkezdődtek az erődítési és a tüzérséget megerősítő munkálatok. 1941 decemberére elkészült 495 különböző erődítési mű, több mint 200 nagyűrméretű ágyú állása, 34 reflektor a szoros ún. „tiltott zónájának” éjszakai megvilágítására, utak szállítójárművek számára és több koncentrikus védelmi vonal a parton és a félsziget felé: harckocsiakadályok, falak, csatornák stb.¹⁴⁰

A Hadsereg Központi Vezérkara 1940 októberére készítette el Franco tábornok elképzelései alapján a Gibraltár elleni támadás részletes tervét. A „C” **Hadművelet** az Algeciras öbölben koncentrált volna jelentős nagy kaliberű tüzérséget; a harckocsik megindulásához a tüzérségi előkészítést (rombolótűz), 170 nagy kaliberű löveggel biztosították volna. Ezeket követte volna a légítámadás 80 nappali, 20 éjszakai bombavetésre alkalmas géppel. A harckocsikkal kísért gyalogság megindulása előtt aknavetőkből biztosították volna a ködfüggönyt. Franco tábornok egyértelműen az aknavetőkből és a tüzérségből bízott, meggyőződése volt, hogy a Szikla ellen a légi erő egyedül hatástalan lenne.

A Francisco Franco és Adolf Hitler közötti levélváltásokból, illetve a Hendaye-ben tartott megbeszélésükről készült feljegyzésekből¹⁴¹ világosan kitűnik, hogy Franco tábornok kizárólag spanyol erővel akarta Gibraltár visszafoglalását végrehajtani. A spanyol nép önérzetével, büszkeségével ellentétes lett volna, hogy egy másik hatalom foglalja azt el. A német részvétel legfeljebb kisegítő erőként, pl. a légi erő együttműködésével jött szóba a helyzet esetleges súlyosbodása esetén.¹⁴² A Szikla elfoglalásának tervét 1940 novemberében kiegészítették egy aknazár telepítésére vonatkozó tervvel. Az angol tengeralattjárókat kellett volna kiiktatni a Szorosban, hogy a Tengely kereskedelmi hajózását biztosítsák. *„Ez a lehetőség a spanyolok számára a Földközi-tenger nyugati területe felé vezető út kulcsát jelentené, óriási horderejű ütőkártyát”* – javasolta a Déli Határmegerősítő Bizottság.¹⁴³

¹⁴⁰ Informe n.º 3 de la Comisión de Fortificación de la Frontera Sur, 26 de agosto de 1939, p. 2, AHA, A-9144/2.

¹⁴¹ Ros Agudo, Manuel: Preparativos secretos ..., Eduardo Palomar Baró:

<http://www.generalisimofranco.com/historia/hendaya01.htm>, utolsó letöltés: 2006-06-11

Luis Álvarez de Estrada y Luque, Barón De las Torres (ő személyesen részt vett a megbeszélésen mint tolmács): «Anotaciones sobre la «**Conferencia de Hendaya**» celebrada el 23 de octubre de 1940 entre Su Excelencia el Jefe del Estado y el Führer, canciller del Reich, con asistencia de los respectivos ministros de Asuntos Exteriores, señores Serrano Suñer y Ribbentrop». 26 de octubre de 1940 . <http://www.galeon.com/razonespanola/re90-aly.htm> , utolsó letöltés: 2006-06-11.

¹⁴² Planificación del Estado Mayor para la “Operación C”, 1940. október. DIHGF, II-1. 89.dok. 371-374.o. id.: Ros Agudo, Manuel id. mű

¹⁴³ El general jefe de la Comisión de Fortificación de la Frontera Sur, «Informe núm. 4. Anexo núm. 3», Cádiz, febrero de 1940. AHA, A-9144/2.

A Szikla és a szoros birtoklása stratégiai szempontból a háború fontos elemét képezte: meghódításával Hitler kancellárnak sikerült volna megbénítania a szövetséges flotta mozgását a Földközi-tenger medencéjében. Ehhez azonban meg kellett volna szereznie a spanyoloktól az engedélyt a területükön való átvonulásra. **Hendaye-ben** 1940. október 23-án tartott találkozójukon Franco tábornok kitérő választ adott. Ígéretet tett a készültség fokozására az ország lehetőségeihez mérten, azonban konkrét időpont nélkül, így nem kötelezte el magát semmire. Gondolnia kellett az angol és amerikai gabona- és olajszállítmányokra, amelyekkel sakkban tudták tartani a spanyol kormányt.¹⁴⁴

Franco tábornok halogató taktikájára Adolf Hitler türelmetlenségében („Francóval vagy nélküle, de elfoglalom Gibraltárt!”) azzal fenyegetett, hogy a német hadsereg készen áll a spanyolországi átvonulásra. Vigón tábornok közvetítette a választ: ha a németek megkísérelnék az áthaladást, a spanyol hadsereg ellenállást tanúsítana, és nem engednék megsérteni Spanyolország földjét.¹⁴⁵

Hitler november 12-én kiadta 18. számú intézkedését a Gibraltár elleni „**Félix-hadművelet**” előkészítésére.¹⁴⁶ A hadművelet általános célja : az Ibériai félsziget egészének bevonása a Tengely hadműveleti területébe és az angol flotta teljes kiűzése a Mediterrán nyugati térségéből. Gibraltár elfoglalása ehhez az első lépés lett volna. Majd átdobtak volna Észak-Afrikába két hadosztályt. A Gibraltár elleni művelet névleges parancsnokaként a spanyol államfőt jelölte meg, és a spanyolok részt vehettek volna a támadásban, de feladatuk elsősorban a Campo de Gibraltar¹⁴⁷ biztosítása lett volna a német csapatok beérkezéséig.

Franco tábornok – katonai tanácsadói véleménye alapján¹⁴⁸ – azzal hátrította el a tervet, hogy a Szuezi csatorna lezárása nélkül csak az Amerikából a spanyolok részére érkező élelmiszer-szállítmányok elől zárják el az utat Gibraltárnál. December végére azonban lényegesen romlott a Tengely helyzete a Mediterrán keleti térségében, Hitler elnapolta a Félix hadműveletet, amely a későbbiek során sem valósult meg.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Erről a madridi magyar követ is említést tett egyik jelentésében, nem sokkal a Hendaye-i találkozó után. Andorka kiemeli, hogy a britek az olajblokádot mindig Spanyolország viselkedésével összhangban tágtították, vagy szűkítették, ügyelve azonban arra, hogy teljesen ne lehetetlenítsék el a spanyolok helyzetét, mert azzal könnyen a világháborúba sodorhatták volna az országot. (MOL, K63, 15. cs. 2/32. Madrid, 1940. november 9., Andorka Csákyknak (101/pol.-1940.))

¹⁴⁵ MOL, K63, 201. cs. 21/32. Madrid, 1941. január 5., Andorka Csákyknak (5/pol.-1941.)

¹⁴⁶ Az intézkedés spanyol és angol nyelvű fordítása az interneten: [www.adolfhitler.ws, http://www.exordio.com/1939-1945/codex/Documentos/directiva18.html](http://www.exordio.com/1939-1945/codex/Documentos/directiva18.html)
<http://www.ctv.es/USERS/fnff/guerramundial.htm>

¹⁴⁷ Ld. Mellékletekben: a „határon” kialakított erődrendszer, amely később településsé fejlődött.

¹⁴⁸ A haditengerészeti miniszter – egy korábban Carrero Blanco által megfogalmazott – és Francónak a főparancsnokok és haderőnemi miniszterekkel folytatott ülésén novemberben elmondott állásfoglalása nyomán

¹⁴⁹ A Felix-terv helyett 1941 áprilisában született egy *Isabela Hadművelet* fedőnevű terv, amelynek célja egy esetleges angol invázió esetén Spanyolországnak nyújtott segítség lett volna, nagyszámú csapattal, de a keleti hadszínterén fokozódó nehézségek miatt, a későbbi *Ilona-terv* már szerényebb célkitűzéseket tartalmazott. Ezt 1942 szeptemberében biztonsági okokból átnevezték *Gisela Művelet*té, amit 1943 júniusában a *Nürnberg Művelet* váltott fel egy esetleges Spanyolországban vagy Portugáliában végrehajtott szövetséges partraszállás

(1942-ben, hogy megelőzze a gibraltári határ esetleges újabb angol „módosítását”, Franco tábornok elfoglalta a Gibraltárt a félszigettel összekötő földszáv semleges területéből még megmaradt mintegy 650 métert.)

III.1.2 Spanyolország és a szövetségesek partraszállási tervei

Stratégiai helyzete és Gibraltár kulcsfontosságú pozíciója miatt Spanyolország magatartása rendkívül fontos volt az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányai számára 1942-ben, amikor az észak-afrikai szövetséges inváziót tervezték.

A **TORCH** („Fáklya”) hadművelet előkészítésekor (1942. szeptember), Eisenhower tábornok a következőket írta a Marshall tábornoknak küldött üzenetében a hadjáratral járó kockázatot közvetlenül befolyásoló sajátos tényezők között:

„B)

Gibraltárnak mint átemelő bázisnak a hatékonysága a vadászgépek bevetését biztosító leszállóhelyek kiépítése után

Mivel abban a körzetben Gibraltár a szövetségesek egyetlen rendelkezésre álló kikötője, el kell érünk, hogy az elfoglalt repülőterekre gyorsan tudjunk átdobni vadászgépeket. (...) Gibraltár sebezhetősége, tartva a spanyol erők esetleges beavatkozásától, nyilvánvaló. Ha a spanyolok közvetlenül a partraszállási hadműveletek megkezdésekor ellenséges akciót hajtanának végre, néhány napig gyakorlatilag lehetetlenné válna szárazföldön állomásozó vadászlégierőt biztosítani Észak-Afrikában.”

E) *A spanyol hadsereg magatartása*

Bár mindeddig semmi jel sem utal arra, hogy a spanyolok belépnének a háborúba, ennek megtörténtét is lehetőségnek kell tekintenünk, különösen abban az esetben, ha Németország kísérletet tenne arra, hogy bevonuljon Spanyolországba. Mindenesetre Spanyolország belépése a háborúba azzal a következménnyel járna, hogy azonnal elveszítenék Gibraltárt mint leszállóhelyet, és megakadályozná a Gibraltári-szoros használatát, mindaddig, amíg a szövetségesek hatékony intézkedéseket nem tesznek. A rendelkezésre álló erőforrások kétségessé teszik, hogy megengedhetnénk-e magunknak egy ilyen akciót.

F) *Annak lehetősége, hogy a jelenleg nyugat-európában állomásozó német légierőt áttelepítik Spanyolországba, s ezzel elvágják közlekedési útvonalainkat*

Ez nem lenne könnyű hadművelet a németek számára, csak abban az esetben, ha megszerzik Spanyolország teljes beleegyezését és támogatását. Benzín, bombák, kenőanyagok nincsenek a spanyol repülőtereken, és ahhoz, hogy a földi kiszolgáló személyzetet, valamint az utánpótlást átszállítsák ebbe az országba, jelentős időre lenne szükség. Egy ilyen ellenséges akció valószínűségét az is befolyásolja, hogy Németországnak már vannak kiváló leszállóhelyei Szicíliában, ahonnan a nagy hatótávolságú repülőgépek tevékenykedni tudnak új támaszpontok létesítése nélkül is. Ezen túl Németországnak mindig megvolt a lehetősége arra, hogy erőszakkal elfoglalja az Ibéria-félszigetet. Az a tény, hogy erre nem tett kísérletet még most sem, amikor a brit haditengerészeti erő gerince a Földközi-tenger medencéjében tartózkodik, legalábbis arra utal, hogy az ellenség ezt nem tekinti könnyű hadműveletnek.

G) *Egyéb tényezők*

(...) a fentiek alapján úgy véljük, hogy a hadműveletnek biztos esélye van a sikerre, feltéve, hogy Spanyolország megőrzi semlegességét, és a francia erők vagy csak színlelt ellenállást

---

esetére, a Pireneusok védelmét szolgáló stratégia részeként, ebben azonban már csak alig két megerősített ezrednyi feltartóztató erővel számoltak.

<http://www.24flotilla.com/A11/documentos/operaci%F3n%20felix.htm>

*tanúsítanak, vagy a belső széthúzás és a szövetségesek politikai manőverei annyira megosztják őket, hogy az ellenállás elhanyagolható lesz. Véleményünk szerint Spanyolország semleges marad, legalábbis a hadművelet kezdeti szakaszában, feltéve, hogy szándékainkat sikerül a legteljesebb titokban tartani. (...) A további eshetőségeket, amelyeket a spanyolok magatartásának változása, a fokozódó haditengerészeti és egyéb hajózási nehézségek, és ennek következtében utánpótlásunk lelassulása idézhetne elő, nehéz felmérni. Ebben a szakaszban a kudarc legcsekélyebb jele és az erősítés késedelmes érkezése kapóra jöhet a tengelyhatalmaknak, hogy bevonuljanak Spanyolországba. Spanyolország hadba lépésének komoly következményei lennének...*¹⁵⁰

Annak ellenére, hogy az angol és amerikai hadvezetés nem lehetett biztos Spanyolország magatartását illetően, a Fáklya-hadművelet 1942. november 8-án mégis megkezdődött. E nap hajnalán az amerikai elnök Hayes nagyköveten keresztül, levélben¹⁵¹ tájékoztatta Franco tábornokot az afrikai akció megindításáról, biztosítva Spanyolországot arról, hogy a hadmozdulat nem irányul semmilyen spanyol fennhatóság alá tartozó terület ellen. Franco államfő elfogadta Rooseveltnél elnök garanciáit, megígérve, hogy a spanyol politika *„igyekszik megakadályozni minden olyan eseményt, mely bármilyen értelemben megzavarhatja a [két ország közötti] kapcsolatokat.*”¹⁵² A Fáklya-hadművelet idején az észak-afrikai partraszállásra készülődő brit flotta Gibraltár vizein gyülekezett, de még a környező spanyol parti vizeket is igénybe vettek. Franco elnök ez ellen nem tett semmilyen lépést, sőt: nem is kürtölte világgá, a németek nem is észlelték. (Ezt W. Churchill egy 1944-es alsóházi beszédében nagyra értékelte.¹⁵³) A Fáklya-hadművelet hatására azonban, a francia mediterrán partvidék is német ellenőrzés alá került, ami ismét módosította Spanyolország geostratégiai helyzetét.

III.1.3 Spanyolok aktív részvétele a háborúban

1941. június 22-én Hitler kancellár megindította a Barbarossa-hadműveletet. Bár Spanyolország továbbra is semleges, illetve 1940. június 10. után nem-hadviselő státuszban volt, a Szovjetunió megtámadása – a kommunizmus elleni harcnak értelmezve azt - ideológiai ürügyet jelenthetett számára a beavatkozásra. A hadsereg vezető tábornokai elleneztek, a Falange nyomása viszont igen erős volt a háborúba való belépésre. Ezért Franco tábornok – a háborúba való belépés nélkül - az önkéntesekből toborzott és felállított Kék Hadosztállyal viszonozta Hitlernek a polgárháború során a nacionalisták győzelméhez nyújtott segítségét. A hadosztály tehát önkéntesekből állt, de hivatásos katonák vezették.

A „Spanyol Önkéntes Hadosztály”, azaz **Kék Hadosztály** részvételét a Szovjetunió elleni harcban a kommunizmus elleni *erkölcsi hadviselésnek* tekintették. Az önkéntesek

¹⁵⁰ Eisenhower, Dwight D.: Keresztes háború Európában. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1982. 93-94. o.

¹⁵¹ Hayes, Carlton J. H. id. mű, 109-110. Rooseveltnél elnök fordítását lásd: **Harsányi Iván:** 67. o.

¹⁵² Preston, Paul: *Francisco Franco...*, id. mű, 477. Rooseveltnél elnök levele és a spanyol kormány arra adott hivatalos válasza a november 10-i spanyol sajtóban jelent meg. Ezt idézi: de Gaule, Jacques: *España y la Segunda Guerra Mundial*, Madrid, 1973. 260-261.

¹⁵³ A beszédet Harsányi Iván publikálta a Világtörténet 1994. ősztéli füzetében (78–80. o.).

toborzása¹⁵⁴ Madridban messze felülmúlta a várakozásokat: a szükséges létszám tízszerese jelentkezett Spanyolország minden részéből. Többségükben falangista fiatalok jelentkeztek, az összetétel azonban igen heterogén volt: munkások, parasztok, diákok keveredtek a hadosztály soraiban. Hogy minél többen kijuthassanak hadműveleti területre, kidolgoztak egy váltásrendszert. A hadosztály összlétszáma mintegy 45 000 férfi és néhány száz nő volt (főleg egészségügyi területről) három sorozással. Az első volt a legnagyobb létszámú: mintegy 18 000 személyt indítottak útnak.¹⁵⁵ Az alakulat von Leeb tábornagy Észak Hadseregcsoportjának parancsnoksága alá került, a Wehrmacht 250. hadosztályaként, Agustín Muñoz Grandes tábornok parancsnok vezetése alatt.¹⁵⁶

Az első kontingens a Bajorországban található Grafenwöhr táborban kapott gyorsított kiképzést, majd július 31-én a Führernek esküdtek hűséget a kommunizmus elleni harcban. Ez Spanyolországban éles vitákat váltott ki. A katonák a német csapatoknál rendszeresített fegyvereket és német egyenruhát kaptak, de megőrizték az eredeti Falange kék ingjüket, aminek a nyaka kilátszott a német zubbonyból s ennek színéről kapta az alakulat a *Kék Hadosztály* nevet¹⁵⁷. A 37 mm-es ágyúk vontatására Franciaországban lefoglalt Peugeot, Packard, Huston stb. típusú személygépkocsikat kaptak, de a fő szállítóeszközök az állatvontatású kocsik voltak.

A harckészültség elérése után 1941. augusztus 21-én a Kék Hadosztályt útnak indították: a 17 909 önkéntes 5 610 lóval és 765 járművel a mintegy 1000 km-es utat gyalog, erőltetett menetben 40 nap alatt kellett, hogy megtegye. A napi 30 – 40 km menetelés a rossz, fagyott úton állítólag a kiképzés részét képezte. A rossz ellátás és a fel nem derített aknák miatt már az út alatt igen nagyok voltak a veszteségek és több ezren szorultak kezelésre.

A harcok során jelentős veszteségeket szenvedtek el. Egy német hadosztályt felváltva, feladatuk hídfőállás kiépítése, 40 km-es arcvonalszakasz megerősítése és védelme, majd az Ilmen-tótól délre bekerített német egység kiszabadítása volt. 1942 első napjaiban a spanyol síszászadból a befagyott tavnon megtett mintegy 30 km-es út után, mínusz 50 fokos hidegben, tüzéségi tűzben 11 nap alatt, 11 – 12 túlélő érkezett meg a német egységhez, de az akció sikerült.

1942 májusában a második váltás is főleg erősen fanatizált falangistákból állt, de mellettük sok olyan is volt, akik így akartak kibújni a hosszú kötelező katonai szolgálat alól.

¹⁵⁴ A toborzási hirdetmény (*Bando de Reclutamiento*) szövegét lásd: <http://usuarios.lycos.es/jnroidan/Bando.html>

¹⁵⁵ Salas Larrazabal, Ramón: *La División Azul* c. művében. In: Espacio, Tiempo y Forma, V., Historia Contemporánea, 1989/2. 252.;

¹⁵⁶ A *Kék Hadosztály* szervezeti felépítését lásd: <http://usuarios.lycos.es/jnroidan/Organizacion.html>. A hadosztály mellett a szovjet hadszíntéren részt vett öt spanyol repülőraj (*Escuadrillas Azules*) is. (<http://usuarios.lycos.es/jnroidan/Escuadrillas.html>) (Utolsó letöltés: 2006. június 10.)

¹⁵⁷ A spanyol katonákat a német egyenruhában jelvénnel különböztették meg a német katonáktól. A hadosztály egyenruháiról és jelvényeiről részletesen lásd: <http://usuarios.lycos.es/jnroidan/Uniformes.html>

Voltak, akik politikai, vagy gazdasági okokból, hiszen egy átlagos munkásfizetés háromszorosát kapták zsoldként. Augusztusban a leningrádi arcvonalra vezényelték őket.

A spanyol egységek nem rendelkeztek szállító járművekkel, minimális volt a tűzérségük és a spanyol önkéntes pilóták jelenléte ellenére sem volt repülőtámogatásuk. Mindemellett a németek megvetően bántak velük és a legrosszabb körülmények között, a legrosszabb feladatokat bízták rájuk. Az óriási emberveszteségek miatt¹⁵⁸ Spanyolországban egyre többen követelték Franco államfőtől, hogy rendelje haza a spanyol katonákat. Hitler kancellár azonban nem akarta ezt, sőt visszavonásukat még pihenőre sem engedélyezte.

1943 nyarán még egy váltást toboroztak, de már erőltetetten, laktanyákban. Az óriási veszteségekre és a háború általános kimenetelére tekintettel Franco tábornok 1943 októberében elrendelte a Kék Hadosztály hazaszállítását. A *Kék Hadosztály* felállításakor és útnak indításakor mindenki úgy gondolta, hogy a spanyolok egy gyors és rövid hadjáratba kapcsolódnak be. A kemény orosz télre sem a német katonák, sem a spanyol önkéntesek nem voltak felkészülve.

Az oroszországi harcokban, a Kék Hadosztálytól függetlenül, öt egymást váltó spanyol **repülőszázad** is részt vett. Berlinben kaptak kiképzést, majd 15. Spanische Staffel néven, a 27. német vadászcsoporthoz (parancsnokuk korábban a spanyol polgárháborúban a Condor-légióban is parancsnok volt) mellett a Közép Hadseregcsoporthoz hadműveleti sávjában tevékenykedtek, német gépeket vezettek a Harkov, Szmolenszk és Kurszk melletti csatákban.¹⁵⁹ A Kék Repülőszázadok az összes spanyol önkéntes visszavonásáig maradtak a Szovjetunió területén.

A Kék Hadosztály hazavezénylése után Esteban Infantes tábornok 1943. november 17-i 69. sz. parancsában megalakította a Legión Española de Voluntarios (LEV), azaz **Önkéntesek Spanyol Légiját**. Hamburgban kaptak kiképzést és 1943. november közepén indították őket útnak.

1944. január 19-én a Leningrád felszabadítására indított orosz ellentámadás alatt a Légijó feladata volt a visszavonuló német csapatok hátát védeni. A légijósok kimerültek és nagyok voltak a veszteségeik. 1944. március 3-án ők is parancsot kaptak a hazatelepülésre. Parancsnokuk, García Navarro ezredes „gyászbeszédet” mondott a felsorakozott katonák előtt:

¹⁵⁸ Pl. 1943 januárjában, amikor nagy szovjet ellentámadás indult Leningrád felszabadítására, a Ladoga tónál, majd az egyik legvéresebb csatában, február 10-én Krasznyj Bornál, a Moszkva–Leningrád vasútvonalat védve a kegyetlen közelharcban 1125 spanyol katona esett el, 1036 sebesült meg, 91 eltűnt, 300 fő fogságba esett. De sikerült feltartóztatniuk a szovjet előrenyomulását. <http://usuarios.lycos.es/jnroldan/divazul.html> (Letöltés: 2006-05-28)

¹⁵⁹ <http://usuarios.lycos.es/jnroldan/escuadrillas.html> (2006-05-28)

„Szomorú nap ez hazánk számára: A Légiónak haza kell térnie Spanyolországba! Térjetek haza büszkeséggel: teljesítettétek a kötelességeket! Tegyétek le a fegyvereiteket, mint egy temetésen. Éljen a Légió! Franco! Franco! Franco!”

Moreno Juliá forrásai szerint a 45 000 önkéntesből 4 950 halt meg, 8 700 megsebesült, 2 317 hadirokkant lett, 1600 szenvedett fagyást, 372 fogságba esett, 7 800 megbetegedett. Vagyis 25 743 fő esett ki a harcokból, a hadosztály 57,2 %! Franco tábornok a katonák vérével fizette vissza Hitlernek az adósságát.¹⁶⁰

A hazatért önkénteseket nem a hősöknek kijáró dicsőséges ünneplés fogadta. A rendszernek már kényelmetlen volt e kaland emléke a nyugati demokráciák előtt, akik fel is rótták Francónak a Kék Hadosztály kiküldését és bevetését a németek oldalán. Irún vasútállomásán senki sem fogadta a hazatérő katonákat, sokuk éhezett, sebesült volt és nem volt hová mennie, nem volt lakása. Moreno Juliá dokumentumai szerint ha panaszkodtak – a német konzulátusra irányították őket, hogy ott kérjenek segítséget.... Katalóniában és Baszkföldön pedig kimondottan ellenségesen fogadta őket a lakosság.

Az orosz földön elesettek szanaszét vannak eltemetve, sokan közülük tömegsírokban. Spanyolország hosszas tárgyalásokat folytatott a Szovjetunióval a maradványok hazahozataláról. 1954-ben a Szemiramisz hajón megérkeztek az első koporsók.¹⁶¹

A spanyol és német **haditengerészet** (és légierő) közötti kapcsolatok már a 20-as években – ugyan jórészt titkosak – de igen intenzívek voltak: a spanyolok részt vettek a német tengeralattjáró- és torpedófejlesztési munkákban. A polgárháború idején pedig, német tengerészeti szakemberek is érkeztek a Condor-légió mellett, akik a partvédelem, aknatelepítés, hajótüzérség, stb. területén képezték ki a spanyol felkelőket. Ezen kívül a spanyol tengerészeti programokban német tengeralattjárók licencének megszerzése is szerepelt, amelynek alapján 6 hajót kezdtek építeni 1944-től.

Spanyol tengerészcsoporthoz 1942 novembere és 1943 januárja között részt vettek német hajókon, főleg a Balti-tengeren, aknatelepítésben, aknamentesítésben, konvoj-kísérésben, tengeralattjáró-műveletekben, stb., majd német tengerészeti iskolákban, akadémiákon és iskolahajókon különféle kiképzésben.

A spanyol semlegesség hivatalos kinyilvánítása ellenére – ami alapján minden spanyol állampolgárnak tilos volt fegyverrel szolgálni bármely háborús fél oldalán – a Kék Hadosztályból és Légióból sokan tovább akartak harcolni a kommunizmus ellen, a német hadsereg kötelékében. Megalakították az **SS Spanyol Zászlóalját**.¹⁶² Összesen mintegy 1 200 spanyol harcolt az SS és a Wehrmacht soraiban a különböző hadszíntereken:

¹⁶⁰ Xavier Moreno Juliá: La División Azul. Sangre española en Rusia, 1941 – 1945. Crítica

¹⁶¹ Josep Maria Sória: La aventura de la División Azul. La Vanguardia, 2004.10.31

¹⁶² <http://www.geocities.com/divazul/historiadiavazul.html>

Olaszországban, Franciaországban, Berlinben, Jugoszláviában, Magyarországon, Szlovákiában. A 28. Vallon Hadosztály mintegy gyűjtőül szolgált több európai országból jövő mindenféle önkéntesnek. A spanyol század 1944. november végére állt fel és 1945. január végén bevagonírozták Pomeránia úticéllal, hogy részt vegyenek Berlintonól északra az erősödő orosz előnyomulás megállításában. Később még újabb spanyol önkéntesek érkeztek, azonban fegyver és kiképzés nélkül, ami miatt nemigen lehetett őket eredményesen alkalmazni. A vallon és más tisztek visszaemlékezéseikben megemlítik, hogy a spanyolok milyen bátran, sőt vakmerően harcoltak, akár harckocsikat is megtámadva, a tél és a rossz viszonyok ellenére is, az első sorokban. *„A spanyol járőrök nem mindig ügyeltek a takarásra, biztonságra, időnként túlzott vakmerőséggel tevékenykedtek, gyakran a parancsokon túl is mentek – sok sebesültjük volt és szaporodtak a veszteségeik. Előfordult, pl., hogy éjszaka indítottak rohamot, mert azt hitték, hogy Iván alszik, de Iván nem aludt, ellenkezőleg, gránátokkal és kalasnyikov-tűzzel várta őket...”* – írta Albert Steiver SS-századparancsnok visszaemlékezéseiben¹⁶³.

Március 4-én Stargard kiürítésekor a vallonok és spanyolok fedezték a visszavonuló német csapatokat és a menekülő civil tömegeket. A 28 napos közelharcban a spanyolok vesztesége mintegy 90%-os volt. A megmaradt spanyolokat még Berlin védelmére is átcsoportosították, s a többi európai önkéntessel a legvégsőkig kitartottak a Reichstag bunkerének védelmében.

A geocities.com idézett cikke és más, az interneten megtalálható fórumokon olvasható hozzászólások is jól tükrözik, hogy még ma is sok spanyol nagyon büszke arra, hogy a Kék Hadosztályon, a Kék Repülőszázadon, a Kék Légión túl, közvetlenül a német csapatok soraiban is harcoltak spanyol önkéntesek a kommunizmus ellen. Szerintük a spanyolok a túlerővel szemben is az eszméért, úgymond Európa szabadságáért küzdöttek.

---

¹⁶³ « Krüssow – 1945. Wallons et espagnols” idézi: <http://www.geocities.com/divazul/historiadivazul.html>

III.2 Katonai külkapcsolatok

A háború végén, a nyugati demokráciákat is elutasító jobboldali diktatórikus berendezkedése miatt, az európai demokratikus országok, a győztes antifasiszta koalíció kizárta Spanyolországot a nemzetek közösségéből. A politikai és gazdasági **elszigeteltségből való kitörésre** az első lépést a katonai kapcsolatok területe jelentette. Magyar diplomaták (Szakasits György magyar követségi tanácsos az emigráns köztársasági spanyol kormány mellett Párizsban, valamint Marosy Ferenc magyar királyi követ Franco mellett¹⁶⁴) már 1948 tavaszán beszámoltak arról, hogy amerikai szenátusi és katonai szakértői küldöttségek tárgyaltak spanyol katonai vezetőkkel (esetenként Franco tábornokkal) a spanyol - amerikai katonai együttműködés lehetőségeiről. Ennek keretében amerikai fegyverekkel szerelnék fel a spanyol hadsereget, és kapcsolatot hoznának létre a Vezérkarok között, azzal a céllal, hogy bevonják Spanyolországot a nyugat-európai védelmi rendszerbe.¹⁶⁵ Kulcspozíciója, potenciális stratégiai jelentősége Spanyolországot katonai szempontból az amerikai törekvések számára fontossá tették.

Az irányított spanyol sajtókommentárok szerint *„Az a tény azonban, hogy az illusztris látogatók azon körökből kerülnek ki, akik a Spanyolországgal való jó viszony szószólói, nem jelenti azt, mintha a látogatás mögött nagyfontosságú katonai vagy diplomáciai titkok rejlenének....”*¹⁶⁶

Marosy Ferenc szerint a madridi és sevillai repülőterek nagyarányú kiépítése volt eddig az egyetlen tény, mely mögött amerikai befolyást esetleg sejteni lehetett. Szerinte a kedvező hangulatváltozást a spanyolok elsősorban a diplomáciai viszony normalizálására, és gazdasági előnyök elérésére szeretnék kihasználni. *„A szorosan vett katonai szempontok Madridot csak másodsorban érdeklik.”* Másrészt spanyol részről a *„nyugati katonai együttműködés nyomatékos cáfolása nemcsak camouflaget céloz, hanem azon kétségtelenül fennálló igyekezetből is ered, hogy konfliktus esetére szabad kezet megőrizzék. (...) határozott jelek mutatnak arra, hogy a spanyol hivatalos körök világháború esetén a semlegesség megőrzését legalább is meg fogják kísérelni, s azt minden esetre lehetőleg drágán szándékoznak eladni.”* Artajo spanyol külügyminiszter nyilatkozatai is erre

¹⁶⁴ Marosy Ferenc (sz. Mengele, Szeged 1890) 1946. április 15-én érkezett Madridba. A Horthy-adminisztráció diplomatája számára jó menedéket jelentett Franco Spanyolországa. Habsburg Ottó közbenjárására 1949. március 4-én elfoglalhatta a magyar követséget: „Legación Real de Hungría” (Magyarország Királyi Követsége) – kiadhatott útleveleket, személyazonosító okmányokat rengeteg magyar menekültnek. Rendszeresen küldött jelentéseket Bakach-Bessenyei Györgynek, a II. világháború után New Yorkban működő Magyar Nemzeti Bizottmány külügyekért felelős vezetőjének, mint 'representante oficioso' a spanyol külpolitika fontos eseményeiről, amelyek jelzik Franco kormányainak törekvését az elszigeteltség felszámolására. Ezek között számos jelentés szól az amerikai-spanyol viszony alakulásáról. A Marosy-iratok. Magyar Királyi Követség Madridban. 1948-1957. Összeállította és szerk. Anderle Ádám, Hispánia XX. Század Intézet, Szeged, 2002

¹⁶⁵ Pl. 1948. október 4-én (Marosy-iratok 7-1948)

¹⁶⁶ Marosy-iratok, 19.o.

utaltak. Spanyolország csak akkor harcol, ha a háború hullámai saját területét elérik, addig azonban semleges akar maradni – foglalta össze a híreket Marosy Ferenc.¹⁶⁷

Franco tábornok a New York Times-nak adott nyilatkozatában kifejtette, hogy a kollektív nyugati együttműködésnél előbbre helyezi az Egyesült Államokkal való közvetlen tárgyalást. Gazdasági erőforrásaira támaszkodva és előnyös stratégiai helyzetének köszönhetően ugyanis kedvezőbb eredményt várhat az Amerikával való önálló tárgyalástól. Így jobban meg tudná őrizni függetlenségét, el-nem-kötelezettségét is, mintha részt venne a Marshall -tervben. E nyilatkozat háttere, Marosy szerint, az lehet, hogy *„Artajo legutóbbi buenos airesi látogatását felhasználta arra, hogy argentin közvetítéssel tapogatózást végezzen orosz irányban afelől, vajon semlegességi politikája Moszkva részéről megértésre számíthat-e? A válasz pozitív volt informátorom szerint, hisz Szovjet Oroszországnak is érdeke Spanyolországot távol tartani a nyugati bloktól.”*¹⁶⁸

A Bourse Egyptienne lap értesülései szerint (1949. január 12.) az amerikai - spanyol katonai kapcsolatok stratégiai vonatkozásait illetően *„Szó van amerikai katonai bázisok létesítéséről az USA által kiválasztott helyeken, főleg az északi határok mentén, amiért cserébe Spanyolország amerikai fegyvereket és nagy kölcsönöket kapna.”*¹⁶⁹

A haditengerészetek közötti kapcsolatfelvétel első lépéseként 1949. szeptember 15-én, az amerikai flotta látogatást tett spanyol kikötőkben. *„Úgy hírlik, hogy ez a látogatás véget vetett, legalább is tengerészeti részről, Spanyolország bojkottálásának, s hogy a jövőben a spanyol kikötőket, elsősorban Cádizt, rendszeresen látogatni fogják az amerikai flotta Európában állomásozó egységei.”* – írta Marosy.¹⁷⁰

1950 októberében Franco államfő még kereken elutasította, hogy Európa védelmére az ország határain (a Pireneusokon) túl is szerepet vállaljon. A spanyol külpolitika figyelme inkább Afrika felé irányult:

*„A polgárháború óta, melyben a marokkói csapatoknak oly jelentős szerep jutott, a spanyol külpolitika egyik fő pillére az iszlám államokkal való barátság ápolása. Franco hálás maradt berber katonáinak, s különböző szociális intézmények alapításával, és a spanyol-arab kultúrkapcsolatok felelevenítésével igyekszik a többi mohamedán világot is magához édesgetni. Az angolokkal szemben mindkét részen tapasztalható hagyományos ellenszenv is előmozdította a kölcsönös közeledést. Ez a politika jól kamatozott Spanyolország részére az Egyesült Nemzetek ülésein, ahol az iszlám államblokk még a hispano-amerikai államoknál is megbízhatóbb és fontosabb szövetségesnek bizonyult.”*¹⁷¹

¹⁶⁷ Marosy 1948. október 5-én és 14-én (11-1948)

¹⁶⁸ Marosy-iratok, 1948. november 15. (18-194), 25.o.

¹⁶⁹ MOL XIX-J-1-j 45 – 64, 1.dob. 5/bd. 0919/Pol/1951 Kairóból. 1951. március 12.

¹⁷⁰ Marosy-iratok, (18-1949 29.o.)

¹⁷¹ Marosy-iratok, 1949. augusztus 31. Franco afrikai útjáról 1950. október 18. (22-1950), 38.o.

1951 februárjában új téma került napirendre: Spanyolországnak a NATO-ba való esetleges belépése. Franco államfő azonban még mindig előnyösebbnek tartotta az Egyesült Államokkal való közvetlen megegyezést, mint az Atlanti Paktumba való belépést.¹⁷² Ugyanakkor, Marosy információi szerint, *„meghaladott már az a régebbi spanyol formula, hogy csak a saját határaikat védik, és elvben készek lettek volna a közös védelemben az országon kívül is aktív részt vállalni. Ezt a megegyezési tervet keresztezte a francia és angol tiltakozás Spanyolországnak az Atlanti Paktumba való bevonása ellen.”* Szóba került állítólag egy görög–török–portugál–spanyol közös dél-európai védelmi blokk terve, *”miután a tágabb értelemben vett Földközi-tengeri Paktum gondolata a francia ellenzésen szintén megbukott. Ez a dél-európai csoport az Atlanti Paktumtól függetlenül külön szerződnék az Egyesült Államokkal.”*– írta Marosy¹⁷³.

A tárgyalások eredményeként 1953 októberében Eisenhower elnök és Franco tábornok aláírták a **spanyol-amerikai barátsági és együttműködési egyezményt**¹⁷⁴. Ez az időszak a koreai háború időszaka, amikor első ízben került sor a NATO kibővítésére Görögország és Törökország egyidejű beléptetésével. A globális amerikai nukleáris hadászatban megkezdődött a „vörös világ” körbekerítése. Franco Spanyolországa ebbe a stratégiai rendszerbe illeszkedett, ezért volt fontos az Egyesült Államok számára – a jelentős ideológiai és politikai nézeteltérések, illetve a II. világháborúban ellentétes oldalon történt elkötelezettségük ellenére – megegyezni Franco tábornokkal. Céljuk légi és haditengerészeti bázisok létrehozása volt, pl. a nagy hatótávolságú – a Szovjetunió fontos célpontjait elérni képes – atombombázóik számára – spanyol területen.¹⁷⁵ A hidegháború légkörét kihasználva, ez az egyezmény Spanyolország számára az első fontos lépést jelentette az elszigeteltségből való kitörésre. *"Igazán most mondhatjuk, hogy megnyertük a háborút!"*-jelentette ki a tábornok. A kétoldalú tárgyalások Spanyolországnak amerikai segítséggel való felfegyverzéséről egyre konkrétabbakká váltak. 1953. november elején Marosy Ferenc újabb amerikai szakértői látogatásokról számolt be, amelyeknek feladata az volt, hogy megoldják a spanyolországi stratégiai támaszpontok technikai problémáit. Terepszemlét tartottak a spanyol repülőtereken is: Torrejón, Zaragoza, El Coperó, Morón de la Frontera, Sevilla, Jerez, Cádiz szerepelt a listán. Magasabb rangú spanyol repülőtisztok is viszonzták a látogatást amerikai légi létesítményekben és ipartelepeken.¹⁷⁶

Az ötévenként megújítandó egyezmény három témakört ölelt fel: gazdasági segítséget, védelmi egyezményt és kölcsönös védelmi segítségnyújtási fejezetet. A legtöbb

¹⁷² Marosy-iratok, 1951. február 22. (5-1951), 42. o.

¹⁷³ Marosy-iratok, 1951. április 14. (10-1951), 43. o.

¹⁷⁴ Pactos de Madrid.

http://www.ayto-torrejon.es/torrejon/opencms/site/web/nuestro_municipio/libro_de_torrejon/. Magyarul: Szabó László: Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Védelmi tanulmányok, 9. Budapest, 1995

¹⁷⁵ Fischer Ferenc gondolatmenete. Személyes közlés.

¹⁷⁶ Marosy-iratok, 1953. november 3. (22-1953), 46. o.

vitára okot adó fejezet, kétség kívül, a védelmi egyezmény volt, amelynek értelmében Spanyolország beleegyezett, hogy területén az amerikaiak közös használatú légi és tengeri támaszpontokat hozzanak létre: 3 légi bázist (Zaragoza, Morón de la Frontera /Sevilla/, Torrejón de Ardoz) és Rotán (Cádiz) egy tengerészeti légi-erő-támaszpontot.¹⁷⁷ 1953 és 1976 között e négy nagy bázishoz még 16 stratégiai jelentőségű kiegészítő létesítmény használatának engedélyezésével (facilities) bővítették: kisegítő támaszpontokkal; megfigyelő-, úrmegfigyelő- és követőállomásokkal; riasztási rendszer, kommunikációs hálózat stb. központokkal. A 7 – 8 000 főnyi személyzettel működő rendszer feladata a Mediterrán térség fölötti ellenőrzés volt.

1954. március elején Marosy Ferenc a spanyol-amerikai együttműködés első tényleges lépéseiről tudósított. Megindultak az első fegyverszállítmányok: ajándékba kaptak egy modern amerikai tengeralattjárót, 6 sugárhajtású repülőgépet. Kiemelte, hogy a gazdasági és katonai közeledéssel egy időben amerikai erőfeszítések történtek arra is, hogy Spanyolországot *szellemi téren is az érdekkörükbe vonják*: kultúrhét, meghívások, propaganda-hadjárat, 'tanulmányi kirándulások' szerepeltek a programban katonatisztek, újságírók számára.¹⁷⁸ Novemberben újabb amerikai látogatásokra került sor. Ezeknek a témája a spanyol haditengerészet modernizálása volt. Combs tengernagy azt a megjegyzést tette, hogy *„reméli, rövidesen az amerikai és a spanyol flotta közös hadgyakorlatára is sor kerülhet. (...) A spanyol flotta ma az 5. helyet foglalja el világon (USA, UK, URSS¹⁷⁹, Franciaország után) 5 cirkálóval, 21 torpedórombolóval és 125 000 t. össztartalommal, de a hajóanyag nagyon elavult. Az amerikaiak eddig 2 kisebb hajóegységet (aknafelszedőt) szállítottak Spanyolországnak, és 4 cirkálóval és kisebb hajóval a modernizálása van programba véve. Közben egyre nagyobb számok kerülnek elő a rotai támpont (Cádiz mellett) költségvetési előirányzatáról. ... A spanyolok keményen érvényesítik akaratukat, mert a sürgető fél nem a spanyol, hanem az amerikai.”*¹⁸⁰

A támaszpontokat az egyezmény értelmében közösen használhatták. A valóságban azonban az amerikai fölény végig érezhető volt, s a legégetőbb helyzetekben, mint pl. az 1956-os szaharai konfliktus és 1957. évi Ifni-i incidens (ld. később) során a spanyolok nem is használhatták. Ugyanígy a nukleáris fegyverekről szóló tilalom betartását sem lehetett de facto ellenőrizni: az amerikaiak sosem részletezték, illetve nyilatkoztak arról, hogy milyen fegyvereket szállítanak, s azt sem lehetett ellenőrizni, hogy milyenek találhatók a támaszpontokon.¹⁸¹

¹⁷⁷ Részletes leírásuk: Chamorro, E. – Fontes, I.: *Las bases norteamericanas en España*, Barcelona: Euros, 1976, p. 94 – 100. Idézi: <http://www.ayto-torrejon.es/torrejon/opencms/site/web/nuetromunicipio/librodetorrejon/>

¹⁷⁸ Marosy-iratok, 1954. március 25. (7-1954), 48.o.

¹⁷⁹ Azaz SZU

¹⁸⁰ Marosy-iratok, 1954. november 20. (19-1954), 45. o.

¹⁸¹ http://www.ayto-torrejon.es/torrejon/opencms/site/web/nuetromunicipio/libro_de_torrejon/

Spanyolország geostratégiai fontos helyzete tette lehetővé, hogy aktívabb szerepet kapjon a nemzetközi politikában, és az amerikai befolyási övezetbe tartozónak tekinték. A 60-as évektől Castiella miniszter és több katonai vezető is, köztük Manuel Díez-Alegría tábornok, vezérkari főnök, elleneztek az egyezmény feltétel nélküli megújítását. Érveikben Spanyolország geostratégiai helyzetére és a két blokk fegyverkezési versenyére hivatkozva jelentősebb ellentételezést követeltek. 1976. januárjában J. M. Areilza külügyminiszternek sikerült javítania a spanyol pozíciókat: elérte, hogy „egyezmény” helyett „szerződés” legyen a meghatározása.¹⁸² Ebben fontos célként jelölték meg, hogy mindkét fél egyenlő mértékben részesüljön a szerződésből adódó előnyökből és egyenlő mértékben vegyenek részt az együttműködésben, harmonizálják, koordinálják a saját biztonságuk, illetve a nyugat biztonságának erősítésére tett erőfeszítéseiket. A szerződés főbb pontjai:

- Az I. cikkelyben részletezték az amerikai erők csökkentésével és majdani kivonásukkal kapcsolatos menetrendet is (többek között az 1979. január 1. és július 1. között fokozatosan kivonandó atom-tengeralattjárókat).
- A III. cikkelyben a Nyugat elleni esetleges fenyegetés, vagy külső támadás lehetőségére gondolva megállapodtak arról, hogy ilyen esetben a két kormány sürgős tanácskozásán kellene megállapodni arról, Amerika hogyan használhatja a fenti létesítményeket.
- A kétoldalú katonai koordinációról rendelkező kiegészítő egyezményben meghatározták a közös földrajzi érdekzónát.
- A VII. számú Kiegészítő egyezményben részletezték, hogy az Egyesült Államok milyen formában, mennyi kölcsönt és adományt biztosít a spanyol kormány részére amerikai fegyverek és egyéb haditechnikai eszközök vásárlásához.
  - A 3. pontban megfogalmazták, hogy ezeket a hadianyagokat és fegyvereket a spanyol fél csak jogos önvédelemre vagy az ENSZ által a béke és biztonság fenntartására kezdeményezett kollektív műveletekben használhatja.
  - Az 5-8. pontokban fejtették ki azokat a főbb területeket, amelyeken az amerikaiak a spanyol fegyveres erők és védelem modernizálását segíteni fogják (légierő, megfigyelő- és riasztórendszer, hadihajók stb.)¹⁸³

Természetesen a közvéleményt sem tájékoztatták a bázisokon zajló tevékenységről. Így pl. az 1966-os légi baleset részletei is csak jóval később derültek ki: Palomares (Almería, Andalúzia) légtérben 2 B-52-es gép légi utántöltése közben az egyik gép összeütközött a tankergéppel és a baleset következtében elveszítette négy hidrogénbombáját. Hármát viszonylag gyorsan megtaláltak a szárazföldön a homokba fúródva, egy azonban a tengerbe esett. Ennek felkutatására amerikai katonai szakértők érkeztek a helyszínre. A művelet mintegy három hónapig tartott, s egyúttal alkalmat szolgáltatott új, tengeri fegyverfelkutató technológiák és eszközök kipróbálására is. A baleset esetleges nukleáris környezetszennyező hatásáról azóta sincsenek pontos információk. Recarte Vicente-Arche, Ana: Relaciones España – EEUU: La bomba de Palomares. Instituto Universitario de Estudios Norteamericanos, Univ. De Alcalá, Madrid. 2000. hiv.: Rafael Lorente, Las bombas de Palomares. Ediciones Libertarias, 1985. www.2.uah.es/iuen/friends-of-thoreau/documents-pdf/palomares.pdf

¹⁸² acuerdo = a kormány ratifikálja, tratado = a parlament tanulmányozza és fogadja el
 Texto del Tratado de amistad y cooperación entre España y los Estados Unidos de América suscrito el 24 de Enero de 1976. Madrid O.I.D/ 1976. MOL XIX-J-1-j 134-104.002098. 1981.X.22. –i követi jelentés mellékletében
¹⁸³ Tratado de Amistad y Cooperación 1976. jan..24. MOL XIX-J-1-j Spanyolország, 133. dob. 104 -002098-1981

Gutiérrez Mellado tábornok, védelmi miniszter, a politikai átmenet meghatározó katonapolitikusa, később így emlékezett vissza:

„1976. január 24-én írtuk alá Észak-Amerikával az új Barátsági és Együttműködési Szerződést. (...) Egy évig tartottak a tárgyalások, kemény munka volt. Eléggé egyenlőtlen volt a küzdelem, de végül sikerült némi eredményt elérnünk. Én, pl. nagyon ragaszkodtam ahhoz, hogy kivonják a "Polarisokat" (rakétákat – Z.M.) a Rota-bázisról, ami konfliktus esetén veszélyes célpont lett volna. (...) és így eltűnt az összes nukleáris fegyver Spanyolország területéről. (...) Az amerikai segítség gyakorlatilag már semmit sem ért, a mi érdekeinket nem szolgálták, hatékonyságunk növelésére addigra már másra lett volna szükségünk.”¹⁸⁴

A spanyol-amerikai szerződés további sorsára a NATO-csatlakozásról szóló fejezetben fogok kitérni.

III.3 Az észak-afrikai területek problémája

A Franco-rezsim idején a **marokkói** probléma tovább borzolta a kedélyeket. 1956. március elején Marosy Ferenc a következőképpen jellemezte a helyzetet:

„Az eddigi spanyol taktika az volt, hogy a francia-arab ellentétet a maga javára kiaknázza, de ez ma már csődbe jutott, mert – ha a franciák megadják a marokkóiaknak a szuverenitást, függetlenséget – akkor a spanyolokon volna a sor. A napokban Tetuánban véres tüntetés volt – első jele az arab függetlenségi mozgalom spanyol zónára való áttéréseinek.

A hivatalos körök eddig azt mondták, hogy a Protektorátus nem nagyon érdekli őket: évi 1500 millió pezeta ráfizetés, nincsenek telepeseik és nagyobb beruházásaik odaát. Ugyanakkor a spanyol zóna erősen meg van rakva katonasággal. Vajon a spanyol kormány a protektorátusa katonai eszközökkel való fenntartásán gondolkodik-e? Vagy az arab világ felé látványos gesztusra készül? De a marokkói kérdés közvetve visszahat a belpolitikára is: minden visszavonulás Afrikából a regime ellenségeinek agitációs eszközt jelent, de nagyobb katonai áldozatokat meghozni is problémás lenne.”¹⁸⁵

1955 decemberében Spanyolországot felvették az ENSZ-be. A gyarmatok felszámolására hozott határozatok értelmében, Marokkó 1956-ban visszakapta függetlenségét. Ekkor azonban **Sidi Ifniben**, az 1878-tól spanyol birtok afrikai területen,¹⁸⁶ elkezdődtek az incidensek. Merényleteket, gyilkosságokat követtek el. Marokkó is visszakövetelte a Franciaország és Mauritánia által anektált délkeleti területeket, valamint a spanyolok által elfoglalt Ifnit, Tarfayát, Nyugat-Saharát és a presidiumokat. Allal El Fassi

¹⁸⁴ Gutiérrez Mellado, Manuel: Un soldado de España. Conversaciones con Jesús Picatoste. Argos Vergara, Barcelona, 1983. 139. o.

¹⁸⁵ Marosy-iratok, 1956. március 10. 55. o.

¹⁸⁶ 1934-ben kezdték a várost építeni. Ettől kezdve nevezték "Spanyol Szaharának" a területet. 1947 és 1956 között békés, gazdaságilag prosperáló időszakot élt. 1936-tól az anyaországban kitört polgárháború szükségleteire innen is besoroztak katonákat. www.el-mundo.es/larevista/num137/texto/ifni1

miniszter terve Nagy-Marokkó, azaz a természetes határok által határolt Marokkó visszaállítása volt. Spanyolország 1958 januárjában, Sidi Ifni és Nyugat-Szahara státuszát spanyol provinciára (megye) változtatta. Újabb merényletek, egy repülőgép felrobbanása következett. A Fegyveres Bandák totális támadást indítottak Sidi Ifni ellen. Az ostrom következtében a kolónia 2 000 km²-ről mintegy 30 km²-re zsugorodott.

A Sidi Ifninél kitört spanyol-marokkói háborúról azonban az anyaországban senki sem beszélt. Amikor a konfliktus 1959-ben véget ért, az egyezményben kijelölték Spanyol Szahara határait és a spanyolok átengedték Marokkónak a Río de Oro (Arany) folyó északi területeit.

Az ENSZ 1963-as határozata alapján **Nyugat-Szaharának** is vissza kellett adni a függetlenségét. Spanyolország 1967-ben beleegyezett, hogy népszavazást tartsanak a szaharai autonómia kérdésében, majd 1969-ben végleg kivonulnak Ifniből.

1970-ben azonban Nyugat-Szahara fővárosában, El Aaiúnban nacionalista lázadás tört ki. A spanyol hadsereg brutálisan válaszolt: legyilkoltak több mint 40 tüntetőt. Ekkor megkezdődött a Szahara önrendelkezési jogáért folyó harc a "Haladó Szervezet a Szahara felszabadításáért" mozgalom vezetésével. 1973 májusában ebből a szervezetből alakult meg a Frente Polisario (Polisario Front).

1975. november 6-án (Franco tábornok már haldoklott) II. Hasszán marokkói király történelmi beszédet mondott arról, hogy Marokkót és Nyugat-Szaharát jogi kapcsolatok és hűségességek köti össze, s meghirdette a **"Zöld menetet"**. 350 000 önkéntes gyűlt össze Tarfayában, hogy meginduljanak és átkeljenek a Marokkót és Nyugat-Szaharát elválasztó határon. Így akarták bizonyítani a nemzeti egységet (integritást). A menetet maga a király tervezte és szervezte, kihasználva a Franco tábornok haldoklása miatti bizonytalan spanyol belpolitikai helyzetet.

November 8-án a spanyol kormány bejelentette, hogy hajlandóak tárgyalni a Marokkói Királysággal, majd november 14-én aláírták a "Madridi Egyezményt" Spanyolország, Marokkó és Mauritánia között (a Polisario kizárásával), s ebben Spanyolország ígéretet tett Nyugat-Szahara függetlenségének visszaadására.

1976 februárjában az utolsó spanyol katona is elhagyta Nyugat-Szaharát, s átadták a területet Marokkónak, illetve Mauritániának.¹⁸⁷

A kormány döntését a tisztikar egy része nagy felháborodással fogadta. Arias kormányfőt és minisztereit „entreguistas” azaz ’feladóknak’ bélyegezték. Gutiérrez Mellado tábornok, védelmi miniszter azonban realistiként üdvözölte a döntést, arra hivatkozva, hogy az ország nem volt felkészülve egy ilyen távolságban és körülmények között zajló háborúra. 1983-ban a vele készült beszélgetésekben így emlékezett vissza erre az időszakra:

¹⁸⁷ www.maec.gov.ma/madrid/ La historia general de MARRUECOS, portal del Reino de Marruecos

„A Szahara – felesleges háború lett volna. Olyan nehéz lett volna számunkra, mint a vietnámi az amerikaiak számára. (...) Egy háború kimenetelét nem lehet csak a győzelem vagy a vereség szempontjából értékelni. Az első összecsapást kiálltuk és megnyertük volna. De ettől még nem szűnt volna meg a konfrontáció. Sem fegyverek, sem logisztikai biztosítás, sem tengeri, sem légiertámogatás szempontjából sem voltunk felkészülve egy ilyen jellegű háború megvívására ekkora távolságban. Katasztrófa lett volna mind katonai, mind más szempontokból. (...) Semmi keresnivalónk sem volt ott... A szaharaiak nem voltak ellenségeink, de azt akarták, hogy kivonuljunk... Mi gyarmatosítók voltunk, ők a gyarmatosítottak... S akik Spanyolországban a gazdasági érdekeinkre hivatkoztak, nem helyesen ítélték meg a helyzetet. (...) Egy gyermekét a háborúban elvesztő anyának hogyan lehet megmagyarázni, hogy a fia gazdasági érdekekért halt meg? Sok hazafiasságtól fűtött tiszt volt, akik készek lettek volna feláldozni életüket a hazáért, és ők keseregtek a döntés miatt. A haderőnk legjava volt ott, de tévesen ítélték meg a helyzetet, nem ismerték a valós tényeket. (...) Elegem van már a tisztességgel elvesztett háborúkból! ... Azt hiszem, hogy túl sokszor azt hirdettük, hogy mindent meg lehet nyerni hősiességgel és hazafias himnuszokat énekelve. Iskoláinkban részletesen tanítjuk a győzelmeinket, de ugyanilyen alaposan kellene tanulmányoznunk a vereségeinket is ..., hogy mik voltak az okaik: kiképzetlenség, vezetési hibák, eszközhiány vagy nepotizmus miatt, stb. (...) Történelmi példák vannak arra, hogy hogyan áldoztak fel bennünket politikai ambíciókért, bizonyos politikai körök és bizonyos tájékoztatási eszközök hogyan csapták be a közvéleményt az ellenség feltételezett gyengeségét és a mi haderőnk nem létező erejét illetően.”¹⁸⁸

III.4 Az 1956-os magyar forradalom spanyolországi visszhangja

Marosy Ferenc emlékirataiból és a Bakach-Bessenyei¹⁸⁹ magánlevéltárának anyagaiból kiderül, hogy 1956. november 4-én a madridi magyar követ Habsburg Ottó kérését tolmácsolta Franco államfőhöz: küldjön segítséget a magyar szabadságharcosoknak. „Franco még aznap éjjel minisztertanácsot hívott össze, melyen elhatározták önkéntes hadsereg kiküldését Magyarországra. Muñoz Grandes hadügyminiszter, az orosz hadszíntérra kiküldött Kék Hadosztály hajdani főparancsnoka lemondott tárcájáról, hogy ő legyen a kiküldendő spanyol segélyerő parancsnoka. Addig Franco elrendelte, hogy egy hadosztályra való fegyverzet, felszerelés és lőszer helyeztessék készenlétbe a repülőtéren, hogy azt amerikai repülőgépek Sopronba szállítsák. Noriega tábornokot pedig kinevezte összekötő tisztnek, hogy velem állandó összeköttetést tartson.”

¹⁸⁸ Gutiérrez Mellado, Manuel: Un soldado de España ... 44-45., 46. o.

¹⁸⁹ Bakach-Bessenyei György a II. világháború után New Yorkban működő Magyar Nemzeti Bizottmány külügyekért felelős vezetője volt. Marosy neki küldte rendszeresen jelentéseit. Anderle Ádám: 1956 és a spanyol katonai beavatkozás kérdése. *Kutatási Közlemények II.* MTA-SZTE Hispanisztika Kutatócsoport évkönyve. Szeged 2001, 55-63.o., Anderle Ádám: Az 1956-os magyar forradalom és Spanyolország. In: A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve. Szegedi Egyetemi Kiadó, 2006. 144-153.

¹⁹⁰ A hadianyag és a gyűjtött segélyek elszállítására azonban Spanyolországnak 1956-ban még nem voltak olyan repülői, amelyek meg tudták volna tenni az utat Madridtól Sopronig utántöltés nélkül. Svájcban és Ausztriába - semleges országok lévén – nem lehetett leszállni, Németország pedig, a megszálló hatalmak tilalma miatt nem jöhetett szóba. A spanyol kormány azonban nem közvetlen katonai beavatkozásról, hanem egy ENSZ által, ENSZ-zászlók alatti akcióról döntött. A szállítás lebonyolítása azonban megghiúsult, mivel „*az amerikai kormány megtagadta a repülőgépek kölcsönadását. Mint utólag kiderült, nemcsak ezt tagadta meg, hanem a State Department szigorúan utasította madridi nagykövetét, tegyen meg mindent, hogy a spanyol kormányt a beavatkozástól visszatartsa.*” Marosy Ferenc emlékirataiból tudjuk azt is, hogy nemcsak a spanyol állami és katonai vezetés állt a magyar szabadságharc mellé, hanem több tízezer jelentkeztek önkéntesnek a szovjet csapatok, a kommunista megszállók elleni harcra.¹⁹¹

III.5 A fegyveres erők és a tisztikar helyzete a Franco-rezsim idején

Szakasits György, magyar követségi tanácsos (a köztársasági spanyol kormány mellett Párizsban) 1947. december 18-án a következő adatokat jelentette a hivatalos spanyol katonai lap információira hivatkozva: a hadsereg létszáma --szárazföldi erők: 625 630 legénység, 45 000 tiszt, a tengerészet és a légierő: 35 000 fő, a Garde civile (polgári őrség azaz csendőrség) és rendőrség: 200 000 fő. Összes békelétszám: 900 000 ember fegyverben, azaz minden 25. spanyol állampolgár, s ez a költségvetés 52% emésztte fel.¹⁹²

A polgárháború végeztével le kellett volna szerelni a hadsereget. A nehéz gazdasági helyzet és a tisztek sajátos, csak háborús képzettsége miatt azonban nem csökkentették a hadsereg, s főleg a tiszti állomány létszámát a békeidőben működéséhez elégséges szintre. 1953-ban, majd 1958-ban ugyan kedvező törvényeket alkottak a tartalékos állományba vonulás elősegítésére, azonban ez már későn történt. A polgárháború három éve alatt 43 békeévnek megfelelő létszámú tiszt került a hadseregbe s még 1969-ben is 17 évnyi állomány maradt.¹⁹³ Ez komoly szervezeti problémákat jelentett, és lassúvá tette az előlépési lehetőséget. Ezt áthidalandó, megüresedés nélküli, csoportos előléptetésekre került sor. Ennek következtében viszont elértéktelenedtek a rendfokozatok és szervezeti hipertrófia (vízfejűség) jött létre. Az „ideiglenesek”¹⁹⁴ általában nyugállományba vonulásukig a hadseregben maradtak, s akadályozták a fiatalabb korosztályok előmenetelét.

A Franco-rezsim számára a hadsereg olyan támasz volt, amelynek ereje a fegyelem, és az előljáróval szembeni lojalitás elvének szilárdságában rejlett. A hagyományos

¹⁹⁰ Bakach-Bessenyei György magánlevéltárában őrzött Marosy-iratok. MOL, p2066/6.dob. 59, 60. csomó. In: Anderle Á.: A magyar-spanyol kapcsolatok ... id. mű, 144-148. o.

¹⁹¹ Anderle Á.: A magyar –spanyol kapcsolatok ... 151.o.

¹⁹² MOL_5757/pol/1949, eredete: Washington, 4911/pol/1947

¹⁹³ **Busquets, Julio**: El militar de carrera en España, Ariel, Barcelona, 1984. 106-107. o.

¹⁹⁴ A polgárháború alatt gyorsan besorozott és kiképzett ún. ideiglenes hadnagyok

rendeltetés (külső védelem) helyett, a hadsereget a rendszer politikai eszközként használta: a rendfenntartó erőket (amelyek szintén a fegyveres erők részét képezték) az elnyomásra, a hadsereget pedig elsősorban jogi támaszként. Egy 1906-os törvény értelmében a hadbíróságok ítéleztek civilek esetében is politikai perekben és mindenfajta, a fegyveres erőkkel szembeni ellenállás (ld. tüntetők, sportmérkőzések), a fegyveres erőket ért sértések ügyében, még 1976-ban is!¹⁹⁵ A legfelsőbb vezetői állomány a régi hadseregből származott és az 1936. júliusi felkelés főszereplői voltak. A felső tisztikar számára a győzelem tette lehetővé, hogy aktívan részt vegyen az ország kormányzásában. Az 1967-es Állami Organikus Törvény határozottan kimondta: „A fegyveres erők a felelősek az ország egységének és függetlenségének, területi integritásának, a nemzetbiztonság és az intézményes rend védelmének garantálásáért.”¹⁹⁶ A főkapitányságoknak, egy-egy altábornaggyal az élükön, jelentős katonai és civil jogköreik voltak. Külső ellenség híján a hadsereg a belső ellenségre: a kommunistákra, anarchistákra, szeparatistákra, liberálisokra, munkásszervezőkre stb. koncentrált.

„Magas rangú tiszték fontos állami beosztásokat töltöttek be, de nem a katonaságot mint intézményt képviselték. A katonák személyes hatalma erős volt, de idejük zömét messze nem katonai feladatok végzésével töltötték. A vízfejűség még mindig rengeteg pénzt emésztett fel anélkül, hogy a fizetések valójában magasak lettek volna. A városokban rengeteg egyenruha sétált, de a gyakorlótereken (pénzhiány miatt) szinte nem lehetett katonát látni. Magas röptű szónoklatok fedték el a keserű, gyötrelmes valóságot. A tiszték pedig beletörődtek, hogy a sorkatonákkal tengessék napjaikat, hogy feladatuk a sorkatonák analfabétizmusa elleni küzdelem, hogy büszkék legyenek arra, hogy a matuzsálemi korú, múzeumba illő felszerelést valahogy mégis működőképes állapotban tudják tartani. A rendszer vezetői az ország gazdasági helyzetére hivatkoztak, valójában azonban a politikai szándék hiánya tartotta fenn ezt az állapotot”- írta Martínez Paricio, a helyzetet jellemezve.¹⁹⁷

Franco tábornoknak 1938-1975 között 35 katonaminisztere volt, közöttük Carrero Blanco 23 évig – meggyilkolásáig -, ketten 13 évig, négyen pedig 11 évig. Közülük Jorge Vigón, Coloma Gallegos, Pita da Veiga Franco tábornok halála után is még hosszú ideig hatással voltak a spanyol politikai, illetve katonai életre. De számos magas rangú tisztet találunk különböző igazgatósági tanácsokban és Franco államfő előszeretettel adományozott nemesi rangokat hű fegyvertársainak. Az alacsony fizetéseket a

¹⁹⁵ **Martínez Paricio, J.I.:** Ejército y militares: 1898 – 1988. in: España – sociedad y política. Espasa Calpe, Madrid 1990. 419-420.o.

¹⁹⁶ Martínez Paricio, J.I. Id. mű, 424. o.

¹⁹⁷ Martínez Paricio, J.I. id. mű, 422-423.o., Ugyanerről még: Gutiérrez Mellado, M.: Un soldado de España .... 55. o.

mellékállások hallgatólagos eltűrésével és bizonyos kompenzációkkal igyekeztek elviselhetőbbé tenni. Így a tiszti pálya a problémák ellenére népszerű maradt.¹⁹⁸

---

¹⁹⁸ "UMD - Unión Militar Democrática", illegális kiadvány kiadó és dátum nélkül (valószínűleg 1976). 45-47. o.

Összegzés

Különös helyzet alakult tehát ki a Franco-korszakban. Miközben a külső szemlélőnek úgy tűnik, hogy a hadsereg mindenható, valójában belső arányaiban, fegyverzetében korszerűtlen, indokolatlanul nagy létszámú, alulfinanszírozott intézményként nehezedett a spanyol társadalomra és politikára. A rendszer politikai viszonyai miatt a hadseregben nem mentek végbe jelentős reformok, nem történt meg a modernizáció, a technológiai váltás a polgárháború katonai - szakmai tapasztalatai, a megismert új eszközök, technológiák és harceljárások ellenére. Ugyanis nem vált el a katonai hivatás és a politikai, államigazgatási szféra. A tisztikar és a hadsereg nem a saját funkcióját töltötte be. A magas rangú katonai vezetők kormányzati szerepvállalása és a gazdasági életben betöltött fontos pozíciói ellenére a hadsereg mint intézmény, nem részesült megfelelő támogatásban a fejlődéshez.

„Olyan hosszú időszakból evickélünk most ki, amikor a fegyveres erők engedelmességből és sokszor saját maguk rovására, olyan feladatokat vállaltak föl, amelyeket saját tagjaik kétség kívül nem kívántak. Senki jó szándékú ember nem állíthatja, hogy a spanyol tisztikar nagy tömege előnyt húzott volna a francóizmusból. A fizetésátlagok és a fegyveres erők technikai felszereltsége messze elmaradtak az ipari potenciálunknak megfelelőtől. A politikai büntettek kivizsgálásának átruházása a fegyveres erőkre és a katonai értékek katonai területeken kívül való alkalmazása sok akkori állampolgárban azt a tévhitet szülte, hogy Franco tábornok idejében a hadsereg volt a hatalom Spanyolországban. Ezért olyan fontos, és elsősorban maguknak a katonáknak fontos, hogy a hadsereg és a társadalom közötti viszonyt megtisztítsák a félreértésektől, kétértelműségektől.”¹⁹⁹

A fegyveres erők és a tisztikar helyzetéről – szerepéről kialakult kép, illetve a valós állapotok közötti ellentmondásos helyzet lassanként kiváltotta a tisztikar egy részének elégedetlenségét. Az 1974 szeptemberében Julio Busquets őrnagy szervezésével néhány demokrata érzelmű tiszt által Barcelonában létrehozott Unión Militar Democrática (Demokratikus Katonai Unió; rövidítve: U.M.D.), írásaiban alaposan elemezte az ország, és azon belül a fegyveres erők helyzetét.²⁰⁰

A csatlakozók fő motiváló tényezői szakmaiak voltak: a csalódottság, a tehetetlenség, a hadsereg külső (amerikai) függősége és a hadsereg rossz állapota miatti elégedetlenségük. A főleg századosokból alakult 100-200 tisztagot számláló illegális szervezet fő célja a hadseregen belüli liberális és demokratikus vonal erősítése volt, s hogy

¹⁹⁹ "Ejército y sociedad", El País, 1977. december 20. 6. o. Opinión

²⁰⁰ **Busquets, Julio**: El militar de carrera en España. Ariel, Barcelona, 1984. (aktualizált, bővített kiadás). 115.o.; A dokumentumok teljes szövege in: "**UMD ...**", valamint **Fortes, José – Otero, Luis**: Proceso a nueve militares demócratas – Las Fuerzas armadas y la U.M.D., Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1983.

a hadsereg színvonalát humán és szakmai képzettségük tökéletesítésével javítsák.²⁰¹ Bírálták a Franco-diktatúrát, főleg a katonai vezetést, mert megengedték, eltűrték a hadsereg teljes lezüllesztését, elhanyagolták fejlesztését. Kapcsolatba léptek ellenzéki politikai pártokkal is és a 'demokratikus szakítás' mellett törtek lándzsát. Igyekeztek megakadályozni a felső katonai vezetés demokrácia-ellenes döntéseit. Országos és regionális gyűléseket szerveztek, kiadványokat készítettek és terjesztettek, riportok készültek velük, így az elhárító szolgálatok számára nem volt nehéz figyelni rájuk.

Írásaikban felhívták a figyelmet arra, hogy

- *„Spanyolországban a 'győztes' tábornoki kar fasiszta csoportokat támogat, és a sajtóban a legreakciósabb nyilatkozatokat teszi.*
- A katonai képzés még a régi szellemet tükrözi
- A sorkatonai szolgálatra érkező *„újoncok egyre nehezebben lesznek megmunkálhatók, ha olyan társadalomból érkeznek, melynek értéknormáiban olyan eszmék, mint fegyelem, áldozatkészség és szigor, válságban vannak.”*²⁰²
- Fontos lenne, hogy a laktanyákban tényleges munka, tevékenység folyjék, hogy jó kommunikációt alakítsanak ki a társadalommal és megnöveljék a fegyveres erők tekintélyét a társadalom szemében.²⁰³

Az UMD tagjai „**Ideario**”²⁰⁴ (Eszmék) c. írásukban foglalták össze katonai céljaikat. Ezek között szerepel a fegyveres erők újjászervezése, minden haderőnemet összefogó közös Védelmi Minisztérium létrehozása, a túlbujánzó bürokrácia és a túl nagy létszámú tisztikar csökkentése, a tiszthelyettesi állomány megfelelő kiképzése, méltóságának visszaállítása, számukra felelősség biztosítása. De terveket fogalmaztak meg a katonai szolgálatról szóló törvény és a katonai igazságszolgáltatás felülvizsgálatára is.²⁰⁵

„**Manifiesto**”²⁰⁶ (Kiáltvány)” című írásukban feltették a rendkívül fontos kérdést: vajon a hadseregnek passzívan kell-e figyelnie a diktatúra terhe alatt szenvedő ország helyzetét? Vagy ellenkezőleg : segítenie kell a diktatúra felszámolásában ? *„Tiszta szívvel valljuk, hogy súlyos, veszélyes, talán öngyilkos, de kikerülhetetlen kötelességünk a közbeavatkozás, mint ahogy már annyiszor tették ezt elődeink a XIX. században, ahogy bajtársaink tették ezt Portugáliában, Görögországban. (...) A katonai beavatkozás*

²⁰¹ "UMD ..." 48-60.o. , III-IV., 201.o., valamint **Fortes, José – Otero, Luis**: Proceso a nueve militares demócratas – Las Fuerzas armadas y la U.M.D., Ed. Argos Vergara, Barcelona,1983., 26, 30-32.o. szintézise.

²⁰² „¿Dónde están los capitanes? Documento difundido por la UMD, 1975. január. „UMD...” 95-100. o., valamint **Fortes, José – Otero, Luis**: Proceso a ....., Documentos difundidos por la UMD, 252-255. o.

²⁰³ Julio Busquets őrnagy és José Julve százados beszédéből az Academia General Militar –on. "Cambio 16" 1975.szeptember 3. -idézi:"UMD", id. mű, 125-129.o.

²⁰⁴ Az UMD legelső, legrégebbi dokumentuma. 1974 nyarán, a szervezet megalakulásakor dolgozták ki. Ebben foglalták össze alapelveiket. In: **Fortes, José – Otero, Luis**: Proceso a ....., Apéndice documental, 231-232. o.

²⁰⁵ **Fortes, José – Otero, Luis**: Proceso a ....., id. mű, 232.o.

²⁰⁶ 1974 decemberében fogalmazták meg célkitűzéseiket: a szabadságot és a társadalmi igazságosságot kivívni, és ehhez a katonai hozzájárulás lehetőségei. In: **Fortes, José – Otero, Luis**: Proceso a ....., Apéndice documental, 232-239. o.

veszélyes. *De ne gondolja senki, hogy polgárháborút akarunk. A beavatkozásnak számos módja van az írott szöveggel gyakorolt nyomástól a görög vagy portugál mintájú vértelen államcsínyig. (...) A hadsereget a hatalom tudatosan lezülleszt, hogy ne tudjon szembeszöguülni vele. És elnyomó eszközként használja fel a katonai bíróságokon, ahol politikai ellenzéki vezetők és munkások ellen kell ítékeznie. Ezért a nép gyüüli, ellenségének, az elnyomás megtestesítüjének tartja a hadsereget (...).*"²⁰⁷

IV. A DEMOKRATIZÁLÓDÓ SPANYOLORSZÁG ÉS HADSEREGE

„A mai szóhasználat három totális diktatúráat különít el, a náci, a sztálinistát és az olasz fasisztát, míg Franco rendszerét autoriternek nevezi.” (Ormos Mária) "Mussolini szobrai, pártjának szimbólumaival együtt, 1943 júliusában egyetlen nap alatt tűntek el Olaszország utcáiról. Franco Spanyolország legnagyobb, emlékhelyé tett katedrálisának a márványpadlójában, díszhelyen nyugszik. Egyházfüök sokasága működütt közre gyászszertartásánál. [...].” (Harsányi Iván)²⁰⁸

Az 1975. július 28-án letartóztatott nyolc UMD-tag ellen megindított eljárásra a katonai vezetés először csak óvatosan reagált. Jelentéktelen ügynek minősítették azt, s hangoztatták, hogy a tisztikar gondolkodása egységes, egészséges, nincsenek rajta repedések.²⁰⁹ Akkoriban egy részük Franco tábornok közeli halálára hivatkozva úgy gondolta, hogy már nem érdemes nyilvánosan eltiporni tisztársaikat, a represszió még jobban megerősítené őket. Mások azonban úgy vélekedtek, hogy éppen, mivel Franco tábornok állapota egyre romlott, semmilyen teret nem lehetett hagyni a bizonytalanságnak. Mivel nyíltan rendszerellenesek voltak és bírálták a vezetést, eszméikkel a fegyveres intézményt a fegyveres erök és az Alaptörvények egységét, illetve a fegyelmet veszélyeztették. A politizálás összeegyeztethetetlen a katonai hivatással – érveltek a kemény fellépést javaslók.²¹⁰ 1976. március 8-án összeült a **Hadbíróság**, s ezzel megkezdüdütt az **UMD** letartóztatott tisztjeinek pere. Illegális szervezet létrehozásával, illegális dokumentumok terjesztésével, katonai lázítás feltételezett büntettségével vádolták őket. Bár fegyveres felkelés nem történt, tevékenységük a hadsereg, az állam ellen irányult. Védüök enyhítü körülményként arra hivatkoztak, hogy morális, altruista (önzetlen), hazafias érzelmektüől vezérelve tevékenykedtek.²¹¹ Az átmenet kezdeti, igen nehéz és bizonytalan

²⁰⁷ Fortes, José – Otero, Luis: Proceso a ..., id. mű, 236-237.o.

²⁰⁸ A két idézet olvasható Ormos Mária - Harsányi Iván: : Mussolini – Franco c. közös kötetének fülszövegében.

²⁰⁹ Fortes, José – Otero, Luis: Proceso a ..., id. mű, 88-89.o.

²¹⁰ Fortes, José – Otero, Luis: Proceso a ..., id. mű, 89-90.o., Agüero, Felipe: Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en perspectiva comparada, Alianza Editorial, Madrid, 1995. 184-186.o

²¹¹ "UMD", 131-135. és 146.o.

időszakában elejét kellett azonban venni mindenfajta, a bizonytalanságot növelő cselekedetnek. Francisco Caparrós publicista 1983-ban megjelent könyvében: „La UMD: militares rebeldes” így írt erről: *„Bűnösök vagy ártatlanok? ... Vétkesek, mert politizáltak. De ha a ‘megegyezései reform’ helyett ‘szakítás’ következett volna be (Franco tábornok halála után – ZM.), ma senki sem beszélne talán róluk, s ezredesek, őrnagyok, néhányan talán tábornokok lennének. (...) Ártatlanok, mert a demokratikus rendet védték, ami ma Spanyolországban él; mert egységes Védelmi Minisztériumot akartak - ami ma meg is valósult; mert azért küzdöttek, hogy a fegyveres erők ne visszahúzó erők, elnyomók legyenek, hanem amik ma: a nemzeti érdekek védelmezői. Ők eltűntek,²¹² míg az őket elítélők, őket a katonai börtönig üldözők létfontosságú posztokig jutottak el, egészen a politikailag bizalmi beosztásukig, demokratikus vezetők által kinevezve! (...) De ugyanilyen alapon Felipe González, Carrillo, Tierno Galván - sok mai miniszter, követek, politikusok is illegális tevékenységet folytattak! És Franco tábornok talán nem katonai lázadást szervezett és vezetett egy meghatározott politikai rendszer ellen? S ő nem a nép meggyőzésével, hanem a fegyverek erejével kényszerítette akarát az országra! S ma ő a hadsereg generalisszimusa! Spanyolország vezére. S ezek a katonák, akik a diktatúra közepette voltak demokraták - és persze bűnösök! -, őket az új demokratikus rendszer sem fogadta be.”²¹³ 1976-ban elítélték őket és később, az amnesztia-törvény kihirdetése után is csak a szabadságukat nyerték vissza, a fegyveres erők soraiba nem térhettek vissza. Az U.M.D. volt tagjait még a 90-es években is gáncsolták előmenetelükben, illetve szakmai pályájukon hátrányos megkülönböztetésben részesültek. A mozgalmukról szóló irodalom katonai körökben „tiltott” irodalomnak számított, alig egy-két szerző tett róluk említést. Még 1982-ben, a Szocialista Párt győzelme után sem kerülhettek vissza a hadseregbe. 1986-ig kellett várniuk, hogy egy törvény kimondja a katonai (volt köztársaságiakra és U.M.D.-tagokra vonatkozó) rehabilitációt is. A gyakorlatban azonban azokat is, akik aktív szolgálatba visszahelyezésüket kérték, csak rendelkezési állományba helyezték. Szolgálati idejüknek megfelelő rendfokozatukat ugyan megkapták, de rövid időn belül világossá vált számukra, hogy távol tartják őket a valódi, azaz parancsnoki beosztásoktól. Másokat azonnal tartalékos állományba helyeztek.²¹⁴*

„1975. decemberében megkezdődik a kollektív memóriatörlés. (...) Az egyéni sorsok, történelmi tapasztalatok maradjanak a magánélet szférájában, sose kerüljenek a nyilvánosság elé, hogy ne támadhasson fel a revansizmus, a kiközösítés. (...) Talán olyan

²¹² Az 1977-es amnesztia-törvényt sem terjesztették ki rájuk, nem vették vissza őket aktív szolgálatba. Ld. később
²¹³ Caparrós, Francisco: La UMD: militares rebeldes, Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1983., 9-12.o

²¹⁴ Pérez Henares, A. - Malo de Molina -Curiel, C. A.-E: Lucas y sombras del poder militar en España, Ed. Temas de hoy, Madrid, 1989. 90. o., valamint személyes interjúim összegzése.

szégyenteljes egyes volt vezetők, politikusok, kiemelkedő személyiségek múltja, hogy jobb azt eltemetni? ” – tette fel a kérdést Gregorio Morán.²¹⁵

Az átmenet első időszakában a régi maradt a teljes rendőri, katonai apparátus; a tisztek még a régi katonai kiképzés szellemében nevelkedtek; a katonai intézményekben, létesítményekben még a régi jelképrendszer élt, pl. Franco tábornok fényképe a falon. A hadseregen belül mintha megállt volna az idő. A 70-es évek végén sorkatonai szolgálatot teljesítők meglepődve tapasztalhatták, hogy amíg az országban már megindult a demokratikus átalakulás, a hadseregen belül tábornokok és ezredesek beszédeiben még mindig a régi politikai szólások visszhangoztak. *„Akkoriban (1979 – Z.M.) az ezredesek felhasználták a katonai eskütételt és minden más katonai ceremóniát, ünnepséget arra, hogy kormány-, alkotmány- és demokrácia- ellenes kijelentéseket, célzásokat tegyenek beszédeikben. Nem kifejezett fenyegetéseket, csak éppen célzásokat, hogy félelmet keltsenek. A célzások még riasztóbbak, még aggasztóbbak”* - írta Antonio Muñoz Molina neves spanyol kortárs író saját katonai szolgálata alatt szerzett tapasztalatairól.²¹⁶

A hadseregbe ivódott olyan régi eszmék, értékek, mint Spanyolország egysége, a vallásosság, a kommunizmus-ellenesség, nehezen adták át helyüket az új politikai eszméknek, mint pl. a demokrácia, az autonómia kérdései; a Kommunista Párt legalizálása, a Szocialista Párt előretörése; hogy a hadsereg nem szólhat bele a politikai döntésekbe; stb. Csak lassan volt visszaszorítható a régi tábornoki kar befolyása a politikai életre.

A 90-es években a téma érzékenységeket és félelmeket érintett. Ez az oka annak, hogy bár spanyolországi kutatóútjaim során több interjút készítettem tábornokokkal, főtisztekkel, többségüktől nem kaptam engedélyt arra, hogy véleményükre, közölt információikra név szerint hivatkozzam.

A demokratikus átmenet kezdetén a **költségvetési kiadások szerkezete** egy elmaradott hadsereg jellegzetes torzulásait mutatta. A költségvetésből a szárazföldi erők aránytalanul nagy hányadot kaptak a többi haderőnem rovására. A költségek nagy részét személyi kiadások vitték el, háttérbe szorítva a gyakorlatokra (kiképzésre), felszerelésre és kutatásokra fordítható összegeket. A hadseregben túl nagy volt tisztikar létszáma és egyazon rendfokozatban nagyon hosszú volt a várakozási idő. A nyugállományba vonulásnak is túl magas volt a korhatára: altábornagyok - 70 év, hadosztálytábornokok - 68 év, dandártábornokok - 66 év. A fegyverzet és az anyagi-technikai eszközök rendkívül elavultak voltak annak ellenére, hogy az USA-val kötött 1953-as egyezménynek köszönhetően fokozatos javulás következett be mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben.

²¹⁵ Morán, Gregorio: El precio de la Transición. Ed. Planeta, Barcelona, 1991. 75-76., 83., 87. o. (szintézis)

²¹⁶ Muñoz Molina, Antonio: Ardor guerrero, Alfaguara, Buenos Aires, 1995., Santillana, Madrid, 1995. 18. o.

Az **erők területi eloszlása** azt tükrözte, hogy a hadsereg elsősorban belső ellenség elleni fellépésre készült, és nem külső támadás elleni hatékony védelmi hadműveletekre. Franco tábornok idejében a hadsereg legerősebb alakulatai az ország belsejében, Madrid környékén települtek. Később a Pireneusok vonalát és a keleti partvidéket - Földközi-tenger - erősítették meg egyrészt a baszk nacionalisták, az ETA terroristáinak féken tartására, a határ ellenőrzésére; másrészt egy esetleges európai háború kirobbanásakor ezekből az irányokból volt várható támadás, de a szovjet Földközi-tengeri Flotta is erről jelentett fenyegetést.

A 70-es évek végén az elméletileg 220 000-es létszámból a szárazföldi erők 25 241 fős tiszti állománnyal, közülük 340 tábornokkal, 7 338 főtisztel és 17 635 tiszttel rendelkeztek. Ez a megoszlás alig változott a polgárháború óta. Ezt viszonylag kicsi, 22 000 fős tiszthelyettesi testület egészítette ki. *„Spanyolországban, amely viszonylagosan elszigetelt szárazföldön, ellenben stratégiai helyzete a tengeri és a légierőt tenné elsődlegessé, a nemzeti védelmi kiadások 57%-át a szárazföldi erő kapja! Ennek pedig 64.5 %-át személyi költségek teszik ki! Vagyis összesen 18% marad beruházásra és 17.5 % ellátásra, kiszolgálásra...”* – írta 1977-ben az El País.²¹⁷

Az a tény, hogy a spanyol rendszerváltást a régi rendszer intézményeivel és szereplőivel kezdték meg, belülről szakítva a tekintélyuralmi rendszerrel, egyúttal azt is jelentette, hogy egy szinte érintetlen, a régi rendszerrel teljesen azonosuló hadsereget örökölték, amelynek tagjai rendkívül érzékenyen reagáltak a politikai reformfolyamat minden váratlan és új fordulatára. A terrorizmus, a nacionalizmus, a regionalizmus, a baloldal előretörése stb. a demokrácia ellen ösztönözte őket a régi rend védelmében. Azonban a legfelsőbb katonai vezetésben voltak olyanok is, akik a szakmai reformokat támogatták és a politikai demokratizálódási folyamatban a civil reformerek támaszkodtak is rájuk. A tisztikarban jelentős származásbeli különbségek is voltak: a kék-falangista gyökerűek, a monarchisták, a nem-monarchisták eltérően vélekedtek több kérdésben. A nemzedéki problémák is megosztották a tiszteket: akik részt vettek a polgárháborúban lenézték és egyúttal félték az újabb generációktól. A fiatalabbak viszont nem élték át a borzalmakat, így kevésbé izgatták őket a tüntetések, az utcákon tapasztalható felfordulás. Ezeken túl a beosztásokért folyó harc, a hipertrófia miatt a szakmai előmenetel nehézségei, a fegyvernemek rivalizálása is problémát jelentett.²¹⁸

A fiatal generáció nyitottabb volt a társadalom felé, de nem volt hatalom a kezében. Az UMD még mindig illegalitásban küzdött azért, hogy tiszttársaikat a demokrácia mellé

²¹⁷ **Sánchez-Gijón, Antonio:** El Ejército español, hoy, in: El País 1977. június 30., július 1., 2.

²¹⁸ Sáenz de Tejada, José Gabeiras, Juan Cano Hevia altábornagyokkal F. Agüero és munkatársai készítettek interjúkat 1987-ben a Fundación Ortega y Gasset (Madrid) segítségével. Agüero, F.: Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en perspectiva comparada, Alianza Editorial, Madrid, 1995. Bibliografía, 434-435. o.

állítsák és leleplezzék a hadseregben tapasztalható visszásságokat. A Volt Harcosok Szövetségei jelentős befolyással és fegyverkészlettel rendelkeztek; ők alkották a reakciós „bunker” fő bástyáit. A Fuerza Nueva és más jobboldali lapokban nyíltan uszítottak a rendszer ellen. A közép- és alsószintű tisztikar jelentős többsége erősen konzervatív, a régi katonai értékek merev védelméért küzdő erőt alkotott.²¹⁹

A „hajthatatlanok” és a konzervatívok szerint a katonák feladata a (a Franco tábornok által alapított) Mozgalom eszméinek őrzése, tiszteletben tartatása. Ők a győztes hadsereg tagjai voltak, s ez számukra egész életre szóló dicsőséget jelentett. A spanyol társadalom elvilágiasodása, a demokratizálódás számukra egyet jelentett a „másik Spanyolország”, a polgárháborúban legyőzött 'vörös' és köztársasági oldal visszatérével, a felforgatás, a materialista értékek újraéledésével.²²⁰

A demokratikus átmenet kezdetén a konzervatívok és a „hajthatatlanok” ellenőrizték az egész katonai vezetést. Azonban egy lényeges különbség volt a „hajthatatlanok” és a konzervatívok között, éspedig az, hogy a „hajthatatlanok” igen könnyen átlépték mind a törvény, mind a katonai fegyelem által előírt határokat a kormány döntéseivel szemben való fellépéshez. Velük ellentétben, bár aggodalommal, nyugtalansággal töltötte el a konzervatívokat a politika által felvett irány és tempó, őket kötötte a törvények és a fegyelem tiszteletben tartásának kötelessége. Ezért elhatárolták magukat a civil hatóságokkal szembeni nyílt fellépéstől. *„Mindnyájan egyetértünk abban, hogy változásra van szükség.... de túl sok vért és fájdalmat követelt már egyszer a felforgatók és szeparatisták legyőzése és újbóli megjelenésük hazánkban újra sok fájdalmat és vérontást jelenthet”* - nyilatkozta Álvarez-Arenas tábornok.²²¹

A „liberális” vonal kis létszámú volt és tagjainak egy része már Franco tábornok életében is a modernizáció programját fogalmazta meg. Legnevesebb képviselőjük Manuel Díez Alegría altábornagy volt, 1974-ben a Legfelsőbb Vezérkar főnöke. Egy 1972-es kiadványában összegyűjtötte azokat az írásait, amelyekben félreérthetetlenül kiállt a hadsereg modernizálásáért, politikamentessé tételéért és a civil hatalom alá rendelésének szükségessége mellett.²²² Díez Alegría altábornagyot 1974-ben elmozdították a Legfelsőbb Vezérkar éléről, de legközelebbi munkatársa, Manuel Gutiérrez Mellado altábornagy és legközelebbi munkatársai továbbvitték a vonalat. A régihez mereven ragaszkodók azonban, kiváltságaik elvesztésétől félve erősen bírálták a reformterveket, közöttük például az előlépés rendjének reformját a vele járó ösztönzési rendszer változásaival együtt.²²³

²¹⁹ Gutiérrez Mellado, Manuel: Un soldado de España. Conversaciones con Jesús Picatoste. Argos Vergara, Barcelona, 1983

²²⁰ Félix Álvarez-Arenas tábornok, a szárazföldi erők minisztere nyilatkozatából, "Ejército", 440. sz. 1976. szeptember, 6. o.

²²¹ Mérida, María: Mis conversaciones con los generales. Plaza y Janés, Barcelona, 1979. 47.o.

²²² Díez Alegría, Manuel: Ejército y sociedad, Alianza Editorial, Madrid, 1972, 50-69. o.

²²³ Agüero, F. id. mű, 199-201.o.

„*Melyek tehát az azonnal megteendő lépések?*” c. írásában²²⁴ az UMD felhívta a figyelmet arra, hogy „*a jelenleg hatályos rendelkezés szerint a sorkatonákat erőszakkal származási helyüktől minél távolabbi alakulathoz vezénylik. Ennek a gazdasági, szociális hátrányai egyértelműek, katonai haszna sincs, kizárólag politikai magyarázata lehet: így könnyebben bevethető a hadsereg a nép ellen, hiszen nem saját falujáról, gyakran nemzetiségéről van szó!*”²²⁵

Javasolták az egész katonai igazságszolgáltatás megreformálását, hogy töröljék el a katonai kerületek főkapitányainak civilek feletti igazságszolgáltatási jogkörét (8. pont), hogy az alakulatok vezetésére olyanokat nevezzenek ki, akik szakmai érdemeik mellett még politikailag is megbízhatóak, vagyis elismerik a civil hatalom elsőbbségét és a jogállam normáit. Különben fennáll a demokratikus államrend megdöntésére irányuló államcsíny veszélye.²²⁶ „*A népnek úgy szabadságjogokat adni, hogy a hadsereget továbbra is szélsőségesek uralják - értelmetlenség és történelmi tévedés*”- hirdette az UMD.²²⁷

María Mérida újságíró 1975-1979 között interjúkat készített a fegyveres erők hús legfelsőbb szintű vezetőjével, akik a hadsereg kulcspozícióit foglalták el korábban, vagy még abban az időszakban is. Arra igyekezett választ kapni, hogy a magas rangú katonai személyiségek hogyan reagálnak az aktuális eseményekre, társadalmi valóságra.²²⁸

A megkérdezett tábornokok véleménye, megnyilvánulásai eléggé egységes szemléletet tükröznek. De szinte teljesen bizonyos, hogy 'hivatalos' véleményük nem mindig egyezett a saját személyes véleményükkel. Félték attól, hogy a szavaiknak adható esetleges értelmezésekkel és félreértésekkel árthatnak az intézménynek. Mindnyájan büszkék voltak a francóista „*Nemzeti Felkelésre*”, tisztelték és csodálták az előző államfőt, Franco generalisszimust, akinek a fényképét szinte egyikük sem távolította el az irodájából (bár a fő helyre, természetesen, a király képe került). Mindnyájan józanul, de látható nyugtalansággal fogadták a politikai átmenetet és mindazt ami ezzel járt. Elismerték, hogy a demokrácia megteremtése érdekében szükséges volt megtenni ezeket a lépéseket, köztük a Kommunista Párt legalizálását. Abszolút elsődleges volt számukra Spanyolország egysége, mindnyájukat erősen aggasztotta a terrorista cselekmények szaporodása és a baszkföldi helyzet. Óvatosan figyelték az autonómia-folyamatot, de nyugodtan mindaddig, amíg alkotmányos keretek között zajlott. Az új (1978. évi) Alkotmány néhány pontjával nem értettek ugyan teljesen egyet, de tiszteletben tartották. Szinte mindnyájan láttak előnyöket is és hátrányokat is a NATO-hoz való csatlakozásban, de annak eldöntését lényegében teljesen politikai ügynek ítélték meg. Mindnyájan hűek voltak

²²⁴ "UMD...", 67-70.old.

²²⁵ *Melyek tehát az azonnal megteendő lépések?* 5. pont. Erről még: Muñoz Molina, Antonio, id. mű, 215. o.

²²⁶ *Melyek tehát az azonnal megteendő lépések?* 7. pont

²²⁷ "A demokráciát előbb a fegyveres erőknél el kell fogadnia", 64-67.old., és "Azonnal megteendő intézkedések a demokratikus jövő megteremtése érdekében", 67-70.old. in: "UMD"

²²⁸ Mérida, María: *Mis conversaciones con los generales*. Plaza y Janés, Barcelona, 1979.

és szorosan kötődtek legfelsőbb parancsnokukhoz, János Károly királyhoz. A királynak nagy tekintélye volt előttük és a korona által képviselt eszmét testesítette meg: Spanyolország egységét és a folytonosságot.

Alfaro altábornagy, a Vezérkari Főnökök Juntájának elnöke fogalmazta meg, hogy *„nagy erőfeszítést igényel az, ha valaki egyfajta szellemben nevelkedett és élt, konkrét normáknak megfelelően, s akkor hirtelen **mentalitást**, cselekvési módot, érzelmi hozzáállást kell váltania. Ez nem megy gyorsan; és vannak, akik nagyon nehezen tudnak átállni az új koordinátákra, sőt van, aki képtelen is. De ők vannak kevesebben. A fegyveres erők többsége igyekszik alkalmazkodni a változásokhoz és az új direktívákhoz, jó szellemmel és jó hozzáállással. Hazaszeretetük és teljes odaadásuk, elhivatottságuk, kötelességük tudata, a katonai szellem segíti őket abban, hogy megértsék ennek a változásnak a szükségességét. Természetesen anélkül, hogy elfelednék történelmünket és az elmúlt időszakot. De mint minden jó spanyol, a katonák is a leginkább arra vágnak, hogy béke legyen és rend.”*²²⁹

A közelmúlt értékelésével kapcsolatban Coloma Gallegos, a szárazföldi haderő volt miniszterének szavai jól tükrözték tisztársai véleményét: *„Valaki azt mondta: ‘az a nép, mely elfelejti a múltját, arra ítéltetik, hogy megismételje azt’. A politikai pártok, a szeparatizmus, az osztályharc, az utcákon a közrend megromlása és a gazdaságot megbénító vad sztrájkok egyszer már elvezettek egy véres polgárháborúhoz. Az a rendszer, amelyik megnyerte és kijavította a hibákat, 40 év békét adott nekünk és a világ tizedik gazdasági hatalmává tett bennünket. Úgy gondolom, igazságtalan lenne elvetni elveit és alaptörvényeit és újra egy bizonytalan utcába befordulnunk.”*²³⁰

1978. január 6-án, a Vega altábornagy, a szárazföldi erők vezérkari Főnöke által elmondott katonai újévi beszédben először hangzottak el dicsérő szavak a szembenálló, 'vörös' oldalon harcolókról, arról, hogy köztük is voltak kiváló személyiségek, akikből szintén lehettek volna kiváló tábornokok, *„akik kétség kívül rendelkeztek néhány általunk fontosnak tartott katonai erénnyel, főleg a legmagasabb beosztásokban.”*

Politikai körökben heves viták zajlottak a **hadsereg szükségességéről**. Manuel Fraga Iribarne belügyminiszter, (Franco tábornok volt minisztere) véleménye szerint *„egy olyan népnek, amely békében akar élni és nem akar bármely bűnöző, gyilkos kénykedvére kitéve lenni, rendelkeznie kell komoly erőkkel, amelyek biztosítják őt az erőszak és a felfordulás ellen. .... Számos országban tapasztalható, hogy amikor a béke megszilárdul, elmúlik a veszély, nyugalom van, az uralkodó politikai pártok lekezelik a fegyveres erőket, nem értik meg törekvéseiket. ... Jelenleg keserű időszakot élünk meg, amikor a hadsereget*

²²⁹ Mérida, M. id. mű, 35.o.

²³⁰ **Fernández, Carlos Santander.**: Los militares en la transición política, Argos Vergara, Barcelona, 1982.106.o.

explicite hatástalanítandó célpontnak tekintik az államot széttzilálni akaró erők. Kampányokkal próbálják a fegyveres erőkön belüli ellentéteket szítani (...)."²³¹

1977. március elejétől a hadsereg legfelsőbb köreiben nyugtalansággal figyelték a politikai pártok legalizálásának folyamatát, a „polgárháborús” tábornokok leginkább a **Spanyol Kommunista Párt (SKP) legalizálása** ellen tiltakoztak. Amikor Suárez kormányfő április 9-én, Nagyszombaton bejelentette a Kommunista Párt legalizálását, a hadseregben sok vezető szabadságon volt. A Szárazföldi Erők Főparancsnokságán készültséget rendeltek el, tartva esetleges ellenreakcióktól (a főkapitányok többsége a kemény szektorhoz tartozott). A készültség érvényben maradt egész hétvégén, s a helyzet utána sem enyhült. Félő volt, hogy mindhárom katonai miniszter lemond, s ezzel teljes intézményi és kormányválság robban ki.²³² A Légierő Tájékoztatási Hivatala és a Szárazföldi Erők Minisztériuma által kiadott hivatalos közleményben leszögezték: *„A Kommunista Párt legalizálása általános ellenkezést váltott ki a hadsereg valamennyi alakulatánál. Magasabb rendű nemzeti érdekekre való tekintettel azonban fegyelmezetten elfogadják a megvalósult tényt....*”²³³

A Kommunista Párt legalizálását követő politikai válsággal kapcsolatban az *„El País”, „Arriba”, „Diario 16”, „Informaciones”, „Pueblo”, „Ya”* c. újságok 1977. április 16-án közös vezércikket publikáltak *„Ne hiúsítsanak meg egy reményt!”* címmel. *„Úgy gondoljuk, hogy le kell leplezni egyes antidemokratikus szektorok támadását a nemzet legitim kormánya és a kibontakozóban lévő politikai folyamat ellen. ... De a fegyveres erők hűek a Koronához, az állam érdekeit védik és nem a felforgatás híveit. ... A hadsereget a spanyol emberek alkotják, és törvényekben meghatározott feladatai vannak. Ezek között nem szerepel a nemzet kormányának politikai döntéseiről való véleménynyilvánítás. (...)*”

Az 1976 – 1981 közötti nehéz belpolitikai helyzetben a katonaságot, a katonatisztekét és a csendőrséget számtalan inzultus, provokáció érte, terrorista merényletek célpontjai lettek. Mindenki attól félt, hogy a hadsereg válaszolni fog ezekre, s ezzel újra beindul az erőszakspirál. **A hadsereg beavatkozásától való félelmeket az *El País* szerkesztőségi cikkben foglalta össze, „Hadsereg és társadalom”** címmel. Ebben leszögezték, hogy egy modern, iparosodott társadalomban a fegyveres erők az alkotmányos rendben foglalnak helyet, és tagjai elfogadják a törvényekben rögzített kötelezettségeiket. Ugyanakkor a civil társadalom elismeri a katonai szervezetre rótt fontos

²³¹ El País, 1976. június 27. 9. o.

²³² **Martínez Inglés, Amadeo:** La Transición vigilada. Del Sábado Santo 'rojo' al 23-F. Ed. Temas de Hoy. Madrid, 1994. 38.o., Gutiérrez Mellado, M.: Un soldado de España, 148.o. A tengerészeti miniszter azonnal lemondott. Többek szerint ennek az volt az oka, hogy a polgárháború elején, a tengerészeket érte a legtöbb, legkegyetlenebb atrocitás a köztársaságpárti erők részéről. "Tömegesen végeztek ki tengerésztiszteket, kegyetlen, undorító gyilkosságok sorát követték el, talán többet, mint a szárazföldi vagy a légierőnél" (Gutiérrez Mellado: Un soldado de España, 100.o.)

²³³ Fernández, Carlos S. id. mű, 157-158.o.

funkciókat, és tiszteletben tartja azokat az embereket, akik a munkamegosztásban ezeket a feladatokat látják el. Az összhangot az erősíti, hogy a katonák egyúttal állampolgárok.²³⁴

1978 januárjában, Barcelonában még a Hadbírószág hozott ítéletet az Els Joglars színházi csoport vezetője és tagjai ellen a „La torna” (Viszonzás) c. darab előadása miatt, mivel az, állítólag, a Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Tanácsa által folytatott bűnperről szólt negatívan.

Az **1978-as új Alkotmány** több cikkelyében is kitért a fegyveres erők és testületek rendeltetésére, szerepére az állam életében. A katonákat irritálhatta az autonómiák jogainak az alkotmányban való rögzítése, ugyanakkor megnyugtathatta, hogy a spanyol nemzet megbonthatatlan egységéről, valamennyi spanyol közös és oszthatatlan hazájáról szóltak. A fegyveres erőket az alkotmány mindjárt a Título Preliminar 8. cikkelyében említette „(...) *feladatuk Spanyolország szuverenitásának és függetlenségének biztosítása, területi egységének és alkotmányos rendjének védelme. Egy organikus törvény fogja meghatározni a katonai szervezet alapjait (...).*”

A 62. cikkely a királyra ruházta a fegyveres erők legfőbb parancsnoka címet, míg az állam védelme és a civil illetve katonai igazgatás a kormány feladata (98. c). A későbbiekben egyes katonatisztek igyekeztek is kihasználni ezt a kétértelmű helyzetet, és megpróbálták a kormányt átlépve közvetlenül a királlyal előljárái kapcsolatot kialakítani.

"Az Alkotmány 62. cikkely/h p. kimondja, hogy a király a Fegyveres Erők legfőbb parancsnoka (...) ami rendkívül fontos, mert ellenkező esetben a hadseregek automatikusan politizálnának, ha közvetlenül az éppen hatalmon lévő politikai csoport irányítása alá kerülnének. ..." – vélte Carlos Iniesta Cano, 'kemény' francóista tábornok az új Alkotmánnyal kapcsolatban.²³⁵

A politikai átmenet éveiben a fegyveres erők nyugtalanságának egyik oka, a konspirációk egyik legitimációs érve a **terrorizmus** aktivizálódása volt. Madridban a GRAPO aktivistái gyilkosságok sorát követték el rendőrök, csendőrök és katonatisztek ellen. A temetéseket pedig szélsőséges elemek a magas rangú katonai vezetők és a hadsereg provokálására használták ki. Elraboltak magas rangú katonai és csendőrszemélyiségeket, emiatt rendőrök és katonák egy csoportja már államcsínnyel fenyegetőzött. A demokratikus sajtó az erőszakspirál megjelenésétől óvott.

Gutiérrez Mellado altábornagy, védelmi ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes, 1978. január 6-i, a Katonai Újév alkalmából mondott beszédében figyelmeztetett a veszélyre: „... mert egyesek a terrorizmust használják föl, nem fogják elérni, hogy

²³⁴ „Ejército y sociedad”, El País, 1977. december 20. 6. o. *Opinión*

²³⁵ Cano, C. Iniesta: España diez años después de Franco - Las Fuerzas Armadas (1975-1985) 13-14.o.

*spanyolok milliói a bombák és géppuskák diktatúrája alá kerüljenek. Bármennyi kárt is akarnak még okozni a terroristák a hadseregnek, nem fogunk besétálni a csapdájukba, és előbb vagy utóbb, de tetteikért a törvény előtt fognak felelni ...*²³⁶

Sokan nem értették a katonaság passzivitását, amikor pedig nagyon súlyos provokációk történtek ellenük. Gabeiras tábornok (a Szárazföldi Erők vezérkari főnöke) szerint a provokációk az egész nemzet ellen irányultak, még ha áldozataikat egyes esetekben a fegyveres erők tagjai közül választották is, *„de határozottan állítom, hogy szó sincs nem-reagálásról, hanem, ellenkezőleg, a katonák pontosan úgy reagáltak, ahogy kellett, vagyis ahogy a terroristák nem akarták. Elemi taktikai elv, hogy ne azt tegyünk, amit az ellenség elvár tőlünk.*”²³⁷

Gutiérrez Mellado altábornagy a legsúlyosabb gondnak az ETA tevékenységét, a baszk probléma elfajulását tartotta: *„A probléma ott van, hogy ügyes propagandának köszönhetően nemcsak az ETA tagjai, de általában a baszk nép egy része is negatívan ítéli meg a közrendvédelmi erőket. (...) Azok pedig, akik „hadsereget a hatalomra!” kiáltással lázítanak, súlyos katasztrófába akarják sodorni az országot. 36 millió spanyol szavazott világosan a békére, a békés egymás mellett élésre, arra, hogy ne legyen több polgárháború, ne legyen 'két Spanyolország' többé, ne legyenek saját honfitársaik által háborúban legyőzöttek. Márpedig ezt jelentené, ha újra fegyverekkel próbálnánk problémáinkat megoldani. (...) De ezt egyik tábornok sem kívánja. Egy dolog azért biztos: van aggodalom a hadsereg legfelsőbb vezetésében, és úgy gondolom, jobb lenne, ha nem lenne.”*²³⁸ *„Mélyen belül mindenki nagyon felháborodottnak érezheti magát, de kollektíve mindenki tudja a kötelességét és feladatát”* – nyilatkozta José Vega Rodríguez altábornagy, a Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Tanácsának elnöke is.²³⁹

1977 októberében, az első szabad demokratikus választások után az új Cortes első intézkedései között **amnesztiatörvény** törölte el a polgárháború és a diktatúra jelentette múltat, igyekezett jóvátenni az igazságtalanságokat, helyreállítani az elvesztett jogokat. A politikai pártok szorgalmazták, hogy legyen teljes amnesztia, de az 1977. október 14-én két ellenszavazattal elfogadott amnesztiatörvény a katonai vezetés és Gutiérrez Mellado altábornagy, védelmi miniszter ellenállása, ultimátuma miatt továbbra sem tartalmazott katonai amnesztiát. Vagyis a néhány száz köztársasághoz hű tiszt, kilenc volt UMD tag és négy volt kadétheadnagy továbbra sem részesült amnesztiában. Őket kizárták a szolgálatból, annak ellenére, hogy az Alianza Popular kivételével az összes párt azt követelte, hogy a megfelelő rendfokozatba és előmeneteli rangsorba való visszahelyezéssel, szolgálati idő-

²³⁶ Carlos Fernández, id. mű, 197-198. o.

²³⁷ Mérida, M. id. mű 114., 116.o.

²³⁸ Mérida, M. id. mű 13, 157, 159.o.

²³⁹ Mérida, M. id. mű 267.o.

vesztés nélkül vegyék őket vissza.²⁴⁰ Két volt UMD-tag pere még ekkor zajlott. Védőik azzal érveltek, hogy vajon nem értelmetlen-e a demokrácia követeléséért most elítélni embereket, csak azért, mert ők megelőzték a történelmi eseményeket, előbbre jártak és küzdöttek.²⁴¹

Gutiérrez Mellado altábornagy egy későbbi, 1983-as interjújában így magyarázta álláspontját: „(...) *a teljes amnesztia, okkal vagy ok nélkül, de súlyos megrendülést, határozott elutasítást eredményezhetett volna akkoriban.(...) Egyesek még azért is panaszkodtak, hogy meghagytunk nekik passzív jogokat! (...) Bármennyire is szomorú, de maga a katonai közösség sem fogadná el az aktív szolgálatba való visszahelyezésüket, az nagy feszültséget, tehát a hadsereg megosztottságát eredményezhetné...*”²⁴²

1978 márciusától a sajtóban, a szélsőjobbaldali szervezetek és a Volt Harcosok Szövetsége gyűlésein sokasodtak az **agresszív szélsőjobbaldali beszédek**, sértegették a kormányt, a katonai vezetést. *Spanyolország közel áll a háborúhoz!; Fegyverbe, spanyolok! Harcra a hazáért!; Kenyeret és az igazságot!* - jelszavakat lehetett hallani. A változásokat ellenző magas rangú tisztek titkos találkozókon (pl. Játivában, 1977 szeptemberében) elemezték az ország helyzetét, s bár kinyilvánították a király iránti hűségüket, új kormányt akartak, amelynek katona a vezetője és mindhárom haderőnem képviselve van benne.²⁴³ Majd 1978. november 11-én, a **Galaxia** kávéházban a Guardia Civil, a Policía Armada /Fegyveres Rendőrség/ és a Szárazföldi Erők rendészete bizonyos tisztjeinek, főtisztjeinek egy csoportja, túszejtő akciót tervezett a kormányfő és a kormány néhány tagja ellen. November 16-17-én letartóztatták Tejero csendőr alezredest és Sáenz de Ynestrillas őrnagyot.

„*A november 16-ról 17-re virradó éjjel a Suárez-kormány legdrámaibb éjjele volt: a király távollétében túszul akarták ejteni a kormányfőt a Moncloa palota (Kormánypalota – Z.M.) elfoglalása után. Egyes előljárók passzív beleegyezése, vagy az a tévhit, hogy ez csak minden következmény nélküli örűltetés volt, a hadsereg néhány vezetőjét arra ösztönözte, hogy elhallgassák az esetet, az összeesküvést.*” – írta az El País. A cikk írója azonban figyelmeztet arra, hogy „*a puccs árnyéka nehezedik a polgárookra és kelt félelmet.*”²⁴⁴

A katonai ügyészség decemberben meghozott ítéletében eredetileg 6, illetve 5 év börtönbüntetést szabtak ki Tejero alezredest és Ynestrillas őrnagy ellen, de védőik

²⁴⁰ Fortes, J. – Otero, L.: Proceso a nueve militares demócratas. Las Fuerzas Armadas y la UMD, 198. o.

²⁴¹ Fernández, Carlos id. mű: "Domínguez százados elítélése egyenlő lenne a Cortes, a kormány, a király elítélésével!", U.M.D. 202.old., Fortes – Otero id. mű: 200-201.o.

²⁴² Gutiérrez Mellado, M.: Un soldado de España, 136-138.o.

²⁴³ Fernández, Carlos id. mű, 182. o.; Fortes-Otero, id. mű, 197. o.; El País, 1977. szeptember 20.

²⁴⁴ „Operación Galaxia: Golpe de mano frustrado contra el presidente Suárez”. El País, 1978. november 19.

fellebbeztek, és végül csak hét, illetve hat hónapra csökkentették a kiszabott büntetéseket. A többi gyanúba kevert főtisztet és tisztet tisztázták: a nyomozás adatai szerint korrekten és szabályszerűen viselkedtek.

1980 őszén szaporodtak a terrorista akciók, nőtt a bűnözés, a gazdasági helyzet pedig egyre rosszabbá vált. A kormány nem tudott felülkerekedni a problémákon. A helyzet néhány katona szemében kezdett egyre inkább 1936 tavaszára emlékeztetni.

A zaragozai főkapitány, Elícegui Prieto tábornok egy titkos gyűlésen nyíltan felvetette annak a lehetőségét, hogy a hadsereg közvetlenül beavatkozzon a politikába. A királynak szabályos úton többször jelezték már a hadsereg vezető köreiből uralkodó nyugtalanságot, de választ nem kaptak. Novemberben öt főkapitány ismét levélben fordult a királyhoz, és azt kérték, hogy a haza érdekében váltsa le Adolfo Suárez kormányfőt. A király nem reagált, hivatalosan nem vett tudomást a levélről. De a politikai közéletben nagy mozgolódás, titkos tárgyalások kezdődtek magas rangú katonai vezetőkkel.²⁴⁵

Az El Alcázar jobboldali újságban sorra jelentek meg a laktanyákban uralkodó elégedetlenségről, valamint egy ún. „Mandulafák Közösségé”-ről szóló cikkek. Ebben a légkörben különös hangsúlyt kapott az ún. **Quintero-jelentés**. Quintero ezredes, régi, meggyőződéses Franco-párti hírszerző, törökországi katonai attasé az 1980. szeptember 12-i török katonai puccsról olyan jelentést készített (s ez eljutott a sajtóba is), amelyben politikai párhuzamot vont a spanyol és a török események között.

A király karácsonyi beszédében világosan kifejezte aggodalmát az ország elkeserítő állapota miatt és kért mindenkit, civileket és katonákat egyaránt, hogy fogjanak össze. Suárez kormányfő megértette a helyzetet, a személyével szemben kialakult általános bizalmatlanságot, s 1981. január 29-én benyújtotta lemondását.

Ez azonban nem vetett véget a titkos katonai szervezkedéseknek. A készülő katonai puccsokról a sajtóban csak célzások, félmondatok erejéig lehetett értesülni. A María Mérida által megkérdezett tábornokok ezekről állítólag nem tudtak. Részletes leírásuk Amadeo Martínez Inglés hivatkozott könyvében olvasható. Szerinte négy szálon készült katonai beavatkozás:

a) „Mandulafák hadművelet”, vagy „Tábornokok puccsa”: tagjai nagy presztízsű, jelentős szakmai, politikai életúttal rendelkező, de már nyugállományban lévő tábornokok, a főkapitányságok aktív parancsnokai közül néhányan, civil vonal csatlakozásával. Jelentős sajtókapcsolataik révén, pl. El Alcázar, El Imparcial, El Heraldo Español, Fuerza Nueva című lapokban publikáltak teljesen nyíltan kormányellenes cikkeket, a puccsra

²⁴⁵ Inglés, A.M. id. mű 104., 109., 115. o.

készülődésről, az esélyekről. Ez volt a visszarendeződést követelő legveszélyesebb mozgalom, amelynek az 1980. szeptemberi török puccs csak újabb ideológiai lökést adott.

A puccs tervezett időpontja, A. Martínez Inglés szerint, 1981. május 2. volt, s céljuk mind a demokrácia, mind a királyság eltörlése lett volna.²⁴⁶

b) Milans del Bosch tábornok Primo de Rivera-típusú puccsterve

Milans del Bosch tábornok mélyen monarchista érzelmű tiszt lévén, szembekerült a kemény puccs híveivel. Már 1977. április 9. óta („vörös szombat” a SKP legalizálásakor) készült a kormány által követett politikai vonal megváltoztatására a hadsereg határozott közbelépésével, de a monarchia fenntartásával. Szervezetlenség és konkrét tervek hiányában akkor nem szánta el magát, pedig a leghatékonyabb, legütőképesebb operatív egység, a madridi páncélos-hadosztály parancsnoka volt. 1980. nyarán a „spontánok puccsát” [ld. c) pont] a maga terveibe olvasztotta és ezért bízta meg Tejero alezredest a kongresszus épületének megszállásával.

c) „Spontánok rajtaütése”

Az 1978. novemberi „Galaxia hadművelet”-et a készülő puccs leleplezése és a két fő szervező (Tejero, valamint Sáenz de Ynestrillas) néhány hónapos látszateltűlése sem állította le, tovább folytatódott a szervezkedés 1979, 1980-ban is.

d) az „Armada-megoldás”, vagy preventív „sebészeti beavatkozás” terve eredeti formájában valószínűleg magasabb politikai körökben, illetve a főbb pártokban is ismert volt, sőt valószínűleg a Vezérkari Főnökök Juntája (JUJEM) is tudott róla. Egy tekintélyes katona által vezetett koalíciós kormány létrehozásával akarták a politikai helyzetet rendezni, végsőkéig tiszteletben tartva az Alkotmányt és a demokratikus normákat. Adolfo Suárez kormányfő lemondása után a királynak kellett volna javasolnia egy nyitott, békét és nyugalmat teremtő katonai vezetőt kormányfőnek. Alfonso Armada tábornok, a Szárazföldi Erők vezérkari főnökének helyettese, a király bizalmas embere tudott a többi készülő tervről is és az 1981. március közepe időpont kiválasztásakor döntő szempont volt, hogy meg kellett előzni a többi tervet. Suárez kormányfő lemondása után azonban, a katonák várakozása ellenére, a király nem katonát nevezett ki kormányfőnek, hanem a centrista Leopoldo Calvo-Sotelót, tehát a puccsisták tovább folytatták készülődésüket. A katonai hatalom a kezükben volt. A CESID (Hírszerző Központ) már 1980 novemberében elemzést készített a folyamatban lévő szervezkedésekről. Rábírták Armada tábornokot, hogy hozza előbbre az akciót március közepéről februárra, mert így váratlanul és főleg még készületlenül érnék Milans del Bosch tábornokot, elszigetelnék Tejero alezredest, és megakadályozhatnák a páncélos-hadosztály megindulását.²⁴⁷

²⁴⁶ Inglés, A.M. id. mű 145-150.o.

²⁴⁷ Inglés, A.M. id. mű 167-172.o.

1981. február 13-án titkos találkozó jött létre a király és Armada tábornok között. Az ezen elhangzottakról a király titoktartást parancsolt Armada tábornoknak, és ez alól még akkor sem oldotta föl, amikor a tábornok bíróság elé került, s megmenekülhetett volna a 30 évi börtönbüntetéstől. Armada engedelmeskedett és nem beszélt.²⁴⁸

Ezek az események vezették be végül is a katonai szervezkedések legismertebb fejezetét, a Tejero alezredes által 1981. február 23-án végrehajtott puccskísérletet (F-23), amikor Tejero csendőr alezredes néhány egységével elfoglalta a Cortes épületét. Az akciót, a bekapcsolva felejtett tévékamerák jóvoltából, az egész világ egyenes adásban figyelhette. A történések kronológiáját a bírósági ítéletben részletesen olvashatjuk.²⁴⁹ Jelen dolgozatban csak a főbb momentumokat ragadom ki.

Milans del Bosch tábornok, a III. Katonai Körzet (Barcelona) főkapitánya 1981. február 23-án 10 órakor, Valenciában, összehívta a katonai kerület vezérkarának tisztjeit. Bejelentette, hogy *„délután igen súlyos, de vértelen események történhetnek majd Madridban”*. Ezt követően, 15 órakor arra hivatkozva, hogy a Madridban zajló események hatalmi úrt teremtettek, a Valenciái Katonai Kerületben rendkívüli állapotot hirdetett ki - miközben még valójában nem voltak „események” Madridban. Később az „események” valóban bekövetkeztek: 18H23-kor Tejero alezredes és a Guardia Civil állományából toborzott emberei, szabályos egyenruhában, felfegyverkezve, behatoltak a képviselőházba, ahol a képviselők éppen Leopoldo Calvo-Sotelo, az új kormányfő beiktatási szavazására készültek. Tejero alezredes a képviselőkre parancsolt, hogy feküdjenek az ülésterem padjai alá. Armada tábornok, szárazföldi vezérkari főnök-helyettes próbált közvetíteni, politikai megoldásként felajánlva, hogy alakítsanak új kormányt, amelynek ő lenne az elnöke. Éjfél körül egy lázadó osztag elfoglalta a „La Voz de Madrid” rádióadót. A Tejero alezredes által előkészített nyilatkozat beolvasását azonban a műsorvezető ügyes taktikázással megakadályozta. Egy másik felfegyverzett osztag és 14 gépkocsi is behatolt a kongresszusi palotába, de nem avatkoztak be. Milans del Bosch főkapitány néhány harckocsi-egysége már Valencia utcáin volt és a vezérkari főnöke, majd a király éjjel 1 órakor telefonon adott parancsára sem vonta azokat vissza egészen hajnali 4-ig. Milans del Bosch tábornok kitarzott amellett, hogy egy szükségkormányt kell létrehozni Armada tábornok vezetésével. A király, miután értesült a kongresszusban történekről, táviratban utasítást adott a hadsereg valamennyi parancsnokának az alkotmány szigorú betartására. Ebből mindenki kétséget kizáróan megtudhatta, hogy az uralkodó nem támogatja a puccsot. Ezt követően sorra hívta telefonon a katonai körzetek főkapitányait, 23-án este 10-kor telexet küldött valamennyi egység-parancsnoknak, amelyben elrendelte, hogy minden parancsot a Vezérkari Főnökök Juntájának (JUJEM) kell ellenjegyeznie, 24-én délelőtt 10 H

²⁴⁸ Inglés, A.M. id. mű 165., 209.o.

²⁴⁹ "Sentencia" in: Prieto, Martín: Técnica de un golpe de Estado. El juicio del 23-F, ed. Grijalbo, Barcelona, 1982

45-kor Armada tábornok, felettesei parancsára, ismét visszament a kongresszus épületébe, hogy részt vegyen a lázadók megadási tárgyalásain, mivel Tejero alezredes ragaszkodott a jelenlétéhez. Ezzel erősödött a gyanú a tábornoknak a lázadásban való bűnrészességét illetően.

A király által telefonon felhívott katonai körzetparancsnokok némelyike először nem is válaszolt a hívásra, mintha nem lett volna ott, mások mismásoltak arra a kérdésre: „*Velem vagy?*”. De a király nem adta fel, s végül megkapta a szükséges igenevet. Amikor végre a helyzet urának tudhatta magát, vagyis megbizonyosodott a hadsereg hűségéről, akkor jelent meg a tévében, főparancsnoki (vezérezredes) egyenruhában. Beszédében a következőket mondta:

„... A kongresszusi Palotában történt események miatt kialakult helyzetben, hogy bármely félreértést megakadályozzak, megerősítem, hogy a civil hatóságoknak és a Vezérkari Főnökök Juntájának megparancsoltam, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést az alkotmányos rend megőrzésére az érvényben lévő törvényes keretek között...”²⁵⁰

Magyar diplomáciai jelentések is beszámoltak a puccskísérletről és az utána tapasztalható helyzetről. *„A tényleges hatalom megoszlik a kormány és a fegyveres erők vezető gárdája között. Spanyol politikusok és itteni diplomaták egybehangzó értékelése szerint a február 23-i események mögött nem néhány katonai vezető, hanem a hadsereg vezetésének széles köre áll. Egyes hírek szerint – ezeket rendkívül nehéz ellenőrizni – közvetlenül érintett abban 17 tábornok. (...). A katonai hatalomátvétel kísérletével egyébként egyetértett a fegyveres erők vezetőinek többsége. Különböző okai vannak annak, hogy mégsem léptek akcióba február 23-án. Egyesek a madridi páncélos alakulatok akciójára vártak. Mások nem tartották megfelelőnek az időpontot, mivel nem látták biztosítva a puccs sikerét a szervezés elégtelen foka miatt. Jelentős azoknak a katonai vezetőknek a száma, akik meggyőződésük ellenére, a katonai fegyelmet betartva engedelmeskedtek a király parancsának. Manuel Azcárate elvtárs, az SKP VB tagja szerint a puccs kritikus óráiban az egyik tábornok nyíltan megmondta a királynak, hogy véleménye szerint János Károly súlyos hibát követ el, amikor fellép a puccs ellen, de ő engedelmeskedik a parancsnak. Általános az a vélemény, hogy a hatalomátvétel azon bukott el, hogy a szervezők nem számoltak a király határozott ellenállásával.”²⁵¹*

A kudarcba fulladt puccskísérlet után a per előkészítése nagyon lassan, körülményesen haladt. A kormánynak nagy erőfeszítéseket kellett tennie ahhoz, hogy egyáltalán létrejöjjön. Mind az előkészítés, mind a tárgyalás során egyértelmű volt az

²⁵⁰ Historia de la Transición, Diario 16, no. 44, 661.o.

²⁵¹ Major Sándor követségi előadó jelentése Madridból, 1981. március 27. MOL XIX-J-1-j-134- 133. dob.-226/001838/1-1981

óvatosság, amellyel a katonák túlzott irritálását igyekeztek elkerülni. „Az »F-23« *per a törékeny spanyol demokrácia próbaköve lehet. Hogy a hadsereg vezetésének támogatását ne veszítsék el, sokszor elnézőek voltak a vádlottakkal szemben. De nem hozhattak gyenge ítéleteket sem, mert az a demokratikus intézményrendszer gyengeségét bizonyította volna a hadsereg ultrái előtt. Ezért inkább elhúzták a pert, pl. a fellebbezés lehetőségével*”- jelentette Kincses László nagykövet²⁵²

A per szinte a demokrácia elleni perré alakult. A védelem az állítólagos „szükségállapotra” alapozta érvelését, amelyben a vádlottaknak a terrorizmus, a nemzet szétesése, a gazdasági válság, a szociális konfliktusok légkörében a kötelességük és a becsületük diktálta a határozott és heves fellépést. Az alacsonyabb rendfokozatú tisztek védői pedig azzal érveltek, hogy „parancsnak engedelmeskedtek” és úgy tudták, hogy a király akarata szerint, az uralkodó védelmében és a magas rangú Armada tábornok tervei szerint cselekednek.²⁵³ A Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Tanácsa határozatában még azt is sugallta, hogy a vádlottak cselekedetét nemes, a haza iránt érzett, érdekektől mentes, bár dühödöt szeretet vezette.²⁵⁴ Tejero alezredes kihallgatásakor az egyik védő azt kérdezte tőle, hogy nem ugyanazok az indokok vezették-e őt is február 23-án tette végrehajtásában, mint annak idején Franco tábornokot, amikor megindította a felszabadító háborút? S ezzel igen kényes kérdésre tapintott. De ez sem volt elég, hozzátette még: *”Nem ugyanolyan célok vezették-e önt, mint hajdan sok olyan tábornokot, akik ma felelősségteljes beosztásokat töltenek be?”* S elég volt körbenézni a bíróságon, hogy kiderüljön: valamennyi jelenlévő magas rangú tiszt részt vett a polgárháborúban...²⁵⁵

A spanyolok nagy többsége határozottan elítélte a katonai lázadást. 1981. február 27-én valamennyi városban nagyszabású tüntetést szerveztek a demokrácia mellett. Madridban ezen minden politikai párt részt vett, vezetőik egymás mellett vitték a transzparenszeket, csak Blas Piñar szélsőjobb pártja és a nagyobb baszk nacionalista pártok tagadták meg a részvételt.²⁵⁶

Egy fiatal tiszt így fogalmazta meg aggodalmát: a tisztképző iskolákban még nem tudott végbemenni a „rendszerátalakítás”: *„... katonai képzésünk nem lök minket a demokrácia karjaiba, és a különböző tájékoztatói eszközök is állandóan az új rendszer hibáit sulykolják az agyunkba. Pl. az autonómiák kérdését úgy állították be nekünk, mint minden baj forrását, szembeállítva az egységesítéssel.... s emiatt a tisztek egy része tévesen értelmezi a politikai, társadalmi élet történéseit és a maga feladatait, 'jogosítványait' ”.*²⁵⁷

²⁵² Kincses László jelentése, 1982. május 13. MOL 122. dob. 134-24/3919

²⁵³ El País, 1981. szeptember 29. 1. o.; Ya, 1981. augusztus 14.; Prieto, Martín id. mű

²⁵⁴ El País, 1982. június 5. 10. o.; Iniesta Cano, Carlos id. mű, 16-18. o.

²⁵⁵ Prieto, M. id. mű, 127.o.

²⁵⁶ El País, 1981. február 28.

²⁵⁷ Silva Vidal, Miguel, El País, 1981. augusztus 6. 9-10. o. (Opinión)

Mindenki attól tartott, hogy a katonai ügyészség és a magas rangú katonai vezetők el fogják érni, mint eddig is, a büntetések minimálisra csökkentését. A per mégis lezajlott és ez megmutatta, hogy a szabad, demokratikus társadalomnak van elég eszköze, morális ereje a katonai lobbyval való szembeszállásra, képes gyökerestől kitépni a gyarmatok elvesztése, majd Primo de Rivera és Sanjurjo tábornokok államcsínye óta kísértő katonai puccs-szindrómát - írta az El País.²⁵⁸

Végül, csak 33 személyt fogtak perbe, felmentve a felelősség alól több olyan tisztet és katonát is, akik pedig fegyvert fogtak a kormányra. Csak a legláthatóbb vezetőket tartóztatták le és viszonylag kevés résztvevőre tudtak rábizonyítani valamit.²⁵⁹ A szélsőséges sajtó és a „hajthatatlan” tábornokok írásaikban azonban igen pozitív színben tüntették fel a puccs főszereplőit, nyíltan dicshimnuszokat zengve róluk és szolgálati dossziéikról.²⁶⁰

Calvo-Sotelo kormányfő élesen bírálta a túlságosan enyhe ítéleteket,²⁶¹ és úgy döntött, hogy fellebbezést nyújt be a Legfelsőbb Bíróságra. A JUJEM viszont olyan üzenetet tett közzé, amelyben azt kérte, hogy utasítsanak vissza minden, a katonai bíróság ítéletét bíráló megnyilvánulást.²⁶²

1981. június 23-án újabb puccskísérletet lepleztek le. A letartóztatottak közül néhányan a már korábbi (Galaxia, F-23) puccskísérletekben is részt vettek. *„Katonai és civil személyek letartóztatása megerősíti azt, hogy különböző politikai, ideológiai és érdekcsoportok (...) a Fegyveres Erők egy részét megpróbálják felhasználni. (...) Ez a tényező pedig, valószínűleg meghatározó volt a puccs-stratégia finanszírozásában, nemzetközi kapcsolataiban, félrevezető kampányaiban és a felforgató, destabilizáló, provokatív manőverekben.”*²⁶³

²⁵⁸ El País, 1981. március 31. 18. o.

²⁵⁹ V.ö. Agüero, F.id. mű, 286. o.

²⁶⁰ pl. Iniesta Cano id. mű, 16-17.o., A főszereplők közös vonása volt, hogy mélyen kötődtek az elmúlt rendszerhez: Milans del Bosch tábornok régi monarchista katonatiszti családból származott, több tábornok került ki családjukból. Részt vett a polgárháborúban, természetesen a nacionalisták oldalán, majd a División Azul (Kék Hadosztály) kötelékében az orosz hadjáratban. Torres Rojas tábornok büszkén nyilatkozta falangista-voltát, San Martín ezredes büszkén vallotta, hogy Carrero Blanco hírszerző szolgálatában szolgált. Armada tábornok is a nacionalista hadseregben harcolt, majd az orosz fronton ő adott tűztámogatást Milans századának. García Carrés, aki az egyik vertikális szakszervezet elnöke volt Franco idejében, a 23-F egyetlen civil vádlottja, nem titkolta, hogy falangista. A tárgyaláson a falangisták kék ingében jelent meg, s a mosdóban egy fiatalember római üdvözléssel köszöntötte. A tárgyalás folyamán a hallgatóság között kialakult egy erős « nacionalista zóna ». Tejeróról úgy nyilatkoztak, mint nagy spanyolról, akinek legfőbb gondja a Guardia Civil és Spanyolország. Valaki Milans del Bosch-t azzal buzdította, hogy mit szólna nagyapja, akit megöltek a polgárháborúban, ha tudná, hogy gyilkosa még mindig szabadon sétál Spanyolország földjén. "Ha a szocialisták győznének, akkor a háború összes győztes tábornokát a vádlottak padjára ültetnék..." (Prieto, 87, 172-173.old.)

²⁶¹ Az 1982 júniusában kihirdetett ítéletek jóval alulmaradtak a vártakon. Csak Milans del Bosch és Tejero kaptak szigorú büntetést, 30 év börtönt és katonai beosztásuk elvesztését. A többiek büntetése jóval enyhébb volt, főleg Armada tábornoké, aki csak hat évet kapott, mások pedig büntetésük letöltése után visszatérhettek a katonai szolgálatba.

²⁶² El País, 1982. június 5., 9.

²⁶³ El País, 1981. június 25. 10. o.: Opinión, El revés de la trama [A cselekmény hátoldala. Z.M.]

Összegzés

A Franco-diktatúrából a demokratikus, alkotmányos monarchiába való politikai átmenetet sokan modellértékűnek tekintették Közép-Európa diktatórikus rendszereinek békés, nagy megrázkódtatásoktól mentes lebontása számára. Tényleg olyan békés volt-e ez az átmenet? Spanyolországban, az utóbbi évtizedekben igyekeztek feltárni azokat a mélyben zajló folyamatokat, eseményeket, amelyekről annak idején csak nagyon kevesen tudtak. Sorra jelentek/jelennek meg az akkori főszereplők visszaemlékezései, újságírók tényfeltáró kötetei, s a téma megjelent a szépirodalomban is. Hosszú évekig az volt jellemző erre az átalakulásra, hogy nem emlegették fel senkinek, senkivel kapcsolatban a múltat: hiszen a politikai átmenet kezdetén a politikai, gazdasági élet főszereplői az esetek többségében szinte ugyanazok az emberek maradtak, akik már Franco tábornok idejében is jelentős szerepet játszottak.

Még a 90-es években is, a témáról spanyol tisztekkel beszélgetve, azt tapasztaltuk, hogy, amint az ország problémái, politikai és gazdasági helyzete került szóba, még mindig voltak - bár a 80-as évekhez viszonyítva egyre kevesebben -, akik a Franco -rendszert emlegették, mint pozitív példát. Akkor volt munka, fegyelem, közbiztonság, erkölcs, vallásosság, stb. – mondták. Még a fiatalabbak között is voltak „nosztalgikusok”, másrészt akkoriban továbbra is jelentős hatalom volt a régi rendszer híveinek kezében.

Az 1981. februári puccskísérlettel azonban lezárult egy korszak: a per és az ítéletek megmutatták, hogy a szabad, demokratikus társadalomnak van elég eszköze, morális ereje a katonai lobbyval való szembeszállásra, képes gyökerestől kitépni a gyarmatok elvesztése, majd Primo de Rivera és Sanjurjo tábornokok államcsínye óta kísértő katonai puccs-szindrómát. A társadalomnak a továbbiakban már nem kellett a tisztikar politikába való beavatkozásától tartania.

Az országban végbemenő politikai rendszerváltás, a demokratizálódási folyamat azonban, a fegyveres erőket sem hagyta – természetesen – érintetlenül. A demokratikus átmenet idején (1975-1981) igen rövid idő alatt jelentős változáson kellett keresztül menniük. Nagy lemondások, az új helyzethez való alkalmazkodás és fegyelmezett engedelmisség, a politikai döntésekbe való konstruktív be nem avatkozás elvét megtartva, a társadalommal párhuzamosan alakult át olyan modern, hatékony hadsereggé, amely képes és együttműködni más, fejlett országok hadseregeivel a nemzetközi missziókban.

V. A SPANYOL KÜL-, BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA FŐBB ELEMEI A XX-XXI. SZÁZAD FORDULÓJÁN

V.1 Csatlakozás a NATO – hoz

Az 1953-ban megkötött spanyol – észak-amerikai barátsági és együttműködési szerződés ellenére csak Franco tábornok halála után, a demokratikus átmenet első kormányának 1976 januári programjában tettek említést arról, hogy tanulmányozni kell Spanyolország NATO-hoz való csatlakozásának lehetőségét. A NATO is csak 1976 decemberében döntött úgy, hogy lehetséges a szövetség bővítése, többek között Spanyolországot is szívesen látnák tagjaik között.

Areilza spanyol külügyminiszter később a NATO-val kapcsolatos kérdésről a következőket nyilatkozta: *"(...) formailag össze vagyunk kötve az Atlanti Szövetség legfontosabb tagjával, immár 22 éve. Ebben a koncepcióban tényleges elem voltunk a Nyugat védelmi stratégiájában. Igen, érdekünk az Atlanti Szövetséghez való tartozás, mivel az az Európai Gazdasági Közösség katonai és stratégiai infrastruktúrája, és ehhez a Közösséghez joggal akarunk tartozni."*

A spanyol kormány és külpolitikája azonban eléggé ambivalens volt: Suárez kormányfő a Szövetséghez való közeledést szolgáló lépések mellett (kapcsolatfelvételek, a NATO-országokkal egyenrangú partner Védelmi Minisztérium létrehozása, lépések a csatlakozásról szóló vita előkészítésére), semlegességet valló nyilatkozatokat, sőt csatlakozás-ellenes kijelentéseket is tett. Amikor a csatlakozás mellett szólt, a spanyol – NATO viszony európai jellegét hangsúlyozta, hogy segítse az amerikai hegemonia csökkentését. Számára a spanyol külpolitika célja az volt, hogy geostratégiai helyzetének köszönhetően a regionális politikában Spanyolország újra vezető szerephez jusson. Az igen ingatag, még alig erősödő demokráciát féltette egy, a társadalmat és a politikai pártokat nagyon megosztó külpolitikai problémától, amit a NATO-csatlakozás jelentett.

Az első demokratikus választások megnyerése után (1977. június 15.) az UCD-kormány, Adolfo Suárezzal az élén, már a csatlakozás mellett voksolt, de feltételként szabták a spanyol sajátosságok és problémák figyelembevételét, közöttük a Gibraltár-vita megoldását. Külügyminiszterük, Marcelino Oreja, aki a csatlakozás egyértelmű híve volt, a spanyol – amerikai kétoldalú szerződés helyett a nyugati demokráciákkal kötött multilaterális szerződéseket tartotta fontosabbnak, amit pedig csak a NATO-hoz való csatlakozás biztosíthatott. Oreja külügyminiszter irányítása alatt a spanyol külpolitikát az európai irányultság, a demokrácia és a nyugati világ felé való orientálódás jellemezte.

Gutiérrez Mellado tábornok, védelmi miniszter később így emlékezett vissza erre az időszakra: *„(A NATO-ba való) belépésünkről azt gondolom, hogy ha nem lépünk be, de*

*továbbvisszük a Spanyol-Amerikai Egyezményt, azzal szinte valamennyi hátrányt megtartjuk semmi előny nélkül (...) konfliktus esetén már úgyis benne vagyunk a amerikai szerződés következtében. (...) A politikai térképen elfoglalt helyzetünk nem kétséges NATO-val, vagy anélkül sem."*²⁶⁴

A spanyol – amerikai szerződés és a NATO-csatlakozás kérdése a korabeli magyar nagyköveti jelentésekben is visszhangot kapott. Perczel László nagykövet beszámolt a NATO-csatlakozással kapcsolatos különböző spanyol álláspontokról;²⁶⁵ Vega Rodriguez tábornok, szárazföldi erők vezérkari főnök lemondásáról amiatt, hogy többször is szembehelyezkedett a kormány katonapolitikájával, a NATO-közeledés ellen foglalt állást, és véleménye szerint Baszkföld problémáját (ETA-támadások) katonasággal és csendőrséggel, tehát fegyverekkel kellett volna megoldani. Távozásával erősödött a Gutiérrez Mellado tábornok által képviselt liberálisabb vonal.²⁶⁶

Oreja külügyminiszter a NATO-csatlakozás melletti határozott elkötelezettsége miatt szembekerült a kormány több tagjával és magával a kormányfővel is, ezért 1980 szeptemberében mennie kellett. Maga a kormányfő is támadások, kritikák keresztútjába került ellentmondásos nyilatkozatai miatt mind belföldön, mind külföldön. Azonban, mielőtt 1981. január 27-én lemondott volna, meghozott egy fontos döntést: Spanyolország belép a NATO-ba. Az új UCD kormány, (Leopoldo Calvo-Sotelo kormányfővel az élén) kül- és katonapolitikai célkitűzéseinek fő politikai irányvonalát a nagyobb önállóságra alapozott nyugat-európai orientáció, a Közös Piachoz és a NATO-hoz való csatlakozás jelentette. A csatlakozástól a spanyol kormány azt remélte, hogy végre újabb nagyobb beleszólási joga lesz az európai ügyekbe. *„Spanyolország geostratégiai jelentőségéből adódnak azok a feladatok, amelyekre a jelenleg érvényben lévő közös védelmi terv épül: biztosítani USA – Európa, USA – Közel-Kelet irányában egy konfliktus esetén az USA erők átcsoportosítását, a harci technika, a fegyverzet utánpótlását, szállítását. Ennél több és fontosabb feladatot a spanyol haderő a NATO-hoz csatlakozás esetén sem kaphat. (...) – írta a magyar diplomata. A Reagan-adminisztráció már konkrét igényeket fogalmazott meg: növelni kívánják az USA rendelkezésére álló spanyolországi légi és haditengerészeti bázisok számát és a bázisok közelében raktár-bázisok kiépítését kérik, ahol ... harci technikát és nehézfegyverzetet tárolnának."*²⁶⁷

A csatlakozást ellenzők álláspontját a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) képviselte a legerőteljesebben. Az 1976 – 1980 közötti időszakban (a Franco- rendszernek nyújtott támogatás miatt) kifejezetten Amerika-ellenes, semlegességpárti, el nem kötelezett nézeteket képviselt. Az „aktív semlegesség” elvét vallva azt akarták elérni, hogy

²⁶⁴ Gutiérrez Mellado: Un soldado de España, id. mű 139-141. o.

²⁶⁵ MOL 134- 1-122. dob. -1/ 002207. 1978. március 3.

²⁶⁶ MOL 134 123. dob. - 4 00941/1 1978. május 24-i nagyköveti jelentés

²⁶⁷ MOL 134- 133. dob. 40/001723/1981. február 12-i nagyköveti jelentés

megszüntessenek minden idegen bázist spanyol területen, és Spanyolország határolódjon el a katonai blokk-politikától. Szerintük a NATO főleg az USA érdekeit szolgálja. Hangoztatták a Mediterrán térség nukleáris fegyverektől való mentesítésének és semleges övezetté nyilvánításának fontosságát.

Felipe González pártelnök ígéretet tett arra, hogy, ha valamikor a szocialisták kerülnek kormányra, és nem a spanyol nép többségének népszavazáson kifejezett akarata nyomán léptek be előzőleg a NATO-ba, népszavazást fognak tartani és javasolni fogják a Szövetségből való kilépést. Jelmondatuk: „*OTAN, de entrada no!*”, azaz: NATO-ba belépés – nem!

A csatlakozás elutasítása melletti érveiket „50 kérdés a NATO-ról” című kiadványuk „Spanyolország és a NATO” c. fejezetében²⁶⁸ foglalták össze:

- A csatlakozással Spanyolország kül- és belpolitikai önállósága, az Alkotmány 97. cikkelyében rögzített joga csorbulna (*“A Kormány irányítja az állam kül- és belpolitikáját, a polgári és katonai igazgatást és az állam védelmét a parlament ellenőrzése alatt...”*).
- Az USA-nak nyilván olyan tagra van szüksége, aki elfogadja az eddig kialakult kötelezettségeket és erősíti azok táborát, akik elfogadják a fegyverkezést, a keményedő politikát, a védelmi kiadások növelését és szükség esetén bizonyos atomfegyverek telepítését.
- A Reagan-kormány ki akarja terjeszteni a NATO-akciók hatókörét. Ez pedig azt jelenti, hogy Spanyolország is belekeveredhet a Mediterrán térségben, a Perzsa-öbölben és a Közel-Keleten esetleg kialakuló konfliktusokba.
- Az Atlanti Szerződés 6. cikkelyéből világos, hogy Észak-Afrika nem tartozik a felelősségi körzetébe. Ezért Ceuta és Melilla nincsenek lefedve sem a Szerződéssel, sem a Szervezettel. A Kanári-szigetekre kiterjedhetne a NATO-védelem, de ezt egyik helyi politikai erő sem kívánja, mert megnövelné a szigetek politikai kockázatát (a radikális afrikanisták, az Afrikai Egységsszervezet erősítené fellépését a Kanári-szigetek „afrikanizálása” érdekében).
- A NATO nem foglalkozik Spanyolország Gibraltárral kapcsolatos érdekeivel, pedig Spanyolország számára nagyon káros, hogy Gibraltáron, ezen a stratégiai fontosságú helyen egy idegen támaszpont létezik.
- Spanyolország 1979. óta atomfegyvermentes ország (az 1976-os amerikai-spanyol szerződés értelmében akkor vonták ki a Poseidon rakétákkal felszerelt atom-tengeralattjárókat Rota bázisról). Egy kétoldalú szerződéssel szemben – amelyben két fél megállapodik konkrét, korlátozott feladatokban és szerepekben – a NATO-nak saját normái és kötelezettségei vannak, a katonai parancsnokság döntései ellen egy

²⁶⁸ „50 preguntas sobre la OTAN. España y la OTAN”, 1981. PSOE népszerűsítő tájékoztató kiadvány. 12–30. o.

közepes ország – mint amilyen Spanyolország is – véleménye kevés súllyal esik latba. Az újrafegyverkezés korában, Európa nuklearizációja közepette, Spanyolország nem tudná kivonni magát ebből a folyamatból.

- A nukleáris fegyverek elterjedése mind háborúban, mind békeidőben a civil lakosságra ugyanolyan (közvetlen vagy közvetett) veszélyt jelent, mint a katonákra. A csatlakozással Spanyolország a Varsói Szerződés potenciális célpontjává válna (a területén található támaszpontok és haditechnikai eszközraktárak, esetleg tárolt nukleáris fegyverek miatt).
- A spanyol – amerikai szerződés révén már úgyis hozzátartoznak a nyugati védelmi rendszerhez, de önálló döntési jogukat megtartva, a veszélyek « kötelező » vállalása nélkül.
- Az Egyesült Államok igyekszik az egész Szövetséget érintőnek nyilvánítani – azaz globalizálni – bármely, számára lényeges konfliktust, bárhol a világon. Így belekeverheti Spanyolországot olyan helyi, korlátozott konfliktusokba is, amelyekben Spanyolország más álláspontot képvisel. Ugyanakkor nem támogatná Spanyolországot egy esetleges észak-afrikai konfliktusában.
- Spanyolország régi hagyománya a semlegesség, s ez mindig jó eredménnyel járt. De olyan értelemben semleges, hogy mindig fenntartotta magának a jogot arra, hogy adott pillanatban eldöntse: részt vesz-e egy konfliktusban, vagy kinyilvánítja semlegességét. A NATO-hoz való csatlakozással a külső, kontrolálhatatlan körülményektől való automatikus függést vállalná, a katonai tömbök dinamikájához és szervezéséhez való integrálódást.
- A csatlakozás felborítaná a katonai tömbök között meglévő stratégiai egyensúlyt, aminek következtében nőne a nemzetközi feszültség (hivatkoznak a Szovjetunió szeptember 7-i jegyzékére, amelyben erre figyelmeztették a spanyol kormányt).
- A NATO erőit a NATO-parancsnokság irányítása alá rendelt nemzeti fegyveres erők adják. Spanyolország számára a megfelelő szint elérése, egyes számítások szerint, mintegy 30 – 40 % éves védelmi költségnövekedést jelentene.
- *“Igen, szükséges a fegyveres erők modernizálása, technikai színvonalának emelése. De ezt a saját szükségleteink szerint, saját kockázatainkat, várható konfliktusainkat figyelembe véve kell megtennünk! Nem kizárólag egy globális stratégia, és az USA érdekei, gazdasági-katonai csúcstechnológiai ipara által gerjesztett légkör igényei szerint. Ne az amerikai hadiipart segítsük ki a válságból!”*
- Nincs kapcsolat a NATO-hoz és a Közös Piac-hoz való csatlakozásunk között. Jó példa Írország és Norvégia: az előbbi a Közös Piac tagja, de nem tagja a NATO-nak, Norvégia fordítva.

- Három alapvető célt kell magunk elé kitűzni: küzdeni a békéért és enyhülésért, ne borítsuk fel az általános egyensúlyt, és ne váljunk szatellit-országgá. Ez utóbbi fontos politikai önállóságunk megőrzéséért a Mediterrán, a Közel-Kelet és Latin-Amerika vonatkozásában.

(Érdekes elemzést ad a kiadvány arról, hogy milyen országokból lettek NATO-tagok: „*Autoriter rezsimemből, akik megtagadták a szabadságjogokat, országukban politikai üldözést, koncentrációs táborokat tartottak fenn, népirtó gyarmatosító háborúkat vívtak. Salazar és Coetano Portugáliája alapító tag volt és senki sem rótt fel a NATO-tag Portugáliában folyó üldöztetések, tortúrát, kivégzéseket*”²⁶⁹)

Az új spanyol külpolitikában változás volt észlelhető: a kizárólag a nemzetközi vezető szerep keresése helyett a biztonság- és védelempolitikát helyezte a középpontba. Határozott, világos, demokratikus, nyugat-barát politikát jelentett. Hangsúlyozták a NATO-hoz és az Európai Gazdasági Közösséghez való csatlakozás közötti közvetlen kapcsolatot, s azt, hogy a spanyol–amerikai szerződéseket felül kell vizsgálni, mert azok az Egyesült Államoknak biztosítanak jóval nagyobb előnyöket.²⁷⁰ Spanyolország a NATO-hoz való csatlakozással kapcsolatban három feltételt szabott: ki kell vonni az ország területéről a nukleáris fegyvereket, a Kanári-szigeteken semmilyen idegen támaszpontot ne létesítsenek és rendezzék a Nagy-Britannia illetve Spanyolország közötti, Gibraltárral kapcsolatos vitát.²⁷¹

Az F-23 puccs hatása alatt mindenki félt, ezért sem a Szocialista, sem a Kommunista Párt sem tiltakozott erősen a NATO-csatlakozás ellen.²⁷²

A spanyol kormány csatlakozásról szóló döntésével kapcsolatban (a Varsói Szerződés többi országának követihez hasonlóan) a magyar nagykövet is kapott külügyi direktívát a képviselendő álláspontot illetően. Ebben kifejtették, hogy a Varsói Szerződés országai neheztelnek a döntés miatt, mert az felborítja az erőviszonyokat, növeli a NATO-potenciált, és az enyhülés ellen hat. Spanyolország nagy előnye volt a tömbönkívülisége, a nukleárisfegyver-mentessége, ezért is rendezték Madridban az összeurópai konferenciát. Eddig Spanyolországnak pozitív súlya volt a nemzetközi porondon. Az atlanti dilemma miatt várható volt a spanyol jobb- és baloldal közötti viszony kiéleződése, illetve a szélsőséges mozgalmak erősödése. Kétséges volt, hogy Gibraltár, Ceuta és Melilla ügyét hogyan kezelik majd a NATO-ban, illetve Spanyolország egy nukleáris csapás célpontja lehet. A csatlakozással pedig, csökken külpolitikai mozgástere, főleg a harmadik világban.

A nagykövet ismertette az ezekre a felvetésekre adott spanyol válaszokat: a már meglévő kapcsolatok miatt nem változtat az egyensúlyon, csak de jure szentesíti a fennálló helyzetet. Egyébként sem maradhatna semleges egy esetleges konfliktus esetén a

²⁶⁹ “50 preguntas sobre la OTAN. España y la OTAN”, 24. o.

²⁷⁰ Kincses László jelentése MOL 133. dob. 134-104/001098/2, 1981. április 17.

²⁷¹ Kincses László jelentése MOL 133. dob. 134-104/002098/1-2 1981. május 4.

²⁷² Kincses László jelentése MOL 133. dob. 134-42/002242/15-ig, /6, 1981. szeptember 18.

hatályban lévő katonai szerződések miatt.²⁷³ A csatlakozás-pártiak szerint a szovjet fegyverkezés is felborítja az egyensúlyt.²⁷⁴ A NATO-tagságtól a spanyolok azt is várják – írta a nagykövét –, hogy az egész spanyol területet, tehát a Kanári-szigeteket, Ceutát és Melillát is foglalja magába a tagság! De ezek a területek Európán kívül esnek, ezért külön szerződést, biztonsági záradékot kellene beiktatni, a Washingtoni Szerződés 5. cikkelyéhez hasonlóan. A precedens: Törökország, amely szintén kívül esik Európán.²⁷⁵

A spanyol kormánynak a csatlakozásról 1981 májusában meghozott döntését a képviselőház jóváhagyta és november 28-án a NATO főtitkárának eljuttatott levélben sürgették az Egyesült Államokat, hogy a NATO már december 9-én tárgyalja, majd fogadja el Spanyolország csatlakozását a Szövetséghez. Decemberben, Brüsszelben aláírták a csatlakozásról szóló jegyzőkönyvet. A kormánypárt támaszt és gazdasági előnyöket remélt a csatlakozástól.

A NATO-tervek szerint Spanyolország felvonulási, utánszállítási területként játszhatott szerepet, ehhez pedig fejlesztenie kellett az ország hadszíntéri berendezését, a szükséges infrastruktúrát (vasút, olajvezetékek, repülőtér-hálózat, hírközlőrendszer), s hogy elérjék egy nyugat-európai közepes szárazföldi haderő színvonalát, nagyarányú haderő-fejlesztési programot kellett végrehajtaniuk.²⁷⁶

A NATO főtitkára 1982. május 29-én hívta meg Spanyolországot a szervezet tagjainak sorába. A kormány gyorsított eljárással igyekezett a szükséges formalitásokat végigvinni, hogy a PSOE és az SKP ne hogy akadályt gördíthessen elé.²⁷⁷ A NATO-csatlakozásról tartott népszavazáson (1982. május 31.) a szavazók 52,50%-a szavazott "igen"-nel, 39,85% "nem"-mel szemben. A csatlakozást pártolókat három feltétel ígérete ösztönözte: 1) Spanyolország atommentesítése, 2) nem lépnek be a NATO katonai szervezetébe, és 3) csökkentik az amerikai bázisok számát illetve az amerikai katonai jelenlétet.²⁷⁸

Az integrációról megkezdődő tárgyalásokon a következő témákat kellett pontosítani:

- A fenyegetések köre és értékelésük.
- A spanyol fegyveres erők felkészültségének szintje.
- Az Európai Szövetséges Erők Főparancsnokságának (SACEUR) - nemcsak a saját terület védelmére - felajánlott erők.
- Spanyol részvétel az Európai Szövetséges Parancsnokság (ACE) parancsnoki struktúrájában.

²⁷³ Kincses László jelentése MOL 133. dob. 134-42/002242/9, 1981. szeptember 25.

²⁷⁴ Kincses László jelentése MOL 133. dob. 134-42/002242/13, 1981. november 16.

²⁷⁵ Kincses László jelentése MOL 133. dob. 134-104/002098/1-2, 1981. október 22.

²⁷⁶ Kincses László jelentése MOL 122. dob. 134-40/002459, -24/003919/1-ig. 1982. ápr. 19.

²⁷⁷ A csatlakozásról részletesen ld. Szabó László: Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba. ZMNE, SVKI

²⁷⁸ Pérez Henares, A. - Malo de Molina -.Curiel, C. A.-E: Luces y sombras del poder militar en España, Ed.Temas de hoy, Madrid, 1989. 181. o.

- A spanyol erők elsősorban Délnyugat-Európa területén vállalnak szerepet, de megerősítésként más ACE missziókban is
- A Baleári – Gibraltári-szoros – Kanári-szigetek tengely fontossága Spanyolország biztonsága szempontjából.
- Elfogadtatni, hogy kezdetben a spanyol erő-felajánlás csak szimbolikus lesz a jó szándék kinyilvánítása mellett²⁷⁹

Az 1982. október 28-i választásokon azonban a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) győzött. Első lépésként befagyasztották a NATO-csatlakozásról folytatott tárgyalásokat.

A PSOE 1982-es választási programját figyelmesen elolvastva érzékelhető a NATO-tagság merev elutasításának enyhülése: a PSOE számára is világossá vált, hogy megváltozott a geostratégiai helyzet és az Atlanti Szövetségből óriási külpolitikai presztízsvesztés nélkül már nem lehet kilépni.

A szocialista kormány megalakulása után első külügyminiszterük, Fernando Morán bejelentette a Szövetségben, hogy Spanyolország felfüggeszti a NATO katonai szervezetébe történő integrálódás folyamatát, mert népszavazást fog tartani. És előbb még meg kell határozniuk Spanyolország stratégiai érdekeit. De azért Spanyolország hű marad az atlanti szövetséghez, részt vállal a nyugati védelemben, de ehhez nem kell katonailag is integrálódnia. A többi tagállam ezt megérti: csak egy szegény, segélyezendő ország csatlakozna vele. A példa: Franciaország is csak a politikai szervezet tagja.²⁸⁰

A PSOE külpolitikáját a „kiszámított kétértelműség” diktálta: az európai kötődés mellett a semlegesség eszméi, a katonai integrációt illetően pedig katonai és diplomáciai jelenlét a különböző NATO–bizottságokban. A spanyol-amerikai kétoldalú egyezményekkel kapcsolatban pedig követelték a még meglévő nukleáris fegyverek kivonását spanyol területről.²⁸¹

Tanúi lehetünk azonban Felipe González „előre menekülésének”, azaz a kategorikus „nem”-től fokozatosan a támogatásig, s vele együtt 1984-re az összes szocialista kormánytag és jelentős politikus „atlanti-fordulata” figyelhető meg. Az október 23 – 25-én zajló, a *Nemzet állapotáról szóló parlamenti vita*²⁸² során Felipe González miniszterelnök előadta híres „Decálogo” (Tíz pont) c. beszédét a béke- és biztonságpolitikai elveiről²⁸³. Ebben a NATO-ban való bennmaradás mellett foglalt állást, de a katonai szervezetbe való integrálódás nélkül. Célul tűzte ki az észak-amerikai jelenlét csökkentését, a nukleáris fegyverek kitiltását Spanyolországból, a nukleáris proliferáció elleni szerződés aláírását és

²⁷⁹ Revista Española de Defensa (RED – azaz: Spanyol Védelmi Folyóirat) 1997. június. NATO-dosszié 18–19. o.

²⁸⁰ MOL 122.dob. 134-40/00756.4 Kincses László jelentése 1982. november 15., valamint El referendium sobre la permanencia de España en la OTAN. www.monografias.com/trabajos10/otan/otan.shtml

²⁸¹ El referendium sobre la permanencia de España en la OTAN.

www.monografias.com/trabajos10/otan/otan.shtml 3.pont

²⁸² Debate sobre el Estado de la Nación

²⁸³ Decálogo sobre la paz y la seguridad

az ENSZ leszerelési bizottságába való felvételt. *"Csatlakozni akarunk a Nyugat-Európai Közösséghez és törekszünk a Gibraltár feletti szuverenitás visszaszerzésére. Kétoldalú védelmi együttműködési szerződéseket támogatunk más európai országokkal. Ki kell dolgozni egy Összhaderőnemi Stratégiai Terve"*²⁸⁴

Az 1985 tavaszán kidolgozott *„Propuesta de una política de paz y seguridad”* (Béke- és biztonságpolitikai javaslat), majd az 1986-os referendum előkészítésekor készített dokumentumok is a Decálogo-ban kifejtett kül- és biztonságpolitikai törekvéseket fogalmazták meg.

A PSOE ügyes kampányának köszönhetően a bennmaradásról 1986. március 12-én tartott népszavazás eredménye elsöprő „IGEN” lett. Az előzetes kikötések ellenére, nyolc nappal később Spanyolország már teljes jogú tagja lett a Nukleáris Tervező Csoportnak és májusban ő is aláírta az Atlanti Tanács Védelmi Tervező Bizottságának nyilatkozatait.

V. 2 Tárgyalások az amerikai jelenlét csökkentéséről

Az 1982. május 21-én lejáró spanyol-amerikai támaszpontegyezmény ideiglenes meghosszabbításáról folyó tárgyalásokon a spanyol fél nagyobb ellenőrzési jogot szeretett volna elérni a bázisok felett. El akarták érni, hogy a spanyol támaszpontokról felszálló amerikai erőket ne vethessék be közel-keleti célpontok ellen, mivel ez ronthatná a hagyományosan jó spanyol-arab viszonyt, ami veszélyeztetné olajszükséglete fedezését. Azt is szerették volna ellenőrizni, hogy az amerikai gépek nem hordoznak-e atomfegyvert. Az amerikaiak viszont nagyobb szabadságot akartak elérni arra hivatkozva, hogy jól megfizetik a szolgáltatást. A spanyolok azonban nemcsak fizetést kértek, hanem az amerikai tőke bevonását a gazdaság-élénkítésbe, modern amerikai technológia megvételének lehetőségét és a fegyveres erők felszerelését. A spanyol területi integritás érdekében fontosnak tartották, hogy az amerikai atomerőket kiterjesszék Ceutára és Melillára is.²⁸⁵

Ezeket a követeléseket a spanyol–amerikai szerződés 1982-ben történt első érdemi módosításakor sikerült érvényesíteni. Röviddel Spanyolország NATO-hoz való csatlakozása előtt, Calvo–Sotelo kormányfő aktív külpolitikájának gyümölcseként aláírták az újabb kétoldalú *Barátsági, Védelmi és Együttműködési Megállapodást Spanyolország és az Észak-Amerikai Egyesült Államok között.*²⁸⁶ A szerződésben hangsúlyozták a közös hasznosítású támaszpontok fölötti spanyol szuverenitás jogát: használatuk módját és feltételeit a spanyol kormány szabhatja meg, illetve korlátozhatja, vagy bővítheti. Rögzítették nukleáris fegyverek spanyol területen való tárolásának, felszerelésének, vagy akár légi úton való átszállításának

²⁸⁴ El referendun sobre la permanencia de España en la OTAN. www.monografias.com/trabajos10/otan/otan.shtml 3. pont

²⁸⁵ MOL 122.dob. 134-40/002459 1982. márc. 17

²⁸⁶ Convenio de Amistad, Defensa y Cooperación entre España y los Estados Unidos de América

tilalmát, kivéve a spanyol kormány előzetes engedélyével.²⁸⁷ Belefoglalták a szerződésbe a félszigeten kívüli spanyol területek közös védelmét is.²⁸⁸

Az 1987. évi magyar nagyköveti jelentéseket tanulmányozva érdekes megfigyelni, hogy az eltelt időben mennyire nem változtak az alapvető problémák. A spanyol–amerikai kétoldalú szerződés lejártának (1988. május) közeledtével a meghosszabbításról folyó tárgyalások témakörei ugyanazok maradtak, mint voltak a 70-es évek végén, vagy a 80-as években. Az amerikai kormány szerint az amerikai jelenlét elfogadása képezhette volna Spanyolország legnagyobb hozzájárulását a nyugati világ védelméhez amellet, hogy az amerikai csapatok teljes kivonása gyengítette volna a NATO nyugat-európai védelmi képességeit, valamint jelentős gazdasági költségeket is jelentett volna Spanyolország számára. Az amerikaiak össze akarták kapcsolni a kétoldalú megállapodást Spanyolország NATO-tagságával. Azzal is érveltek, hogy, mivel a spanyol haderő (pl. a légierő) akkor nem lett volna képes átvenni az amerikai csapatoktól a feladatokat, a déli szárny más országában kellett volna újabb NATO- bázisokat létesíteni. A csapatcsökkentés valószínűleg precedenst teremtett volna mind NATO -n belül, mind az USA-ban azoknak, akik azt követelték, hogy hívják haza csapataikat.

A tárgyalásokon a spanyol fél azt hangsúlyozta, hogy nem drasztikus és azonnali kivonást akarnak, hanem fokozatosat: *"Úgy mennek, hogy maradnak. Nem az a kérdés, hogy hogyan menjenek ki, hanem hogy hogyan maradjanak. Mivel Spanyolország NATO-tag, ez új helyzetet jelent, amelyben új feltételekkel új szerződésről kell tárgyalni (...)"*²⁸⁹ A magyar nagykövet szerint a spanyolok akár a szerződés felbontása árán is csökkenteni akarták az amerikai jelenlétet. Torrejón de Ardoz teljes és Zaragoza részleges kiürítését követelték.²⁹⁰ Ceuta és Melilla spanyol enklávék destabilizáló tényezőt jelentettek a nemzetközi helyzetre. *„A két város fontos stratégiai védelmi pontokat jelentenek,.... de szó esik Gibraltár kérdéséről is, az angolok által spanyol területen épített és később még kibővített repülőtérrel és esetleges közös használatáról is"* - írta a magyar nagykövet.²⁹¹ A gibraltári probléma negatívan hatott a spanyol-amerikai tárgyalásokra is, a brit hajthatatlanság miatt még Spanyolország NATO-integrációja is kérdésessé vált.

Felipe González miniszterelnök 1987 októberében Bonnban folytatott tárgyalásain bejelentette, hogy Spanyolország csatlakozna a francia – nyugat-német dandárhoz. Ennek indokai illetve jelentősége abban állt, hogy mivel a dandárnak vegyes parancsnoksága van, a kormány nem rendel spanyol csapatokat idegen parancsnokság alá. Ezen kívül, mivel a dandár új szervezet, a spanyolok is teljes jogúak benne, nem úgy, mint amikor már régóta

²⁸⁷ Az El Paísban 1989. július 3-án megjelent összefoglalóból

²⁸⁸ MOL 122.dob. 134-40/00756/2. 1982. aug. 12. Major Sándor ideiglenes ügyvivő jelentése

²⁸⁹ MOL 120. dob. 134 42 001322/3, 1987.október 13., 120.dob. 134-42/004389, 1987. november 24.

²⁹⁰ MOL 120.dob. 134-40 / 00898., 134-42 001322 Doczé Kálmán nagykövet rejtjeles távirata 1987. február 3. 12.

²⁹¹ MOL 118.dob.134- 10/ 002238, 1987. márc. 23.

meglévő szervezetbe lép be, és már csak a „maradék” jut neki. Ez egyúttal fricskát jelentett a Nyugat-Európai Unióba való belépésüket akadályozó briteknek: ebben a kontinentális védelmi szervezetben Nagy-Britannia háttérbe szorul. Nem utolsó sorban pedig Spanyolország is élvezheti a francia atomerő védelmét.²⁹²

Novemberben a nagykövet arról számolt be, hogy a spanyol kormány úgy döntött, hogy, bár nem vesznek részt az integrált katonai szervezetekben, Spanyolország hozzájárul a szövetségi rendszer erősítéséhez, ezt kívánja saját biztonsága is. Bekapcsolódnak a védelmi tervek kidolgozásába, és a sajátjukat is összehangolják a NATO integrált parancsnokságán kívüli szervezetekkel. Ezen kívül képviselőket küldenek a NATO - parancsnokság szervezeteibe. A NATO Katonai Tanácsában való spanyol tagság azonban nem jelenti azt, hogy a spanyol csapatokat automatikusan, feltétel nélkül alárendelnék az integrált katonai parancsnokságnak. Még azokon a NATO-hadgyakorlatokon sem, amelyeket az ország biztonsága szempontjából stratégiaileg fontos övezetekben, felségvizeken hajtanak végre.²⁹³

1988-ban sikerült megállapodni az amerikai csapatcsökkentésről. Az egyezmény leghomályosabb pontja az atommentesítés kérdése maradt: egyik függelékében Spanyolország lemondott a szövetséges hadihajók és fegyverszállítmányaik ellenőrzésének jogáról.²⁹⁴

Az 1989. május 11-én aláírt *Védelmi Együttműködési Egyezményben* rögzítették, hogy

- az addig közösen használt bázisok felett kizárólagosan a spanyol jogrend érvényes
- a spanyol fél lemond a használatért követelt kompenzációról
- új alapokat kell kialakítania a két fél közötti kapcsolatokban a kölcsönös biztonsági érdekek és a szuverén nemzetek közötti viszony alapján.²⁹⁵

Amikor a Néppárt (Alianza Popular) került kormányra (1996), újra napirendre került Spanyolországnak a NATO katonai szervezetébe történő integrációja, hogy megszűnjön az az *“alárendelt és szégyenletes szerep”*, amit addig a Szövetségben játszott. S ekkor ismét felvetődött Gibraltár kérdése is. Az USA azonban a Szikla visszaadásának mereven ellenálló britek pártját fogta, de a spanyol adminisztráció berkeiben is erősebb volt a szakmai szempontokból a katonai integráció mellett kardoskodók szava, mint azoké, akik Spanyolország érdekeinek elsőbbségét, nagyobb cselekvési szabadságot, több ambíciót követeltek a külpolitikában.²⁹⁶

²⁹² MOL 120.dob. 134-42/004932, 1987. október 13.

²⁹³ MOL 120.dob. 134-42/004389, 1987. november 24., 134-40/ 00898/1. november 25.

²⁹⁴ Pérez Henares, A. - Malo de Molina, C.A. – Curiel E.: *Luces y sombras ...*, id. mű 184-187. o.

²⁹⁵ *Revista Española de Defensa*, 2001. január

²⁹⁶ Marquina, Antonio: *La Otra Batalla Sobre Gibraltar*, Unisci Discussion Papers, 2004. január
<http://www.ucm.es/info/unisci/Gibraltar.pdf>

V. 3 A Gibraltár-vita

Gibraltár - immár majd 300 éve - a spanyol külpolitika egyik sarkalatos pontja. A máig tartó vita kulcsa, hogy az Utrechti egyezményben nem az egész félsziget átengedéséről van szó! (5. sz. melléklet)

Ha átnézzük a Spanyol Külügyminisztérium, vagy a különböző nemzetközi fórumok, így az ENSZ vagy az Európai Unió akár jelenkori iratanyagait, számtalan olyan jegyzőkönyvet találunk, amelyek Gibraltár témakörében tett spanyol felszólalásokról, vagy a spanyol–angol kétoldalú tárgyalásokról készültek.²⁹⁷

Spanyolország Európai Unióba való belépésével (1985. június) közös európai ügy lett a két tagállam között feszülő vita, amit próbálnak diplomáciai úton, tárgyalásokon keresztül megoldani. A Gibraltár feletti angol fennhatóság a Mediterrán térség stratégiai bejáratánál egy idegen gyarmat és katonai bázis, ami „*sérti Spanyolország területi integritását. A területünk e része fölötti szuverenitás visszaszerzése iránti igény történelmünk állandó aktualitása, politikai vagy ideológiai nézetektől függetlenül és az is marad, amíg csak el nem érjük.*” – olvasható a spanyol külügyminiszternek a Szenátus Külügyi Bizottsága előtt 2001. február 8-án elmondott beszédében.²⁹⁸ Az elmúlt évek során Nagy-Britannia és Spanyolország nem egy esetben egymás ellen vétóztak, illetve bizonyos kérdésekben – mint a közös európai égbolt, sokáig nem lehetett végső döntést hozni.²⁹⁹

A két ország közötti kapcsolatot tovább nehezítik olyan incidensek, illetve tényezők, mint a Gibraltáron szabadon zajló csempészet, kalózkodás; brit „eltévedt” őrjáratok; turistahajók lefoglalása, illegális tankerhajók megjelenése; a meghibásodott Tireless brit atommeghajtású hajó kikötése javításra, stb. A spanyol fél álláspontja szerint Gibraltár gyarmati státusza ellentétes az ENSZ Alapokmányával és dekolonializációját a területi integritás, valamint nemzeti egység elve alapján kell végrehajtani. Gibraltár város lakossága azonban az angolok által az ENSZ megkerülésével kezdeményezett 1967-es népszavazáson úgy döntött, hogy angol terület akar maradni.

Amikor a Franco-rezsim hosszú bezártsága és elszigeteltsége után, Spanyolország nyitni kezdett, hogy csatlakozását segítse az Európai Közösségbe, majd a NATO-ba, és kivédje Nagy-Britannia vétóját, újra tárgyalásokat kezdtek Gibraltár kérdéséről. Az 1980-as Lizaboni és az 1984-es Brüsszeli Nyilatkozatok sem hoztak azonban megoldást. Ez utóbbira azóta is gyakran hivatkoznak: ebben Nagy-Britannia első ízben fejezte ki hajlandóságát arra, hogy a szuverenitás kérdéséről tárgyaljanak.³⁰⁰ A Spanyol

²⁹⁷ <http://www.el-mundo.es/especiales/2002/04/espana/gibraltar/noticias.html>. A külügyminisztérium honlapján pl. 51 közleményt adnak közre az 1997 - 2006-06-07 közötti időszakból. www.mae.es/noticias.

²⁹⁸ www.mae.es/La cuestión de Gibraltar. Declaraciones y referencias. (Utolsó letöltés: 2006-06-08)

²⁹⁹ www.mae.es/La cuestión de Gibraltar. Declaraciones y referencias./Piqué I Camps külügyminiszter beszámolója a vitatott gibraltári kérdéstről a Kongresszusban, 2001. március 14. (Utolsó letöltés: 2006-06-08)

³⁰⁰ Armada de Sarría, José A. (dandártábornok., vezérkari tiszt): *Doctrina de la ONU para la Descolonización de Gibraltar*. Revista Ejército, no. 758, 2004. június 61 – 64. o.

Külügyminisztérium internetes honlapja külön könyvtárban rendszerezi a történelmi hátteret, a Gibraltárról folyó tárgyalások anyagait, a Gibraltárról szóló cikkeket, nyilatkozatokat – a lista tekintélyes.³⁰¹

A Gibraltári Szikla jelentőségét stratégiai helyzete adja, ami a Szezei-csatorna 1869-es megnyitásával még tovább nőtt, hiszen a keleti területek, a kelet-afrikai és a dél-, dél-kelet ázsiai brit gyarmatok felé irányuló kereskedelem ezen a szoroson is áthaladt.

Katonai jelentősége azonban, a környező spanyol bázisok és katonai támaszpontok harcértékéhez képest mára messze nem olyan nagy, mint volt a múltban.³⁰² 1991-ben a brit tengerészeti bázis parancsnoka azt nyilatkozta, hogy az angol jelenlétet jelentősen csökkentették, azonban fontos a jelenlétük, hogy megnyugtassák a lakosságot. 1997-től a kormányzó és a főparancsnok is polgári személyek.

A Szikla jelenlegi jogállása az európai jogrendben „nem autonóm terület”. Olyan „európai terület, amelynek külügyeit egy tagállam irányítja”. Az Egyesült Királyság csatlakozási szerződése 1972-ben külön státuszt adott Gibraltárnak (28. cikk). Gibraltár nem tartozik a közös jogharmonizációról szóló egyezmények hatálya alá, sem az Európai Közös Vámunióba, sem a Schengen-övezetbe. A spanyol fél álláspontja szerint a terület a csempészek, a pénzmosók, az off-short cégek és egyéb zavaros ügyletek paradicsoma, és adóügyi állandó problémák forrásai. A félsziget vitatott hovatartozása miatt pedig Gibraltár repülőterére egészen 2006. őszéig nem lehetett a légi forgalommal kapcsolatos közösségi normákat alkalmazni.

A 2005-ben, a két külügyminisztérium megállapodása alapján létrehozott új tárgyalási platform: „Párbeszéd–fórum Gibraltárról” végre eredményt tudott felmutatni. A 2006. szeptember 18-án Cordobában tartott háromoldalú megbeszélésen a párbeszéd fő témái közül sikerült megállapodni a repülőtér közös használatáról, megállapodtak a „rács”, vagyis a határ (az egyezményben *rács/határ* formában szerepel) működtetéséről, a régen Gibraltáron dolgozott spanyol lakosok nyugdíj-ügyéről és távközlési kérdésekről. Hangsúlyozták

³⁰¹ www.mae.es/politica exterior /La cuestión de Gibraltar. Itt olvasható az állandóan hivatkozott Utrechti Egyezmény szövege is. (Utolsó letöltés: 2006. június 8.). Érdekes adalék a kérdéshez való hivatalos és katonai hozzáálláshoz: Antonio Marquina, a Külkapcsolatok Biztonsági és Együtműködési kérdéseinek professzora spanyol- brit nemzetközi szemináriumot akart szervezni „Gibraltár a kelet–nyugat konfliktus után” címmel, s erre meg akart hívni katonai szakértő előadót is. Az akkori Védelmi Vezérkari Főnök Gonzalo Rodríguez Martín Granizo admirálist bízta meg, hogy delegáljon egy megfelelő szakértőt. Hosszas tárgyalások után, a CESEDEN – Legfelsőbb Nemzetvédelmi Tanulmányok Intézete – nemhogy nem küldött előadót, hanem még meg is tiltotta, hogy bárki katonára részt vegyen a szemináriumon. A tilalom még a tartalékos állományban lévőkre is megfelelő hatást gyakorolt. Egyetlen magasrangú katonatiszt, Juan Cano Hevia altábornagy, volt londoni katonai attasé vállalta a részvételt, mondván, hogy oktatási tevékenységről van szó. Az 1992 tavaszára tervezett eseményre azonban mégsem került sor: a CESID (Védelmi Biztonsági és Információs Központ), a Védelmi és a Külügyminisztérium olyan nyomást gyakoroltak az Egyetemre, hivatkozva a kormány más irányú terveire, az aktuális politikai helyzetre és a Szemináriumnak a spanyol–angol tárgyalásokra gyakorolt esetleg negatív hatására, hogy a rektor meghajolt. „Gibraltár nem hoz szavazatokat” – magyarázta egy politikus. Antonio Marquina: La Otra Batalla Sobre Gibraltar. Unisci Discussion Papers Enero De 2004 <http://www.ucm.es/info/unisci/Gibraltar.pdf>

³⁰² Revista Ejército, no. 619, Documento Gibraltar. 1991 augusztus

azonban, hogy ez a megállapodás-csomag egyáltalán nem érinti a terület hovatartozásáról szóló vitás kérdéseket, illetve a spanyol követeléseket. A repülőtérrel szembeni megállapodás fontosságát a következő tényezők adják:

- a gibraltári repülőtér katonai bázis, amelyet a polgári légi közlekedés is használ;
- eddig az Európai Unió normái nem voltak rá érvényesek, az Európai Unió korlátozó intézkedései sújtották;
- eddig Spanyolország is korlátozásokat alkalmazott légtere használatát illetően a Gibraltárra menő, vagy onnan kiinduló repülőgépekkel kapcsolatban;
- a Spanyolországot Gibraltártól elválasztó rács/határ³⁰³ egyúttal a Schengen-övezet határát is jelenti – tehát útlevél-ellenőrzés szükséges;
- Gibraltár nem része az Európai Közös Vámunióknak, tehát a határán vámellenőrzés szükséges.

Az egyezmény értelmében Spanyolország új megközelítési útvonalakat (légi folyosókat) biztosít, engedélyezi valamely más spanyol repülőtérre kitért gépeknek Gibraltár irányába a továbbrepülést, és fokozatosan megszünteti a polgári repülőkre kiszabott légtérhasználati korlátozásait. Nagy-Britannia felelőssége, hogy eleget tegyen a repülőtér nemzetközi kötelezettségeinek és szavatolja a repülőtér biztonságát, valamint – katonai repülőtérrel lévén szó – adott esetben szükséges korlátozásokról előre tájékoztasson. Gibraltár kormánya fogja megépíteni, illetve kialakítani az újonnan megépítendő terminált a rács/határ déli részén, biztosítva az északi felén közvetlen belépési lehetőséget. Meg kell oldani a várhatóan jelentősen megnövekedő forgalom zavartalan bonyolódását a csatlakozó autóutak, alagutak, infrastruktúra stb. kialakításával. Az egyezmény pontosan részletezi, hogy mely utasok számítanak (Schengen-) határátlépőknek, tehát kiket fognak a spanyol határrendszerek ellenőrizni és kiket a gibraltári hatóságok.³⁰⁴ A Közös Miniszteri Nyilatkozat – természetesen – különböző reakciókat váltott ki mind Spanyolországban, mind magán Gibraltáron. A spanyol Partido Popular (Néppárt) szerint Moratinos külügyminiszter „parkolópályára” tette az 50 éve – minden kormány által követett diplomáciai törekvést a Szikla visszaszerzésére. Ezen kívül hiányolják a drogkereskedelem, a csempészet, a pénzmosó cégek elleni harc, a nukleáris tengeralattjárók javításának kérdését. A gibraltári ellenzék pedig vérmes spanyol reményeket olvas ki Moratinos nyilatkozataiból a szuverenitás kérdéséről.³⁰⁵ Mindenesetre a spanyol légitársaság, az *Iberia* 2006. december 16-án megindította rendszeres járatait Madrid és Gibraltár között. Az első *Iberia*-

³⁰³ Az egyezményben is így oldották meg a sok vitát kiváltó – spanyolok által korábban felállított rács – kérdését, ami egyúttal határ is: 'rács/határ'

³⁰⁴ www.mde.es/Foro de Diálogo sobre Gibraltar. Letöltés: 2006. november 20.

³⁰⁵ www.publicacionesdelsur.net/semanarios/gibraltar 2006. november 27.

gép november végén történt leszállását pedig hírül adták a TVE (spanyol nemzetközi tévécsatorna) híradásában is.

V. 4 Spanyol érdekek Észak-Afrikában

A spanyol kül- és biztonságpolitika fontos elemének számítanak a Marokkó területén, illetve partjai előtt található külbirtokok. (6. sz. melléklet) Ezek két csoportot alkotnak: Ceuta és Melilla városok hódítás jogán szerzett spanyol tulajdonok, ugyanolyan jogokkal, státusszal, mint bármely más spanyolországi város. A prezídiumok (a szó jelentése: börtön, a szigetekre telepített börtönökre utal, de jelent határ menti őrvárakat is) a spanyol felségjog alá tartozó Chafarinas-szigetek, a Vélez de la Gomera-sziklaszirt és az Alhucemas-szigetek. Státuszuk "plazas menores de soberanía", azaz kis felségterületek. Együttes területük sem haladja meg a 2 km²-t. Kis kiterjedésük és a hajóutaktól távol eső voltuk miatt nem tudnak fejlődni, és csak egy-egy kisebb spanyol helyőrség látja el védelmüket. Ma már nem él rajtuk polgári lakosság, csak halászok jönnek időnként áruval a spanyol katonákhoz.

A spanyolok szerint e sziklaszigetek nem tartoztak a Spanyol Protektorátus területéhez, ezért Marokkó függetlenné válása után nem kerültek marokkói fennhatóság alá.³⁰⁶ Azonban Marokkó időről időre előveszi e területek hovatartozásának kérdését. Arra hivatkozva, hogy közvetlenül a partjai előtt található, marokkói fennhatóság alá szeretné vonni őket.

Ugyanilyen vitás kérdést jelent a Petrezselyem sziget (Isla Perejil o Leila) is. Ez is egy kis, lakatlan sziget, Ceutától 8 km-re, 200 méterre a marokkói partoktól. Hovatartozása nincs világosan rögzítve a jogi szövegekben. A marokkóiak – és egyes spanyol történészek³⁰⁷ – szerint a Spanyol Protektorátus területéhez tartozott, és mint ilyen, Marokkó függetlenségének kivívásakor (1956), ez a sziget is a visszaadandó területek részét képezte. Spanyolország azonban azt állítja, hogy a sziget Ceuta külterületéhez tartozott.

2002. július 11-én konfliktus tört ki a Petrezselyem-szigeten. Egy tucat marokkói csendőrt vezényeltek a lakatlan sziklaszirtre "*az illegális kivándorlás és drogcsempészet elleni intézkedések keretében*". A spanyol kormány tiltakozott a szirt megszállása miatt és követelte, hogy a marokkói csendőrök hagyják el a szigetet. Az Európai Bizottság a probléma békés megoldását szorgalmazta. Július 16-án Rabat a csendőröket tengerészgyalogosokkal váltotta fel. Spanyolország július 17-én megszállta a szigetet³⁰⁸, majd amerikai közvetítés eredményeként visszavonta katonáit, és a két ország tárgyalásokat kezdett a terület további sorsáról. Szeptemberben újra kiéleződött a konfliktus egy spanyol helikopter miatt, amely marokkói állítás szerint vasárnap leszállt a szigeten. Ezt

³⁰⁶ Ezekről a szigetekről részletesebben ld. Zoltán Márta: A spanyolok és Marokkó. Új Honvédségi Szemle 2005/9114-115. o.

³⁰⁷ Madariaga, María Rosa: *El falso contenciosos de la isla del Perejil*. www.terra.es/personal/fcm00006/mrosa (Fellelés dátuma: 2004. június)

³⁰⁸ Operación Romeo Sierra (en la isla de Perejil) Revista española de Defensa, 2002. július-augusztus, 5-21. o.

Spanyolország cáfolta. Szerintük a helikopter csak átrepült a sziget fölött, mivel a spanyol megfigyelők azt látták, hogy egy marokkói űrűrhajó közelít a sziget felé. A pilóta azonban visszafordult, amikor látta, hogy a hajó nem kíséri meg a kikötést.³⁰⁹

Hosszas egyeztetések után mindkét fel visszaállította a sziget eredeti (július előtti) státuszát s újra megindultak az egyeztetések.

Ma Spanyolország stratégiai fontosságúnak titulálja Marokkóval való kapcsolatát, hiszen Spanyolország alkotja Európa határát Észak-Afrikával, ahonnan óriási tömegek áramlanak évről évre a kontinensre. Nagy részük marokkói, de más afrikai népek is megkísérik veszélyes lélekvesztőkön elérni a spanyol partokat, vagy Ceuta határán átjutni. De az iszlám terroristák is ezt az útvonalat használják. Hivatalos nyilatkozatok szerint Madrid és Rabat komolyan együttműködik az illegális bevándorlás visszaszorítása, valamint a legális bevándorlók helyzetének rendezése érdekében ugyanúgy, mint a terrorizmus elleni küzdelemben.³¹⁰ A halászati és területi viták időnként előtérbe kerülnek, de összességében elmondható, hogy a két ország közötti feszült viszony a 2004-es kormányváltás óta javult. Ennek egyik fontos jele volt a spanyol királyi pár állami látogatása Marokkóban, 2005 januárjában.³¹¹

---

³⁰⁹ Népszabadság on-line (NOL), www.nol.hu 2002. szeptember 23.

³¹⁰ A rabati spanyol nagykövet nyilatkozata in: La Nueva España, prensa asturiana. Editorial. 2004. június.

³¹¹ Los Reyes en Marruecos. www.vanguardia.es. 2005/01/17

VI. A FEGYVERES ERŐK RENDELTETÉSÉNEK VÁLTOZÁSAI ÉS A HADSEREGET ÉRINTŐ REFORMOK A XX-XXI. SZÁZAD FORDULÓJÁN

A spanyol fegyveres erők átfogó modernizálását a demokratikus átmenet első kormányai kezdték meg. A hadsereg liberálisai és a kormány reformerei összefogtak, hogy a hadseregben végbemenjenek azok a változások, amelyeket a politikai demokratizálódás szükségessé tett, és amelyeket a szakmai tökéletesítést célul kitűző katonai elit is kívánt. Ez szintén a spanyol átmenet egyik sajátossága: a civil elit támaszkodhatott a táborno­kok egy kis csoportjára a demokratikus államrend kialakításához szükséges katonapolitika véghezvitelében.³¹²

A három haderőnemi minisztérium helyett 1977-ben létrehozott egy közös Védelmi Minisztérium megerősítette a civil kontrollt a fegyveres erők felett. Kimondták, hogy a nemzetvédelem mindenki ügye, s határozottan rögzíteni kell az állam legmagasabb szintű szervezeteinek (Cortes, kormány, hadsereg stb.) felelősségi és hatáskörét. A Védelmi Minisztérium élére Gutiérrez Mellado reformpárti altábornagyot nevezték ki. A táborno­k nem akarta a meglévő testületi félelmeket és rivalizálást túl gyors váltással még jobban kiélezni, ezért intézkedéseit sokan nem tartották eléggé bátor­nak és radikálisnak. Fő szakmai célkitűzése az összhaderőnemi tevékenységek és a koordinálás ösztönzése volt olyan területeken, mint az oktatás, a kiképzés, a gyakorlatok, a hadműveletek, a logisztika, az igazgatás és a vezetés.

Régi beidegződéseik miatt a katonai vezetők elsősorban szükségleteik kielégítőjét látták a minisztériumban, és nem előjárójukat. A minisztérium és a Vezérkari Főnökök Juntája közötti harcot még egy tényező súlyosbította: a katonák úgy gondolták, hogy a minisztériumot átlépve közvetlen kapcsolatot tarthatnak fenn a királlyal, aki a fegyveres erők főparancsnoka. Ezzel autonómiájukat akarták növelni, amihez némi legális alapot a kormány- és királyi hatáskörök nem kellő meghatározása, valamint az alkotmány néhány pontja adott nekik: a király volt a főparancsnokuk, de az állam politikai és katonai igazgatását a kormány irányította. Ezzel a kétértelműséggel a király is tisztában volt, ezért 1979-es újévi beszédében szükségesnek tartotta a védelmi miniszter, Gutiérrez Mellado miniszter előjogaira figyelmeztetni a tisztikart.³¹³

A Minisztertanács első ízben 1983. december 28-án foglalta törvénybe a szárazföldi erők állománytábláját.³¹⁴ Ebben, az akkor még állományban lévő 23 000 táborno­k, fő­­tiszt és tiszt létszámának 23%-os, a 18 500 tiszthelyettesi létszám 5.7 %-os csökkentését irányozták elő a következő hat évben. A létszám fölötti, beosztás nélküli tisztek egy sajátos csoportba

³¹² Agüero, F. id. mű, 205-206.o., valamint Gutiérrez Mellado, Un soldado de España, id. mű 83.o.

³¹³ Revista General de Marina, 1979. február, 214. o. idézi Agüero, F. id. mű 257.o.

³¹⁴ Anuario de El País 1984. 133. o.

kerültek: "átmeneti kiegészítő állománytábla" -ba, teljes havi illetményük megtartásával. Azok az alezredek és ezredek, akiket nem soroltak a tábournokká előléptethetők közé, szintén teljes illetményükkel, korengedménnyel "B" állományba, azaz "aktív tartalékos" állományba kerültek. Ez az intézkedés a tisztképzés csökkentésével párhuzamosan lehetővé tette, hogy ne kelljen sok tisztet kényszerrel elbocsátani.

1984 júliusában Felipe González kormányfő benyújtotta a kormánynak új **Nemzetvédelmi Direktíváját** (DDN³¹⁵). Ebben a biztonság szempontjából határozták meg Spanyolországnak a világban elfoglalt helyzetét és szerepét, a védelem különböző aspektusait (polgári és katonai), továbbá a különböző állami intézmények, köztük a fegyveres erők feladatait. A Direktíva szerint a spanyol nemzetvédelmet fenyegető fő veszély Észak-Afrika, még pontosabban a Magreb-országok (Marokkó, Algéria, Tunézia, Líbia) felől volt várható, ezért a Védelmi Minisztériumnak arra az esetre kellett kidolgoznia katonai terveket, ha a spanyol fegyveres erőknek bármely külső segítség nélkül kellene reagálniuk egy, valamely Magreb-országból jövő fenyegetésre. A szocialisták azt hangoztatták, hogy Spanyolország NATO-tagsága egyáltalán nem oldja meg az ország védelmi problémáit, hiszen a NATO hatásköre nem foglalta magába Ceuta és Melilla spanyol területek körzetét és ki tudja, hogy vajon hogyan reagálna a NATO, ha agresszió érné ezeket a területeket.³¹⁶

Az 1984. októberi új **Összhaderőnemi Stratégiai Tervben** (PEC³¹⁷) meghatározták a Spanyolország számára feltételezhető potenciális fenyegetéseket és lehetséges válaszlépéseket, a nemzetközi helyzet változásaihoz igazodva a fegyveres erők operatív feladatait. Spanyolország geostratégiai helyzete jelentősen felértékelődött: az Európa és Afrika, valamint a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán közötti "határ" és híd szerepét töltheti be, illetve Európa déli szárnya. A NATO érdekei is a dél-európai szárny, a földközi-tengeri partok védelmének megerősítését követelték. Ezért átrendeződött a spanyol katonai potenciál területi elosztása: az ország keleti és déli régiói felé csoportosították át a főerőket, az ott települt alakulatokat erősítették meg. Spanyolország a nagy katonai tömbök közötti esetleges konfliktusoktól legmesszebb eső európai területként kiváló hátszínű országot jelenthetett az Atlanti Szövetség számára.

A spanyol fegyveres erők technikai színvonalának, eszközparkjának, a katonák technikai felkészültségének emelése érdekében kidolgozták a Szárazföldi Haderő Modernizációs Tervét, a **META**-tervet.³¹⁸ (A szárazföldi erők nem rendelkeztek még alacsony magasságú légvédelmi rakétákkal sem, amikor pedig minden lehetséges veszélyt alacsonyan szálló repülők jelenthettek. Egy Észak-Afrikából alacsony magasságon repülő

³¹⁵ Directiva de Defensa Nacional

³¹⁶ Erről a kérdésről bővebben a NATO-csatlakozásról szóló fejezetben olvasható.

³¹⁷ Plan Estratégico Conjunto

³¹⁸ Betűszo: Plan de Modernización del Ejército de Tierra

gépet a spanyol partoktól csak 30 km-re tudtak volna felderíteni. A haditengerészet hajóinak fele 40 évesnél idősebb volt, a vadászgépek zöme pedig, több mint 20 éves.³¹⁹⁾

Megerősítették a Déli és a Keleti Katonai Körzeteket, az ott települt két hadosztály kapott Spanyolországban először kis hatótávolságú Roland típusú légvédelmi rakétákat.³²⁰ A haditengerészet megerősítette Rota (Cádiz) bázisát.

A területi átrendezés mellett a reformok nagyarányú leépítést, alakulatok megszüntetését is jelentette. Az új Összhaderőnemi Stratégiai Terv az 1984-94-es időszakra 315 223 fő összlétszámú fegyveres erőket irányzott elő. Ezek az előirányzatok a szárazföldi erők vezetőállományában 15%, a tengerészetnél és a légierőnél mintegy 8%-os létszámcsökkentést jelentettek.³²¹

1984. június 8-án új törvényt fogadtak el a **Katonai Szolgálatról** is: az addigi 15-18 hónap helyett 12-15 hónapra csökkentették a kötelező katonai szolgálatot, és arra törekedtek, hogy minél többen saját katonai körzetükben teljesíthessék azt. Az aktív tartalékos állomány korhatárát 38-ról 34 éves korra csökkentették. A katonai szolgálatot lelkiismereti okból megtagadókat ettől kezdve civil, humanitárius és szociális szolgálatra lehetett beosztani.³²²

1989-ben dolgozták ki a hivatásos állomány jogállásáról szóló törvényt, amelyben felsorolták az összes szakmai beosztást; a rendfokozat szerinti hierarchiát; a fegyveres erők állományába való belépés és kilépés (nyugállományba vonulás) feltételeit; a minősítés, előléptetés, előbbre jutás rendszerét; a beosztások betöltésének normatíváit; a skálák és testületek meghatározását,³²³ a katonai oktatás főbb követelményeit, szerkezetét stb.

Az 1989 októberétől 1993 júniusáig tartó parlamenti ciklusban a nemzetközi események hatására a békekezdeményezések, a védelem és biztonság tervezése gyors fejlődésnek indultak. Ugyanakkor a gazdasági recesszió, valamint a szociális és infrastrukturális kiadások előtérbe kerülése miatt a védelmi kiadásokat radikálisan csökkentették. A Védelmi Minisztérium tervmódosításra kényszerült.

E korszak új vonása volt a fegyveres erők intenzívebb együttműködése a civil társadalommal, és hogy a nemzeti védelmi politika egyre inkább a nemzetközi jelleg felé orientálódott. Fel kellett ismerni, hogy a megváltozott stratégiai környezetben a nemzeti érdekeket már nem lehet csak saját erőből, egyedül megvédeni, a védelem hagyományos értelmezése – a szuverenitás területének védelme – helyébe az azonos politikai és társadalmi értékeket, valamint érdekeket képviselő államok között megosztott biztonság fogalma lépett. A nemzetközi missziókban való részvétel azonban szükségessé tette a

³¹⁹ Anuario de El País 1986.

³²⁰ Anuario de El País 1985. 107. o.

³²¹ Revista Española de Defensa, 1993. február, 9. o.

³²² Política de Defensa Española, 1989, A Spanyol Nemzetvédelmi Minisztérium kiadványa

³²³ "skála"(escala) alatt az iskolai végzettség szerint alap-, közép- és felsőfokú skálát, azaz végzettségi kategóriát értenek.

fegyveres erők jelentős átalakítását: olyan haderőre volt szükség, amely kisebb létszámú, de modernebb, mozgékonyabb, operatívabb, jobban felszerelt, képes a más erőkkel való együttműködésre és alkalmas többnemzetű erőkben való tevékenységre, az országtól távol is.

VI. 1 Az 1991-es Öböl-háborúban való részvétel hatásai a spanyol haderő-fejlesztésre

Spanyolország számára az Öböl-háború az első alkalom volt arra, hogy egy évszázadnyi távollét után újból a nemzetközi porondra lépjen. A spanyol fegyveres erők, elsősorban a haditengerészet, először vettek részt nemzetközi koalíciós műveletekben. A háborút követően, mint a többi nyugati országban megfogalmazott új katonai stratégiákban is, a spanyol **Fehér Könyv** (*Libro Blanco de la Defensa 2000*) is tükrözte a háborúból levont tanulságokat. Új prioritásként megjelent a válságok és konfliktusok megelőzése; a szállítás fontossága, vagyis az a képesség, hogy nagy távolságra tudjanak jelentős erőket (csapatokat; vezetési, harci és támogató eszközöket) kitelepíteni, valamint harmadik elemként a védelem, ami a határait veszélyeztető jelentősebb fenyegetés híján, az általános biztonság irányába fejlődik. Az Öböl-háború utáni új stratégia a határozott diplomáciai lépéseket helyezte előtérbe, amelyhez a lehető legalacsonyabb szinten tartott erő alkalmazása is társul. A válságok megfékezéséhez egy sor lehetőséget kell felvonultatni: a politikai célkitűzéseket, a diplomáciai nyomásgyakorlást és csak utolsóként a katonai beavatkozást, katonai erő alkalmazását.

A spanyol (és a francia) hadsereg hivatásossá tétele szintén az Öböl-háború tanulságainak elemzése során vált célkitűzéssé. Ugyanis az új nemzetközi környezet olyan azonnal alkalmazható professzionális erőket tesz szükségessé, amelyekben a kohézió már a bevetés előtt kialakult, és amelyek igen gyorsan képesek egy nemzetközi hadrendbe integrálódni, továbbá az egyre bonyolultabb, fejlettebb haditechnikai eszközöket működtetni.

Az Öböl-háború sajátosságaként kiemelhető az informatika és az elektronika meghatározó szerepe, amelyek megváltoztatták a hadvezetést és lecsökkentették a tér-idő viszonyokat. Különösen a műholdas kommunikáció játszott jelentős szerepet a konfliktus valós időben való irányításában, a harctér erői számára azonnal és folyamatosan biztosított információknak köszönhetően. A műholdak központi helyet foglaltak el a tervezésben, hiszen diszkréciójuk és határok iránti "érzéketlenségük" a stratégiai felderítés ideális eszközeivé teszik. Spanyolország, Olaszország és Franciaország kifejlesztette a *Hélios I A*, majd a *Hélios I B* optikai figyelő műholdakat.

Hadműveleti téren, az Öböl-háború többnemzetiségű, összhaderőnemi jellege világossá tette a katonai vezetés számára, hogy fejleszteni kell a koalíción belüli és a különböző haderők közötti együttműködést. A közös gyakorlatokon való részvételhez

Spanyolországban is ki kellett fejlesztenie a főbb európai és az Atlanti Szövetségen belüli partnerek struktúrájával, eljárásaival összeegyeztethető, vagy akár megegyező struktúrákat, valamint eljárásokat. Ugyanígy, a saját fegyveres erőin belül is fejlesztenie kellett a különböző haderőnemek közötti együttműködést.

A nemzeti területtől távoli bevetés, a nagy távolságok igen bonyolult logisztikai problémákat vetettek fel, amelyeket a Logisztikai Támogató Csoportok személyzete kimagasló teljesítménnyel oldott meg, ugyanakkor jelentős hiányokat fedtek fel a szervezési, felszerelési és logisztikai területeken.

A spanyol flotta mind a Perzsa-öbölbe, mind a Vörös-tengerre vezényelt hajókat. A nagy távolság és a Nyugat-európai Unió (NYEU) intenzív tevékenysége nagyfokú koordinációt igényelt az embargó és a logisztikai egységek biztosítása terén. Több, mint tíz hónap jelenlét alatt négy tengerészeti csoportosítás, 11 hadihajó, 5 400 embargó-ellenőrzési feladat, kétszáznál több gyanús hajó átvizsgálása – ez a spanyol mérleg. Egyúttal a "belépő" az Öböl-háborút követő nemzetközi missziókban való spanyol részvételhez. Spanyolország megtapasztalhatta, hogy a spanyol erők képesek éles, valós szituációban is, hazájuktól távoli hadszíntéren, más nemzetekkel együttműködni, és ennek megfelelően tevékenységi módjukat átalakítani³²⁴

Az Öböl-háborúban való spanyol részvétel egy másik hosszú távú következménye, hogy a spanyol részvételről, annak módjáról, mértékéről kizárólag a Cortes dönt, vagyis ez politikai döntés, és így van választási lehetőség. Lehet korlátozni és ellenőrizni a katonai részvételt anélkül, hogy az előre befolyásolná a jövőbeni döntéseket. A civil kontroll érvényesült.

Az Öböl-háborúban való spanyol részvétel következő jelentős hatását a konfliktus sok területet átfogó megközelítése jelentette a tömegtájékoztatási eszközök híradásaiban. A társadalom szinte valamennyi területe érintett lett: a mérnöki, orvosi, kommunikációs, gazdasági, etikai, környezeti problémák kiemelése miatt a konfliktus már nem csak katonai kérdés maradt, hanem mindenkit érintett. S ez a további műveletekben már jótékonyan éreztette hatását: Boszniában, Albániában, Mozambikban, Koszovóban, stb. önkéntesek, alternatív szolgálatosok, közszolgálatosok is rendszeresen tevékenykednek.³²⁵

Az Öböl-háború folytatásaként, a sííta és kurd lázadók elleni iraki megtorlás óriási menekültáradatot indított el Irak északi határa felé, ahol a magas hegyek, a rendkívül zord tél, a fedél- és élelemhiány miatt humanitárius katasztrófa fenyegetett. Az ENSZ és a NYEU határozata alapján, amerikai segítséggel létrehoztak egy biztonsági sávot. Spanyolország

³²⁴ Az embargó betartásának ellenőrzése során az átvizsgálendő hajóra átszálló személyzet csökkentette a saját hajón maradó létszámot, ami rájuk jóval nagyobb munkát terhel. Az állandó aknaveszély pedig az óvatosság és a felderítő, aknavizsgáló módszerek, eszközök tökéletesítésének szükségességét emelték ki. Ezek a tényezők a következő nemzetközi feladatokban is jelentős szerepet játszottak.

³²⁵ Paredes, Javier Pery fregattkapitány cikke. Ő volt az Öböl-háború idején a spanyol tengerészeti csoportosítás vezérkari főnöke a Perzsa-öbölben és a Vörös-tengeren. RED, 2001 március, 51. o.

úgy döntött, hogy részt vesz a *Provide Comfort* műveletben: kitelepítettek egy harcászati csoportosítást (ejtőernyős-, műszaki, helikopter-, orvosi, híradó- és ellátó-csoportokkal), ami a spanyol szárazföldi erők első valódi kitelepítését jelentette, hazájuktól 4 000 kilométerre. Feladataik között szerepelt a spanyol humanitárius segély célba juttatása, biztosítás, orvosi segély; ellenőrző pontok felállítása, menekülttábor építése; kitelepítés; logisztikai, ellátó- és összekötő feladatok, amelyeket igen hatékonyan és kevés, de célirányos felszereléssel láttak el.

Juan Narro Romero altábornagy, aki 1991 áprilisa és júliusa között Észak-Irakban a *Provide Comfort* humanitárius művelet keretében terepfelderítéssel, majd a szövetséges főhadiszálláson az összeköttetés megszervezésével volt megbízva, e műveletekben azt emelte ki,³²⁶ hogy először vettek részt jelentős katonai erők a Vörös Kereszt és más nem-kormány szervezetek (ONG/NGO) munkájának segítségével, a létbiztonság megteremtésében humanitárius akció keretében.

Másik jelentős tényezőként említette a műveletek logisztikai nehézségét: talán a nagy médiarészvételnek is köszönhetően, rengeteg segély gyűlt össze, amelynek kiszállítása, a katonai erők és humanitárius szervezetek ellátása, támogatása mellett, igen jó szervezést igényelt.

A tábornok elégedetten állapította meg, hogy a spanyol erők igen gyorsan képesek voltak a NATO-eljárások adaptálására, és az erők nagy távolságra való kiszállítása, kitelepítése gyorsan, valamennyi szállítókapacitás (légi, tengeri, szárazföldi) kombinálásával egy hét alatt megtörtént. A csoportosítást alkotó sokféle - harci, biztosító, szak-, légi szállító, összekötő, híradó-, logisztikai - csoport rendkívül hatékonyan tudott megfelelni a sokféle feladatnak. Ez megalapozta az azóta alapelvnek számító moduláris szervezet kialakítását, ami nélkülözhetetlen a hasonló feladatok, missziók ellátásához. Ez a feladatorientált szervezet képes könnyen, gyorsan alkalmazkodni a gyorsan változó, fejlődő körülményekhez, feladatokhoz.

A tábornok még azt is kiemelte, hogy a hagyományosan jó spanyol kapcsolatteremtő képesség jelentős szerepet játszott abban, hogy a spanyol katonák gyorsan, nagyon jó kapcsolatot tudtak kialakítani mind a helyi lakossággal, mind a többi nemzet katonáival.

A CJTF (egyesített összhaderőnemi operatív erők) elve azóta az Európai Biztonsági és Védelmi Kezdeményezés, az Európai Unió által kezdeményezett békeműveletek fő jellemzője. Ezzel párhuzamosan megnőtt a katonai műveletek politikai ellenőrzése, ami a békeműveletekben sokkal meghatározóbb, mint az V. cikkely (kollektív védelem) alapján indított műveletekben.

Az Öböl-háború és a *Providente Comfort* nyilvánvalóvá tették Spanyolország számára is, hogy át kell alakítani a fegyveres erőket: át kell térni a hivatásos hadseregre,

---

³²⁶ RED, 2001 március, 54-55.o.

másrészt meg kell oldani a szárazföldi erők nagy távolságra való kiszállíthatóságát és bevetettségét. A két említett művelet idején csak az ejtőernyősandár és a Légio hivatásos, szerződéses katonái álltak rendelkezésre. A megfelelő váltáshoz és a folyamatosság biztosításához több ilyen állományt kellett biztosítani. Az Öböl-háború idején a spanyol társadalom még jóval kritikusabb volt. A *Provide Comfort* óta egyre inkább elfogadta a spanyol fegyveres erők távoli területeken való alkalmazását. Megértette, hogy a távoli színtereken való műveletekben való részvétel a mai fegyveres erők egyik fő feladata, ehhez viszont elengedhetetlen követelmény a fő erőknek egy parancsnokság alá való koncentrálása, a moduláris szervezet és a hivatásos rendszer kialakítása. A spanyol erőknek a szövetségesekkel, soknemzetiségű és összhaderőnemi jellegű csapatokkal való együttes tevékenysége mára már teljesen elfogadott a spanyol társadalom számára, így pl. a Bosznia-Hercegovina-i műveletben való spanyol részvétel is.

Az Öböl-háborúban való aktívabb spanyol szerepvállalást saját területén kívül is a következő tényezők befolyásolták, illetve jelentették:

- A hagyományos biztonságpolitikai elvek kibővítése (Felipe González: „nem folytatható tovább a hagyományos biztonsági politika, amely nem osztozott Európa védelmében vagy közömbös magatartást tanúsított a konfliktusok megoldását illetően. Nem támogatom Spanyolország izolációját.” (Előadás Madridban a Fundación Ortega y Gasset konferencián 1990. október 18-20.)³²⁷)
- Az arab világhoz fűződő kapcsolata miatt csak szerény és feltételekhez kötött részvételt vállaltak: a spanyol erők nem folytathattak közvetlen harctevékenységet és nem vezényeltek szárazföldi erőket a térségbe.
- 3 spanyol hadihajó vett részt az ENSZ-embargó ellenőrzésében: 3 000 ellenőrzést hajtottak végre.
- Logisztikai segítséget nyújtottak Franciaországnak, Nagy-Britanniának Törökországnak és az USA-nak.
- Az USA légi szállításainak 35%-a spanyol támaszpontok érintésével jutott el az Öbölbe, a B-52-es repülő 300 bevetésre a moróni légitámaszpontból indultak.
- 230 amerikai hajó érkezett spanyol kikötőkbe.

1991 júniusában a parlament nagy többséggel döntött a 2000-re kialakítandó új haderő tervéről,³²⁸ a **"modelo mixto"**, azaz vegyes rendszerű hadseregről, ezen belül a professzionális erők arányának növeléséről (50% szerződéses, illetve hivatásos katona), az aktív katonák számának globális csökkentéséről, tehát egy kisebb – mintegy 170-190 000 fős – békeidős hadseregről, a katonai szolgálat modernizálásáról és 9 hónapra való csökkentéséről. E döntések meghozatalához konszenzust sikerült elérni a fő politikai erők

³²⁷ Idézi: Szabó L.: Spanyolország kikövezett útja. ...

³²⁸ Reglamento de Tropa y Marinería Profesional, 1991. július

között. A kisebb létszámot azonban nagyobb harckésztségnek és megfelelő színvonalú haditechnikai felszereltségnek kellett ellensúlyoznia, amely méltó egy fejlett és a nyugat-európai biztonsági erőkhöz integrálódott hadsereghez. Ehhez mintegy 2% GDP gazdasági erőforrással számoltak (1990-ben 1,67%, 1993-ban 1,2%).

1992 márciusában elkészült az új **Nemzetvédelmi Direktíva**. Alapgondolata: "a nemzetek közötti kapcsolatok erősítésében együtt kell működni", s meghatározta a spanyol védelmi politika 3 cselekvési szintjét: a szigorúan vett nemzeti, a régióban vállalt kollektív védelmi és a világban bárhol az ENSZ által elrendelt missziókban vállalt feladatokat.

A Katonai Védelmi Direktíva (1992. december) az 1993-97-es időszakra rögzítette a katonai védelmi politika alapelveit. A fegyveres erők feladata az elrettentés és a kollektív, illetve megosztott biztonság fenntartásához szükséges feladatokban való részvétel. Ezek alapján kellett kidolgozni a spanyol fegyveres erőkben végrehajtandó változtatásokat. Ezeket, a haderő struktúráját és területi elhelyezkedését érintő jelentős módosításokat az új nemzetközi helyzet és a spanyol társadalmi valóság tette szükségessé. Figyelembe kellett venni a rendelkezésre álló emberi és gazdasági erőforrásokat is. A kulcselemek: mozgékonyság, polivalencia (többértékűség) és az összhaderőnemi és többnemzeti tevékenységekben való részvételre való alkalmasság.³²⁹

Az 1992/1 Nemzetvédelmi Direktíva az új szárazföldi erőket két fő részbe szervezte: a már békeidőben is létező **állandó erőkbe** és a **mozgósítható tartalék** erőkbe.

Az állandó erőket alkotják:

- **a manőverező erők (Fuerzas de Maniobra)** képezik az állandó erők fő magját, a katonai "válasz" fő elemét válsághelyzetekben, korlátozott fegyveres konfliktusokban, a békefenntartó és humanitárius segélymissziókban, valamint hozzájárulnak a nyugati biztonsághoz a kollektív biztonság nemzetközi szervezeteiben (NATO, NYEU, EBESZ) és más többnemzetű kezdeményezésekben, mint pl. az Eurohadtestben.
- **Az összhaderőnemi tevékenység speciális erői** a légvédelmi tüzérség, a parti tüzérség, a híradó-, elektronikai harc csapatok. Ezek együttműködnek a szárazföldi erők többi egységeivel, valamint a légi és tengeri erőkkel a nemzetvédelem érdekében.
- **A külbirtokokat védő erőknek** a Kanári-szigetek, Ceuta, Melilla és a Baleári-szigetek védelmét, oltalmazását, a felelősségi körzetük azonnali védelmét kell ellátniuk.

A mozgósítható tartalék egészíti ki a területvédő erőket. Feladatuk a mozgósítási tervek kidolgozása; a létesítmények, technikai eszközök, felszerelések fenntartása, karbantartása; az ENSZ-missziók számára parancsnoki tartalék biztosítása.

³²⁹ Revista Española de Defensa, 1993. február, 6-8. o.

A NATO-szabványok alapján operatív készültségi fokuk szerint határozzák meg, hogy mely alakulatok, mely kategóriába fognak tartozni a következők közül:

- Fuerzas de Reacción (reagáló erők)
- Fuerzas Principales de Defensa (fő védelmi erők)
- Fuerzas de Refuerzo (megerősítő, tartalék erők)

A csapatokat érintő áttelepítésekkel és átalakításokkal az volt a vezetés célja, hogy a legjobb bázisokra koncentrálva, a rendelkezésre álló legjobb infrastruktúrát felhasználva az erőmagokat az új struktúrának megfelelően csoportosítsák.

A Minisztertanács 1994. július 1-jén úgy döntött, hogy az új biztonsági és védelmi politikának megfelelően Spanyolország részt vesz az **Eurohadtestben**. A csatlakozást fokozatosan kívánták megvalósítani 1998 végéig, de azzal a kikötéssel, hogy az alakulat spanyol területen marad.

VI. 2 A "NORTE"-terv³³⁰ (1994)

"NORTE", azaz a szárazföldi erők új területi elrendezésének 1994 augusztusában elfogadott terve az új spanyol védelmi koncepciót tükrözte: a nemzetvédelem nem kizárólag területvédelmet (a nemzeti szuverenitás és területi integritás védelmét), valamint a lakosság oltalmazását jelenti, hanem részvételt a kollektív biztonság megőrzésében is.

A katonai védelem tervein belül a "Norte" terv érintette a (szárazföldi) hadsereg felépítését és szervezetét, valamint stratégiai koncepcióját is. Ez egy olyan nagyszabású, folyamatosan és lépcsőzetesen megvalósítandó átalakítás programja volt, amely célul tűzte ki a századfordulóra olyan hadsereg kialakítását, amely megfelel a nemzeti biztonság szükségleteinek, s amely ugyanakkor képes együttműködni a szövetségesekkel a világ stabilitásának fenntartásában. Spanyolország egyre nagyobb részt vállalt a születő európai védelmi és biztonsági identitás megteremtésében, különböző nemzetközi szervezetek vállalásaiban. A biztonsági és védelmi stratégiai elv megváltozása miatt a *NORTE*-terv három nagy feladatkört tartalmazott:

- 1) Erősíteni kell a hadsereg nemzetközi feladatokban való bevetettségét, mind kollektív védelmi, mind béke-, mind humanitárius missziókban. Hatékony elrettentő erőnek kell lennie, a legkritikusabb pontokon való jelenléttel. Ez egyrészt magas készültségi fokú, könnyen mozgatható egységeket, másrészt szükség esetén mozgósítható tartalékokat jelent.
- 2) Új területi elhelyezést szükséges kialakítani, alakulatok átalakítása és megszüntetése válik szükségessé szervezési szempontokból, pl. a jobb laktanyák kihasználása érdekében. A méretet és a struktúrát a rendelkezésre álló eszközökhöz

³³⁰NORTE betűszó: Nueva Organización Territorial del Ejército de Tierra

igazítják és operatív felépítését az új helyzetből és új veszélyekből fakadó feladatokhoz igazítják.

3) A jelenlegi és jövőbeni személyi, illetve gazdasági feltételeket figyelembe véve szervezeti változtatásokat és csökkentést szükséges végrehajtani (magas fokú professzionális-arány és modern eszközök). A cél hatékony, harckész, csereszabatos haderő létrehozása.

A terv értelmében a megmaradó alakulatok nem kötöttek települési helyükhöz. A nemzeti érdekek védelme, vagy nemzetközi kötelezettségek teljesítése céljából bárhol bevetethők; hazai vagy többnemzetű hadműveleti szervezetekbe integrálhatóak. A régi stratégiai elv szerinti Baleári szigetek – Gibraltári szoros – Kanári szigetek tengely helyett az új elv Spanyolországot egyetlen stratégiai egységnek tekinti, amelyben a csapatok nem konkrét pontokat, területeket védenek, hanem olyan összeilleszthető elemeknek fogják föl őket, amelyek képesek a területi szuverenitást és integritást garantálni, ugyanakkor képesek külső színtereken is beavatkozni. Tehát a területi szervezés helyébe a funkcionális szervezés elve lépett. Az állandó szervezeti felépítésű magasabb egységek (hadosztály) helyett a modulrendszerű kisebb egységek (dandártípusúak) kaptak hangsúlyt. (A "Norte"-terv végrehajtásának végső határidejéül 1999-et tűzték ki.)³³¹

A szárazföldi erő reformja keretében fontos feladat volt a logisztikai lánc kialakítása, tehát az operatív feladatok szétválasztása a kiszolgáló, ellátó feladatoktól. *„Az utóbbi évekig egyáltalán nem tartották fontosnak a logisztikát. A szemléletváltásban nagy szerepet játszanak a békemissziók is, a spanyol csapatok részvétele különböző nemzetközi feladatokban. Hiszen 1939 óta nem volt háború, csak papíron harcoltunk. Itt nyílt ki a szemünk s vettünk észre alapvető problémákat, mint pl., hogy az alkatrész-utánpótlást nem kilóban kell számolni, s hogy mennyire nehezíti a dolgot az, hogy pl. ennyiféle gépkocsitípusunk van. Rádöbentünk, hogy komoly változtatásokra van szükség!”* – nyilatkozta Foz őrnagy, a Valenciai Területi Logisztikai Főnökség biztonsági tisztje 1997-ben.³³²

1996 első felében katonapolitikusok még azt nyilatkozták, hogy a vegyes modellű hadsereg (modelo mixto) a jövő hadseregének legjobb modellje gazdasági, szociológiai és demográfiai okokból is, mert így lehet biztosítani a magas technikai és szakmai színvonalat, valamennyi spanyol részvételét – társadalmi osztályoktól függetlenül – saját országuk védelmében.³³³ A Valenciában kialakított Manőverező Erők Főparancsnoksága PR osztályvezető-helyettese 1997-ben pedig már úgy fogalmazott, hogy *„a spanyol társadalom igénye volt a katonai szolgálat idejének csökkentése először 1984-ben 15-18 hónapról 12-15*

³³¹ Revista Española de Defensa, 1994 szeptemberi dossziéja alapján

³³² Személyes interjú 1997 nyarán Valenciában, a Területi Logisztikai Főnökségen

³³³ Revista Española de Defensa, 1996. február

hónapra, majd 1991-ben 9 hónapra. De a spanyol fiatalok nem szívesen vállalták ezt sem, ezért a teljesen önkéntes, professzionális hadsereg kialakítása került előtérbe. A NORTE-terv fő célkitűzése, hogy a hadsereget az új követelményeknek megfelelő keretekbe helyezze. Eddig a spanyol hadsereg fő feladata a területvédelem volt. Ettől kell eljutnunk egy olyan hadsereghez, amely jobban megfelel olyan nemzetközi fegyveres szervezetekben adódó feladatoknak, mint a NATO, vagy az Eurohadtest, IFOR-erők stb.”³³⁴

VI. 3 A professzionális haderő kialakítása

A keletről jövő fenyegetés megszűnte Spanyolország számára nem jelentett nagy stratégiai változást. Azonban, geostratégiai helyzeténél fogva, az új konfliktusgócok, új feszültségek kialakulása Európa szélén, főleg délen, Spanyolországot a konfliktusok első vonalába helyezte. Ezért rendkívül fontossá vált, fontosabbá, mint bármikor, hogy modern, jól felkészült, jól felszerelt, jól ellátott, hatékony, rugalmas fegyveres erőkkel rendelkezzen.

A Néppárt (Partido Popular) 1996-os győzelme után José María Aznar kormányfő beiktatási beszédében négy fő célkitűzést jelölt meg:

- 1) Spanyolország NATO-tagságának normalizálását,
- 2) a kötelező katonai szolgálat felfüggesztését és a fegyveres erők teljesen önkéntes haderővé alakítását és professzionalizálását hat év alatt (2001. december 31-ig),
- 3) modernizálást, szervezeti átalakítást, jobb kiképzést és nagyobb operativitást
- 4) a spanyol társadalom védelem-tudatosságának erősítését.

A célkitűzések háttérében a következő tényezők játszottak szerepet. A korábbi időszakban, a nemzetközi békeműveletekben való spanyol részvétel világossá tette, hogy nem tartható a „spanyol modellű” NATO-tagság. Az új biztonsági elvek értelmében a hagyományos kollektív védelemben való részvétel helyébe az új típusú békefenntartó műveletek és a világ stabilitásának megőrzése lépett. 1996 decemberében a kormány felhatalmazást kapott arra, hogy megkezdje a tárgyalásokat Spanyolország teljes jogú és körű NATO-tagságáról.³³⁵ Így a következő évben már aktívan részt vehetett a NATO-ban zajló nagyszabású folyamatokban.³³⁶

Az új stratégiai környezet, a fegyverrendszerek egyre bonyolultabbá válása és operatív okok³³⁷ miatt az ország vezetői az önkéntes haderőre való átállás mellett döntöttek. A kötelező katonai szolgálattal szembeni társadalmi ellenállás összeadódott a bonyolult, -

³³⁴ Személyes interjú 1997 nyarán Mendiguchia őrnaggyal Valenciában, a Manőverező Erők Főparancsnokságán

³³⁵ A NATO-csatlakozás folyamatáról és kérdéseiről bővebben az adott fejezetben olvasható.

³³⁶ 1997 júniusában, Madridban tartották a NATO- állam- és kormányfők csúcstalálkozóját, amelyen engedélyezték a Szövetség bővítését Magyarország, Csehország és Lengyelország befogadásával. Az év decemberében, a parancsnoki struktúra újjászervezése során a spanyolok elérték, hogy a Dél-Keleti Szubregionális Egyesített Parancsnokságot a Madrid melletti Retamares-be telepítsék (1999-ben aktiválták) és nagyszámú spanyol tiszt kapjon beosztást a különböző nemzetközi szervezetekben és parancsnokságokon.

³³⁷ pl. az Öböl-háború egyik tanulsága volt, hogy szükség van külföldön is bevethető, tehát szerződéses állományra. Ld. RED 2001. március (magyarul idézve: Z.M.: Az Öböl-háború tíz év távlatából. Társadalom és Honvédelem. ZMNE, 2001/3, 86-97. o.)

mind a beszerzésük mind a fenntartásuk, karbantartásuk tekintetében - egyre drágább fegyverrendszerek kezeléséhez szükséges megfelelően kiképzett személyzet igényével, amit már nem lehetett a katonai szolgálat rövid ideje alatt, mindig új emberanyaggal biztosítani. Az alaposabb kiképzést, hosszabb idejű "megtérülést", "hasznosítást" csak szerződéses, illetve hivatásos állománnyal lehet elérni. A „vegyes modell” (fele sorozott, fele szerződéses állomány) és a teljesen hivatásos hadsereg közötti választás így, politikai és gazdasági megfontolások után, az utóbbi javára dőlt el.

„Sokan - mind a politikusok, mind a katonák között -, a gazdaságossági szempontokat mérlegelve arra hivatkoztak, hogy a hivatásos hadsereg, mivel kisebb, kevesebbe is kerül. Akkoriban nehéz volt pontos számításokat végezni, de mára bebizonyosodott, hogy ez nem igaz. Egy modern hadseregben az anyagi és személyi kiadások aránya 60:40 %, a 90-es évek közepe táján azonban Spanyolországban ez pont fordítva volt. Ráadásul a már folyamatban lévő fejlesztési programok is terhelték a védelmi költségvetést. Óriási erőfeszítések árán mára javult az arány, de még mindig 48 : 52 % körül mozog, a személyi kiadások túlsúlyával” – nyilatkozta Domingo Marcos Miralles altábornagy, a CESEDEN (Legfelsőbb Védelmi Tanulmányok Központja - Madrid) igazgatója is - az Erdélyi Lajos ezredesnél, MH Személyügyi Főnökénél majd Fodor Lajos vezérezredes, vezérkari főnöknel 2001-ben tett látogatása során.³³⁸

Az 1996-os új Nemzetvédelmi Direktíva alap gondolata: *„a mi biztonságunk szorosan összefügg a velünk azonos társadalmi berendezkedésű szomszédaink, és a mi stratégiai érdekeink területén található országok biztonságával, Spanyolország teljes mértékben elkötelezett egy biztonságosabb, stabilabb, a békés egymás mellett élésen, a demokrácia és az emberi jogok védelmén és a nemzetközi jog tiszteletben tartásán alapuló nemzetközi rend kialakításában. Ezt bizonyítja a békeműveletekben való jelenlétünk és határozott részvételünk”*.³³⁹

Fontos, hogy a *"a spanyol társadalom megértse, támogassa célkitűzéseinket: az átszervezést, modernizálást, az önkéntes haderő kialakításának szükségességét, és érezze a maga felelősségét és feladatait is e folyamatban. Hogy a fegyveres erőink az elrettentés, megelőzés és válasz hatékony eszközévé váljanak, a társadalomnak elegendő forrást kell biztosítania, hogy a fegyveres erők a nemzet lehetőségeihez mérten részt tudjanak venni a kollektív biztonság és védelem, a nemzetközi béke és stabilitás megőrzésében, különösen a saját kulturális és földrajzi környezetében."*

³³⁸ A professzionalizálás folyamatáról részletesen ld. Zoltán Márta: A hadseregek professzionalizálása – a spanyol példa. Új Honvédségi Szemle, 2002/10, 92 – 100.o.

³³⁹ Directiva de Defensa Nacional 1/96. A teljes szöveget közli: Revista Española de Defensa, 1997. február, 34 – 37.o.

Ehhez szükséges Spanyolország teljes részvétele az Atlanti Szövetségben, tehát a döntéshozó testületeiben és parancsnoki struktúrában is, szövetségeseivel egyensúlyban, és a nemzet kapacitásaival összhangban a katonai alakulatokban.³⁴⁰

Több pontban is szerepelt a nemzet lehetőségeire való hivatkozás [2.2, 3.1)a, c] és elsősorban a közvetlen környezetében megjelölt érdekzónákban való szerepvállalás – Észak-Afrika, Magreb-országok, mediterrán térség – valamint Latin-Amerika és egyéb olyan országok, amelyekhez történelmi kapcsolatok fűzik [2.2, 3.1)d] .

A 3.1)e pontban külön hangsúlyozták a tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni harcban való részvételt, és hogy meg kell őrizni Spanyolország atomfegyver-mentességét.

Az 1991-es Öböl-háború tanulságai közül a Direktívában megjelent a szállítási kapacitás és a kommunikációs rendszerek fejlesztésének a szükségessége (3.2.f).

A társadalom védelemtudatának erősítése érdekében a védelmi politika, a védelem szervezete és a fegyveres erők feladatainak jobb megismertetését az oktatási rendszer keretein belül kívánták elérni. (3.3.a).

A NORTE-terv 1994-es beindulása óta azonban alig egy-két területen volt tapasztalható jelentős változás. A tervezett fejlesztések, beszerzések, felújítások sorra elmaradtak, elnapolódtak, befagyasztották azokat a költségvetési megszorítások miatt. *“Ha nem változik a pénzügyi helyzet, azaz a bruttó nemzeti termelés (GDP) min. 2%- át nem fordítják a fegyveres erők fejlesztésére, akkor a spanyol hadsereg csak humanitárius segélyakciókban való részvételre lesz képes, vagy alig többre. Lehet, hogy ez is a cél?”*³⁴¹

Sokan kétségeiket fejezték ki a hivatásos hadsereg jövőjét illetően: *„Hiszen annyira lecsökkentik a személyi állomány létszámát, az alakulatok számát, hogy ha igazán baj lenne, s szükség lenne hadseregre, nehéz helyzetben lennénk. A tervezett erők csak 2-3 harci napra elegendőek, alacsony intenzitású konfliktusok kezelésére, s ha az harcképtelenné válik, nincs mögötte semmi! Nincs második vonal, tartalék. A lakosság nincs rendesen felkészítve, kiképezve mozgósításra, a keretalakulatok feltöltésére. A mai 9 hónapos katonai szolgálat is nagyon kevés. A vezetők nem tudják kellőképpen megismerni az embereiket, a tartalékosképzés rendszere sem teszi ezt lehetővé, így ha baj lenne, nem tudnák a vezetők, pl. hogy kit milyen feladatra lehet optimálisan alkalmazni.*

Spanyolország partjait csak mintegy 15 km választja el Észak-Afrikától, s ott vannak Ceuta és Melilla is, amelyek spanyol területek. Ha valami komoly baj lenne, (a politikusok) akkor vennék észre, hogy nincs fegyveres erő! 4-5 nap alatt nem lehet felállítani egy komoly haderőt, s hiányzik az összekovácsoltság, egymás ismerése, a korszerű haditechnikai

³⁴⁰ Directiva .../ 3. Directrices para el desarrollo de la política de defensa 1) a

³⁴¹ Defensa. Revista Internacional de ejércitos, armamento y tecnología", 1997. július-augusztus

eszközök, fegyverek is... Bízunk benne, hogy nem kerül erre sor!” – nyilatkozta Foz őrnagy.³⁴²

VI. 4 A Védelem Fehér Könyve 2000 (*Libro Blanco de la Defensa 2000*)

A spanyol Védelmi Minisztérium az 1/96-os Nemzetvédelmi Direktíva alapján kidolgozta és közzétette a „Védelem Fehér könyvé”-t (A továbbiakban: *Fehér Könyv*. – Z.M.). Célja az volt, hogy a társadalom részletes információt kapjon a nemzetvédelem, a biztonság kérdéseiről, meginduljon ezekről a társadalmi vita és hogy az emberek jobban megismerjék a fegyveres erőiket.

José María Aznar kormányfő és Eduardo Serra védelmi miniszter is kiemelték, hogy a biztonság és védelem témakörében teljes konszenzus alakult ki a különböző politikai pártok, valamint a társadalom között, ami nagymértékben hozzájárult a célkitűzések gyors és sikeres megvalósításához.

A *Fehér Könyv 2000* részletesen bemutatja a stratégiai környezet globalizáltságát. Számba veszi a megváltozott stratégiai helyzetből adódó új típusú veszélyeket, kockázatokat és fenyegetéseket; az ezekre adható atlanti, valamint európai válaszokat; a közös biztonsági és védelmi kezdeményezéseket. Ismerteti az új helyzet által megkövetelt spanyol védelmi politika és stratégia alapelveit, az ezekre épülő katonai stratégia alapjait. Részletezi az új feladatok végrehajtására is alkalmas fegyveres erővel szembeni elvárásokat, a szükséges modernizáció és racionalizálás, valamint az önkéntes, professzionális haderő³⁴³ kialakításának folyamatát. A Függelék között megtaláljuk a három haderőnem átalakítási tervének és feladatainak részletes leírását, valamint azokat a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, amelyek a biztonság, a béke és a stabilitás erősítését szolgálják Európában és a világ más részein. Bemutatja az európai közös erőket (az Euróhadtestet, a tengeri erőt, a légierőt, a spanyol-olasz kétéltű erőt), a béke- és humanitárius műveleteket, továbbá az ezekért felelős szervezeteket (ENSZ, EBESZ). Számos – az előbbi témákkal kapcsolatos – dokumentumot (szerződéseket, nyilatkozatokat; megállapodások, jegyzőkönyvek szövegeit; nemzetközi tanácskozásokról szóló anyagokat, stb.) is megtalálunk a kötet végén.

A *Fehér Könyv* azt igyekezett tudatosítani a társadalomban, hogy a hosszú bezártság, elszigeteltség után Spanyolország számára nagyon fontos, hogy történelmi, politikai, gazdasági, kulturális súlyának megfelelő helyet foglaljon el a világban. Fontos, hogy meg tudja védeni nemzeti érdekeit nemcsak határain belül, de bárhol a világban. A társadalom számára újdonság volt a védelem fogalmának ez az új értelmezése, hogy a globalizált fenyegetések korában a nemzet védelme már nem csak a saját határain szükséges, gyakran nem is ott a leghatékonyabb.

³⁴² Személyes interjú Foz őrnaggyal, a Valenciái Logisztikai Parancsnokság biztonsági tisztjével. 1997. július

³⁴³ A spanyol (és francia) terminológiában a hivatásos és önkéntes (szerződéses) haderő fogalmát használták. A professzionális jelzőt a nagyon magas szakmai színvonal eléréséhez kapcsolták.

Az új stratégiai környezetben új biztonság- és védelempolitikára, valamint új – kisebb de jóval hatékonyabb, mozgékonyabb és többnemzetű kötelékekben is alkalmazható – fegyveres erőkre van szükség. Fontos követelménnyé vált a hatékonyabb kommunikáció és a stratégiai mozgékonyosság, azaz az erők nagy távolságra való kiszállításának képessége, az összhaderőnemi elvek szerinti felépítés, struktúra, illetve alkalmazási elvek.

(Érdekes megjegyzés a Könyvben: a globalizált gazdaságnak van destabilizáló hatása is: a multinacionális cégek politikai hatalma a döntéshozókat időnként negatív döntésekbe kényszerítik.)

A védelem témakörében új elem a tömegtájékoztatási eszközök szerepének és erejének felismerése a közvélemény, a társadalom formálásában. A valós idejű információk hatalmas tömegét képesek igen gyorsan közvetíteni és így a nemzetközi szolidaritás gyorsan kibontakozik. Azonban a rövid és egymást gyorsan követő hírek negatív következménye, hogy az információ felszínes marad, s bár gyors és intenzív a hatása, nem maradandó.

A spanyol *Fehér Könyv 2000* koncentrikus körök formájában vissza-visszatér a kulcsfontosságú kérdésekre. Egy – egy téma többször is szerepel a különböző fejezetekben. Ezek közül kiemelném, hogy Spanyolország nagy jelentőséget tulajdonít a saját, közvetlen stratégiai környezete és érdekei meghatározásakor a Mediterrán régióhoz és Latin-Amerikához fűződő hagyományos történelmi, kulturális és gazdasági kapcsolatainak, valamint az ezekből adódó feladatoknak. Az Európai Unióban is határozottan küzd azért, hogy vegyék komolyan ezeknek a régióknak a stratégiai fontosságát,³⁴⁴ értsék meg, hogy nemcsak Spanyolország – mint Európa déli határa és kapuja – érintett az **észak-afrikai** bizonytalan, forrongó régió problémái által, hanem egész Európa (pl. Közép-Európa, a Balkán is az Adriai tengernél).

Spanyolország ezt a nagyon ellentmondásosan és egyenlőtlenül fejlődő két part által képviselt, de mégis egy geostratégiai egységet jelentő régiót³⁴⁵ nem kockázati tényezőként kezeli. Biztonságpolitikai alapelvei ezekkel a régiókkal való együttműködésre, párbeszédre, bizalomerősítő intézkedésekre, a helyi gazdaságok megerősítését célzó lépésekre ösztönzik. Spanyolország felajánlja jó 'helyismeretét', a történelme során, hosszú időn keresztül felhalmozott tapasztalatait, és hagyományosan jó, baráti kapcsolatait az érintett országokkal.³⁴⁶

³⁴⁴ Barcelonai konferencia 1995, Máltai ülés 1997. Eduardo Serra védelmi miniszter egyik beszédében nagyobb figyelmet kért a mediterrán térség számára az Atlanti Szövetségtől, mivel "itt olyan kulturális, vallási és demográfiai feszültségek léteznek, amelyek az egész európai és nemzetközi biztonság számára nagy problémát jelentenek. Ezek léptek a hidegháború időszakának keleti fenyegetése helyébe. Ma többpólusú veszélyekkel állunk szemben, amelyek törésvonalakká válhatnak, s ezek egyike a Földközi-tenger mentén húzódik." *Revista Española de Defensa*, 1997. június

³⁴⁵ A mediterrán térség geopolitikai, geoökonómiai, geostratégiai leírását ld. Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezr.: *A mediterrán térség az isztambuli csúcstalálkozó után*. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, 2005.

³⁴⁶ Libro Blanco, 31, 57, 65. o. Erről részletesen később lesz szó.

Az 'atlanti' elkötelezettség egyik ágaként **Latin-Amerikához** fűződő történelmi, kulturális és nyelvi kötődése okán Spanyolország fontosnak tartja az Európa és Latin-Amerika közötti kapcsolatok erősítését is. 'Híd'-szerepet vállal az Atlanti-óceán két partja között. A biztonság terén, a béketeremtő és humanitárius műveletekben szerzett tapasztalatai, a gazdasági és szociális problémáik iránti érzékenysége Spanyolországot a latin-amerikai országokkal való együttműködésre, a kétoldalú kapcsolatok erősítésére, a természeti csapások, drogkereskedelem, szervezett bűnözés és környezetkárosítás elleni küzdelemben való részvételre ösztönzi, nemzeti erőforrásai mértékében.

Az 'atlanti' elkötelezettség másik összetevője az Észak-Amerikához fűződő kapcsolat, ami az először 1953-ban Franco tábornok és Eisenhower elnök által megkötött „Barátsági és együttműködési” egyezményvel kezdődött. Azóta, különböző belpolitikai viszonyok között is, a két ország közötti politikai, kereskedelmi, kulturális, védelmi, biztonsági kapcsolatok egyre erősödtek. A *Fehér Könyv* kiadásakor Védelmi Együttműködési Egyezmény formájában volt érvényben és Spanyolország NATO-hoz való csatlakozása ellenére fontosnak tartották fenntartani Amerikával ezt a kétoldalú kapcsolatot is.³⁴⁷

Spanyolország vallja a megosztott biztonság és közös védelem szükségességét. Katonai stratégiája defenzív jellegű. Alapelemei a **megelőzés** (aminek fontos része a védelem-diplomácia, az aktív hozzájárulás a béke és stabilitás erősítéséhez; együttműködés, párbeszéd, ellenőrzés, átláthatóság, bizalomerősítés, stb.),³⁴⁸ az **elrettetés** (megfelelő mennyiségi, minőségi és szükség esetén alkalmazási szándék által biztosított hitelesség), valamint szükség esetén, a megfelelő válasz (reagáló) -képesség.

A *Fehér Könyv* hangsúlyozza, hogy a célokat (nemzeti érdekek), eszközöket (nemzeti erőforrások) és a szövetséges kötelezettségek vállalását illetően összhangba kell hozni a kívánatosat a lehetőséggel. A külső, a nemzeti területtől akár távol zajló műveletekben való részvétel a nemzetközi stabilitás elősegítésén és fenntartásán keresztül a saját nemzeti érdekek védelmét is szolgálja. Ezek a tevékenységek magukba foglalják a humanitárius és béketeremtő feladatokat, a fegyverzet-ellenőrzést, a kölcsönös bizalomerősítő intézkedéseket; a csapatlátogatásokat, -cseréket, vendég-tisztek fogadását, stb. A bennük való részvétel Spanyolország nemzetközi szerepét, politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális súlyát is növeli. Spanyolország a diplomáciai kezdeményezéseket tartja elsődlegeseknek a válságok megoldásában, de kész jogos érdekeit bárhol megvédeni, ha azokat bárki fenyegeti.

2001. december 31-én véget ért egy kétszázéves hagyomány: felfüggesztették (tehát nem törölték el!) a kötelező sorozáson alapuló katonai szolgálatot.³⁴⁹

³⁴⁷ Libro Blanco, cap. III: La política de Defensa Española, 66 – 67. o.

³⁴⁸ Libro Blanco, cap. III: La política de Defensa Española, 60 – 62. o.

³⁴⁹ A professzionizálásról részletesen ld. Zoltán, M.: A hadseregek professzionizálása – a spanyol példa. Első lépések – első tapasztalatok. Új Honvédségi Szemle, 2002/10, 92-100. o.

Aznar kormányfő 2000. december 1-jén kihirdette az új, **1/2000 Nemzetvédelmi Direktívát**. Ebben a második legfontosabb prioritásként fogalmazódott meg a humanitárius segítségnyújtási, béketeremtő, válságkezelő nemzetközi missziókban való spanyol katonai részvétel. Egyben megbízta a Honvédelmi Minisztériumot a Stratégiai Felülvizsgálat elkészítésével.

VI. 5 Stratégiai Felülvizsgálat (2001-2002. december)

A felülvizsgálatnak kettős célja volt: egyrészt hogy a védelmet a megosztott biztonság tágabb kereteibe helyezték, másrészt meg kellett határozni az ehhez szükséges katonai képességeket. A felülvizsgálatot a lehető legnagyobb parlamenti, intézményi és társadalmi konszenzus kialakításával kellett elvégezni, hogy a közös gondolkodás, társadalmi vita eredményeként szülessen meg.

Amikor elkészült, Federico Trillo-Figueroa miniszter beszámolt arról, hogy több mint ezer ember vett részt a munkában, felméréseket, közvélemény-kutatást végeztek, összesen mintegy 450 dokumentum, munkaanyag készült. Tanulmányozták más országok (brit, holland, belga, német, amerikai, norvég) már elkészült stratégiai felülvizsgálatról szóló dokumentumait. A miniszter Nagy-Britannia anyagából a nagy távolságra szállítás képességét, a rugalmas összhaderőnemi tevékenységeket és az adott körülményeknek leginkább megfelelő, gyorsan reagáló erők létrehozásához ún. „pool”-ok kialakításának szükségességét emelte ki.³⁵⁰

A felülvizsgálat közvetlen politikai előzményének a Szenátus – Képviselőház Vegyes Bizottság 1998-as Állásfoglalása és a 2000-es *Fehér Könyv 2000* következtetései tekinthetők.

A munkálatoknak új hangsúlyt adott a „Szeptember 11. (9.11.)”: új igényként figyelembe kellett venni a nemzetközi, határokon átnyúló terrorizmus elleni harcot is. A globális válaszra, szorosabb transzatlanti kapcsolatokra és az Európai Unió Közös védelmi és biztonságpolitikájának életbeléptetésére van szükség – hangsúlyozta a spanyol dokumentum. A NATO új stratégiai koncepciójában (1999) is megjelent, hogy a korábbi kollektív védelmi feladat helyett a nyugati hadseregek egyik alapfeladatává a békeműveletekben való részvétel vált. „9.11.” azonban, arra is rávilágított, hogy már nem elegendőek a békeműveletek, a terrorizmus elleni küzdelemhez megfelelő katonai erővel is kell rendelkezni.³⁵¹

A felülvizsgálat következtetései között fontos elem a társadalomban végbemenő változások hatásainak bemutatása: új értékek jelentek meg a civil társadalomban: erősödött az egyéni jólét és siker hajszolása a legkisebb erőfeszítéssel, az új nemzedékek nem

³⁵⁰ Comparecencia del Ministro de Defensa ante la Comisión del Congreso de los Diputados (18-12-2002): Presentación de la revisión Estratégica de la Defensa. 11. o. www.mde.es

³⁵¹ Revisión estratégica de la defensa. www.mde.es 37-38. o.

vállalnak egyéni hozzájárulást a köz érdekében. Katonai akciókat kell végrehajtani, viszont a társadalom megköveteli, hogy a műveletek során ne legyenek se veszteség, se járulékos károk. E célok elérése érdekében új eljárásokat és új típusú fegyvereket, eszközöket kell kifejleszteni, pl. az ún. intelligens fegyvereket.³⁵²

A spanyol stratégiai felülvizsgálat kiemelte, hogy Spanyolországnak figyelembe kell vennie növekvő súlyát a nemzetközi életben, ehhez azonban dinamikusabb részvételre van szükség külső kezdeményezésekben. Meg kell határozni, hogy a fegyveres erők milyen szerepet tudnak játszani a nemzetközi környezetben és műveletekben.³⁵³

A *Fehér Könyvhöz* hasonlóan, a „*Nemzeti érdekek és biztonsági kockázatok*” c. fejezetben újra hangsúlyozták, hogy a Mediterrán régió stabilitása elsődleges Spanyolország számára, ideértve az Észak-Afrikában található két spanyol enklávét – Ceuta és Melilla biztonságát is. Új szempont azonban annak tudatosítása, hogy Spanyolország területének sajátos elhelyezkedése és alakja, integritását tekintve, kockázati tényező. Az Ibériai félszigeten kívül a Kanári-szigetek biztonsága az Atlanti-óceán felől, valamint a Marokkó partjai előtt található sziklaszigetek, valamint Ceuta, Melilla stratégiai fontosságú szereplői a spanyol védelmi stratégiának. A korábbi Nemzetvédelmi Direktívától és a Fehér Könyvtől eltérően, amelyek nem emlegették explicite Gibraltár kérdését, a Felülvizsgálat külön pontban szól arról, hogy a Szorosban Spanyolország számára létfontosságú szállítási útvonalak (főleg nyersanyag és energiahordozók) haladnak és ezek koncentrálódása miatt a Szoros sebezhetősége komoly kockázati tényezőt jelent a spanyol gazdaság számára. De Gibraltár más tekintetben is kockázati tényező Spanyolország számára: brit gyarmatként és brit katonai támaszpontként esetleg olyan katonai műveletek kiinduló pontja lehet, amelyekben a spanyolok nem vesznek részt, de fenyegetik a spanyol stratégiai érdekeket.

A spanyol biztonsági kockázatok között fontos helyen áll az illegális tömeges migráció, továbbá embercsempészet és –kereskedelem is.³⁵⁴

A Felülvizsgálat „*A fegyveres erők feladatai*” c. fejezetében a hagyományos rendeltetés mellett, fontos feladatként jelenik meg a stabilitás 'kivetítése' „*minél előbb és bárhol*”, és az ún. *védelem-diplomáciai* tevékenység (barátsági, együttműködési egyezmények, szerződések, tiszt- és hallgatócserék, kölcsönös látogatások stb.).³⁵⁵ Mivel nincs előre meghatározott ellenség (ellenségkép), a fegyveres erőkkel szemben támasztott valamennyi feladat végrehajtásához szükséges képességek sorát veszik figyelembe. „*A kollektív feladatokban való részvétel a szolidaritás elve alapján, a rendelkezésre álló anyagi és emberi erőforrásaink és eszközeink mértékében fontos, de minden esetben biztosítanunk*

³⁵² Revisión estratégica de la defensa. www.mde.es 40. o.

³⁵³ Revisión estratégica de la defensa. www.mde.es 43-44. o.

³⁵⁴ A dokumentum nem nevesíti, de a napi sajtóból jól tudható, hogy mekkora probléma az Észak-Afrikából, főleg Ceután és Melillán keresztül, lélekvesztő hajókon, csónakokon érkező illegális bevándorlók tömege.

³⁵⁵ Revisión estratégica de la defensa. www.mde.es 53, 58-62. o.

kell a saját védelmünket. Erre a jelenlegi nemzetközi viszonyok között is állandóan, bármikor szükség lehet.” A megfelelő elrettentő erőt képviselő saját védelmi képesség fenntartásához, a tisztán nemzeti reagáló képesség érdekében meg kell határozni, hogy Spanyolország milyen mértékű erőfeszítésre kész nemzeti és szövetségi kötelezettségei teljesítése terén. Ez határozza meg a szükséges eszközök mennyiségét, hadrafoghatósági szintjét, a személyi állomány létszámát, illetve hogy hány és milyen létszámú (erejű) külső misszióban vállalnak párhuzamosan feladatot.

A haderőnemek közötti hagyományos rivalizálást jól mutatja, hogy – bár már a *Fehér Könyv*ben is több helyen, hangsúlyosan szerepelt – még a Felülvizsgálatban is fontosnak tartották többször is hangsúlyozni az összhaderőnemi tevékenység és szervezés kialakításának és elvi elfogadásának fontosságát. Új mentalitásra van szükség, olyanra, amely megérti a tevékenységek összhaderőnemi, és soknemzetű jellegének fontosságát.³⁵⁶

Az 1991-es Öböl-háború és Afganisztán tanulságaiként, kiemelték a stratégiai szállítás, erő-kitelepítés és mozgékonyág képességének fontosságát. Új elem a fennmaradást, létet és feladatteljesítést biztosító logisztika szerepének kiemelése olyan távoli helyszíneken, ahol nincs megfelelő infrastruktúra.

A Felülvizsgálat alapját képező 1/2000 Nemzetvédelmi Direktívában már szerepelt, és a Felülvizsgálat is tartalmazott egy, a korábbiakhoz képest új, fontos kiegészítést a fegyveres erők feladatai között. E szerint meghatározott rendkívüli esetekben együtt kell működniük az állami és közintézményekkel, valamint a biztonsági erőkkel. Ilyen esetek: katasztrófák (emberi és természeti) esetén; Ceuta és Melilla határvédelmében a tömeges, erőszakos határsértőkkel szemben; gyanús hajók ellenőrzésében (kábitószer-, fegyver- és embercsempészet elleni harcban); a környezetvédelemben, pl. tankerhajók balesetekor, erdőtüzek esetén, lakosság kimenekítésében, vagy akár nagyszabású nemzetközi – kulturális, sport, politikai (pl. a barcelonai és a madridi Csúcstalálkozók) – rendezvények biztosításában³⁵⁷

A **2004.** tavaszi madridi terrorista merénylet után újra a Szocialista Munkáspárt került hatalomra. José Luis Rodríguez Zapatero kormányfő 1/2004-es Nemzetvédelmi Direktívája a „9.11.”, továbbá a madridi és a besláni merényletek tanulságaként azt vonta le, hogy *„az új kockázatokkal és fenyegetésekkel (pl. a terrorizmus) szemben a hagyományos katonai erőfölény már nem nyújt elegendő elrettentő erőt, és nem garantál automatikusan nagyobb biztonságot. Nem tudja kiküszöbölni a tömegpusztító fegyverek elterjedését sem, és a terroristák kezében ezek a legnagyobb fenyegetést jelentik manapság a globális biztonságra.”*³⁵⁸

³⁵⁶ Revisión estratégica de la defensa. www.mde.es 63. és 68. o.

³⁵⁷ Revisión Estratégica de la Defensa. www.mde.es 60-61. o.

³⁵⁸ Directiva de Defensa Nacional 1/2004. (december 30.) www.mde.es

Az új típusú feladatokhoz alkalmazkodó új mentalitásra van szükség. *„Nem is olyan régen, még néhány magas rangú katonai vezető sem értette, hogy miért kellene spanyol katonáknak a határokon kívül is részt venniük, pl. humanitárius műveletekben – mondta José Bono védelmi miniszter 2004 tavaszán³⁵⁹. „Ma már nem csak egyetlen nemzet állampolgárai vagyunk, és nem csak egy állam képvisel, óv és véd meg minket, hanem egyre inkább előtérbe kerül egy univerzális állampolgárság eszméje. A mi biztonságunk elválaszthatatlan bolygónk többi részének biztonságától.”* Azt is hangsúlyozta, kormánya azt akarja, hogy Spanyolországnak mint jelentős középhatalomnak súlya legyen a világban, ehhez azonban tiszteletet parancsoló biztonság- és védelempolitikával kell rendelkeznie. Szükséges, és nemcsak papíron, az egyetlen, mindhárom haderőnemet összefogó összhaderőnemi operatív parancsnokság kialakítása a Védelmi Vezérkar vezetése alatt. Külön kell választani az organikus és operatív funkciókat. Ebben a felfogásban a haderőnemi vezérkari főnökök a csapataik organikus vezetői lesznek, operatív funkciók nélkül. Az operatív irányítás a Védelmi Vezérkar kompetenciája lesz.

A **2005** novemberében elfogadott új **Nemzetvédelmi Törvény** a fegyveres erők hagyományos rendeltetési feladatai mellett még előírja, hogy erősíteni kell a fegyveres erők nem fegyveres feladatvállalását is. Ezek felölelik a katasztrófa-elhárításban, személyek és javaik védelmében, terrorista-támadás esetén a rendőrséggel való együttműködést, a köznyugalom és béke helyreállításában; a határellenőrzés, a tengeri ellenőrzés és mentés, a légtérellenőrzés és a környezetvédelem (pl. erdőtüzek esetén) területén (III./1.) való szerepvállalást. E célból 2005 októberében már létrehoztak egy speciális egységet: a „Katonai Alakulat Vészhelyzetre” (Unidad Militar de Emergencia), 4300 fős állománytáblával rendelkezik, jelentős költségvetést kap és jól felszerelt.³⁶⁰ Bár hasonló alakulat már 1968 óta létezik Franciaországban is (UIISC), Spanyolországban mégis nagyon sok ellenérzést váltott ki ez a fegyveres erők reformja keretében létrehozott szupererős szervezet. Egyrészt a többi katonai alakulathoz képest sokkal nagyobb költségvetése és tagjainak jóval magasabb fizetése miatt, másrészt azt vetik ellene, hogy a katonáknak teljesen civil feladatokat kell végezniük, mintegy szupertűzoltókként, katasztrófa-elhárítókként, és a szervezet közvetlenül a kormányfő alá van rendelve.³⁶¹

A törvény egy másik fontos újdonsága, hogy a Parlament (Képviselőház) beleszólási jogot kap, pontosabban előzetesen véleményezheti a fegyveres erőknek külső missziókban való részvételéről szóló döntéseket.

³⁵⁹ A védelmi miniszter a Kongresszus Védelmi Bizottságában, 2004.05.25 www.mde.es Notas de prensa/Comparecencia del ministro de Defensa en la Comisión de Defensa del Congreso.

³⁶⁰ Unidad Militar de Emergencia in: www.mde.es

³⁶¹ Caño, Antonio: La reforma de las Fuerzas Armadas: el nuevo poder militar. El País, 2006. 05.29 www.belt.es/articulos

A korábban már előrevetített organikus és operatív funkciók szétválasztása is megtörtént: az organikus szervezeti lánc az erők felkészítéséért, az operatív lánc pedig, a kiszabott feladatok végrehajtására az erők alkalmazásáért felelős. A korábbi Nemzetvédelmi Junta helyébe létrehozták a Nemzetvédelmi Tanácsot.

2006. január 6-án, a Katonai Újév alkalmából elmondott beszédében José Bono miniszter két olyan fontos feladatot jelölt meg, amelyek a spanyol védelem jövőjét alapvetően meghatározzák: a fegyveres erők és a katonai pályakép átalakítását. Ez utóbbi egy új Katonai Pálya Törvényt és Védelmi Egyetem létrehozását jelenti. A katonai „munkaviszony” és az egyetemi tanulmányok, valamint egyetlen tiszti végzettség szerinti skála kialakítása lehetővé fogja tenni, hogy akár közkatonából is tábormok lehessen. A rendfokozati előmenetelben a kompetencia és a felkészültség lesznek meghatározóak, a végzett munka minőségét, hatékonyságát állandóan mérnék. A szolgálati idő és az akadémiák elvégzésekor elért besorolás kevesebb súllyal esik majd latba.

A miniszter kiemelte, hogy a jövőben, valószínűleg kevesebb katonára lesz szükség, és több technikusra, vagyis tiszthelyettesre. Fontos elérni, hogy a katonák katonai feladatokat végezzenek, az egyéb munkákat ki kell adni civileknek. Ezen kívül növelni kell az operatív (műveleti) feladatok súlyát és elismerését a bürokratikus feladatokkal szemben.³⁶²

A létszámokat illetően 2004-ben fontos kérdés volt az állománytáblák feltöltése. A kötelező katonai szolgálat felfüggesztése óta (2001) nem sikerült a hivatásos hadseregbe való átálláskor 102-120 000 főre tervezett létszámot elérni. Aznar kormányfő túl hirtelen döntött a katonai szolgálat felfüggesztéséről, egy olyan időszakban, amikor a spanyol demográfiai mutatók a mélypontra voltak és a spanyol fiatalokból hiányzott az elhivatottság a katonai pálya iránt. A fiatalok – a közelmúlt történelmi tapasztalatai alapján, de a modern idők új szelleme miatt is - nagyon negatívan ítélték meg a fegyveres erőket és a katonaság intézményét. A korábbi 200 000 fős, hidegháborúra felkészített hadsereg helyébe megteremteni a professzionális önkéntes hadsereget kevesebb, mint 20 év alatt – túl nagy és gyors feladat volt. Egy 2006. július 21-én megjelent cikk³⁶³ szerint 2004 volt a mélypont, amikor a létszámhiány már szinte a hadrafoghatóságot veszélyeztette. Az eredetileg 102-120 000-re tervezett létszám helyett csak mintegy 70-75 000 fős létszám valósult meg. A miniszter szerint azonban a létszámokat nemcsak mennyiségi kérdésként kell kezelni, nagyon fontos a minőség és a szaktudás, szakosodás iránti elvárások figyelembevétele is. A sorállomány feltöltése érdekében José Bono miniszter akkor a fizetések rendezését, Sorállomány-törvény megalkotását, valamint a nők nagyobb arányú bevonását ígérte. (Ma az összes létszám 17.5%-át teszi ki a női munkaerő.) A 2006-os dokumentumokban már a

³⁶² A védelmi miniszter a Kongresszus Védelmi Bizottságában, 2004. 05.25 www.mde.es Notas de prensa/Comparecencia del ministro de Defensa en la Comisión de Defensa del Congreso.

³⁶³ Martínez, Ángel: www.elconfidencial.com

80 000 fős állomány-előirányzatról szólnak, ez lenne olyan racionális létszám, amelyből még lehet valós, igazi katonai alakulatokat kialakítani.

Az említett cikk szerint a toborzott létszám 2005-től érezhető stabilizálódásában jelentős szerepet játszanak a bevándorlók. Federico Trillo védelmi miniszter 2002-ben engedélyezte, hogy latin-amerikai és guineai (ld. történelmi szálak és kapcsolatok), ideiglenes, vagy állandó tartózkodási engedéllyel rendelkező bevándorlók szerződjenek először csak a Légióba és az Ejtőernyős-dandárba, majd később már bármely alakulathoz. A külföldiek arányát maximálták ugyan (a teljes létszám max. 7%-a), de ezt bizonyára módosítani kell majd a jövőben, mert már most 4,9%-nál tartanak: a fegyveres erők 76 200 fős összlétszámából 3 328 a külföldi. Az összes ejtőernyős 30 %-a, az Afganisztánban bevetett ejtőernyősök 20%-a bevándorló. Többen felvetik, hogy akkor hogy is állunk a nemzeti hadsereggel, amelyet saját szükségletünkre hozunk létre? Vagy ez már inkább egy expedíciós, gyarmati hadsereg? Hogy is állunk a professzionális önkéntes hadsereggel? A bevándorlók képzettség nélküliek, tehát csak önkénteseknek lehet tekinteni őket, amíg nem kapnak kiképzést valamely szakterületre. A létszámhiány azonban nemcsak spanyol probléma, a mai tendencia az, hogy az európai országok konzorciumokat hoznak létre gyorsan bevethető egységek felállítására, ahol a kisebb létszámokat a jobb fegyverekkel és felszereléssel ellensúlyozzák – írja a cikk szerzője.³⁶⁴

A fegyveres erők átalakításában fontos szerepet kell kapnia a várható feladatokhoz igazított anyagi-technikai ellátásnak (gyorsan, messzire, ismeretlen körülmények közé/között szállíthatóság, ellenálló-képesség; robot-repülő, -megfigyelők; technológiai fejlesztések, stb.). Elemzők problémaként említik, hogy egyes hadiipari megrendelések – mivel hosszú távú szerződések – mire megvalósulnak, már elavulttá válhatnak, vagy már másmilyen eszközökre lesz szükség.

---

³⁶⁴ Martínez, Ángel: Soldados de importación. 2006.07.21. www.elconfidencial.com. In: www.belt.es/articulos

VII. SPANYOLORSZÁG A NEMZETKÖZI ERŐTÉRBE

VII.1 Spanyolország részvétele nemzetközi szervezetekben és erőiben

Spanyolország a XX. század jelentős részében – a korábban vázolt történelmi okok folytán - politikai és gazdasági elszigeteltségben élt. Az európai államokat megrázó nagy háborúkban (1870, I. és II. világháború) semleges maradt. A spanyol fegyveres erők a belső biztonság fenntartásának eszközei voltak és politikai szerepvállalásaikról voltak „híresek”. Ezen tényezők miatt a spanyol népben egyrészt sajátos kép alakult ki a fegyveres testületről, másrészt sajátosan viszonyultak - viszonyulnak a katonai, nemzetvédelmi, biztonsági kérdésekhez. A polgárháború után a megbékélésre és a békére való felhívás, különösen az 1960-as évektől kezdve, majd a demokratikus átmenet idején (1975-1981) folytatott erős kampány a problémák békés eszközökkel való rendezése érdekében, még a terrorizmust illetően is, nagy befolyással volt a spanyolokra. E kampány eredményeként a spanyolok ma elítélnék, visszautasítanak minden erőszakot és háborús fellépést, ide értve a szövetségesek beavatkozását az Öböl-háborúba, Koszovóban vagy Afganisztánban.³⁶⁵

János Károly király trónra lépésekor (1975. november) a spanyol külpolitikában több nyitott katonai kérdés borzolta a kedélyeket. (Spanyol-) Szahara kérdése (amiről korábban már szóltam), a nehezen haladó spanyol-amerikai tárgyalások a kétoldalú szerződés meghosszabbításáról, a Gibraltár-vita, és nem utolsósorban az Európai Közösség kirekesztő magatartása Spanyolországgal szemben. Spanyolország nem vehetett részt a nyugati védelmi rendszerben. A demokratikus átmenet idején/után, Spanyolország fokozatosan belépett azokba a nemzetközi szervezetekbe, amelyekben a spanyol politikai, gazdasági, társadalmi, biztonsági és a védelmi kérdések is szerepet kapnak. A hadseregben és a társadalomban is sokféle nézet élt a fegyveres testület szerepéről, valamint a spanyol külpolitika irányairól. Mára azonban uralkodóvá vált az a nézet, hogy külső horizont nélkül nem képzelhető el a hadsereg. Erősödött a nemzeti + az európai + a szövetséges keretek között érvényre jutó védelem-tudatosság. Ma a polgárok általában pozitívan értékelik a fegyveres erők tevékenységét.

A kétpólusú világrend megszűnésével az európai biztonság kritikus színtere a kontinens közepéről más régiókba tevődött át. Ma a stratégiai kihívások egyik fő területe a Mediterrán térség, ahol az etnikai, kulturális, gazdasági, politikai, társadalmi stb. sokféleség,

³⁶⁵ Nicolás, Juan Diez (szociológia professzor UCM): La imagen de las FAS y la defensa nacional. Revista Española de Defensa, 2002. március, 57. o.

a felgyülemelő feszültség, a kialakuló válsággócok és a terrorizmus kockázatot jelent egész Európának, de első vonalban Spanyolországnak.

Spanyolországot földrajzi elhelyezkedése a Földközi-tenger két partja között (Európa – és a tenger déli parti államai között), valamint a déli part, azaz Észak-Afrika országaival kialakult hagyományos kapcsolataira ösztönzik, hogy párbeszédet, együttműködési politikát igyekezzen kialakítani, és erősíteni az európai országok és a déli part államai között. A spanyol kül- és védelempolitika támogatja a gazdasági, migrációs, társadalmi, kulturális, fejlesztési, biztonsági, politikai együttműködés területén minden a térségre irányuló kezdeményezést.

A fegyveres erőkből lezajlott/zajló átalakulás szükséges volt ahhoz, hogy aktívabban és hatékonyan tudjanak részt vállalni a béke, illetve a biztonság növeléséért folytatott nemzetközi, többnemzetű műveletekben.

A spanyol közvélemény-kutatások szerint Spanyolország nemzetközi feladatvállalása növelte a fegyveres erők és általuk Spanyolország presztízsét (54%), de szükségesnek tartják a saját elrettentő nemzeti erő fenntartását is.³⁶⁶ Felértékelődött a fegyveres erők szerepe az állam külpolitikájának eszközeként is, hiszen abban a biztonság- és védelempolitika egyre jelentősebb szerepet játszik. Ezért rendeltetése ma már szélesebb körű, mint a hagyományos terület-, szuverenitás- és függetlenség-védelem. Felülkerekedik a nemzetközi dimenzió, ugyanakkor nem hanyagolható el a hagyományos rendeltetésekre való felkészítés és kapacitás megőrzése sem.³⁶⁷

VII. 1 Hármaskör elkötelezettség

Történelmi, kulturális és geostratégiai helyzeténél fogva Spanyolország nyugati elkötelezettsége hármaskör irányultságú: európai, mediterrán és atlanti.

Európai elkötelezettsége értelmében Spanyolország támogatja az európai identitás, közös biztonság- és védelempolitika kiépítését, mindazon erőfeszítéseket, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az Európai Unió olyan civil és katonai eszközökkel (képességekkel) rendelkezzen, amelyek lehetővé teszik aktív és autonóm beavatkozását a válságok, konfliktusok megelőzésébe, illetve megoldásába, a béke, valamint a nemzetközi biztonság megőrzése érdekében, az ENSZ alapokmányában foglaltak szerint.³⁶⁸

1994-ben beléptek az **Eurohadtestbe**, (1998. december végére fejeződött be a spanyolok teljes integrációja) egy gépesített dandár és hadosztály magcsoporttal (Núcleo de Tropas Divisionario). A Washingtoni V. cikkely (és a Brüsszeli 5.c.) értelmében vállalt

³⁶⁶ Atencia Robledo, Manuel: El sentido de la necesidad de la defensa. Revista Española de Defensa, 2002. március, 59, 62.o.

³⁶⁷ Hacia una Comunidad Iberoamericana de Seguridad y Defensa. Revista Española de Defensa, 2002. július-augusztus, 50-53. o. F. Trillo-Figueroa védelmi miniszter nyilatkozata

³⁶⁸ España en el contexto de seguridad internacional. Política de Defensa. Ministerio de Defensa de España. Frissítve: 2005/05/17 www.mde.es. Az 1/2004-es Nemzetvédelmi Direktívában is.

kollektív védelmi feladatok békeműveleteket és humanitárius feladatokat foglalnak magukba. Az 1999-es Kölni Ülésen az új stratégiai környezet által megkövetelt válságkezelő feladatok érdekében az Eurohadtestet átalakították Európai Gyorsreagálású Erőkké. Ebben 184 fő spanyol személyzet dolgozik.

1995-ben, Lisszabonban, a Nyugat-európai Unió (NYEU) Minisztertanácsa ülésén Spanyol-, Olasz-, és Franciaország, valamint Portugália külügy- és védelmi miniszterei aláírták az Európai Erők megalakításáról szóló dokumentumot. (A gondolatot még 1992-ben a légi-tengeri erőkről, illetve 1993-ban a szárazföldi erőkről Rómában fogalmazta meg Spanyol-, Olasz, és Franciaország). Az erők létrehozásával a Peterbsbergi Feladatokra, azaz humanitárius, békehelyreállító, válságkezelő és békekikényszerítő feladatokra akartak európai reagáló erőket a Nyugat-Európai Unió rendelkezésére biztosítani. Spanyolország részt vesz mind az **EUROFOR** (európai szárazföldi erő), mind az **EUROMARFOR** (európai tengeri erő) szervezetében.

Az **EUROFOR** 1998-tól operatív (az EOLO'98/II gyakorlat óta). Első parancsnoka egy spanyol hadosztálytábornok volt. A spanyol hozzájárulás dandárszintű katonai erő. Alkalmazása: KFOR Albániában, Concordia Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságban. 2003-ban átalakult: Európai Gyors Operatív Erővé.

Az **EUROMARFOR** légi-tengeri és partraszálló képességekkel rendelkezik. 1996. áprilisban aktiválták Palma de Mallorcán. Első parancsnoka spanyol admirális volt. Első főparancsnoksága (CG, angolul: HQ) Rota légi bázison (Madrid mellett) települt. 2002 októberében a terrorizmus elleni harcra a Mediterrán térségében egy harcászati csoportot aktivált, ez volt az első valós alkalmazása és ez volt az első, tisztán európai koalíció által kezdeményezett katonai akció.

A légvédelem, légi utántöltés és katonai légi szállítás terén az együttműködési képesség javítása érdekében 1995 júniusában létrehozott **EURÓPAI LÉGI CSOPORTHÓZ (ezred)** Franciaország és Nagy-Britannia mellett Spanyol-, valamint Olaszország 1998-ban, majd Németország, Belgium, illetve Hollandia is csatlakozott. 3 spanyol vezérkari tiszt dolgozik a parancsnokságon.

Az **EURÓPAI CSENDŐRSÉG** létrehozásáról a 2003-ban Rómában tett francia javaslatot követően, Spanyolország, Olaszország, Portugália, Hollandia, Franciaország a 2004-ben Noordwijkben tartott tanácskozáson állapodott meg. Olyan országok a tagjai, amelyekben katonai jellegű rendőrség is létezik. 2006. januárban felállították a főparancsnokságot Vicenzában, majd áprilisban EGEX-06 – gyakorlatot tartottak Spanyolországban (Valdemoro), annak kipróbálására 25-25 fővel.

A **SPANYOL-OLASZ KÉTÉLTŰ ERŐK (ISAF)** felállítását 1997 szeptemberében a Bolognai Közös Nyilatkozatban határozták el. Az 1998-as Barcelonai Konferencián aktiválták. A spanyol felajánlott erők: Grupo De Proyección de la Flota (Flotta távol bevethető

Csoport), tengerészgyalogos-dandár. 7 fős spanyol személyzet dolgozik állandóan az olasz vezérkarban. Az ISAF-ot felajánlották a NATO Reagáló Erők 5-6. váltásába zászlóalj szinten.

A SHIRBRIG ENSZ többnemzetű dandárt dán kezdeményezésre 1996 decemberében hozták létre. 20 kis és közepes tagország alkotja, akiknek van tapasztalata békefenntartásban, akik képesek finanszírozni saját műveleteiket. A Biztonsági Tanács VI. Cikkelye szerinti feladatokat és - a főtitkár kérésére – humanitárius feladatokat lát el. Parancsnokságból és „pool”-okból áll. Spanyolország 2003 óta integrálódott teljesen szárazföldi erőkkel: egy páncélosfelderítő század és tábori kórház + nemzeti támogató elem alkotja a spanyol „poolt”. A túl sok külföldi misszió miatt azonban, a spanyol szárazföldi erő vezérkara részvételét felfüggesztették 2004 eleje óta. A dandár jelenleg spanyol parancsnokság alatt áll.

A mediterrán irányultságát illetően, már a korábbi Nemzetvédelmi direktívákban is hangsúlyozták, hogy történelmi, földrajzi, kulturális, gazdasági stb. kötődése miatt Spanyolország számára különös fontossággal bír ez a térség. A mediterrán térség stabilitása és biztonsága szempontjából a spanyol biztonságpolitika nagyon fontosnak ítéli a Magreb-országokkal kialakított jó kapcsolatokat és együttműködést. Ezt szolgálják az észak-afrikai Magreb-országokkal megkötött kétoldalú együttműködési, védelmi és katonai egyezmények is. Az Európai Külügyminiszterek Barcelonai Csúcstalálkozásán (1995. november 27-28.), majd a Máltai Találkozón (1997) is ezt a politikai elkötelezettséget hangsúlyozták: az európai országoknak tudomásul kell venniük, hogy a térség, azaz a Földközi-tenger mindkét partjának gazdasági, politikai és szociális problémái közös kihívást jelentenek, amelyre közös és összehangolt választ kell keresni.

Az 1995. november 27-28-i Barcelonai Nyilatkozat (vagy Folyamat) egy olyan euro - mediterrán értekezletet jelent, amelyen sikerült összeurópai kontextusba helyezni a mediterrán régió kérdéseit. 15 európai uniós és 12 társult ország írta alá. Ezzel intézményessé vált a kapcsolatrendszer a két „part” között. Multilaterális keretet adott az együttműködésre: a partnerországok 3 nagy témakörben: politikai-biztonságpolitikai, gazdasági-pénzügyi és kulturális-társadalmi területeken igyekeznek kapcsolatokat kiépíteni. Ez egy multinacionális fórum az EU és a több, egymástól független, egyedi partner között.

Az Euro-Mediterrán Társulás célkitűzései Spanyolország számára nagyon fontosak. Legfontosabb állomásának a 2002. áprilisi Velencében tartott V. Euro-Mediterrán Külügyminiszteri Konferenciát tekintik. Az Európai Unió spanyol elnöksége alatt sikerült egy akciótervet elfogadniuk a politikai párbeszéd és biztonság erősítése, továbbá a nemzetközi terrorizmus elleni harc érdekében történő kezdeményezésekre. A Titkárság 2003 márciusára kidolgozott egy dokumentumot: „Párbeszéd és Együttműködés a Közös Európai Biztonsági

és Védelempolitika (PESD) keretein belül az Európai Unió és a Társult országok között” címmel.³⁶⁹

2004 júliusában Párizs új kezdeményezéssel állt elő a Nyugati Mediterrán térség biztonságának növelése érdekében. Először 4+3: Franciaország, Olaszország, Portugália, Spanyolország + Marokkó, Algéria és Tunézia írta alá, majd csatlakozott hozzá Málta és Líbia, illetve Mauritánia is. Az „5+5” **kezdeményezés** katonai szempontból elemezte a biztonság és védelem kérdéseit.³⁷⁰

Hogy nagyobb hangsúlyt adjon ennek a kezdeményezésnek, Spanyolország benyújtott egy Szándéknyilatkozatot, amelyet a tíz védelmi miniszter Párizsban, 2004 decemberében írt alá. A Nyilatkozatban rögzítették, hogy a résztvevők ki fogják dolgozni a bizalomerősítő intézkedéseket és az együttműködés gyakorlati tevékenységeit. A 2005-ös évre csatolt cselekvési tervben szereplő témák: a fegyveres erők lehetséges részvétele tengeri (forgalom) ellenőrzés, polgári védelem, légi biztonság, katasztrófa-elhárítás stb. terén. 2005-ben Spanyolország 3, Olaszország egy nemzetközi szemináriumot tartott ezekből a témákból.³⁷¹

A **NATO 1994** januárjában az állam- és kormányfők brüsszeli értekezletén spanyol javaslatra kezdett a Földközi-tenger déli partjának országaival **párbeszédet**. 1995-ben csatlakozott Egyiptom, Izrael, Jordánia, Marokkó, Mauritánia és Tunézia, majd 2000-ben Algéria. A Párbeszéd célja a térség biztonságának és stabilitásának, egymás megismerésének az elősegítése, hogy eloszlassák a Szövetségről elterjedt valótlan eszméket. Három területet jelöltek meg az együttműködésre: tudományos kutatás, biztonság- és védelempolitikai szakemberek képzése és polgári védelmi tervezés. Az 1996 végi Atlanti Tanács után a Mediterrán Párbeszéd két különböző szinten fejlődött tovább: egyrészt fél évente az egyes országokkal egyenként tanácskoznak, másrészt minden fontos miniszteri tanácskozás után a szervezet szóvivői leülnek az öt kormány képviselőivel együtt, hogy ismertessék velük és elmagyarázzák a meghozott döntéseket.³⁷²

³⁶⁹ PESD=Európai Biztonság- és Védelempolitika. Política de Defensa en el Mediterráneo. Iniciativas de Seguridad. www.mde.es 2/nov. 2005. Utolsó letöltés: 2006. augusztus. Magyarul: N. Rózsa Erzsébet, Póti László (szerk.): Európa régi – új régiója: A Mediterráneum. ZMNE, SVKI, Budapest, 1999. 72. o.

³⁷⁰ A kezdeményezés ötlete először 1988-ban Rómában vetődött fel, majd 1990-ben Ottawában a Nyitott Égbolt Konferencián a spanyol külügyminiszter egy EBEÉ (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet)-mintájú MBEÉ (Mediterrán Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) létrehozását javasolta. Az 1994-ben, Alexandriában megrendezett fórumon 9 mediterrán ország – közöttük Spanyolország – 3 munkacsoportban kezdett politikai párbeszédet a társadalmi, gazdasági kapcsolatok és a kultúrák közötti párbeszéd előmozdítása, az EU -val a közös kül- és biztonságpolitikai együttműködés érdekében. 1994-től rendszeresen meghívták Algéria, Egyiptom, Izrael, Marokkó és Tunézia képviselőit az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) Miniszteri tanácsának értekezleteire. 1994 decemberében a Budapesti Konferencián elfogadott Nyilatkozatban rögzítették az együttműködés területeit. Spanyolország, Olaszország és Franciaország ösztönözték egy mediterrán összekötő csoport megalakítását.

³⁷¹ Política de Defensa en el Mediterráneo. Iniciativas de Seguridad. www.mde.es 2/nov. 2005. Utolsó letöltés: 2006. augusztus.

³⁷² Política de defensa en el Mediterráneo. Iniciativas de Seguridad. www.mde.es Utolsó letöltés: 2006. szeptember. Magyarul: N. Rózsa E. – Póti L.: Európa régi-új régiója: A Mediterráneum. ZMNE, SVKI, Budapest,

A Madridi Csúcstalálkozón (1997. július) a Mediterrán Párbeszédet a Szövetség egyik prioritást élvező céljaként deklarálták. Megalakították a Mediterrán Együtműködési Csoportot, mint a szövetségesek és a társult országok közötti vitafórumot. Keretei között lehetőség nyílik megbeszéléseket folytatni – két-, vagy sokoldalú kapcsolatokon keresztül – politikai, biztonsági kérdésekről, együttműködési tevékenységekről, stb. Lépéseket tettek az információcsere és kölcsönös bizalom fejlesztése irányába. Hangsúlyozták a Mediterrán Kezdeményezés politikai jellegét. Vita folyik azonban arról, hogy milyen katonai témákat nyissanak meg. Problémát jelent, hogy a NATO által felajánlott programok és tanfolyamok, szemináriumok (fegyverzet-ellenőrzés, civil-katonai együttműködés, leszerelés és békefenntartás, polgári védelmi tervezés, stb.) nem túl vonzóak, és ráadásul a tanfolyamok önköltségesek.

1998-ban kialakították a Nagykövetségi Kapcsolatláncot, a Szövetség és a társult országok közötti kapcsolattartás biztosítására. Spanyolországnak Mauritániában működő Nagykövetsége vállalta a Kontaktpont szerepét a 2005-2006-os ciklusban.³⁷³

Az EU déli országai a Mediterrán térségért lobbiznak: párbeszédet és PfP (Partnerség a békéért) típusú katonai együttműködést szeretnének kialakítani a térség országaival. A PfM (Partnerség a Mediterrániumért) kialakítására Olaszország tett javaslatot 1995 őszén. A meghívandó országok körét illetően eltérő érdekek ütköznek, illetve a célországok között is vannak konfliktusok (arab – izraeli).

A dialógus négy, sikerrel biztató területe:

- a közvélemény tájékoztatása,
- képzési tanfolyamok és látogatások,
- polgári védelmi tervezés,
- válságmegoldás, békefenntartás és –támogatás³⁷⁴

A Washingtoni Csúcson (1999) az állam- és kormányfők elhatározták, hogy javítják a gyakorlati, illetve politikai együttműködést a Párbeszéd országaival a biztonság, a bizalom erősítés és átláthatóság témakörében. A NATO új stratégiai koncepciójában külön fejezetet szenteltek a Mediterrán térségnek: a kapcsolatok erősítésére konkrét együttműködési formákat határoztak meg, különösen katonai területen (A Mediterrán Párbeszéd Katonai Programja).

Az 1/2004-es Nemzetvédelmi Direktíva hangsúlyozta, hogy a Mediterrán térség egyetlen geostratégiai egységnek tekinthető és földrajzi közelsége miatt a két part között tapasztalható gazdasági, demográfiai és kulturális feszültségek Spanyolországot közelről

---

1999. Siposné Dr. Kecskeméthy Klára: Mediterrán Párbeszéd a biztonság és az együttműködés erősítésében. Hadtudomány, Budapest, 2004. 2. sz. 90-97. o.

³⁷³ Política de Defensa. Min. de Defensa Nacional de España. Marco euromediterráneo. www.mde.es
Actualizado: 2/11/2005. Utolsó letöltés: 2006. szeptember

³⁷⁴ N. Rózsa E.-Póti L.: Európa régi - új régiója: A Mediterráneum. ZMNE, SVKI, Budapest, 1999

érintik. Az illegális bevándorlási hullámok és a különböző intenzitású konfliktusok kockázatát az északi part fejlettebb, gazdagabb országainak összehangolt cselekvési tervekkel – pl. a helyi gazdasági fejlődést, valamint kezdeményezéseket ösztönző pénzügyi segítséggel, a kölcsönös bizalmat, illetve a biztonság- és védelempolitika átláthatóságát erősítő politikai intézkedésekkel – kell kivédenie. Ezért Spanyolország továbbra is aktívan támogatja az EU Barcelonai kezdeményezését ugyanúgy, mint a NATO Mediterrán Párbeszédet, az „5+5” kezdeményezést (Párizs, 2004), minden multilaterális együttműködést Algéria, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Líbia, Málta, Marokkó, Mauritánia, Portugália és Tunézia között a Mediterrán térség biztonsága érdekében.

Az európai országok számára a spanyol álláspontot az Öböl-háborúból leszűrt tanulságok (az olaj-útvonatok biztonságának fontossága), a tömegpusztító fegyverek terjedése, az arab-izraeli konfliktus és a Magreb-országok politikai, gazdasági válságának megtapasztalása segítette megérteni. Fontosságot kapott Európa regionális biztonságának kérdése is.³⁷⁵

2005 júniusában José Luis Rodríguez Zapatero kormányfő, az „afkar/ideas” folyóiratnak „A Mediterrán tenger elősegíti a népek közeledését egymáshoz” címmel adott nyilatkozatában, a fenti témákon túl, külön szövegezt Spanyolországnak az Algériához és Marokkóhoz fűződő külön-külön jó kapcsolatáról, majd sürgette, hogy a két ország egymás között is rendezze kapcsolatait a magreb integráció érdekében. Ami pedig Nyugat-Szahara problémáját illeti, Zapatero kormányfő hangsúlyozta, hogy Spanyolország aktív politikát folytat e kérdésben, hiszen Szahara immár 30 éve megoldatlan helyzete³⁷⁶ is nehezíti a magreb- országok integrációját, meghosszabbítja a saharai nép szenvedéseit. Sürgette a népszavazás megrendezését és egy konszenzuson alapuló igazságos, végleges, a nemzetközi joggal összhangban álló politikai megoldást.

Zapatero kormányfő hangsúlyozta, hogy az észak-afrikai országokkal Spanyolország kiváló kapcsolatokat ápol, rendszeresen a magas szintű kölcsönös látogatások és egyre szorosabb az együttműködés a határokon átnyúló olyan közös fenyegetések ellen, mint a kábítószer-kereskedelem, az illegális vándorlás, terrorizmus stb., amelyekre közös megoldást kell találni. Ennek érdekében erősítik a rendőri és igazságügyi együttműködést, az információcserét és összehangolt akciókat.

Spanyolország 1999. november 5-én írta alá az **ENSZ Tartalék Erőkben**³⁷⁷ való spanyol részvételtől szóló megállapodást. Ebben egy lövész- (gyalogos-) dandárral (3 000

³⁷⁵ N. Rózsa Erzsébet, Póti László (szerk.): Európa régi – új régiója: A Mediterráneum. ZMNE, SVKI, Budapest, 1999

³⁷⁶ A spanyolok akkor vonultak ki Spanyol-Szaharából és átadták a felügyeleti jogokat Mauritániának. Akkor indult a Marokkó-Mauritánia, majd a Polisario Front közötti háborúskodás.

³⁷⁷ AZ ENSZ Tartalék Erőket 1994-ben hozták létre: állandó csapatkontingens az azonnali beavatkozást szükségessé tevő esetekre. Ezzel elkerülhető a hagyományos bevetésekhez szükséges 3-6 hónapos átfutási idő.

fő), egy harci repülőszázaddal (4 repülő és 50 fő), 21 vezérkari tiszttel, 46 katonai megfigyelővel és a főparancsnokságon dolgozó 10 tiszttel illetve tiszthelyettessel vesz részt. A többi tagországhoz hasonlóan, Spanyolország is fenntartja azt a jogát, hogy minden adott esetben eldöntse, hogy részt vesz, vagy távol marad a műveletben.

Az **Atlanti irányultság** Spanyolország számára kettős: egyrészt történelmi és kulturális kapcsolata a latin-amerikai országokkal, másrészt az Észak-Amerikával 1953 óta érvényben lévő együttműködési egyezmény, majd a NATO-tagság is a közös biztonságpolitikai törekvésekre, a térségre irányuló különös érdeklődésre predesztinálja.

A latin-amerikai népekkel megélt három évszázados közös történelem (a Spanyol Monarchia ideje), a közös nyelv és közös nyelvű kultúra, a történelmi közösség és közelség Spanyolországot arra ösztönzi, hogy igyekezzen az Európai Unió és az amerikai kontinens közötti szálakat erősíteni. Az ibér-amerikai országok gazdasági és társadalmi problémái Spanyolországot élénken foglalkoztatják, a kétoldalú, illetve regionális együttműködés keresésére ösztönzik.

„A spanyol stratégiának hispán stratégiának kellene lennie, határokon átívelő, közös stratégiának, amely egyre nagyobb befolyással bír a világra”³⁷⁸ - fogalmazta meg Juan Batista González tüzér ezredes vezérkari tiszt. A térség biztonságának erősítése érdekében Spanyolország aktívan részt vesz a régióban kezdeményezett humanitárius és béketeremtő műveletekben. A spanyol védelempolitika számára Ibér-Amerika kiemelt terület.³⁷⁹ János Károly király is sokat tesz e kapcsolatok fejlődéséért. A latin-amerikai országokban tett látogatásai, a különböző szervezetek csúcstalálkozóin való részvétele és a „testvérnépek” problémái iránt megnyilvánuló nagyfokú érzékenysége, valamint a támogatások jól bizonyítják elkötelezettségét a térség iránt.³⁸⁰

Spanyolország ösztönzi a spanyol–latin-amerikai együttgondolkodást katonai, biztonsági, védelmi téren is, mint pl. a hírszerzés, a védelempolitika, az információcsere erősítése. Szeretné, ha erősödnének a Latin-Amerikába irányuló humanitárius segítségnyújtási akciók, hiszen a térséget számos természeti katasztrófa sújtotta az elmúlt időszakban. E téren fontos lenne a közös tudományos megfigyelések, katasztrófa-kutatások, előrejelzés, riasztórendszer, megelőző tevékenységek, akciók koordinálása. Általános vélemény, hogy a hadseregek a legalkalmasabbak, legfelkészültebbek ezekre a feladatokra, de egyelőre nincs előre meghatározott együttműködés a katonaság és a civil intézmények között, tehát a katonaság már csak utólag jön segíteni, helyreállítani. A latin-amerikai

---

A nemzetek által biztosított csapatok és logisztikai ellátásuk állandó készenlétben vannak és napok vagy hetek alatt bevethetőek. Política de Defensa. ONU: Fuerzas de Reserva. www.mde.es 5/7/2004.

³⁷⁸ España – Hispanoamérica: una Cooperación posible en el Marco de la Estrategia Militar. Ejército, 2001, 59-60

³⁷⁹ España en el contexto de seguridad internacional. Política de Defensa. Ministerio de Defensa de España. Frissítve: 2005.05.17. www.mde.es Utolsó letöltés: 2006. szeptember

³⁸⁰ Oreja Aguirre, Marcelino (volt külügyminiszter): Vocación europea. www.abc.es/informacion/juancarlos/quincecuestiones/12

országokkal ápolt hagyományos kapcsolatait erősíti a különböző békemissziókban való közös fellépés, közös munka, valamint a kábítószerek, szervezett bűnözés, környezetszennyezés elleni küzdelemben a (spanyol) nemzeti erőforrások függvényében vállalt lojális együttműködés.³⁸¹

A spanyol fegyveres erők a **NATO-műveletek** széles skálájában, sokféle típusában (békeidőben, válságban, háborúban) vesznek részt. Tagjai a többenemzetű szárazföldi, légi, tengeri sok funkcióra alkalmas erőknek (SNF, IRF, RRF, MDF³⁸²). Az Atlanti és Mediterrán Állandó Tengeri Erőkben Spanyolország kísérő, romboló, fregatt-egységekkel vesz részt, évente átlag 8 hónap időtartamban (amikor az Európához közeli Atlanti vizeken tartózkodnak az állandó tagországok egységei). Állandó kiképzés, gyakorlás, kikötő-látogatások révén biztosítják a magas szintű harckésztséget.

A szövetséges gyorsreagálású légierőben (QRA) Spanyolország korai riasztó repülőgépekkel, F-18-as és Mirage-F1-es vadászbombázókkal vesz részt. Ezek spanyol bázisokon állomásoznak és a NATO rendelkezésére állnak.

Az IRF keretében működő mediterrán aknamentesítő tengeri erőkben (1999-ben hozták létre) főleg a dél-európai országok – köztük Spanyolország – játszanak aktív szerepet. A kötelékbe tartozó hajók a Mediterrán térségen kívül bárhol bevethetők a NATO-, vagy azon kívüli területeken.

VII. 2 Spanyol részvétel a békemissziókban

Spanyolország nemzetközi szerepvállalása a békemissziók előfutárainak tekinthető 1856-os kínai, majd az 1923. és 1928. évi Tanger nemzetközi felügyeletét biztosító rendőri misszióban kezdődött. 1966-ban, Vietnámban, majd 1979-ben Egyenlítői Guineában is részt vettek spanyol egészségügyi katonák. 1988-ban, Angolában a kubai csapatok kivonását ellenőrző nemzetközi megfigyelő csoport tagjaként, Namíbiában 1991-ben az ENSZ ellenőrző, segítségnyújtó missziókban vettek részt. Ma a világ számos pontján tevékenykednek spanyol megfigyelők, ellenőrök, kékszakosok, vagy védelem-diplomaták. Mindhárom haderőből kialakított csapataival, a sokáig kirekesztettségben, elszigeteltségben élő Spanyolország, a kezdeti alacsony részvétel után egyre erősödő szerepvállalásával, a 90-es évektől a nemzetközi missziók egyik legnagyobb kontingenssel részt vevő országává vált.³⁸³ (7. sz. melléklet) Ezekon keresztül a spanyol fegyveres erők is nemzetközi fókuszba kerültek.

³⁸¹ Libro Blanco de la Defensa, 67. o., España – Hispanoamérica: una Cooperación posible en el Marco de la Estrategia Militar. Ejército, 2001, 59-6

³⁸² SNF: Standing Forces, IRF: Immediate Reaction Forces, RRF: Rapide Reaction Forces, MDF: Main Defence Forces

³⁸³ A nemzetközi missziókban való spanyol részvételről részletes felsorolás és adatok olvashatók a Spanyol Nemzetvédelmi Minisztérium honlapján: www.mde.es

1989 óta 49 béke- és humanitárius misszióban, mintegy 70 000 spanyol katona vett részt, mindhárom haderőt képviselve, négy kontinensen, mintegy 3 100 millió euró költséggel. 1992-1999 között az ENSZ Bosznia-missziójában 1 500 főre emelkedett a spanyol katonák száma, 1999-ben, Koszovóban már 2 800 főre, majd 2003-ban érte el történelmi maximumát 3 660 fővel négy különböző szintéren. A minisztérium honlapján³⁸⁴ is megjegyzik, hogy ez a szám már nagy többlet erőfeszítést követelt a spanyol fegyveres erőktől, ezért a 2003. december 12-i Minisztertanács 2 700 főben maximálta a külső missziókba egyszerre kiküldhető létszámot.

2004-ben, a madridi terrortámadást követően, annak hatására, visszavonták az Irakban szolgáló kontingenst, viszont, sok elemző számára érthetetlenül, a kormány 2006-ban az afganisztáni misszió erősítése mellett döntött. Az afganisztáni spanyol szerepvállalás a dolgozat lezárásakor (2006. december): egy Tartományi Helyreállító Csoportból (PRT), Heratban egy előretolt támogatóbázisból, törzstisztekből és egy légi szállítást támogató repülőcsoportból állt. A 2006. december 31-ig maximált létszám: 3 000 fő katona + 50 fő katonai megfigyelő.

(A már lezárult és még jelenleg is zajló missziókról összefoglaló táblázat található a Mellékletekben.)

A mintegy negyven misszióban való spanyol részvétel hozzájárult a hadsereg társadalmi megítélésének javulásához: a kifejezetten katonai feladatok mellett a katasztrófa-elhárításban, humanitárius segítségnyújtásban, megfigyelői feladatokban, mentési, helyreállítási munkákban, élelem- és ruházat szétosztásában, stb. mintegy 40 000 spanyol katona vett részt és vívta ki a civil lakosság háláját, elismerését. Az elemzők általában kiemelik, hogy a spanyol katonák milyen könnyen és jól tudnak kapcsolatokat építeni, kommunikálni a helyi lakosokkal. A szaksajtó megítélése szerint az ezekben való részvétel is jelentős vonzerőt jelent a spanyol fiatalok számára. Egy felmérés szerint³⁸⁵ ez a lehetőség az ötödik legfontosabb ösztönző a hadseregbe való belépésre (a fizetés, a civil életben hasznosítható ismeretek megszerzése, a Védelmi Minisztérium által segített civil munkahelyszerzés és a bajtársias légkör után). A szerződéses állomány lényegesen hatékonyabban tud e feladatokban helytállni, hiszen jobban kiképzettebbek, motiváltabbak, és bármikor, bárhol bevethetőek.

A nemzetközi műveletekben szerzett tapasztalatoknak jelentős szerepe van a spanyol biztonság- és védelempolitika alakításában, de a tisztképzésben is. Federico Bordas alezredes, a NATO Madridi Parancsnokság tisztje szerint a probléma csak az, hogy *„egyre több dolgot bíznak ránk és a feladatok egyre bonyolultabbak. Korábban békefenntartásban*

³⁸⁴ www.mde.es

³⁸⁵ 2001 első hónapjaiban 8 000 szerződéses katonát kérdeztek meg. Még: Torre de Silva, Victor: Profesionalización: el prestigio de las FAS. Revista Española de Defensa, 2002. március 107. o.

*kellett részt vennünk, ma békekikényszerítés, -fenntartás, és tartós építés, valamint konfliktus-megelőzés és elhárítás a feladatunk*³⁸⁶. Ehhez hozzátehetjük még a választások felügyeletét, a helyi rendőrség és hadsereg felkészítését; az egészségügyi, oktatási és egyéb humanitárius segítségnyújtási, újjáépítési, stb. feladatok sokaságát is. Az új kormány-orientációt figyelve Zapatero kormányfő, hogy elkerülje elődje (José María Aznar) sokat bírált lépését (az iraki szerepvállalást), szinte kizárólag humanitárius feladatokra szánja a hadsereget, a külföldi missziókhöz pedig, minden esetben a Parlament jóváhagyását is kéri.

Sokan vitatják ezt az orientációt, mondván a haderő nem ONG (nem kormányzati szervezet) és nem is Vörös Kereszt, tehát nem akként kellene alkalmazni. A korábbi békeműveletek jellege (közbeékelődés, felek szétválasztása nagyon korlátozott fegyverhasználat, szoros együttműködésben a civilekkel a terepen, stb.) és a toborzás sikere érdekében hangoztatott népszerűsítő, szinte a Vörös Kereszttel „azonosító” propaganda a társadalomban téves nézeteket alakított ki. Ezekkel éles ellentétben áll a mai műveletek egyre veszélyesebb volta, mint az iraki, vagy az afganisztáni misszió, amelyekhez nagyon jól felkészített, harcra kiképzett egységek kellenek. A politikusoknak is el kellene fogadniuk a kockázatot és lehetővé tenni, hogy a fegyveres erők külföldön katonai erőkként tudjanak tevékenykedni. A szocialista kormányfelfogás azonban, csak a jogos önvédelemre engedélyezi erő alkalmazását, a fegyverhasználatot. A Partido Popular (Néppárt) megfogalmazásában *„egy kéksisakos, csak önvédelemre kiképzett, erőt alkalmazni képtelen hadseregre vár*³⁸⁷, hogy egyre aktívabb szerepet vállaljon az egyre konfliktusosabb nemzetközi környezetben. Sokféle misszióban (NATO, ENSZ, EU, EBESZ stb.) kell részt venniük, olyan szituációkban, amelyeket nagyon nehezen lehet a régi (1945) ENSZ-jogrend alapján kezelni. Olyan helyzetekben (kell helytállniuk – Z.M.), amelyekbe nagyon nehéz beavatkozni, amelyekben túl sok polgári személy is érintett, akár mint áldozat, akár mint aktív szereplő. A mai műveletek nem hagyományos keretek között zajlanak. Irregularis hadseregek, milíciák, fegyveres civilek ellen kell harcolni, akik között nincs fegyelem, nincs irányítás, nem működik a törvényes rend, nincs törvényes hatóság. Gerillavezérekkel kell tárgyalni, akik cserélődnek, sokszor nem tartják be az egyezményeket, szabályokat; civileket használnak túsul és lecsapnak a segélyekre. Az általuk használt fegyverek sokszor elavult, régi, vagy akár házilag barkácsolt eszközök, nem tartják be az alkalmazási előírásokat. A területen nem működik az államgépezet, nem működik a helyi rendőrség, nincs törvényes jogrend, igazgatás, sokszor a maffia és banditizmus uralkodik, az infrastruktúrát szétrombolták. A katonai alakulatok a tűzszünet kihirdetése után érkeznek, de tovább él az ellenségeskedés, a feszültség és a tűzszünetet sem tartják be. Ezekre a helyzetekre fel kell

³⁸⁶ Caño, Antonio: La reforma de las Fuerzas Armadas: el nuevo poder militar. El País, 2006.05.29 www.belt.es/articulos. Letöltés: 2006.november

³⁸⁷ Cosidó, Ignacio (szénátor, PP), idézi: Caño, Antonio: La reforma de las Fuerzas Armadas: el nuevo poder militar. El País, 2006.05.29, 30 www.belt.es/articulos. Letöltés: 2006.november

készülni és fel kell készíteni a résztvevőket. Spanyolországnak tehát szüksége van jól és megfelelően felkészült, gyorsan bevetésre kész erőkre, amelyek rendelkeznek a feladataikra alkalmas modern eszközökkel; képesek a nemzetközi együttműködésre; és rugalmasan, sokrétűen alkalmazhatóak. (A konfliktushelyzetekre való gyors reagálást viszont az új spanyol törvényi megszorítások nehezítik.)³⁸⁸

ÖSSZEGZÉS

A spanyol katonai stratégia változása két fontos tényező következménye volt. Egyrészt a hosszú kirekesztettség után a politikai vezetők felismerték, hogy a globalizációval Spanyolország geostratégiai helyzete újból felértékelődött és fontossá vált, mint szövetséges. Spanyolország visszatért a nemzetközi színtérre, mint erős középhatalom. Súlyának, fontosságának, valamint történelmi hagyományainak megfelelő szerepet kíván játszani, hogy megvédje növekvő népességét és érdekeit. Másrészt tagja lett több nemzetközi és nemzetek fölötti szervezetnek (mint a NATO és az Európai Unió). Szerepet vállal az európai megosztott biztonság és a közös külpolitikai érdekek megvédésében bárhol a világon. Megnő a hadsereg szerepe és részvétele az állami politika fontos kérdéseiben, mint pl. a biztonság, a technológiai fejlesztések, a nemzetközi kapcsolatok terén. Ez azonban már másféle politikai szerep, mint amelyet a spanyol történelem folyamán a fegyveres erők gyakran játszottak, s amely sokakban még ma is félelmeket ébreszt. Napjainkban a demokratikus átmenet idején – történelmi okok miatt – háttérbe szorított katonai intézmény revitalizálásának lehetünk tanúi.

A külpolitika által meghatározott cselekvési irányt követve a haderő vezetőinek ki kellett dolgozniuk a soknemzetű szervezetekbe való integrálódás modelljeit, meg kellett tervezniük az ehhez szükséges átalakításokat, modernizálni kellett a fegyveres erők struktúráját, eszközeit, valamint doktrínáját is. Az átalakítás kulcsszavai: agilisabb, jobban kiképzett, sokkal specializáltabb és korszerűbben felszerelt, nagy távolságra kiszállítható haderőre van szükség. A spanyol „katonai térkép” kiszélesedett a NATO és az EU által lefedett területekre, a konfliktusok, betegségek, természeti csapások által sújtott régiókra (mind külföldön, mind hazai területen), sőt, katonai egységek tudományos tevékenységek támogatásában is részt vesznek, pl. az Antarktison.

A mai globalizált világban a külpolitika hatékonyságához szükség van a fegyveres erők által garantált stabil támaszra. De a fegyveres erők jelentik a nemzeti és társadalmi kohézió alapelemét, és ők a nemzeti ipar, a kutatás-fejlesztés motorjai és fontos megrendelői is.³⁸⁹ A *Védelem Fehér Könyve* 2000 és a 2000/1 és 2004/1-es Nemzetvédelmi Direktívák jól

³⁸⁸ V. Sanudo Alonso de Celis (VK. Hadm. gyal. ezr.): Los conflictos para los que tendremos que prepararnos. *Revista Ejército/Seguridad y Defensa*.

³⁸⁹ Jorge Hevia Sierra Védelmi Intézményi Kapcsolatok főigazgatója nyilatkozata in RED 2002/július-augusztus, *Hacia una comunidad Iberoamericana de seguridad y Defensa*, 53.o.

tükrözik azt a követelményt, hogy a fegyveres erők átalakításának szükségességét a társadalomnak is meg kell értenie, el kell fogadnia, a költségkihatásokkal együtt.

Ma a körülmények egyáltalán nem békések, egyre több konfliktus van, egyre több fegyver, egyre nagyobb a katonai jelenlét a világban. Jorge Aispizúa katonai elemző, kormánytanácsadó megfogalmazása szerint ma – kevesebb nyílt, de annál veszélyesebb konfliktus miatt – állandóan békítő műveletekre lesz szükség. Ezek a megelőzés műveletei, amelyekben politikus és igazgatás-katonákra lesz/van szükség, akik jártasak a külpolitikában, jogban stb. és tekintélyük is van. A katonai vezetők szintjén is érdemes megfigyelni, hogy az egyre bonyolultabb alkalmazási helyzetekben (nemzetközi együttműködés és missziók sokfélesége) az adott katonai parancsnokoknak egyre komolyabb döntési képességgel kell rendelkezniük. Szinte, mint a régi gyarmati időkben, csak most a nemzetközi szervezetek felügyelete alatt.³⁹⁰

A spanyol kormány hivatalos védelmi politikája szerint az országnak nincs ellenségképe, nincsenek területi igényei, aspirációi. A haderőt nem határvédelemre kell felkészíteni, kialakítani, hanem a potenciális veszélyek megelőzésére és a biztonság megvédésére akár távol az országtól is. Az átalakítás törvényi hátterét a már elfogadott új Nemzetvédelmi Törvény, a Sorállományról szóló Törvény és a Katonai Pálya-törvény biztosítja.

Amikor José Bono szocialista politikust kinevezték védelmi miniszternek (2004. tavaszán), a Kongresszus Védelmi Bizottságában, majd a CESEDEN-en (Védelmi Tanulmányok Legfelsőbb Intézete) elmondott „bemutató” beszédében több érdekes megjegyzés utal a fegyveres erőkben, valamint a fegyveres erők és társadalom között még mindig meglévő feszültségekre. A miniszter, pl., a következő prioritásokat nevezte meg: harcolni fog azért, hogy *a nemzetvédelem állami politika és ne pártpolitikai kérdés legyen. (...) Az alkotmányos rendet és a nemzeti szuverenitást nem lehet egyéni érdekek szerint másként és másként értelmezni, valamint a fegyveres erőket felhasználni egymás elleni küzdelmekben. Elmúltak azok az idők, amikor a hadsereg beavatkozott a politikába. A nemzeti szuverenitás megvédése ma azt jelenti, hogy minden spanyol szabadságát és egyenlőségét kell védeni.*³⁹¹ A fegyveres erők körében sejthető feszültségekre utalnak a 2006. januári események: a Katonai Újév (január 6.) alkalmából elmondott beszédében a Szárazföldi haderő Szárazföldi Csapatainak főparancsnoka, José Mena Aguado tábornok célzást tett arra, hogy, ha a katalán autonómia reformja túllép az alkotmány-megszabta határokon, az Alkotmányban foglalt kötelezettségük alapján a fegyveres erőknek be kellene avatkozniuk a nemzet területi integritása, valamint az alkotmányos rend megvédése

³⁹⁰ Idézi: Caño, Antonio: La reforma de las Fuerzas Armadas... id. mű, www.belt.es/articulos

³⁹¹ A védelmi miniszter a Kongresszus Védelmi Bizottságában, 2004. 05.25 www.mde.es Notas de prensa/Comparecencia del ministro de Defensa en la Comisión de Defensa del Congreso.

érdekében. A tábornokot – Félix Sanz Roldán tábornok Védelmi Vezérkarfőnök javaslatára – José Bono védelmi miniszter másnap letartóztatta. Fegyelmi rendszabályként nyolcnapos laktanyafoogságra ítélték „a tisztek kötelező politikai semlegességének megszegése” miatt. Később tartalékos állományba helyezték, ami automatikusan beosztása elvesztését is jelentette. Az esetre magasrangú tisztek az ABC nevű újságnak adott nyilatkozatukban úgy reagáltak, hogy – szerintük – a miniszter helytelenül tette, hogy a minisztérium honlapján nyilvánosságra hozta a letartóztatás tényét, mert ezzel megszégyenítette a tábornokot is és a hadsereget is. *„A fegyveres erőknél az a bevett szokás, hogy a szankciót az érintettel írásban, és bizalmasan tudatják, és sosem nyilvánosan, mert az becsületében sértené.”*³⁹²

Az eseményeket José Mena tábornok nem akarta kommentálni, de beszámolt arról, hogy sok támogató telefonhívást kap tisztársaitól. Egy Brüsszelben, a NATO Nemzetközi Főparancsnokságon dolgozó spanyol ezredes ugyanakkor nyílt levelet jelentetett meg egy újságban, amelyben elítélte a tábornok lépését miszerint nyilvánosan személyes véleményt nyilvánított politikai kérdésben. *„A spanyolok többsége már régóta nem 'banánköztársasági' (módszerekkel él – Z.M.), és nem akarunk amiatt szégyenkezni, hogy még vannak olyan özőnvízelőtti gondolkodású személyek.”*³⁹³

A védelmi miniszter korábban említett beszédében emlékeztetett arra is, hogy külföldi katonai körök számára meglepő, hogy a 2000-es *Védelem Fehér Könyvében*, valamint a *Nemzetvédelmi Direktívákban* is harmadik fő célkitűzésként az állampolgárok védelem-tudatának erősítése szerepel. Nem értik, hogy a spanyolok számára miért nem evidens, hogy szükség van védelemre, a megvédésükre, a béke, biztonság és stabilitás megvédésére. *„Az új védelmi politika célja megvédeni magunkat az erőszaktól, a terrorizmustól és a fegyveres erők segítségével kiterjeszteni a békét. A spanyol társadalomnak meg kell értenie, hogy a védelem, biztonság, fejlődés és jólét összefüggnek. Ez a törekvés jelenik meg a védelem-kultúra (ápolás) ösztönzésében is.”*³⁹⁴

Mindehhez azonban nagyon fontos a megfelelő tájékoztatás, a tudás arról, hogy melyek a nemzet értékei, érdekei, milyen szerepet akar játszani a nemzetközi színpadon, hogyan vesz részt a védelem ezeknek az érdekeknek az megvalósításában, az állampolgár hogy tud ehhez személyesen hozzájárulni, milyen emberi és anyagi erőforrásokra van ezekhez szükség stb. A védelemkultúra segít megérteni, és megfelelően támogatni a fegyveres erők tevékenységét, a védelem egész rendszerét.

³⁹² Altos mandos militares reprochan a Bono „ánimo de escarnio” al hacer público el arresto de Mena. EFE, 2006. január 12.

³⁹³ La misiva del coronel. EFE, 2006. január 17. (Az ezredest egyből hazarendelték, mivel magasabb rangú tisztársáról, feljebbvalójáról nyilatkozott negatívan.)

³⁹⁴ A védelmi miniszter a Kongresszus Védelmi Bizottságában, 2004. 05.25 www.mde.es Notas de prensa/Comparecencia del ministro de Defensa en la Comisión de Defensa del Congreso. A spanyol terminológia: cultura de la defensa, kettős értelemben használják: a kulturális értékek védelmét és a védelem művelését is jelenti.

VIII. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

A XX. század első felében gyarmati harcokat vívó fejletlen, rosszul ellátott hadsereg kudarcai nem pusztán katonai-szakmai okokkal magyarázhatóak, hanem abban a társadalomnak és a politikának is meghatározó szerepe volt. A XIX. század végére a középkorban nagyhatalom, gyarmattartó Spanyolország elvesztette utolsó tengeren túli gyarmatait is (Fülöp-szigetek, Puerto Rico, Kuba) és kimaradt a XX. század elején a világ újrafelosztásából, az újgyarmatosításból. Marokkó megtartásával Spanyolország még megőrizhetett valamit a birodalmi múltjából. A Marokkóban vívott háború a túl nagy létszámú tisztikarnak és hadseregnek is elfoglaltságot, fontos szerepet adott.

Korábbi feltételezésemmel szemben, a Franco-rendszer idején – a más irányú politikai prioritások és gazdasági nehézségek miatt a haderőben nem mentek végbe jelentős reformok. A polgárháború katonai-szakmai tapasztalatai, a megismert új eszközök, technológiák és harceljárások ellenére, a haderőben nem történt meg a modernizáció, a technológiai váltás. A magas rangú katonai vezetők kormányzati szerepvállalása és a gazdasági életben betöltött fontos pozíciói ellenére a katonaság nem részesült megfelelő támogatásban a fejlődéshez.

Franco tábornok halála után, a spanyol társadalomban végbemenő hatalmas változásokat (politikai demokratizálódás, gazdasági modernizáció), a fegyveres erőkhöz jelentős változások (modernizáció, reformok) kísérték. A politikai döntések és a társadalmi viszonyok fejlődése nyomán a hadsereg fokozatosan megtalálta reális helyét a társadalomban, valamint a gyarmati és belső rendfenntartói szerep helyett valódi külső védelmi rendeltetésre készítették fel.

Az 1981-es puccskísérlet lezárt egy szakaszt, amelytől kezdve a fegyveres erők már nem jelentenek önálló politikai erőt, ennél fogva veszélyt sem a demokratikus rendre. Meggyorsult a katonák, a tisztikar be- illetve visszailleszkedése a társadalomba. Az európai demokratikus normák bevezetése a hadseregére is kihatással volt. A civil kontroll, a politika-mentesség, az engedelmesség a politikai hatalomnak stb. elfogadásával lassanként megszűnt a társadalom félelme a hadsereg reakcióitól, a politikába való esetleges beavatkozásától.

A fegyveres erőkkel szemben támasztott új követelmények, a nemzetközi környezetben végzett tevékenység, a honvédelemmel és biztonságpolitikával kapcsolatos kérdésekben a pártok közötti konszenzus jótékonyan hatott a katonáknak a civil társadalommal és a civil fennhatósággal való kapcsolatára.

A hosszú kirekesztettség után Spanyolország és fegyveres ereje tagja lett több nemzetközi és nemzetek feletti szervezetnek (NATO, EU), így visszatért a nemzetközi

színtérre. A spanyol fegyveres erők nemzetközi szerepvállalása és a többnemzetű tevékenységi környezet meggyorsította a spanyol hadsereg átalakulását. A spanyol külpolitika fontos eszközeként a hadsereg új fontosságot kap. A fokozatosan kialakuló spanyol biztonság- és védelempolitika e fontos szempontokat, feladatokat is figyelembe véve határozza meg a haderő fejlesztését, a reformokat, valamint a korszerűsítés irányait. A haderő átalakításának kulcsszavai – az új feladatok követelményeivel összhangban: kisebb, jobban ellátott, korszerűen felszerelt, mozgékony, modulrendszerű fegyveres erők szükségesek a válságok megelőzése, kezelése, menedzselése, az igazgatási feladatok során. A haderőfejlesztést és átalakítást a rendelkezésre álló erőforrásokkal (kötségvetéssel), valamint a társadalom elvárásaival, illetve vállalásával összhangban lehet tervezni és végrehajtani.

A hadsereg és a társadalom viszonyát elemezve tudomásul kell venni, hogy manapság a fegyveres szolgálat nem népszerű a fiatalok körében. E tendenciának megfelelően új toborzási – megtartási – rekonverziós politikát kell kialakítani. Erősíteni kell a lakosságban a védelem-tudat(osság)ot, a védelem-kultúra (-ápolás) fontosságát. Tudatosítani kell az állampolgároknak, hogy a védelem mindenki ügye.

A spanyol biztonság- és védelempolitika fontos szempontja, hogy Európa déli kapujaként Spanyolország közvetlenül érintett az észak-afrikai országokból jövő migráció és terrorizmus kérdésében. Hídszerepet vállal az arab országokkal, valamint Latin-Amerikával ápolta hagyományosan jó kapcsolatainak köszönhetően is Európa és a Mediterrán déli partja, illetve az euro-atlanti kapcsolatokban is.

A békmissziós és humanitárius műveletekben való részvétel nemcsak nemzetközi presztízst jelent Spanyolország számára, hanem egyúttal a saját állampolgárai előtt is növeli a katonaság tekintélyét, elfogadottságát. A fegyveres erőknek azonban, nemcsak országvédelmi, illetve közös védelmi feladatokban kell részt venniük, hanem a spanyol kormány új rendeltetési elemként fogalmazta meg a belső válsághelyzetekben – ipari vagy természeti katasztrófák, csapások esetén – való alkalmazásukat is.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1) A hadtudomány területén elsőként tettem kísérletet arra, hogy tudományos módszerekkel bizonyítsam, miszerint a fejletlen, rosszul ellátott spanyol gyarmati hadsereg kubai és marokkói kudarcai mögött a politikai döntések is meghatározó szerepet játszottak. Fontos bizonyítékokat találtam arra a hipotézisemre vonatkozólag, hogy alapvetően hibás politikai és katonai döntések okozták a katasztrófákat.

2) Új kutatási eredmény, hogy a fontos eseményeket maguknak a szereplőknek az eseményekről készített elemzésével, értékelésével (Cervera admirális, marokkói hadvezetés, UMD tiltott művei, miniszterek nyilatkozatai, emlékiratai) elsőként mutattam be Magyarországon.

3) Kutatómunkám eredményeként igazoltam, hogy a spanyol polgárháború alatt, éles helyzetben megismert és kipróbált új eszközök, technológiák és harceljárások ellenére, a Franco-rendszer idején, a politikai és rossz gazdasági viszonyok miatt, a hadseregben nem történt meg a modernizálás, technológiai váltás, nem történtek jelentős reformok. A magas rangú katonai vezetők kormányzati szerepvállalása és a gazdasági életben betöltött fontos pozíciói ellenére a hadsereg, mint intézmény nem részesült megfelelő támogatásban a fejlődéshez. Bemutattam, hogy a hadsereg átalakulását a Franco-rendszer idején a politikai döntések nem segítették, sőt a megújulás kezdeményezőit inkább hátráltatták.

4) Eddig nem ismert magyar levéltári források, a spanyol és magyar nyelvű szak- és publicisztikai irodalom feltárásával elsőként mutattam be, hogy Franco tábornok halála után a spanyol társadalomban végbemenő hatalmas változásokkal párhuzamosan a fegyveres erőben milyen változások mentek végbe. A spanyol nemzetvédelmi doktrínák és direktívák elemzésének segítségével bizonyítottam, hogy a fegyveres erők a velük szemben támasztott új követelményeknek meg tudnak felelni, ha a honvédelemmel és biztonságpolitikával kapcsolatos kérdésekben a pártok között konszenzus van, illetve számíthatnak a társadalom hathatós és határozott támogatására.

5) A spanyol hadsereg nemzetközi szerepvállalásának – Magyarországon elsőként - komplex bemutatásával igazoltam, hogy a spanyol fegyveres erők utol tudták érni a fejlett európai professzionális hadseregek színvonalát és a nemzetközi kezdeményezések aktív szereplőiként a külpolitika fontos eszközeivé váltak. Bemutattam, hogy amikor a politikusok felismerték, hogy Spanyolország geostratégiai helyzete ismét felértékelődött, és fontossá vált, mint szövetséges, ez nagymértékben hozzájárult a fegyveres erők fejlődéséhez, a modernizációhoz. A spanyol haderő átalakításának tapasztalatai bizonyos támpontokat adhatnak a Magyar Honvédség további korszerűsítéséhez, a magyar

professzionális haderő kialakításához, a missziós tevékenységet folytatók hatékonyabb alkalmazásához.

AJÁNLÁS

A KUTATÁSI EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA

A kutatás során feltárt tények, információk lehetővé teszik, hogy alaposabban megismerjük a spanyol fegyveres erőknek, a tisztikarnak a történelem során játszott szerepét. Egyben hozzájárulnak sok mai spanyol politikai döntés miértjének, gyökerének, esetenként jelentőségének jobb megértéséhez.

A kutatás során feltárt biztonság- és védelempolitikai kérdések több ponton kapcsolódnak

- a magyar aktuális katonapolitikai kérdésekhez
- a nemzetközi biztonsági és védelempolitikai kérdésekhez
- ma is érvényes tapasztalatokat lehet leszűrni belőlük.

Az átalakulóban lévő magyar haderő vezetői és szakemberei számára is hasznos információkat nyújthatnak

- Spanyolország NATO-hoz való csatlakozásának,
- a nemzetközi missziókban való részvételének
- a civil kontroll kialakításának, valamint
- az önkéntes haderő toborzási – megtartási – civil életbe való visszairányítási politikájának tapasztalatai.

A Nemzetvédelmi Egyetem biztonság- és védelempolitikai kurzusain érdekes adalékkul szolgálhatnak a különböző doktrínák és alapelvek összehasonlításában. Az értekezésben tárgyalt témák a bölcsészettudományi karok, elsősorban hispanisztika szakos hallgatói számára pedig, a spanyol történelem egy viszonylag sommásan, felszínesen kezelt területét világítják meg.

BIBLIOGRÁFIA

Magyar Országos Levéltár. Külügyminisztérium politikai iratai.

MOL Küm.pol. K-63-7130/940 -29.j Andorka Rudolf , 1940. december 2.
 MOL K63-29/1-2441-1938.1-2.1,
 MOL 5757/pol/1949, eredete: Washington, 4911/pol1947
 MOL 120. dob. 134 42 001322/3, 1987.október 13., 120.dob. 134-42/004389, 1987. november 24.
 MOL 118.dob.134- 10/ 002238, 1987. márc. 23.
 MOL 120.dob. 134- 40/ 003281, 1987. május 25.
 MOL 120.dob. 134-40 / 00898. 1987. február 3.
 MOL 120.dob. 134-42 001322 Doczé Kálmán nagykövet rejtjeles távirata 1987. február 3.,12.
 MOL 120.dob. 134-40/ 00898/1. 1987. november 25.
 MOL 120.dob. 134-42/004932, 1987. október 13.
 MOL 122.dob. 134-40/ 00756/5-ig 1982. január 13.
 MOL 122.dob.134-40/2459.1 1982. január 13.
 MOL 122.dob. 134-40/002459 1982. március 17.
 MOL 122.dob. 134-40/00756/2. 1982. aug. 12. Major Sándor ideiglenes ügyvivő jelentése
 MOL 122.dob. 134-1--1/ 002207.1978. (március 3.)
 MOL 123.dob. 134-- 4 00941/1 1978. május 24 nagyköveti jelentés
 MOL. K-63 - 2566. Andorka Rudolf Csáky István külügyminiszternek, 1939.29/1
 MOL Külügy Pol.o. K-63 – 2046/940-29. 1940. április 9.
 MOL Külügy Pol.o. K-63 – 2678 /940 – 29/j 1940. május 4.
 MOL XIX-J-1-j 45-64 2.doboz 5/d. 1/176/1948, majd későbbi tárgyalásokról: 5/bd. 003607/1-3/1963
 MOL XIX-J-1-j 45 – 64, 1.dob. 5/bd. 0919/Pol/1951 Kairóból. 1951. március 12.
 MOL, K63, 15. cs. 2/32. Madrid, 1940. november 9., Andorka Csákynak (101/pol.-1940.)
 MOL, K63, 201. cs. 21/32. Madrid, 1941. január 5., Andorka Csákynak (5/pol.-1941.)
 MOL, K63, 279. cs. 29/1. Madrid, 1940. augusztus 6., Andorka számjeltávirata.
 MOL, K63, 279. cs. 29/1. San Sebastián, 1939. július 4., Andorka Csákynak (57/pol.-1939.)
 MOL, Küm pol. K-63-29/40-3272-1938.1-2.1
 MOL 133.dob. 134-40/001723/1981. 02.12. nagyköveti jelentés
 MOL 133.dob. 134-104/002098/1-2_Kincses László jelentései, 1981. ápr. 17., máj. 4.
 MOL 133.dob. 134-42/002242/15-ig, /6 , 1981. szeptember 18.
 MOL 133.dob. 134-42/002242/9 1981. szeptember 25.
 MOL 133.dob. 134-42/002242/13, 1981. november 16.
 MOL 133.dob. 134-104/002098/1-2 1981. október 22.
 MOL 122.dob. 134-40/002459 ,
 MOL 122.dob. 134-24/003919/1-ig. 1982. ápr. 19.
 MOL 122.dob. 134-40/00756.4 1982. november 15.

- **A Marosy-Iratok.** Magyar Királyi Követség Madridban 1948-1957. Összeállította és szerkesztette Anderle Ádám. Hispánia XX. Század Intézet Szeged, 2002
- A Madridi Követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója. Kossuth Könyvkiadó, 1978
- **Pascual Cervera y Topete:** Colección de documentos referentes a la escuadra de operaciones de las Antillas, El Ferrol, agosto de 1899, 1904, Madrid Naval 1986
- **Picasso González, Juan:** Resumen del expediente instruido por él con motivo del abandono de posiciones en el territorio de Melilla. Madrid, 18 de abril de 1922.
- **Weyler, Valeriano:** Mi mando en Cuba (10 de febrero de 1896 a 31 de octubre de 1897). Historia militar y política de la última guerra separatista por el general Weyler. Felipe González Rojas, Editor, Madrid, 1911.

TÖRVÉNYEK, RENDELETEK, ALAPELVEK (DOKTRÍNÁK):

- España en el contexto de seguridad internacional. Política de Defensa. Ministerio de Defensa de España. Actualizado: 17 /05/2005 www.mde.es Utolsó letöltés: 2006. szeptember
- Ley Reguladora del Régimen del Personal Militar Profesional. 1989
- **Política de Defensa Española**, 1989. Ministerio de Defensa Nacional
- Reales Ordenanzas de las FAS españolas
- **Reglamento de Tropa y Marinería Profesional**, 1991. július www.mde.es
- **Libro Blanco de la Defensa** 2000. Ministerio de Defensa, Secretaría General Técnica, Centro de Publicaciones. 2000
- Constitución Española 1978. Ed. Goni, Madrid, 1979.
- **Directivas de Defensa Nacional** 1/1996. A teljes szöveget közli: Revista Española de Defensa, 1997. február, 34 – 37.o.
- **Revisión estratégica** de la Defensa. www.mde.es (Actualizado: 19/5/2005) Utolsó letöltés: 2006. augusztus
- **Directivas de Defensa Nacional** 1/2000, 1/2004. (december 30.) www.mde.es

KÖNYVEK, VISSZAEMLEKEZÉSEK, ELEMZÉSEK:

- **Agüero, Felipe**: Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en perspectiva comparada, Alianza Editorial, Madrid, 1995.
- **Anderle Ádám**: 1956 és a spanyol katonai beavatkozás kérdése. In: MTA-SZTE Hispanisztika Kutatócsoport: Kutatási Közlemények II. Magyarország és a hispán világ. Hispánia 2000.
- **Anderle Ádám**: 1956 és a spanyol katonai beavatkozás kérdése. *Kutatási Közlemények II.* MTA-SZTE Hispanisztika Kutatócsoport évkönyve. Szeged 2001, 55-63.o.
- **Anderle Ádám**: A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gy. Felsőoktatási Kiadó. Szeged, 2006.
- **Anderle Ádám**: EL carlismo y la corte de Viena. ACTA HISPANICA. T.III. Szeged, 1998
- **Anderle Ádám**: Kuba története. Akkord cop., Budapest, 2004.
- **Anderle Ádám**: Megosztott Hispánia. Budapest, Kossuth, 1985.
- **Anderle Ádám**: Spanyolország messzire van? Hispánia Kiadó, Szeged, 2000.
- **Anderle Ádám**: Spanyolország története. Budapest, Móra, 1992.
- **Arderius, Francisco**: La Escuadra española en Santiago de Cuba. Diario de un testigo a bordo del *Furor*. Barcelona, Casa Editorial Maucci, 1903
- **Armada, Alfonso**: Al Servicio de la Corona . Ed. Planeta. Espejo de España 94. Barcelona, 1983.
- **Baquer, Alonso Miguel**: El militar en la sociedad democrática, Madrid, Eudema, 1988
- **Baquer, Alonso Miguel**: Las fuerzas armadas en la época del general Franco in: Las Fuerzas Armadas españolas. Historia institucional y social, vol.8.cap.31.,Ed. Alhambra, Madrid, 1986
- **Baquer, Alonso Miguel**: Los problemas de la defensa. in: España: un presente para el futuro, vol.II., Instituto de Estudios Económicos, Madrid, 1984.
- **Beevor, Antony**: A spanyol polgárháború, Budapest, 2002.
- **Busquets, Julio**: El militar de carrera en España. Ariel, Barcelona, 1984. (aktualizált, bővített kiadás)
- **Busquets, Julio**: Militares y demócratas. Memorias de un fundador de la UMD y diputado socialista. Plaza & Janés, Barcelona, 1999
- **Busquets, Julio**: Pronunciamientos y golpes de Estado en España, Planeta, Barcelona, 1982.
- **Campanys, J.**: España en 1898: Entre la diplomacia y la guerra, Madrid, Biblioteca Diplomática Española, 1992.
- **Caparrós, Francisco**: La UMD: militares rebeldes, Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1983.
- **Capitán X**: El problema militar de España, 1916
- **Cardona, Gabriel**: El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil, Madrid, Siglo XXI.
- **Cernuda, Pilar - Oneto, José - Pi, Ramón - Ramirez, Pedro J.**: Todo un Rey, Ed. EyE, 1981
- **Comellas, José Luis**: Historia de España moderna y contemporánea, Madrid, 1979.
- **Csejtei Dezső**: A spanyol existencializmus története, Gondolat, Budapest, 1986.
- **De la Cierva, Ricardo**: Historia básica de la España actual. Editorial Planeta, Barcelona 1974
- **Díaz Herrera, José – Durán, Isabel**: Los secretos del poder: del legado franquista al ocaso del felipismo: episodios inconfesables, Temas de hoy, Madrid, 1994.

- **Díez-Alegría, Manuel:** Ejército y sociedad, Alianza Editorial, Madrid, 1972.
- **Díez-Alegría, Manuel:** „Defensa y sociedad” (akadémiai székfoglaló beszéd) Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, Madrid, 1968.
- **Dominguez, José Ignacio:** Cuando yo era un exiliado. Ed. Cambio 16, Madrid, 1977.
- **Eisenhower, Dwight D.:** Keresztes háború Európában. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1982.
- **Elorza, Antonio – Sandoica, Elena Hernández:** La Guerra de Cuba (1895-1898). Historia. Alianza Editorial, Madrid, 1998
- **Fernández, Carlos Santander:** Los militares en la transición política, Argos Vergara, Barcelona, 1982.
- **Fischer Ferenc:** “Spanyolország jelentősége, mint Németország és Spanyol-Amerika közti híd” Titkos spanyol-német katonai kapcsolatok az 1920-as években IN: A modernizáció határai. Tradíció és integráció hazánk és a Mediterráneum történetében - 18-20. század / J. Nagy László - Kukovecz György - Szélinger Balázs (szerk.). - Szeged : Szegedi Tudományegyetem Újkori Egyetemes Történelmi és Mediterrán Tanulmányok Tanszék, 2002. 35-60. o.
- **Fortes, José – Otero, Luis:** Proceso a nueve militares demócratas – Las Fuerzas armadas y la U.M.D., Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1983.
- **Gándara, Alejandro:** No nos entendemos Ed. Jucar Universidad, 1989
- **García, José:** Spanyolország a XX. században. Kossuth, Budapest, 1973.
- **Gömöri Endre:** Francótól Felipéig. Kossuth, Budapest, 1986.
- **Gutiérrez Mellado, Manuel:** Un soldado de España. Conversaciones con Jesús Picatoste. Argos Vergara, Barcelona, 1983
- **Györkey Jenő:** Legenda, valóság, tragédia. A nemzetközi brigádok történetéből. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1986.
- **Harsányi Iván:** A Franco- diktatúra születése. Budapest, Kossuth, 1988.
- **Harsányi Iván:** A spanyol polgárháború és magyar önkéntesei. Antifasiszta füzetek, Budapest, 1996.
- **Harsányi Iván:** La diplomacia húngara sobre los grupos de poder del primer Franquismo (1938-1939). In: Acta hispanica, t.V. Szeged, 2000
- **Hernández Sánchez-Barba, Mariano,** y otros: Historia social de las Fuerzas Armadas, La Corona y las Fuerzas Armadas, in: Las Fuerzas Armadas españolas. Historia institucional y social, vol.8.cap.32., Ed. Alhambra, Madrid, 1986
- **Hidalgo de Cisneros, Ignacio:** Cambio de rumbo On-line fellelhetőség: www.lainsignia.org/2006/España , 1936–1939. Utolsó letöltés: 2007. március 5.
- Historia de España tomo 11, varios autores. Editorial Planeta, Barcelona 1991
- Historia de las Fuerzas Armadas vol.3, Ed. Palafox, Zaragoza, Planeta Barcelona, 1984
- **Hooper, John:** Los españoles de hoy, Javier Vegara editor, Madrid, 1987
- **Iniesta Cano, Carlos:** “Las Fuerzas Armadas (1975-1985)”, en: Varios: *España diez años después de Franco (1975-1985)*, Planeta, Barcelona, 1987.
- **Isern, Damián:** Del desastre nacional y sus causas. Madrid, 1899.
- **Jarnés Bergua, Enrique:** Ejército y cultura, Ed. Forja, Madrid, 1982.
- **Jeskó Rita:** Németország és a spanyol polgárháború (Egyetemi szakdolgozat, Szeged, JATE, 1994.)
- Jornadas sobre las Fuerzas Armadas ante la Sociedad del Cambio, Madrid, 1984. május , Club Diálogos para la Democracia en colaboración con el Ministerio de Defensa
- **José María de Areilza:** Diario de un ministro de la Monarquía. Barcelona, Planeta, 1977
- **José Sánchez Méndez** (repülő táborszernagy, a Légierő Történelmi és Kulturális Szolgálat főnöke): "El desembarco de Alhucemas" Revista Blanco y Negro, 2000.
- **Kancsár Zita:** Franco: trayectoria al poder (Egyetemi szakdolgozat, Szeged, JATE, 1994.)
- **Katona Eszter:** Spanyol-olasz kapcsolatok a spanyol polgárháború és a II. világháború idején, PhD dolgozat, Szeged, SZTE, 2003
- **Kindelán, Alfredo:** Ejército y política. Ed. Ares, Aguilar, Madrid, d.n.
- **Kindelán, Alfredo:** La ciencia militar ante la Guerra Europea. 1917
- La nación soñada: Cuba, Puerto Rico y Filipinas ante el 98. (Estudios) Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Ed. Doce calles, Madrid, 1996.
- **Manuel Díez Alegría:** Ejército y sociedad, Alianza Editorial, Madrid 1972.
- **Marimon, Antoni:** La crisis de 1898. Ed. Ariel practicum. Barcelona, 1998.
- **Martínez Inglés, Amadeo:** La Transición vigilada. Del Sábado Santo 'rojo' al 23-F. Ed. Temas de Hoy. Madrid, 1994.

- **Martínez Paricio, Jesús Ignacio:** Ejército y militares: 1898-1988, in: España - sociedad y política (vez.: Salvador Giner), Espasa Calpe, Madrid, 1990.
- **Martínez Paricio, Jesús Ignacio:** El cambio de modelo de organización en la profesión militar: hacia el corporativismo
- **Martínez Paricio, Jesús Ignacio:** Para conocer a nuestros militares, Tecnos, Madrid, 1983.
- **Mérida, María:** Mis conversaciones con los generales. Plaza y Janés, Barcelona, 1979.
- **Modesto Guilloto León, Juan:** Soy del Quinto Regimiento. On-line fellelhetőség: www.lainsignia.org/2006/España, 1936–1939. Utolsó letöltés: 2007. március 5.
- **Morán, Gregorio:** El precio de la Transición Ed. Planeta, Barcelona, 1991.
- **Moreno de Alborán y de Reyna, Fernando y Moreno de Alborán y de Reyna, Salvador:** «La Guerra silenciosa y silenciada. Historia de la campaña naval durante la guerra de 1936-39, El relato riguroso y exhaustivo de la campaña naval durante la guerra de España de 1936 a 1939
- **Moro Cardenas:** El Ejército en la sociedad contemporánea, 1969
- **Muñoz Molina, Antonio:** Ardor guerrero. Una memoria militar, ed. Alfaguara, Madrid, 1995
- **N. Rózsa Erzsébet, Póti László (szerk.):** Európa régi-új régiója: A Mediterráneum. ZMNE, SVKI, Budapest, 1999
- Nueva historia de España (több szerző), 17. El siglo XX. Los primeros treinta años. EDAF, Madrid, 1981.
- **Olmeda Gómez, José Antonio:** Las Fueras Armadas en el Estado Franquista, Madrid, El Arquero, 1988.
- **Ormos Mária:** Mussolini – **Harsányi Iván:** Franco
- **Orwell, George:** Hódolat Katalóniának. Interart, Budapest, 1989
- **Pallagi Mária:** A spanyol semlegesség kérdése a bécsi diplomáciában 1914 - 1918, Szeged, 2004, PhD doktori értekezés
- **Palma Moreno, Juan Tomás:** Annual 1921. 80 años del desastre. Almena ediciones. Madrid, 2001.
- **Pando Despierto, Juan:** Historia secreta de Annual. Ediciones Temas de Hoy, S.A. Colección: Historia. Madrid, 1999.
- **Paul Lendvai:** Határátlépés. Helikon, 2002. 93, 95, 96.o.
- **Payne, Stanley G.:** Los militares y la política en la España contemporánea, París, Ruedo Ibérico, 1968.
- **Pérez Henares, A. - Malo de Molina, C.A. – Curiel E.:** Luces y sombras del poder militar en España, Ed. Temas de hoy, Madrid, 1989.
- **Pitarch, José Luis:** Diario abierto de un militar constitucionalista (primavera de 1981) Valencia, ed. Fernando Torres, 1981.
- **Pitarch, José Luis:** El honor y el honor militar, Barcelona, ed. Grijalbo, 1984.
- **Prieto, Martín:** Técnica de un golpe de Estado. El Juicio del 23-F. Ed. Grijalbo, Barcelona, 1982.
- **Prudencio García:** Ejército: presente y futuro, I. Ejército, polemología y paz internacional. Alianza Editorial 1975
- **Quero Rodiles, Felipe:** Estatuto profesional del militar
- **Rafael González Echeagaray:** La marina mercante y el tráfico marítimo durante la Guerra civil. San Martín, Madrid, 1977.
- **Rodríguez González, Agustín Ramón:** Política naval de la Restauración (1875-1898). Ed. San Martín, Madrid, 1988.
- **Rojo, Vicente:** Así fue la defensa de Madrid. On-line fellelhetőség: www.lainsignia.org/2006/España, 1936–1939. Utolsó letöltés: 2007. március 5.
- **Rojo, Vicente:** España heroica. On-line fellelhetőség: www.lainsignia.org/2006/España, 1936–1939. Utolsó letöltés: 2007. március 5.
- **Salas Larrazábal Ramón:** "Historia del Ejército Popular de la República", Madrid, Editora Nacional, 1973
- **Salas Larrazábal Ramón:** La División Azul. In: Espacio, Tiempo y Forma, V., Historia Contemporánea, 1989/2.
- **Salas Larrazábal Ramón:** Las Reales Ordenanzas, in Las Fuerzas Armadas españolas. Historia institucional y social, vol.8.cap.33.,Ed. Alhambra, Madrid, 1986
- **Simon János:** Az autoriter rendszerből a demokráciába való átmenet politikuma Spanyolországban (kandidátusi értekezés, Budapest, 1994. május
- **Souza, B.:** Máximo Gómez, el Generalísimo, La Habana, 1936.

- **Szabó László** : Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba. ZMNE, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Védelmi tanulmányok No. 9. Budapest, 1995
- **Szilágyi István**: Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban. Napvilág Kiadó, Budapest, 1996.
- **Tamames, Ramón**: La España alternativa, Espasa Calpe, Madrid, 1993.
- **Todero Frigyes**: Spanyolország 1939-1975. Gyorsuló Idő, Magvető 1976.
- **Tusell, Javier**: Franco, España
- **Tussel, Javier**: La España de la posguerra
- **"UMD - Unión Militar Democrática"**, illegális kiadvány kiadó és dátum nélkül (1976?)
- **Unión Militar Democrática**: Los militares y la lucha por la democracia, Madrid, 1976.
- kiadó n., D.n., 245 o.
- **Vilar, Pierre**: Spanyolország története, Gondolat, Budapest, 1984.
- **Zoltán Márta**: A hadsereg és a demokratizálódási folyamat Spanyolországban Franco tábornok halála után. Honvéd Tudósok 16. MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, 1997.
- **Zoltán Márta**: Katonapolitikai események Spanyolországban a 70-es évek közepétől 1981-ig" egyetemi doktori értekezés. József Attila Tudományegyetem, Szeged. 1996.

SZAKFOLYÓIRATOKBAN ÉS A NAPI SAJTÓBAN PUBLIKÁLT TANULMÁNYOK

- 50 preguntas sobre la OTAN. **España y la OTAN**, 1981. PSOE népszerűsítő tájékoztató kiadvány. 12 – 30. o.
- "Ejército y sociedad", El País, 1977. december 20. 6.o. Opinión
- "La Guía de La Rioja", 2004. február 2.
- 50 años en la vida de España: 1977. Diario 16, n 42
- **Aguilar, Miguel Angel**: "Los oficiales que vienen /y 2" in: El País 1981. július 18. 14.old. Nacional –Política
- **Amador García Argüelles** : 75 Aniversario del desembarco de Alhucemas.. Revista Ejército. Año LXI. No. 715, 2000. okt.
- Anuario de El País 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1988
- **Armada de Sarría, José A.**: Doctrina de la ONU para la Descolonización de Gibraltar. Revista Ejército, no 758, 2004. június1 www.mae.es/politica exterior /La cuestion de Gibraltar. (Utolsó letöltés: 2006. június 8.)
- **Bando de Reclutamiento**: <http://usuarios.lycos.es/jnroldan/Bando.html>
- **Baño, Alonso**: 18 de julio o la destrucción del Ejército, El País, 1981. július 18., 9.o.
- **Bañón Martínez, Rafael és Olmeda Gómez, José Antonio**: „La investigación social de la organización militar in: Revista internacional de sociología, vol.43.1985. ápr.jún. Barcelona: Plaza y Janés, 1990.
- **Busquets, Julio Bragulat**: El ejército ante los problemas sociales contemporáneos. Ejército: cultura y paz, Madrid, 1962
- **Busquets, Julio**: Las Fuerzas Armadas en la transición española, "Sistema", 1989. no.13-28.
- **Conde de Romanones**: Hay neutralidades que matan. Diario Universal, 1914 aug. 19. Cuadernos de Historia 16, no. 197, 1985
- **Convenio de Amistad, Defensa y Cooperación entre España y los Estados Unidos de América**. El País, 1989. július 3-án megjelent összefoglaló
- Debate sobre el **Estado de la Nación**
- **Decálogo** sobre la paz y la seguridad
- **Discurso de Dato** en las Cortes Españolas. Diario de Sesiones del Congreso de 5 de noviembre de 1914. Cuadernos de Historia 16, no. 197, 1985
- **Echevarría Rodríguez, Carlos**: Aproximación psico-sociológica: la formación militar y sus roles, pautas, escenarios y objetivos futuros
- El País, 1976. június 27. 9.o. 1981. február 28. 1981. március 31.18.o., 1981. június 25. 10. oldal: Opinión, **El revés de la trama**, 1982. június 5, 9.
- El Tratado de Utrecht. www.mae.es/politica exterior /La cuestion de Gibraltar
- **Escenario del desembarco de 1925**. Alhucemas, una ciudad unida a la historia de España, 24 de Febrero de 2004 www.elmundo.es
- **España y la Gran Guerra**, Cuadernos de Historia 16, no. 197, 1985
- **Farkas Miklós**: Mikor kezdődött a második világháború? 70 éve tört ki a katonai lázadás a Spanyol Köztársaság ellen. (eseménytörténet, pol., társ. Struktúrák, hadtörténeti

- vonatkozások, világpolitikai összefüggések. *Eszmélet/70* (2006. nyár)
- **Farkas Miklós:** További megjegyzések a spanyol polgárháborúról. *Eszmélet/71* (2006. ősz), 72-81.o.
  - **Fehér István:** A spanyol háború tapasztalatai, Magyar Katonai Szemle, 1937/9. 22-32.
  - General jefe de la Comisión de Fortificación de la Frontera Sur, «Informe núm. 4. Anexo núm. 3», Cádiz, febrero de 1940. AHA, A-9144/2.
  - **Guerrero Carranza, Carlos:** Variaciones de los límites de la actual Colonia Inglesa de Gibraltar. Usurpaciones Británicas desde 1704 a nuestros días y fortificaciones españolas en torno al peñón. *Revista Ejército*. No 758, 2004 június. 43 – 46.o.
  - **Harsányi Iván:** A népfront – hetven év távlatából. *Eszmélet/70* (2006. nyár)
  - Népfront, Spanyolország, anarchisták. Megjegyzések az *Eszmélet/70* (2006. nyár) Népfront-összeállításához. *Eszmélet/71*, 2006. ősz, 82-90.o.
  - **Harsányi Iván:** La diplomacia húngara sobre los grupos de poder del primer franquismo (1938-1939). In: *Acta Hispanica*, t.V. Szeged, 2000. 7-22.o.
  - *Historia de las Campañas de Marruecos*. Tomo III. Madrid, 1981. Páginas 353-439 Servicio Histórico Militar
  - **Jorge Hevia Sierra** (Védelmi Intézményi Kapcsolatok főigazgatója) nyilatkozata in: RED 2002/július-augusztus, Hacia una comunidad Iberoamericana de seguridad y Defensa, 53.o.
  - **José Sánchez Méndez:** "El desembarco de Alhucemas" *Revista Blanco y Negro*, 2000. General de Aviación, Jefe del Servicio Histórico y Cultural del Ejército del Aire.
  - **Juan Batista González** ezr. España-Hispanoamérica: una cooperación posible en el marco de la estrategia militar. *Ejército*, 2000, 59.o.
  - **Konok Péter :** Barátom-e az ellenségem ellensége ? A spanyol népfront 1937. májusi kudarca (Barcelonában). A radikális forradalmi erők és a népfront között harcok törtek ki. Megtorlások. *Eszmélet/70* (2006. nyár)
  - La Aviación Militar española en Melilla. *Revista de Aeronáutica y Astronáutica*. 1997/IX
  - La España aislada, in: *Cuadernos del mundo actual*, Historia 16
  - La Nueva España, prensa asturiana. Editorial. 2004. június
  - La profesión militar desde la perspectiva ética, *Cuadernos de estrategia de CESEDEN*, Madrid, 1992.
  - *La profesión militar desde la perspectiva social*, *Cuadernos de estrategia de CESEDEN*, no.19, Madrid, 1992..
  - *Las operaciones militares en Cuba y Filipinas*. Colectivo. Escuela Superior del Ejército, Escuela de Estado Mayor, Dpto. De Estrategia y relaciones Internacionales. Madrid, 1998. május
  - **Los Reyes en Marruecos**. La Vanguardia. 2005/01/17
  - **Luis Álvarez de Estrada y Luque, Barón De las Torres:** «Anotaciones sobre la «Conferencia de Hendaya» celebrada el 23 de octubre de 1940 entre Su Excelencia el Jefe del Estado y el Führer, canciller del Reich, con asistencia de los respectivos ministros de Asuntos Exteriores, señores Serrano Suñer y Ribbentrop». 26 de octubre de 1940 .
<http://www.galeon.com/razonespanola/re90-av.htm> , utolsó letöltés: 2006-06-11.
  - **M.P. González López :** Buques de la Guerra Civil Española, 1997.
  - **Méndez, José Sánchez:** ¿Hacia una nueva política de Seguridad y Defensa? *Revista de Aeronáutica y Astronáutica*, 1997 április.1.
  - **Mezei Bálint :** Szovjet tisztok a spanyol polgárháborúban. *Eszmélet/70* (2006. nyár)
  - **Miguel Silva Vidal:** El País, 1981. augusztus 6. 9 -10. o. (Opinión)
  - **Miskey Zoltán:** A spanyol polgárháború. Magyar Katonai Szemle, 1937/1.sz. 1-21.o., 1937/III/9.sz. 1 – 22. o.
  - **Mojón, Marisa Rodríguez:** Integración militar en la sociedad de cambio tecnológico
  - **Nagy Béla:** A légi erők és földi erők együttműködéséről. Magyar Katonai Szemle, 1938/8.sz.
  - **Operación Romeo Sierra** (en la isla de Perejil), *Revista Española de Defensa*, julio-agosto 2002
  - **Pálosy:** Harckocsi vagy rohamcsapat? Magyar Katonai Szemle, 1938/10.sz.40-41.o.
  - **Payne, Stanley G.:** "La transición española desde el punto de vista histórico", *Cuenta y razón*, no.1,1981.
  - **Prats del Campo, Joaquín:** La formación del militar de carrera (Aspectos específicos)
  - **Rafael Díaz-Llanos:** Responsabilidades políticas, La Coruña, Imp.Roel, 1939.
  - **Ramírez Lafita, María José:** La movilidad social en las FAS
  - **Recarte Vicente-Arche, Ana:** Relaciones España – EEUU: La bomba de Palomares. Instituto Universitario de Estudios Norteamericanos, Univ. De Alcalá, Madrid. 2000.

- **Sánchez-Gijón, Antonio:** El Ejército español, hoy, El País 1977. június 30., július 1,2.
- **Siposné dr. Kecskeméthy Klára** ezr.: A Mediterrán Párbeszéd a biztonság és az együttműködés erősítésében, Hadtudomány, 2004/2. 90-97.o.
- **Siposné dr. Kecskeméthy Klára** ezr.: A mediterrán térség az isztambuli csúcstalálkozó után. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, 2005.
- **Sória, Josep Maria:** La aventura de la División Azul. La Vanguardia, 2004.10.31
- **Szigetváry Vilmos** : Harckocsitapasztalatok, Magyar katonai szemle, 1938/7.sz.
- Texto del Tratado de amistad y cooperacion entre España y los Estados Unidos de América suscrito el 24 de Enero de 1976. Madrid O.I.D/ 1976. MOL XIX-J-1-j 134-104.002098. 1981.X.22. Nagyköveti jelentés mellékletében
- **Trencsényi András:** Magyar Katonai Szemle: A világpolitika eseményei 1938/IV/ 10.
- **Tuñón de Lara, Manuel:** "Dos siglos de Ejército y sociedad españoles"1,2, El País, 1981. márc. 20. 9.o. Opinión
- **Velarde Fuertes, Juan:** El capítulo marítimo de la economía de la Guerra de España. Una guerra, seis contiendas. Razón Española, enero-febrero 2001, t. XXXVI, no.105
- **Víctor Morales Lezcano** (UNED): La neutralidad española. Cuadernos de Historia 16, no. 197, 1985
- Vitéz **Nyitrai Károly:** Az erődítés és annak jelentősége a határvédelemben. Magyar Katonai Szemle, 1938/8.sz.
- Vitéz **Szentnémedy Ferenc** : Újabb elgondolások a légiháború vezetéséről. Magyar Katonai Szemle, 1938/8.sz..
- **Xavier Moreno Juliá:** La División Azul. Sangre española en Rusia, 1941 – 1945. Crítica XXI, 1983.
- **Zolcsák Attila** : Az anarchista föderalizmus és a spanyolországi regionalizmus. Eszmélet/70 (2006. nyár)
- **Zoltán Márta** : Az 1898-as kubai - spanyol - amerikai háború. Társadalom és Honvédelem. ZMNE, 1998/3-4. 57 - 72.o.
- **Zoltán Márta:** A hadseregek professzionalizálása – a spanyol példa. . Első lépések – első tapasztalatai. Új Honvédségi Szemle, 2002/10, 92 – 100.o.
- **Zoltán Márta:** A spanyol polgárháború elemzése és tapasztalatai a korabeli magyar katonai szaksajtóban. Társadalom és Honvédelem. ZMNE. 2006. szeptember
- **Zoltán Márta:** A spanyol polgárháború szakmai visszhangjai a korabeli magyar szaksajtóban. Társadalom és Honvédelem, ZMNE, 2006. szeptember
- **Zoltán Márta:** A spanyolok és Marokkó. Új Honvédségi Szemle 2005/9, 96-116.o
- **Zoltán Márta:** Az Öböl-háború tíz év távlatából. Társadalom és Honvédelem. ZMNE 2001/3
- **Zoltán Márta:** Egy különös terület – Gibraltár. Új Honvédségi Szemle, 2006/11. 105-118.o

ÁTTEKINTETT SZAKFOLYÓIRATOK

- "Ejército" (több évfolyam, pl. 1976. szeptember)
- Cuadernos de estrategia de CESEDEN
- Revista de Historia Naval, no. 59. 1997
- Revista Ejército, no. 619, Documento Gibraltar. 1991 augusztus
- Revista Española de Defensa (RED) több száma, különösen: 1992, 1993. február, 1994 szeptember (dosszié), 1996. február, 1997. június (NATO különszám), 2001. január, március
- Revista General de Marina, 1979. február
- Revista Internacional de Sociología. Publicación trimestral, vol 43, 1983 április-június
- Magyar Katonai Szemle, 1937, 1938, 1939
- Anuario de El País 1984, 1985, 1986
-

SZEMÉLYES INTERJÚ:

Területi Logisztikai Főnökség (Valencia) biztonsági tisztjével
 Manőverező Erők Főparancsnoksága (Valencia) PR tisztjével, 1997 nyár
 Marcos Miralles tábornokkal, Budapest, 2004. ősz

INTERNETEN PUBLIKÁLT ANYAGOK:

- **Luis Reyes:** El Mizzián, un instrumento engañoso de la Guerra Civil. www.negocios.com, 19/06/2006 Belt Ibérica.,
- **Alí Lmrabet:** El general Mizzián, el 'Ejército moro' y la Guerra Civil. www.elmundo.es 24/06/2006
- Comparecencia del Ministro de Defensa ante la Comisión del Congreso de los Diputados (18-12-2002): Presentación de la revisión Estratégica de la Defensa. 11.o. www.mde.es
- **Chamorro, E. y I. Fontes:** Las bases norteamericanas en España, Barcelona: Euros, 1976, 94–100. idézi: http://www.ayto-torrejon.es/torrejon/opencms/site/web/nuestro_municipio/libro_de_torrejon/
- División Azul. <http://usuarios.lycos.es/jnroldan/Organizacion.html>.
- Escuadrillas Azules. <http://usuarios.lycos.es/jnroldan/Esquadrillas.html>)
- Uniformes de la División Azul. <http://usuarios.lycos.es/jnroldan/Uniformes.html> (Utolsó letöltés: 2006. június 10.)
- <http://usuarios.lycos.es/jnroldan/divazul.html> (2006-05-28)
- <http://www.geocities.com/divazul/historiadivazul.html>
- El referendun sobre la permanencia de España en la OTAN. www.monografias.com/trabajos10/otan/otan.shtml
- Henri San Benito, <http://usuarios.lycos.es/henrisb/>
- http://www.ayto-torrejon.es/torrejon/opencms/site/web/nuestro_municipio/libro_de_torrejon/
- <http://www.ctv.es/USERS/fnff/guerramundial.htm>
- <http://www.el-mundo.es/especiales/2002/04/espana/gibraltar/noticias.html>, www.mae.es
- <http://www.el-mundo.es/ladh/numero23/alhucemas.html>
- **Manuel Ros Agudo:** Preparativos secretos de Franco para atacar Gibraltar (1939-1941) Cuadernos de Historia Contemporánea ISSN: 0214-400-X 2001, número 23
- <http://www.ucm.es/BUCM/revistas/ghi/0214400x/articulos/CHCO0101110299A> (utolsó letöltés : 2006-06-11.)
- **Marquina, Antonio:** La Otra Batalla Sobre Gibraltar, Unisci Discussion Papers Enero de 2004 <http://www.ucm.es/info/unisci/Gibraltar.pdf>
- **Miguel Valverde Espín:** Trasatlantica y la Guerra Civil. www.elgrancapitan.org/documentos
- Pactos de Madrid. http://www.ayto-torrejon.es/torrejon/opencms/site/web/nuestro_municipio/libro_de_torrejon/
- **Palomar Baró, Eduardo:** <http://www.generalisimofranco.com/historia/hendaya01.htm>, utolsó letöltés: 2006-06-11
- **Rafael Lorente:** Las bombas de Palomares. Ediciones Libertarias, 1985. www.2.uah.es/iuen/friends-of-thoreau/documents-pdf/palomares.pdf
- **Ricardo de la Cierva:** Hendaya <http://www.24flotilla.com/A11/documentos/operaci%F3n%20felix.htm>
- Los presidios. www.geocities.com/aec.1537/presidios
- **Sánchez, José Fernández:** Los últimos consejeros rusos en España
- **Sotelo, Ignacio:** La visión cristiano-progre de la historia reciente, El País, 2001. november 7. url: <http://www.conoze.com/doc.php?doc=767> Utolsó frissítés:: 2001-12-24
- www.adolfhitler.ws, <http://www.exordio.com/1939-1945/codex/Documentos/directiva18.html>
- Sidi Ifni. www.el-mundo.es/larevista/num137/texto/ifni1
- www.mae.es/La cuestión de Gibraltar. Declaraciones y referencias. (Utolsó letöltés: 2006-06-08)
- www.maec.gov.ma/madrid/ La historia general de MARRUECOS, portal del Reino de Marruecos
- **María Rosa Madariaga:** El falso contenciosos de la isla del Perejil. www.terra.es/personal/fcm00006/mrosa (Fellelés dátuma: 2004)

RÖVIDÍTÉSEK, BETŰSZAVAK, NEVEK JEGYZÉKE

POUM	Egyesített Marxista Munkáspárt
CEDA	Autonóm Jobboldaliak Szövetsége
CNT	Dolgozók Nemzeti Középpártja
PSOE	Spanyolország Szocialista Munkáspártja
U.M.D.	Demokratikus Katonai Unió
SACEUR	Európai Szövetséges Erők Főparancsnoksága
ACE	Európai Szövetséges Parancsnokság
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési
CJTF	egyesített összhaderőnemi operatív erők
ONG (NGO)	nem-kormány szervezetek
META	Szárazföldi Haderő Modernizációs Terve
PEC	Összhaderőnemi Stratégiai Tervben
DDN	Nemzetvédelmi Direktíva
UIISC	Franciaországban létrehozott, katasztrófa esetén azonnal beavatkozó katonai egységek
EUROFOR	európai szárazföldi erő
EUROMARFOR	Európai tengeri erő
CG, angolul: HQ	főhadiszállása
EMAT	Szárazföldi erő vezérkara
Pool	
PESD	Európai Biztonsági és Védelempolitika (francia röv.)
EBEÉ	Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet
MBEÉ	Mediterrán Biztonsági és Együttműködési Értekezlet
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
PfP	Partnerség a békéért
PfM	Partnerség a Mediterrániumért
QRA	szövetséges gyorsreagálású légi erő
SNF	többszempertű szárazföldi, légi, tengeri
IRF	Azonnali reagálású erők
RRF,	Gyorsreagálású erők
MDF	Fő védő erő
PRT	Tartományi Helyreállító Csoport
ONG	nem kormányzati szervezet
<i>Libro Blanco de la Defensa 2000</i>	= <i>A Védelem Fehér Könyve 2000</i>
Magreb-országok	Marokkó, Algéria, Tunézia, Líbia
<i>Providente Comfort /Provide Comfort</i>	Humanitárius művelet Irak északi területén az Öböl-háború után

Afrikanista tiszt	Afrikában szolgáló /szolgált spanyol tiszt
Falange Española, falangisták	Spanyol fasiszta párt és tagjai José Antonio Primo de Rivera 1933. október 29-én mondta el a programbeszédét: nemzeti egységet, szolidaritást, spanyol sorsegységet hirdetett, az osztályharc és a pártok viszálya helyett. Szerinte a fasizmus egy integráló, közös nemzeti hit. A fasiszta állam a dolgozók állama, amelyben a dolgozók szakszervezeteinek szerepe megnő. Parlamentellenesség, antimarxizmus jellemezte.
JONS	Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista 1931 márciusában alakult.
FET	Egyesültek 1934. februárban 1934-ben harcias falangista fiatalok incidenseket robbantottak ki Falange Española Tradicionalista (1939) ¹ 1937. február: egyesültek a karlista tradicionalistákkal, vezetője Franco lett. A fegyveres erők tagjai automatikusan taggá váltak, hogy ne legyen dualizmus a Falange és a hadsereg között.
Carlisták (Karlisták)	<u>Carlista</u> trónkövetelők: VII. Ferdinánd spanyol király az addigi, leányági öröklést tiltó törvényeket megváltoztatva 1832-ben leányát, II. Izabellát jelölte ki utódjául, testvére Károly (Carlos) azonban ezt nem fogadta el. Ő és későbbi leszármazottai többször megpróbálták visszaszerezni a trónt.
Requeté	A requeté-k a carlisták egy paramilitáris szervezete. 1907-ben ifjúsági szervezetként alakult meg, ebből fejlődött ki, különösen a II. Köztársaság kikiáltása után, elsősorban Navarra tartományban jelentős – akkor 10 000 fős – félkatonai szervezetté. 1932-ben Enrique Varela került az élére, katonai szervezetté alakította, s a 41 requetéezred (tercios) a polgárháború alatt már jelentős szerepet játszott, összesen mintegy 60 000 fővel: navarrai, baszk, andalúz, aragóniai, asztúriai, katalán és kasztíliai ezredek alakultak.
Somatén	Katalán polgárőrség, amelyet a középkorban önvédelmi céllal hoztak létre. 1923. szeptemberében Primo de Rivera rendeletileg kiterjesztette a szervezetet az egész országra. A helyi fegyveres szervezettek élére is magasrangú katonai vezetőket állított.
Reguláris Csapatok	félkatonai – félrendőri marokkói bennszülött csapatok
Tabor (250 fő)	bennszülött zászlóalj
Regulares	közkatonák azokból a kegyetlen harcos rif törzsekből származtak, amelyek ellen korábban a spanyolok hosszan tartó véres háborút vívtak
Spanyol Idegenlégió	Millán Astray tábornok hozta létre 1920-ban, s első parancsnokhelyettese Franco tábornok volt
Nacionalisták, nemzetiek	Azokat hívták így, akik 1936-ban kirobbantották azt a lázadást, amely a polgárháborúhoz vezetett
Köztársaságiak, vörösök	1936-ban a törvényes köztársasági kormányhoz hívták őket. Ők igyekeztek megállítani a lázadást és védték a Köztársaságot. Csapataikat néphadsereggé is emlegették a polgárháború idején.
GRAPO	
Guardia Civil	Csendőrség. Franco idejében népellenes, elnyomó testület
Policía Armada	Franco hozta létre, erőteljesen felfegyverzett elnyomó belbiztonsági testület
Tanger marokkói város	Földrajzilag a spanyol Protektorátus területén található, ezért a spanyolok meg akarták szerezni. A franciák azonban ragaszkodtak nemzetközi státuszához.
Marokkó szerepe	– Spanyolország is részt vehet a nemzetközi diplomáciai játszmában – Feladat a hadseregnek a tengeren túli gyarmatok elvesztése után – Előretolt front – Embereket, csapatokat biztosított Franco seregébe Az anyaországban szociális problémák miatt kitört lázadások, sztrájkok elfojtására alkalmas kegyetlen, magas harckészültségű, jól kiképzett erőket biztosított Franco személyes testőrsége is a kalifátus gárdából (mór testőrség) származott.

¹ Todero Frigyes: Spanyolország 1939–1975. Gyorsuló Idő, Budapest, 1976.

Valeriano Weyler, valamint **Blanco** tábornokok Kuba főkapitányai a XIX. század második felében, a kubai felszabadító háború idején

Pascual Cervera y Topete admirális a Spanyol–Antillákra küldött spanyol hadiflotta parancsnoka

Mohammed Ameziane, "El Mizzian" a lázadó riff-törzsek egyik vezetője

Abd el-Krim rifi gerillavezér, aki spanyol iskolában nevelkedett, majd spanyol katonai kiképzést is kapott, ezért nagyon jól ismerte a spanyol harcmodort, és a spanyolok gyenge pontjait. Apja is a spanyol gyarmatosítás elleni kegyetlen harc főszereplője volt, majd amikor belátta, hogy értelmetlen a harcot folytatni, fiát spanyol iskolába küldte tanulni. Abd el-Krim így kiválóan ismerte a spanyolokat és jó fizikai képességeinek köszönhetően kiváló harcos vált belőle. A spanyol polgárháború jó lehetőséget jelentett számára a gyors katonai karrierre: zászlóaljparancsnokból egyszerre a marokkói csapatok hadosztályparancsnoka lett, vagyis egy sosem látott csoda történt: egy bennszülöttből egy európai hadsereg tábornoka lehetett.

Silvestre tábornok, melillai főparancsnok, a spanyol pacifikációs műveletek vezetője a Marokkói Protektorátus területén

Berenguer tábornok spanyol Főmegbízott (Alto Comisario) a marokkói Spanyol Protektorátus területén

Sanjurjo tábornok – az Alhucemas-öbölben végrehajtott sikeres partraszállás spanyol parancsnoka. Később puccs-kísérletéről vált híressé (1932). Részt vett az 1936-os katonai lázadásban, majd Franco tábornok oldalán harcolt.

Dato az I. világháború kitörésekor a spanyol kormányfő

Romanones gróf, több liberális kormány tagja, volt liberális miniszterelnök. Katonai reformokat akart végrehajtani a demokratikus országok mintájára. Erős hadsereget akart, művelt, jól képzett és gyakorlott tisztekkel, akik egyúttal pszichológusok, nevelők és pedagógusok is. Fontos a hadsereg politika fegyelme, hogy csak a feladataira tudjon koncentrálni – vallotta.

Primo de Rivera, Miguel tábornok, 1923-ban puccsot hajtott végre, majd diktatúrát hirdetett ki. A hadseregben technikai reformokat, illetve átszervezést akart megvalósítani, valamint el akarta érni, hogy a tisztikar jól képzett legyen. A kulcs a tisztikar csökkentése lett volna, ehhez a kérdéshez azonban, nem mert nyúlni. Minden testületre (fegyvernemre) azonos előmeneteli rendszert léptetett életbe, s azt vizsgálhoz akarta kötni. Nagy ellenállásba ütközött, főleg a tüzérek részéről.

XIII. Alfonz király

Az I. világháború idején békeközvetítő és humanitárius, hadifogolymentő akcióiról volt ismert. Franciaországban tett látogatásai arra engedtek következtetni, hogy – bár a monarchia fennmaradásáért küzdött, ami a francia liberális demokráciával ellentétes volt – mégis inkább az antant felé húzott.

Feltételezések szerint gazdasági érdekeltségei voltak Marokkóban és beleszólt Silvestre tábornok marokkói hadiműveleti terveibe és így neki is szerepe lehetett az annuáli katasztrófa bekövetkezésében.

A Monarchia bukása után Olaszországban élt emigrációban 1931-től.

Azaña köztársasági hadügyminiszter, később miniszterelnök, majd köztársasági elnök. 1931-ben haderőreformot akart végrehajtani, amely létszámcsökkentést, a tisztikar arányának csökkentését is tartalmazott. Többek között megszüntette a hadsereg belső – rendfenntartó, bírói – jogkörét. A „fekete két év” alatt reformterveit visszavonták.

1936-ban:

Godet tábornok a nacionalista felkelés kitörésekor a Kanári-szigetek katonai parancsnoka.

Mola tábornok a nacionalista felkelés kitörésekor Pamplona – a carlista² központ – katonai parancsnoka.

Queipo de Llano tábornok készítette elő az andalúziai lázadást. Franco később Rómába küldte attasénak.

Portela Valladares köztársasági miniszterelnök

Zamora köztársasági elnök

² Carlista trónkövetelők: VII. Ferdinánd spanyol király az addigi, leányági öröklést tiltó törvényeket megváltoztatva 1832-ben leányát, II. Izabellát jelölte ki utódjául, testvére Károly (Carlos) azonban ezt nem fogadta el. Ő és későbbi leszármazottai többször megpróbálkoztak a trón visszaszerzésével. Ld. Anderle Ádám: EL carlismo y la corte de Viena. ACTA HISPANICA. T.III. Szeged, 1998, 5-9. o.

Serrano Súñer: belügyminiszter, Franco tábornok sógora, teljhatalmú politikus, többek között ő tárgyal az olaszokkal és a németekkel is a II. világháború kérdéskörében

José Miaja Menant (Oviedo, 1878 – Mexikó, 1958) 1936 novemberében a Madridi Védelmi Junta parancsnoka, 1938 márciusától az egész Központi katonai Körzet, majd áprilistól a Központi és Déli Hadseregcsoport főparancsnokaként az ő kezében összpontosult a legnagyobb köztársasági katonai erő. A Negrín-kormány Valenciába települése után, José Miaja lett a Nemzeti Védelmi Tanács elnöke, 1939 márciusában pedig támogatta Casado ezredes (a központi hadsereg parancsnoka) puccsát Negrín kormányerői ellen. Béketárgyalásokat akartak kezdeményezni Franco tábornokkal, szemben Negrín és a kommunista vezetők „harc a végsőig” elméletével.

Rojo, Vicente a Köztársaság Madridi Védelmi Vezérkarának főnöke

Segismundo Casado (Segovia, 1892 – Madrid, 1968) Katonacsatládból származott. A Lovassági Iskolát végezte el, szabadkőműves, vezérkari diplomás tiszt. 1934 – 1936 a Köztársasági Elnök testőrségének parancsnoka

Amikor azonban 1939. március 5. éjjel Madridban megalakult a Nemzeti Védelmi Tanács és Segismundo Casado ezredes puccsot hajtott végre – hogy a végsőig harcolni akaró (Valenciába áttelepült) Negrín-kormány akarata ellenére béketárgyalásokat kezdjenek Franco tábornokkal, megpróbálva véget vetni a további felesleges véráldozatoknak.

Cipriano Mera anarchista vezér a 14. hadosztály segítségével jelentősen hozzájárult a sikerhez.

Franco, Francisco eredetileg tengerészgyalogosnak készült, de éppen bezárták a Tengerészeti Iskolát (Escuela Naval), így a szárazföldi tisztképző iskolába ment Toledóba (Academia Militar) 1907–1910.

Az akadémia elvégzése után Marokkóba kérte magát, s ezt csak 1912. februárban sikerült elérnie. 1916-ban megsebesült. 24 évesen már százados. Visszavezénylik Oviedóba (Asturias), ahol gyakoriak a bányászláadások.

1920-ban újra Afrikába helyezik, ahol az Idegenlégiós ezred (Tercio de Extranjeros) első parancsnoka. 1928-tól a Zaragozai Academia General Militar (Általános Tisztképző Iskola) parancsnoka.

1932. nem vett részt Sanjurjo rövidéletű puccsában a többi afrikanista tiszttel

1933. A Baleári-szigetek katonai parancsnoka

1934. il Robles jobboldali hadügyminiszter Francót Madridba hívja hadsereg-főparancsnoknak (vezérkari főnök). Ebben a minőségben fojtja el az újabb asturias-i bányászláadást, marokkói csapatok behívásával.

1935. február: a marokkói spanyol csapatok főparancsnoka

május: a szárazföldi erők vezérkari főnöke

1936. február: a köztársaság választási győzelme után áthelyezték a Kanári-szigetek katonai parancsnokának.

Agustín Muñoz Grandes: ún. „kék” tábornok. Ő volt a Szovjetunió elleni háborúba induló Kék hadosztály parancsnoka, később a Mozgalom főtitkára, majd hadügyminiszter

Alfredo Kindelán tábornok: Franco híve, ő segítette bevezetését a Burgosban megalakult Katonai Juntába, amelynek szervezője Mola tábornok, elnöke Miguel Cabanellas tábornok volt. Kindelán tábornok javasolta a Juntának, hogy bízzák meg Francót mind a hadsereg, mind a kormány, valamint az állam vezetőjének is. Kompromisszumként látszólag elfogadta azt a megszorítást, hogy államfő csak a háború időtartamára lesz, valójában a nyilatkozat végső szövegéből a nyomdában kihúzatta ezt a kitétel.³ Később már csökkent Franco bizalma iránta, ezért elküldte a Baleári-szigetekre katonai kormányzónak.

Manuel Díez Alegría tábornok: monarchista érzelmű, altábornagy, kiváló katona, Franco tábornok bizalmas embere. 1953-ban ő tárgyal az amerikai delegációval a kétoldalú szerződés feltételeiről. 1968-tól a Stratégia Védelmi Kutatóintézet vezetője, majd vezérkari főnök. 1974-ig politikailag döntő szerepet játszott a nyitásra, demokratizálásra ösztönző eszméivel. A Legfelsőbb Vezérkar Főnöke volt amikor, 1974 júniusában, viharos gyorsasággal váltották le haladó gondolatai, liberális eszméi miatt.

1975-ben ő tárgyal János Károly herceg nevében apjával, Don Juan trónörökössel (akit a trón megilletett volna) a Franco államfő halála utáni első lépésekről, hogy megelőzzenek a hadsereg kemény magja részéről mindenfajta veszélyes lépést.⁴

Az általa képviselt vonalat folytatta Gutiérrez Mellado tábornok, vezérkari főnök, később a megalakuló Védelmi Minisztérium első minisztere.

³ Gömöri E.: Francótól Felipéig. Id. mű 32. o.

⁴ Gömöri Endre: Francótól Felipéig. 87. o.

Don Juan: trónörökös, a polgárháború kitörésekor száműzetésben élt. Franco tábornok nem engedte haza, megakadályozta, hogy részt vegyen a polgárháborúban, így nem kompromittálódott a királyi ház.

Franco államfő halálakor a hadsereg haladó szárnya és Juan Carlos (János Károly herceg) meggyőzte őt arról, hogy az országnak jobb, ha – Franco tábornok trónutódlási terveinek megfelelően – lemond fia javára a trónról. Díez-Alegría Párizsban tárgyalt vele erről, és rábírta, hogy ne tegyen semmi olyan nyilatkozatot, ami megnehezítené Juan Carlos trónralépését, és kiválthatná a tisztikar kemény szárnyának (ultrák, akik Franco tábornok örökségét akarták változatlanul folytatni) a fellépését.

Gutiérrez Mellado, Manuel (1912 – 1995) altábornagy

A demokratikus átmenet első időszakában, Adolfo Suárez kormányában Védelmi ügyekért és Nemzetbiztonságért felelős miniszterelnök-helyettes volt. A tisztikar reakciós része, az 'ultrák', a visszarendeződés hívei, akik elutasították minden demokratikus intézkedést, hevesen támadták reformjait és a demokratikus átmenet belső háborútól mentes megvalósításáért tett erőfeszítéseit.

Vega Rodríguez, José altábornagy, 1978 májusában a szárazföldi erők vezérkari főnöke. Gutiérrez Mellado védelmi miniszterrel való ellentétei miatt váratlanul lemondott. Pl. ellenezte a NATO-hoz való csatlakozást. Ezután a Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Tanácsának elnöke lett.

Ibáñez Freire, Antonio altábornagy, 1976 decemberében a Guardia Civil (Csendőrség) főigazgatója, 1978 májusában Katalónia főkapitánya, 1979 májusától belügyminiszter

Miláns del Bosch, Jaime altábornagy, 1981-ben a III. Katonai Körzet (Barcelona) főkapitánya, az 1981-es puccskísérlet egyik fő mozgatója. Ezért utána elítélték és letöltötte börtönbüntetését.

Pita da Veiga y Sainz, Gabriel admirális, volt tengerészeti miniszter, 1977 áprilisában, a Kommunista Párt váratlan legalizálásának hírére mondott le: támogatta a demokratizálódási folyamatot, de nem értett egyet a módjával és ütemével.

Quintana Lacaci, Guillermo altábornagy, az I. Katonai Körzet (Madrid) főkapitánya az 1981-es puccskísérlet idején. Hú maradt a kormányhoz és nem engedte a madridi páncélos csapatokat beavatkozni.

De Santiago y Díaz de Mendivil, Fernando altábornagy, volt Védelmi ügyekért felelős kormányfőhelyettes

Alfaro tábornok, a Vezérkari Főnökök Juntájának elnöke volt.

Álvarez-Arenas altábornagy volt a Szárazföldi Erők minisztere 1977 áprilisában, amikor a Kommunista Párt legalizálása borzolta a katonák kedélyét. Majd a Hadsereg legfelsőbb Iskolájának igazgatójaként egy az amnesztiával kapcsolatos beszéde miatt leváltották.

Carlos Iniesta Cano tábornok, a „bunker” egyik fő képviselője.

Gabeiras tábornok, volt Szárazföldi Vezérkari Főnök

Gómez de Salazar, Federico altábornagy, Spanyol–Szahara főkormányzója a „Zöld menet” idején. Habár az ott állomásozó spanyol erőket igen jól felkészülteknek, a rendelkezésére álló fegyvereket elegendőeknek és megfelelőeknek minősítette a spanyol fennhatóság megvédésére, fegyelmezetten elfogadta a kormány döntését a kiürítésről, mivel a király megígérte, hogy oly módon fog megtörténni, hogy az a fegyveres erőknek ne legyen szégyenteljes.

Elícegui Prieto tábornok 1980-ban zaragozai főkapitány, a politikai átmenettel elégedetlenek táborához tartozott.

Tejero csendőr alezredes és **Sáenz de Ynestrillas** őrnagy a Galaxia-művelet, majd az 1981. február 23-i puccs szervezői illetve végrehajtói.

Coloma Gallegos, a szárazföldi haderő volt miniszterén

UCD kormány: Adolfo Suárez, majd Calvo-Sotelo kormányfő

Marcelino Oreja külügyminiszter a NATO-csatlakozás elkötelezett támogatója

Felipe González a Szocialista Párt (PSOE) elnöke, majd kormányfő

José María Aznar (Partido Popular = Néppárt): kormányfő 1996-2004 között.

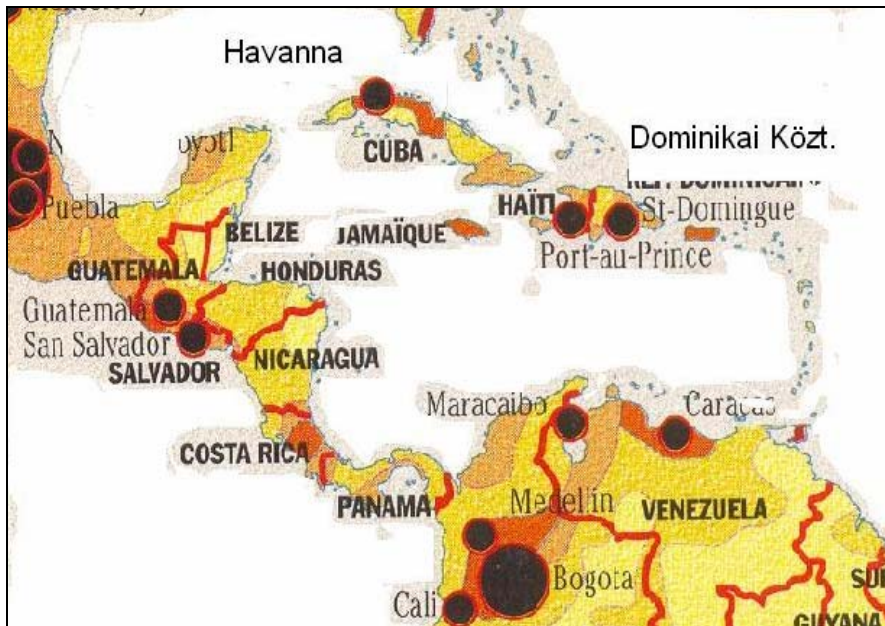

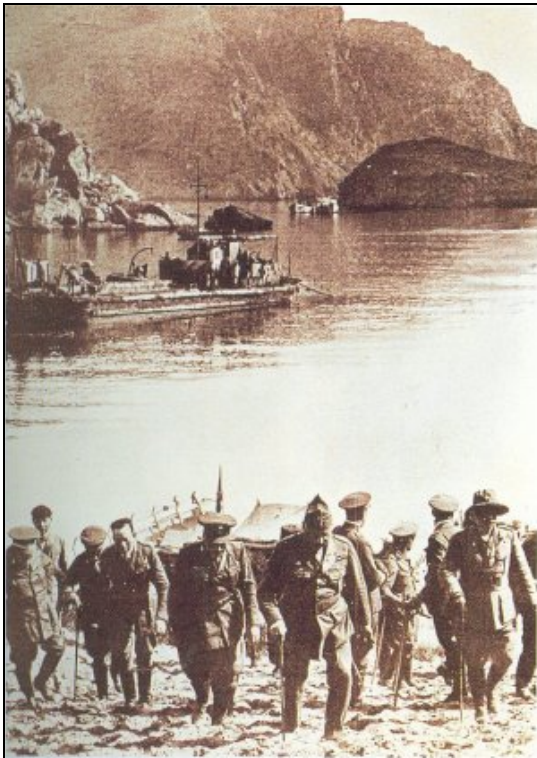
MELLÉKLETEK

1. sz. Melléklet : Spanyolország és szigetei

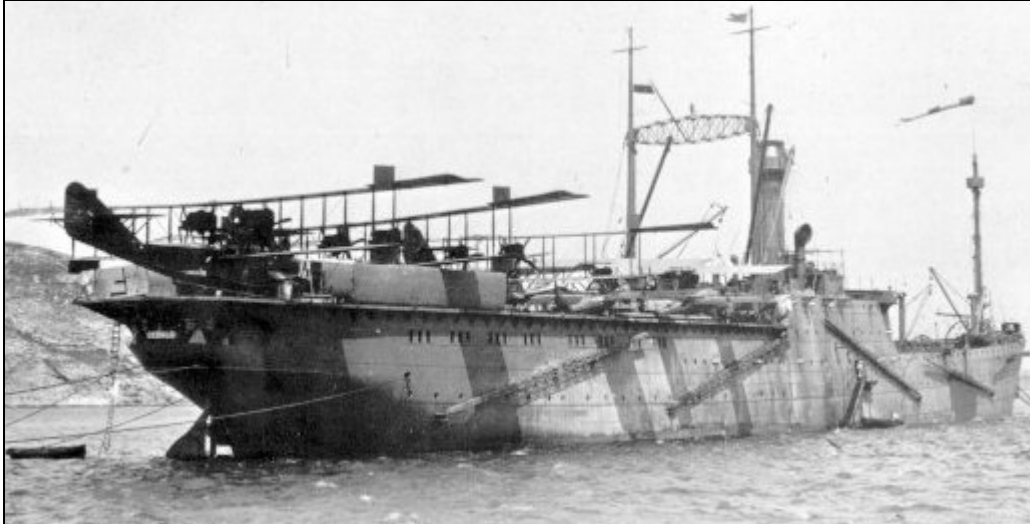

2. sz. Melléklet : Kuba – az utolsó gyarmat volt

3. sz. Melléklet : **Marokkó**4. sz. Melléklet : **Partraszállás Alhucemas öblében (1925)**

1925. szeptember: partraszállás Alhucemas öblében – a hadsereg vezérkara
http://usuarios.lycos.es/mas_jag/alhucemas/desembarco/desembarco.htm

A Dédalo repülőhordozó Marokkó partjainál

http://usuarios.lycos.es/mas_jag/alhucemas/desembarco/desembarco.htm

5. sz. melléklet : **Gibraltár –a spanyol – angol viták tárgya**

A Szikla felülnézetben

A semleges terület északi határa

A 2. vasrác

1908 /1854-ben felállított vasrácok

A repülőtér tengerbe nyúló leszállópályája

Az 1. vasrác

Az utrechti egyezményben átadott terület határa

A repülőtér tengerbe nyúló leszállópályája

6. sz. Melléklet :

**A SPANYOL TERÜLETEN KÍVÜLI VÁROSOK (CEUTA, MELILLA) ÉS SZIKLASZIGETEK
MARROKÓ PARTJAI ELŐTT
A Petrezselyem-sziget kiemelve**

A Petrezselyem-sziget

7. sz. Melléklet : A spanyol haderő területi eloszlása az 1994-es tervek szerint

Revista Española de Defensa, 1994. szeptember, 94. o.

8. sz. Melléklet : Spanyol részvétel külföldi missziókban

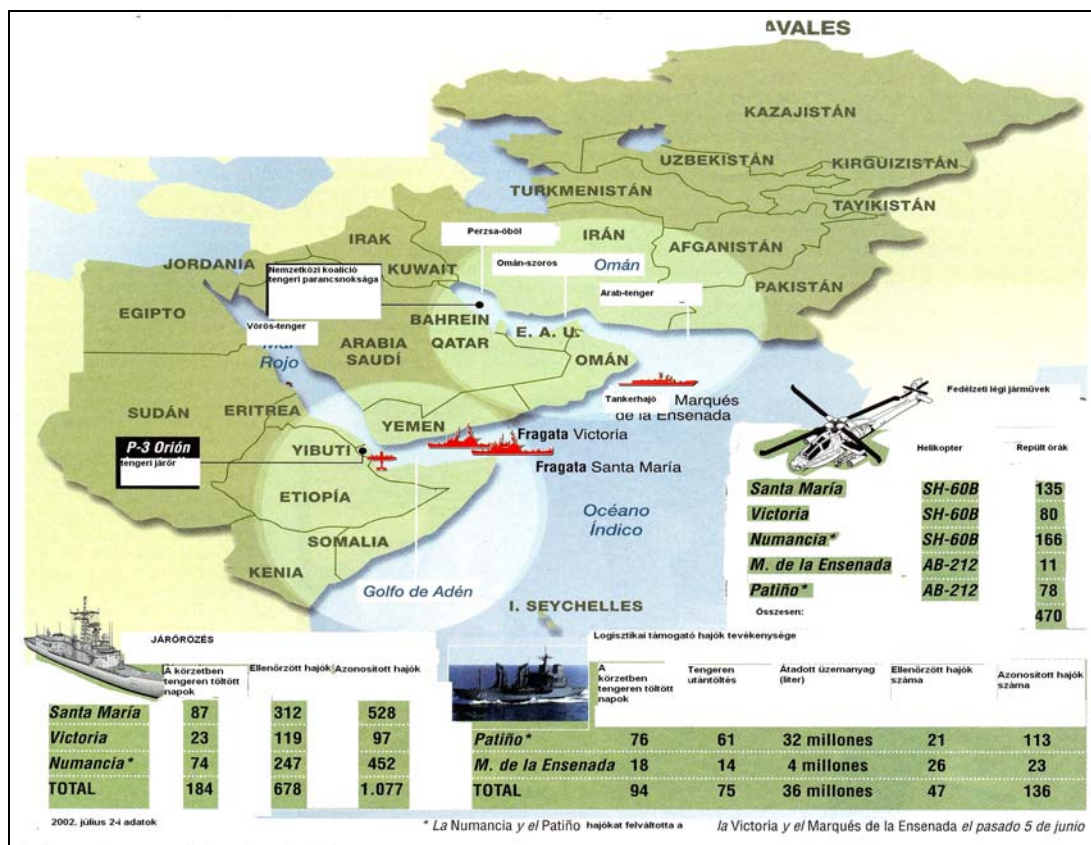

Unidades = egységek

Observadores = megfigyelők

Tartós Szabadság Művelet tengeri hadműveletei

A koalícióban 16 ország 61 hajója vesz részt. A spanyol fregattok a déli zónában járőröznek német, francia és angol egységekkel. A *Marqués de la Ensenada* tankerhajó azokat a műveleteket támogatja, amelyek az északi zónában zajlanak, főleg az V. Amerikai flotta ellenőrzése alatt.

NEMZETKÖZI MISSZIÓK SPANYOL RÉSZVÉTELLEL
A Spanyol Védelmi Minisztérium összeállítása (www.mde.es)
(szerkesztette: dr. Zoltán Márta)

Misszió	Ország	Időtartam	Max. létszám	Veszteség	
FPNL	LIBANON	2006 szept.	1100	0	Aktív
LÉGI RENDŐRSÉG	BALTI ÁLLAMOK	2006. aug.-nov.	82	0	Aktív
EUROFOR RD CONGO	KONGOI Dem. Köztárs.	2006. nov.	130	0	Aktív
RESPUESTA SOLIDARIA II	PAKISTÁN	2005. okt.- 2006. jan.	370	0	Befejezve
ACEH (EU AMM)	INDONESIA	2005. aug. – 2006. szept.	8	0	Befejezve
DARFUR EU AMIS II TÁMOGATÁSA	SZUDÁN	2005 - ... ápr.	7	0	Aktív
UNMIS	SZUDÁN	2005 – ápr. – okt.	3	0	Befejezve
SZOLIDÁRIS VÁLASZ	INDONESIA	2005. jan. – márc.	594	1	Befejezve
EUFOR – SFOR FOLYTATASA	BOSZNIA	2004.dec. - ...	580	0	Aktív
MINUSTAH	HAITÍ	2004.okt. – 2006.márc.	200	0	Befejezve
UNAMIS	SZUDAN	2004.júl. – 2005.febr.	1	0	Befejezve
ONUB	BURUNDI	2004. júl.- 2005. júl.	1	0	Befejezve
IRAKI SZABADSÁG	IRAK	2003. márc. - 2004. máj.	1300	11	Befejezve
EUPM	BOSZNIA	2003.jan. - 2005 .jún.	4	0	Befejezve
TARTÓS SZABADSÁG	KÖZÉP-ÁZSIA	2002. jan. – 2004.júl.	548	2	Befejezve
ISAF	AFGANISZTÁN	2002. jan. ...	1087	81	Aktív
MONUC	KONGO DEM. KÖZT.	2001. nov - ...	3	0	Aktív
UNMEE	ETIOPÍA ERITREA	2000. szept. - ...	5	0	Aktív

Misszió	Ország	Időtartam	Max. létszám	Veszteség	
INDIA MIKE	MOZAMBIQUE	2000. márc. – 2000. ápr.	152	0	Befejezve
COSECHA ESENCIAL, AMBER FOX, ALLIED HARMONY, CONCORDIA	MACEDONIA	1999. szept. – 2003.dec.	58	0	Befejezve
UNMIK	KOSZOVO	1999. szept. - ...	6	0	Aktív
TANGO TANGO	TÖRÖK-ORSZÁG	1999. aug. – 1999. okt.	27	0	Befejezve
MINURSO	SÁHARA	1999. aug.	2	0	Befejezve
KFOR	KOSZOVO	1999. jún. - ...	1250	4	Aktív
ALFA ROMEO	ALBANIA	1999. jan. – 1999. júl.	264	1	Befejezve
ALFA CHARLIE	KÖZÉP-AMERIKA	1998. Nov – 1999. jan.	350	0	Befejezve
KVM	KOSZOVO	1998. okt. – 1999. márc.	10	0	Befejezve
OSCE	GRÚZIA	1998. jan. – 2002. dec.	1	0	Befejezve
HLPG	NAGORNO KARABAJ	1997. szept. – 2004. Aug	1	0	Befejezve
OSCE	MOLDAVIA	1997. márc. – 1999. szept.	1	0	Befejezve
ALBA	ALBANIA	1997. márc. – 1997. aug.	300	0	Befejezve
SFOR	BOSZNIA	1996. dec. – 2004. dec.	1200	3	Befejezve
IFOR	BOSZNIA	1995. dec. – 1996. dec.	1200	2	Befejezve
OSCE	CSECSÉN-FÖLD	1995. ápr. - 1997. márc.	3	0	Befejezve
OHR	BOSZNIA	1994. ápr. – 2003. Jul.	3	0	Befejezve
DENY FLIGHT	BOSZNIA	1994. nov. – 1996. jan.	250	0	Befejezve

Misszió	Ország	Időtartam	Max. létszám	Veszteség	
MINUGUA	GUATEMALA	1994. aug. – 2002. dec.	16	1	Befejezve
UNAMIR	RUANDA	1994. ápr. – 1994. okt.	20	0	Befejezve
SHARP GUARD	ADRIAI TENGER	1993. júl. - 1996. jan.	420	0	Befejezve
EUAM	MOSTAR/ BOSZNIA	1993. ápr – 1996. jan.	6	0	Befejezve
ONUMOSZ	MOZAMBIQUE	1993. márc. – 1994. okt.	21	0	Befejezve
ECTF	MACEDONIA	1992. Okt. – 1996. ápr.	5	0	Befejezve
ALFA BRAVO	BOSZNIA	1992. szept. - 1996. jan.	1150	15	Befejezve
ONUSAL	EL SALVADOR	1992. jan. – 1995. máj.	130	0	Befejezve
EUMM / ECMM / ECOMY	BOSZNIA	1991. jún. - ...	4	0	Befejezve
BOSNIA	BOSZNIA	1991. jún. – 2005. dec.	8	0	Befejezve
ANGOLA	UNAVEM II	1991. máj. – 1993. dec.	21	0	Befejezve
PROVIDE CONFORT	KURDISZTÁN	1991. ápr. – 1991. szept.	586	0	Befejezve
UNAVEH	HAITI	Octubre 1990 - Enero 1991	9	0	Befejezve
ONUCA	KÖZÉP-AMERIKA	Diciembre 1989 - Diciembre 1991	98	0	Befejezve
UNTAG	NAMBIA	Abril 1989 - Marzo 1990	24	0	Befejezve
UNAVEM I	ANGOLA	Enero 1989 - Julio 1991	7	0	Befejezve
	EGYENLÍTŐI GUINEA	1979-1989	-	3	Befejezve
PERZSA-ÖBÖL	INDIAI OCEAN	1990	-	1	Befejezve

Spanyolország külföldi missziókban 2005-ben

(Szerkesztette: Siposné dr. Kecskeméthy Klára. Forrás: SIPRI Yearbook 2006 Armaments, Disarmaments and International Security, Oxford University Press, 2006. app. 3A Multilateral peace mission in 2005, The Military Balance 2005. 97. o.)

NATO Béketámogató műveletek	Misszió	Ország	Létszám (fő)
	ISAF	Afganisztán	125
	KFOR	Koszovó	800
	NTM-I	Irak	
	Humanitárius segélyakció Földrengés után	Pakisztán	370
Koalíciós erők műveletei			
ENSZ missziók	Operation Enduring Freedom	Afganisztán	400
	UNMIS	Szudán	3
	Humanitárius segélyakció Cunami után	Indonézia	594
	ONUB	Burundi	1
	MINUSTAH	Haiti	202
	UNMIK	Koszovó	2 megfigyelő
	MONUC	Kongói Demokratikus Köztársaság	2 megfigyelő 1
	UNMEE	Eritrea, Etiópia	3 megfigyelő
	UNMISSET	Kelet-Timor	Rendőri erők
	UNOTIL	Timor-Leste	Rendőri erők
EU békefenntartó misszió			
	EU AMM	Indonézia- Aceh	8
	EUMM	Nyugat-Balkán	
	EUPM	Bosznia-Hercegovina	
	EUPOL PROXIMA	Macedónia	
	EUJUST THEMIS	Grúzia	
	EUFOR ALTHEA	Bosznia-Hercegovina	935
	EU Darfur AMIS II	Szudán	7
EBESZ			
	Spillover Mission	Skopje, Macedónia	
	OSCE Mission	Bosznia-Hercegovina	
	OSCE Mission	Horvátország	
	OSCE Mission	Albánia	
Összesen:			3445

2006-ban (Forrás: The Military Balance 2006. p. 101-103.)

NATO Béketámogató	Misszió	Ország	Létszám
--------------------------	----------------	---------------	----------------

műveletek			(fő)
	ISAF	Afganisztán	572
	KFOR I	Koszovó	749
Koalíciós erők műveletei	Operation Enduring Freedom	Afganisztán	400
ENSZ missziók			
	MONUC	Kongói Demokratikus Köztársaság	2 megfigyelő
	UNMEE	Etiópia	3 megfigyelő
	MINUSTAH	Haiti	202
	UNMIK	Koszovó	2 megfigyelő
	UNIFIL II	Libanon	1100
EU békefenntartó misszió	EUFOR II Operation Althea	Bosznia-Hercegovina	509
	EUFOR CONGO	Kongói Demokratikus Köztársaság	130
Összesen:			3669